

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**HANEHALKI ÖZELLİKLERİ BAĞLAMINDA 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN
YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Aytaç UĞURLU

ŞUBAT-2023

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**HANEHALKI ÖZELLİKLERİ BAĞLAMINDA 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN
YOKSULLUK ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

AYTAÇ UĞURLU

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Haydar AKYAZI

ŞUBAT-2023

TRABZON

ONAY

Aytaç UĞURLU tarafından hazırlanan “Hanehalkı Özellikleri Bağlamında 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Yoksulluk Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği” adlı bu Çalışma 09.03.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Erkan TOKUCU	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Haydar AKYAZI	Danışman	☐	☐	
Prof. Dr. Metin BERBER	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Mehmet TUNÇER	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Aykut EKİNCİ	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Aytaç UĞURLU
08.02.2023

ÖNSÖZ

Yoksulluk, çözülmesi gereken sosyoekonomik bir sorun olarak tüm ülkeler için her zaman güncelliğini korumaktadır. Gelecek yıllar zarfında da dünya gündeminde kalacağı muhtemel olan yoksulluğu, sadece hayatın idamesi için gerekli besin maddelerine erişememe olarak tanımlamak eksik olacaktır. Giyinmek, barınmak, eğitim görmek, sağlık hizmeti almak, alt-üst yapı olanaklarına sahip olmak, kültürel faaliyetlere katılmak gibi daha birçok ihtiyacın varlığı, yoksulluğun geniş bir çerçevede ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Birçok nedeni bulunmakla birlikte, yoksulluk probleminin bir nedeni de ekonomik krizlerdir. Diğer taraftan hanehalklarının sosyoekonomik ve demografik özellikleri hanelerin yoksulluk halleriyle yakından ilişkilidir. Bu durumda ekonomik kriz dönemlerinde hanehalkının sosyoekonomik ve demografik özelliklerine göre yoksul olma ihtimallerinin tespit edilmesi, önem arz etmektedir. Çünkü özellikle kriz dönemlerinde yoksulluğa karşı izlenecek ekonomi politikalarının hedefine ulaşabilmesi için; *kimin, neden* yoksul olduğunun bilinmesi ön şarttır. Buradan hareketle tezin konusu ekonomik kriz ve yoksulluk olarak belirlenmiştir.

Oldukça kapsamlı olan ekonomik kriz ve yoksulluk konuları bu çalışmada, 2008 küresel ekonomik krizi ve Türkiye’deki hanelerin yoksulluğu olarak çerçevelendirilmiştir. Çalışmanın ana motivasyonu, kriz döneminde Türkiye’nin temel problemlerinden sayılan yoksulluk üzerinde etkili olan sosyoekonomik ve demografik dinamikleri ortaya çıkarmaktır. Diğer bir söylemle tezin amacı; 2008 küresel ekonomik krizinin Türkiye’deki yoksulluğa olan etkisini hanehalkının sosyoekonomik ve demografik özelliklerini dikkate alarak belirlemektir.

Çalışmanın her aşamasında bilgi ve zamanını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Haydar AKYAZI’ya; eleştirileriyle çalışmanın olgunlaşmasına katkıda bulunan jüri üyeleri Prof. Dr. Metin BERBER’e, Prof. Dr. Mehmet TUNÇER’e, Prof. Dr. Erkan TOKUCU’ya ve Doç. Dr. Aykut EKİNCİ’ye teşekkürlerimi sunarım. Ampirik analiz aşamasında bilgisini paylaşan Dr. Öğretim Üyesi Eda YALÇIN KAYACAN’a minnettarım. Zamansız aramızdan ayrılan ablam Aylin ENGİNYURT’a ve amcam Alaattin UĞURLU’ya yaşamlarında verdikleri desteklerinden dolayı duayı borç bilirim. Hayatımın her döneminde yanımda hissettiğim anneme, babama, ağabeyime teşekkür ederim. En güçlü motivasyon kaynaklarım eşim Hümeysra’ya, kızım Feyza’ya ve oğlum Yakup’a müteşekkirim.

Şubat, 2023

Aytaç UĞURLU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	IX
ABSTRACT	X
TABLolar LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIII
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XV

GİRİŞ	1-5
-------------	-----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EKONOMİK KRİZ: TANIMI, TÜRLERİ, NEDENLERİ, DÜNYA VE TÜRKİYE

ÖRNEKLERİ	6-30
1.1. Ekonomik Krizin Tanımı	6
1.2. Ekonomik Kriz Türleri.....	7
1.2.1. Reel Ekonomik Krizler.....	7
1.2.1.1. Durgunluk Krizi	7
1.2.1.2. Enflasyon Krizi	8
1.2.2. Finansal Krizler	8
1.2.2.1. Bankacılık Krizleri.....	9
1.2.2.2. Borsa Krizleri.....	10
1.2.2.3. Para Krizleri	11
1.2.2.4. Borç Krizleri	12
1.3. Ekonomik Krizlerin Nedenleri.....	14
1.3.1. Finansal Serbestleşme	14
1.3.2. Makroekonomik Dengesizlikler	14
1.3.3. Siyasal İstikrarsızlıklar	15
1.3.4. Asimetrik Bilgi	15
1.3.5. Ters Seçim ve Ahlakî Tehlike	16
1.3.6. Diğer Nedenler	17
1.4. Dünya’da ve Türkiye’de Yaşanan Ekonomik Krizler	17

1.4.1. Dünyada Yaşanan Krizler.....	17
1.4.1.1. Genel Olarak	18
1.4.1.2. 2008 Küresel Ekonomik Krizi	20
1.4.2. Türkiye’de Yaşanan Krizler	23
1.4.2.1. Genel Olarak	23
1.4.2.2. 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Türkiye	26

İKİNCİ BÖLÜM

2. YOKSULLUK: TEORİK ÇERÇEVE, DÜNYA VE TÜRKİYE’DE YOKSULLUĞUN

SEYRİ	31-58
2.1. Yoksulluk Tanımı	31
2.2. Yoksulluk Türleri	32
2.2.1. Mutlak Yoksulluk.....	32
2.2.2. Göreceli Yoksulluk.....	33
2.2.3. Gelir Yoksulluğu - İnsani Yoksulluk	34
2.2.4. Öznel - Nesnel Yoksulluk	35
2.2.5. Kırsal - Kentsel Yoksulluk	35
2.2.6. Nöbetleşe Yoksulluk	36
2.3. Yoksulluğun Ölçülmesi.....	37
2.3.1. Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi	37
2.3.2. Yoksulluk Ölçüm Endeksleri	38
2.3.2.1 Kafa Sayısı Endeksi	39
2.3.2.2 Yoksulluk Açığı Endeksi	39
2.3.2.3. Sen Yoksulluk Endeksi	40
2.3.2.4. Foster- Greer-Thorbecke (FGT) Endeksi	41
2.3.2.5. Sefalet Endeksi.....	41
2.3.2.6. İnsani Yoksulluk Endeksi	42
2.3.2.7. Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi	42
2.4. Yoksulluğun Dinamikleri.....	43
2.4.1. Ekonomik Krizler	44
2.4.2. İşsizlik ve İstihdam.....	45
2.4.3. Büyüme ve Gelir Dağılımı	46
2.4.4. Hanehalkı Özellikleri	46
2.4.5. Eğitim	47
2.4.6. Göç	47
2.4.7. Küreselleşme	48
2.4.8. İklim Değişikliği.....	49

2.4.9. Diğer Dinamikler.....	49
2.5. Yoksulluk Tuzağı.....	50
2.6. Dünya’da Yoksulluk Göstergelerinin Analizi.....	51
2.7. Türkiye’de Yoksulluk Göstergelerinin Analizi.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. LİTERATÜR TARAMASI	59-72
------------------------------------	--------------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN YOKSULLUK ETKİSİ ÜZERİNE AMPİRİK BİR UYGULAMA: TÜRKİYE ÖRNEK OLAYI.....	73-130
4.1. Amaç, Kapsam ve Hipotez.....	73
4.2. Veri Seti ve Dönemi.....	74
4.3. Yoksulluk Göstergesinin Seçimi: Gelir mi? Tüketim mi?	75
4.4. Eşdeğerlik Ölçeği.....	78
4.5. Yoksulluk Türü	81
4.6. Değişkenler	82
4.6.1. Bağımsız Değişkenler.....	82
4.6.2. Bağımlı Değişkenler.....	83
4.7. Model	86
4.8. Analiz Sonuçları.....	92
4.8.1. Genelleştirilmiş Sıralı Logit Analiz Sonuçları	92
4.8.1.1. Hanehalkı Sorumlusu	94
4.8.1.1.1. Cinsiyet.....	94
4.8.1.1.2. Yaş.....	96
4.8.1.1.3. Medeni Durum	99
4.8.1.1.4. Sosyal Güvenlik	100
4.8.1.1.5. Eğitim.....	102
4.8.1.1.6. Sektör	105
4.8.1.1.7. İşteki Durum.....	107
4.8.1.1.8. İstihdam Şekli.....	109
4.8.1.1.9. Sendika	110
4.8.1.2. Hanehalkı Sorumlusunun Eşi.....	112
4.8.1.2.1. Eğitim.....	112
4.8.1.2.2. Sektör	113
4.8.1.2.3. İşteki Durum.....	115

4.8.1.2.4. İstihdam Şekli.....	116
4.8.1.2.5. Sendika.....	117
4.8.1.3. Konut Özellikleri, Varlıklar ve Diğerleri	118
4.8.1.3.1. Konut Tipi	118
4.8.1.3.2. Konut Mülkiyet Tipi.....	119
4.8.1.3.3. Konut Isıtma Sistemi	121
4.8.1.3.4. Konutun Bulunduğu Yer	123
4.8.1.3.5. Otomobil Sahipliği	124
4.8.1.3.6. İkinci Konut Sahipliği	125
4.8.1.3.7. Arsa Sahipliği.....	126
4.8.1.3.8. Dükkân Sahipliği.....	126
4.8.1.3.9. Gayrimenkul Kira Geliri	127
4.8.1.3.10. Konutta Yaşayan Fert Sayısı	128
4.8.1.3.11. Bağımlılık Oranı.....	129
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	131
KAYNAKÇA	137
EKLER.....	157
ÖZGEÇMİŞ.....	198

ÖZET

Yoksulluk, iktisadın ve politika uygulayıcılarının sürekli gündeminde olan bir konudur. Dolayısıyla yoksulluk, başta ekonomistlerin olmak üzere diğer sosyal bilimcilerin ilgisini cezbetmektedir. Küreselleşen dünyada yüksek refah artışlarına rağmen yoksulluk, az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, gelişmiş ülkelerde de bir sorun olarak belirmektedir. Diğer ülkelere benzer olarak yoksulluk, Türkiye’de de çözüm bekleyen temel sosyoekonomik sorunlardan biridir.

Ekonomik kriz ve yoksulluk konularının incelendiği bu araştırmada öncelikle temel kavramlara yer verilmiştir. Daha sonra 2008 küresel ekonomik krizi döneminde Türkiye’de yoksulluğun seyri mikro seviyede araştırılmıştır. Birçok ülkeyi etkileyen küresel ekonomik kriz, Türkiye’yi de etkilemiştir. Bu etkinin yoksulluk değişkeni ile ölçülmesi krizin hanehalkına yansımaya ışık tutması açısından önemlidir. Çalışmada, 2008 küresel ekonomik krizinin hanehalkı yoksulluğu üzerinde etkisini araştırmak için, 2006-2010 periyodunda Türkiye İstatistik Kurumu tarafından hazırlanan Hanehalkı Bütçe Anket verileri kullanılmıştır. Yıllık kullanılabilir gelirlerine göre hanehalkları altı farklı yoksulluk kategorisine ayrılmış ve bağımlı değişkenler oluşturulmuştur. Kategoriler oluşturulurken göreceli yoksulluk sınırı dikkate alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise hanehalkı sorumlusunun ve eşinin, demografik ve sosyoekonomik özellikleri, konut özellikleri-varlıklar ve diğer faktörlerdir. Bağımlı değişkenin sıralı kategorik yapısına uygun olarak *genelleştirilmiş sıralı logit model* kullanılmıştır.

Yapılan çalışmada, Türkiye’de *hanehalkı sorumlusunun*; erkek olması, 39 yaş ve altında olması, evli olması, zorunlu sigortası olmaması, bir okul bitirememesi, tarım sektöründe çalışması, düzenli ücretli çalışması ve sendikaya kayıtlı olmaması küresel ekonomik kriz döneminde hanehalkının yoksul olma ihtimalini daha fazla arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde *hanehalkı sorumlusu eşinin*; bir okul bitirememesi, tarım sektöründe çalışması, kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışması, sendikaya kayıtlı olmaması hanehalkının küresel ekonomik kriz döneminde yoksullaşma olasılığını daha fazla arttırmaktadır. *Konut özellikleri-varlıklar ve diğer faktörler açısından hanehalkının*; müstakil-bağımsız veya tek duvarla bitişik evde ikamet etmesi, kiracı olması, ısınmak için soba kullanması, kırsalda ikamet etmesi, gayrimenkul kira geliri olmaması, otomobili olmaması, ikinci konutu olmaması, arsası olmaması, dükkânı olmaması, kalabalık ve bağımlı bireyi fazla hanelerde yaşaması küresel ekonomik krizinden olumsuz etkilenme ihtimalini daha fazla arttırmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ekonomik Kriz, Yoksulluk, Sıralı Logit

ABSTRACT

Poverty is an issue that is constantly on the agenda of economics and policy practitioners. Therefore, poverty attracts the attention of economists and other social scientists. Despite high welfare increases in the globalizing world, poverty appears as a problem in developed countries as well as in underdeveloped countries. Similar to other countries, poverty is one of the main socioeconomic problems waiting to be solved in Türkiye.

In this research, which examines the economic crisis and poverty, the basic concepts are primarily included. Then, the course of poverty in Türkiye during the 2008 global economic crisis was investigated at the micro level. The global economic crisis, which affected many countries, also affected Türkiye. Measuring this effect with the poverty variable is important in terms of shedding light on the reflection of the crisis on households. In the study, the Household Budget Survey data prepared by the Turkish Statistical Institute for the period of 2006-2010 was used to investigate the impact of the 2008 global economic crisis on household poverty. Households were divided into six different poverty categories according to their annual disposable income and dependent variables were formed. The relative poverty line was taken into account while creating the categories. The independent variables are demographic and socioeconomic characteristics of the head of the household and his spouse, housing characteristics-assets and other factors. In accordance with the ordered categorical structure of the dependent variable, the generalized ordered logit model was used.

In the study, the household head in Türkiye; It has been concluded that being male, being 39 years old and under, married, not having compulsory insurance, not being able to finish a school, working in the agricultural sector, working regularly and not being registered with a union, increases the probability of households to be poor during the global economic crisis. Similarly, the spouse responsible for the household: not being able to finish a school, working in the agricultural sector, working as a self-employed and unpaid family worker, not being registered with a union increases the probability of the households becoming impoverished during the global economic crisis. In terms of housing characteristics-assets and other factors; residing in a detached-independent house or house with a single wall, being a tenant, using a stove for heating, residing in the countryside, having no real estate rental income, not having a car, not having a second home, not having a land, not having a shop, living in crowded and dependent households increases the likelihood of being adversely affected by the crisis.

Keywords: Economic Crisis, Poverty, Ordered Logit

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Çok Boyutlu Yoksulluk Bileşenleri ve Dünya Bölgeleri Düzeyinde Oranları (2018)...	56
2	Türkiye’de Çok Boyutlu Yoksulluk Oranı.....	58
3	Yoksulluk Belirleyicileri ve Ekonomik Kriz-Yoksulluk İlişkisi ile İlgili Ampirik Çalışma Örnekleri	70
4	Yoksulluk Göstergesinin Seçiminde Avantaj ve Dezavantajlar.....	78
5	Yenilenmiş OECD Eşdeğerlik Ölçeği.....	80
6	Bağımsız Değişkenler Özet Gösterim.....	83
7	Yoksulluk Kategorileri.....	83
8	Hesaplanmış Ayrıntılı Yoksulluk Sınırları (TL)	84
9	Kategorilere Göre Hane Sayıları	85
10	Analiz Aşamaları.....	91
11	Hanehalkı Sorumlusu Cinsiyeti - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	94
12	Hanehalkı Sorumlusu Yaşı - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	97
13	Hanehalkı Sorumlusu Medeni Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları.....	99
14	Hanehalkı Sorumlusu Sosyal Güvenlik Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	101
15	Hanehalkı Sorumlusu Eğitim Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	103
16	Hanehalkı Sorumlusu Çalıştığı Sektör - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	105
17	Hanehalkı Sorumlusu İşteki Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	108
18	Hanehalkı Sorumlusu İstihdam Şekli - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	110
19	Hanehalkı Sorumlusu Sendikaya Kayıt Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	111
20	Hanehalkı Sorumlusunun Çalışan Eşinin Eğitim Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	112
21	Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Çalıştığı Sektör - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	114
22	Hanehalkı Sorumlusu Eşinin İşteki Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	115
23	Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin İstihdam Şekli - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	116
24	Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Sendikaya Kayıt Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	117
25	Konut Tipi - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	118
26	Konut Mülkiyet Tipi - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları.....	120

27	Konut Isıtma Sistemi - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	122
28	Konutun Bulunduğu Yer - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	123
29	Otomobil Sahipliği - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	124
30	İkinci Konut Sahipliği - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	125
31	Arsa Sahipliği - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	126
32	Dükkân Sahipliği - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	127
33	Gayrimenkul Kira Geliri - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları.....	128
34	Konutta Yaşayan Fert Sayısı - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	128
35	Konutta Yaşayanların Bağımlılık Oranı - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları	129

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	Ekonomik Krizlerin Yoksulluğu Etkileme Kanalları.....	44
2	6 Kategorili Sıralı Logit Modelde Birikimli Logitlerin Gösterimi.....	89

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Bankacılık Krizlerinin Sıklığı	10
2	Para Krizlerinin Sıklığı	12
3	Borç Krizlerinin Sıklığı.....	13
4	Türkiye Ekonomisi Büyüme Oranları (Yıllık % Değişim)	26
5	Türkiye Ekonomisi İşsizlik Oranları (%)	27
6	Sanayi Üretim Endeksi (Yıllık Değişim)	27
7	İhracat-İthalat Gelişimi	28
8	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	28
9	Merkez Bankası Borç Verme Faiz Oranları (%).....	29
10	Yoksulluk Sınırlarına Göre Dünya’da Yoksulluk Oranları (Satınalma Gücü Paritesine Göre)	52
11	Yoksulluk Sınırlarına Göre Dünya’da Yoksul Sayıları.....	53
12	Yoksulluk Sınırlarına Göre Dünya’da Bölgeler Düzeyinde Yoksulluk Oranları (2019)	54
13	Yoksulluk Sınırlarına Göre Dünya’da Bölgeler Düzeyinde Yoksul Sayıları (2019)..	54
14	Dünya’da Bölgeler Düzeyinde Çok Boyutlu Yoksulluk Oranları (2018).....	55
15	Yoksulluk Sınırlarına Göre Türkiye’de Yoksulluk Oranları (Satın Alma Gücü Paritesine Göre).....	56
16	Yoksulluk Sınırlarına Göre Türkiye’de Yoksul Sayıları.....	57
17	Gelire Dayalı Göreceli Yoksulluk Sınırları 2006-2010	82
18	Hane Yoksulluk Durumları	85

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
DB	: Dünya Bankası
Ed.	: Editör
FED	: Federal Reserve Bank - Amerikan Merkez Bankası
GSLM	: Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HBA	: Hanehalkı Bütçe Anketi
IMF	: International Money Fund - Uluslararası Para Fonu
KÇBYE	: Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
KDV	: Katma Değer Vergisi
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
MB	: Merkez Bankası
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development – Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: United Nations - Birleşmiş Milletler
UNDP	: United Nations Development Programme - Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

Finansal sistemler, hanehalklarına sundukları bir takım araçlarla ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmaktadırlar. Örneğin kredi, tasarruf, sigorta ve transfer hizmetleri gibi araçlar risk yönetimi açısından önemli faktörlerdendir. Ancak finansal kurumlar ellerinde bulundurdıkları riskleri yönetemedikleri zaman yıkıcı sosyal ve ekonomik etkileri olan krizlere neden olabilmektedir. Ekonomik krizler özellikle yoksulları derinden etkilemektedir. Çünkü yoksullar kriz dönemlerinde yükselen fiyatların, aşınan tasarrufların ve varlıkların, artan işsizliğin vb. diğer ekonomik parametrelerin olumsuz sonuçlarıyla başa çıkmak için yeterli iktisadi ve beşeri donanımına sahip değildirler.

2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ortaya çıkan finansal kriz, başta ABD ve Euro Bölgesi olmak üzere, kısa sürede tüm dünya ekonomisini sarsan küresel bir krize dönüşmüştür. ABD yatırım bankası Lehman Brothers'ın 2008'de kredi sıkışıklığı nedeniyle iflası, krizin küresel ölçekte hissedilmesine neden olmuştur. Bu durum Büyük Buhran'dan sonra görülen en ciddi ekonomik krize işaret etmektedir.

2008'in ortalarında şiddetini gittikçe arttıran krizin etkilerini ülkeler, küresel ekonomiyle bağlantıları ölçeğinde ticaret, finansman ve yatırım kanalları vasıtasıyla hissetmişlerdir. Her ülkenin farklı ölçeklerde küresel ekonomi ile entegrasyonları dolayısıyla, krizi farklı seviyelerde hissetmeleri doğaldır. Ülkeler krizden farklı seviyede etkilenmelerine karşılık, krizin ekonomilere yayılma kanalları benzerdir. Bu kanallar kredi daralmaları, artan borçlanma, borçlanma imkânlarının kısıtlanması, ekonomik aktivitenin zayıflaması ve sermaye akışlarının yavaşlaması olarak sayılabilir.

Büyük hacimli ve kompleks türev ürünlerin varlığı, krizin boyutunu daha da genişletmiştir. Finansal piyasalarda eşi görülmemiş bir dalgalanma ortaya çıkmış, bu durum gelişmiş finansal sistemin istikrar ve güvenine zarar vermiştir. Krize karşı ülkelerin uyguladıkları ekonomi politikaları, ekonomik büyümelerdeki daha kapsamlı çöküşü nispeten frenlese de birçok ülkenin mali dengelerinde hızlı bozulmalar görülmüştür. Ekonomik aktiviteyi zayıflatan kriz, dünya çapında çok sayıda iş kaybına neden olmuş ve işsizlik oranlarını yukarı seviyelere tırmandırmıştır. Özellikle zayıf kurumsal kapasiteye ve sınırlı mali imkânlarla sahip ülkeler krizden daha çok zarar görmüşlerdir.

Küresel ekonomik kriz, Avrupa Birliği ülkelerini de derinden sarsmıştır. Türkiye ihracatının yaklaşık yarısını bu bölge ile yaptığından dış âlem talebinde azalmalar meydana gelmiştir. Dolayısıyla kriz nedeniyle daralan piyasalardan Türkiye ekonomisi de etkilenmiştir.

Türkiye daralan piyasaların etkilerini, gelişmekte olan ülkelerdeki gibi, 2008 yılının ortasından itibaren hissetmeye başlamıştır. 2008 yılında %0.7 olan Türkiye'nin büyüme oranı, 2009'da %-4.8 olarak gerçekleşmiştir. Büyüme oranındaki bu dip seviyesinden hızlı bir çıkışla 2010 yılında, kriz öncesi seviyelere dönülmüştür. Kriz döneminde Türkiye'nin büyüme eğrisi V şeklinde bir dalgalanma göstermiştir. Ayrıca işsizlik oranları 2009 yılında %14.1 olarak gerçekleşmiş, bir önceki yıla göre önemli ölçüde yükselmiştir. Büyüme oranının dip yaptığı 2009 yılında, işsizlik oranlarının zirve yapması dikkat çekicidir. 2010 yılında ise işsizlik oranlarının düşüşe geçtiği görülmektedir.

Bu dönemde Türkiye'de finansal sektörün güçlü yapısı, krizin yıkıcı etkilerine karşı uygulanan politikalarda önemli rol oynamıştır. Örneğin Merkez Bankası (MB) 2008'in son çeyreğinden itibaren bir yıllık süreçte politika faizlerini 1025 baz puan (%10.25) düşürmüştür. Bu oran, gelişmekte olan ülkeler arasında yapılan en yüksek faiz indirimidir. Diğer taraftan zamanlama olarak da en erken faiz indirimini başlatan ülkelerden birisi Türkiye'dir. Kredi piyasalarının ve finansal sistemin fonksiyonunu yerine getirmesi amacıyla yapılan faiz indirimleri iç talebi canlı tutmuştur. Diğer taraftan yapılan vergi indirimleriyle iç talep desteklenmiştir. Örneğin, dayanıklı tüketim mallarına ve otomotiv sektörüne yönelik vergi indirimleri uygulanmıştır. Birbiriyle uyumlu para ve maliye politikaları neticesinde küresel ekonomik krizin etkisinden hızlı çıkmıştır.

Makroekonomik göstergeler krizin hanehalkı refahı üzerinde olumsuz etkileri olduğuna işaret etmektedir. Krizin Türkiye'de, özellikle yoksul haneleri etkilemesi beklenti dâhilindedir. Dolayısıyla krizin yoksullar üzerindeki etkisinin ölçülmesi ilgi çekicidir. Krizin bireylere yansımada, mikro düzeyde, hanehalkı özellikleri önemli bir faktördür. Türkiye'de hanehalklarının sosyoekonomik ve demografik özelliklerine göre krizden nasıl etkilendiği merak konusudur. Bu konu literatürde kriz-yoksulluk ilişkisi bağlamında tartışılmaktadır.

Yoksulluk esas olarak birey düzeyinde yaşanan bir problemdir. Mikro veriler bireysel dinamiklere ışık tutarak yoksulluk probleminin ülke/bölge düzeyinde derinlemesine araştırılmasına olanak tanır. Yoksulluk konusunda ülkeler arası karşılaştırma yapılması nispeten güçtür. Ülke karşılaştırılması yapılabilmesi için benzer verilere ihtiyaç duyulur. Ülkeler arası yoksulluk araştırmalarında; yoksulluk ölçümlerinde gelirin veya tüketim harcamalarının kullanılması, aynı gelir transferleri, kayıt dışı gelir, eşdeğerlik ölçekleri, ulusal fiyat değişimleri vb. konularda uygulama farklılıklarından kaynaklanan birçok ölçüm zorlukları ortaya çıkarmaktadır.

Dünya Bankası (DB) söz konusu zorlukları bir nebze olsun hafifletmek için satın alma gücü paritelerini dikkate alarak yoksulluk sınırları belirlemektedir. Örneğin günlük harcamasına göre 2.15 dolar, 3.65 dolar ve 6.85 dolar yoksulluk sınırları belirlenmektedir. Bu sınırlara göre ülkelerin yoksulluk oranlarını, yoksul sayılarını ve yoksulluk açıklarını hesaplayarak ülkeler arası karşılaştırma yapılmasına olanak sunulmaktadır. Bununla birlikte son yıllarda yoksulluğu çok boyutlu olarak ele alan küresel ölçekli endeksler geliştirilmiştir. Eğitim, sağlık ve çeşitli hayat

standartlarını kapsayan endeksler yoksulluğun sadece maddi boyutu ile değil, daha kapsamlı ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yoksulluğun dinamiklerinden sayılan ekonomik krizler, yoksulluğu çeşitli kanallardan etkilemektedir. Ticaret, sermaye akımı, kamu bütçesi, yardımlar, transfer harcamaları, fiyatlar, varlıklar, istihdam, mal ve hizmetlere erişim gibi makroekonomik kanallar üzerinden krizler, yoksulluğa yansımaktadır. Örneğin kriz döneminde dış ve iç ticaret kanallarının zayıflaması fiyatlar genel seviyesinin yükselterek reel alım gücünü düşürebilmektedir. Daralan bütçe imkânları dolayısıyla, yoksullar için yapılan sosyal hizmetlerde kısıtlama olabilmektedir. Ayrıca kamu bütçesinin daralması istihdam olanaklarını kısılabilmektedir. Diğer taraftan krizin gelişmiş ülkelerde çıkması, bu ülkelerden veya uluslararası kurumlardan, nispeten yoksul ülkelere yapılan bağış ve yardımların azalmasına neden olabilmektedir. Bu gibi durumlarda yoksulluk oranlarının artması muhtemeldir.

Yukarıda belirtilen makroekonomik faktörler yanında, mikro düzeyde, hanehalkının sosyoekonomik ve demografik özellikleri hanenin yoksulluk durumunu etkileyen önemli sebeplerdendir. Örneğin hanehalkı sorumlusunun yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, çalıştığı sektör vb. sosyoekonomik ve demografik faktörler hanenin yoksul olma ihtimali üzerinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca hanehalkı sorumlusu eşinin eğitim durumu, çalıştığı sektör, işteki durumu gibi faktörler de hanenin yoksulluğunu belirleyen dinamikler arasında sayılabilir. Diğer taraftan ikamet edilen konut özellikleri ve otomobil, arsa vb. bir takım varlıklara sahip olmak, hanenin yoksulluğunu etkileyen önemli unsurlardandır.

Buradan hareketle çalışmada, Türkiye’de yoksulluk mikro seviyede incelenecektir. Hanehalkı özelliklerinin yoksulluk üzerinde ne gibi etkileri olduğu araştırılacaktır. Bu etkiler küresel ekonomik kriz öncesi, kriz dönemi ve kriz sonrası gibi dönemlere ayrılarak analiz edilecektir. Krizin etkilerinin yoksulluk bağlamında ölçülmesi, krizin hanehalkına yansımalarına ışık tutması açısından önemlidir. Ayrıca yoksulluğa neden olan hanehalkı özelliklerinin belirlenmesi ve krizden en çok etkilenen hanehalkı özelliklerinin tespiti dikkate değerdir. Bu tespitin yapılması, krizin etkisini hafifletmek için mali önlemlerin mikro düzeyde uygulanabilmesi ve daha uzun vadeli etkiler doğurması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın temel amacı, hanehalkı özellikleri bağlamında yoksulluğun belirleyicilerinin araştırılması ve bu belirleyicilerin, kriz döneminde Türkiye’de yoksulluk üzerine etkilerinin incelenmesidir. Diğer bir deyişle bu çalışmada, kriz döneminde yoksulluğa düşme ihtimali en yüksek olan hanelerin demografik ve sosyoekonomik özellikleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Bu amaca yönelik, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan Hanehalkı Bütçe Anketi (HBA) verileri kullanılacaktır. HBA bireylerin demografik ve sosyoekonomik durumları

hakkında bilgileri içermektedir. Çalışmada 2006-2010 döneminde, toplam 45778 hanehalkı sorumlusu verisi, 10460 çalışan eş verisi, 45783 konut özellikleri, varlıklar ve diğerleri verisi analize dahil edilecektir. Ayrıca hanelerin yıllık kullanılabilir gelirleri üzerinden oluşturulan bağımlı değişken ayrıntılı kategorilere ayrılacak, böylece daha detaylı analiz yapılmasına olanak tanınacaktır.

Çalışmanın kısıtları, verilerin panel formatında olmaması ve zaman boyutunun kısa olması, çalışmanın sadece Türkiye'yi kapsamaması olarak sayılabilir. Verilerin panel formatında olmaması bir dezavantaj oluştursa da, çalışmada kullanılan yatay kesit verileri, Türkiye geneli hanehalklarını en iyi temsil edecek şekilde oluşturulduğundan, kriz dönemi farkını ortaya koymaya imkân tanımaktadır. Ayrıca ele alınan beş yıllık dönem için oluşturulmuş panel veri biçiminde HBA bulunmamaktadır. Zaman periyodu kısa panel verileri ile kriz etkisini gösterecek kukla değişkenli modellerin kullanılmasının zorluğu ve ileri panel veri analizleri yapmanın güçlüğü, yatay kesit verilerinin tercih edilme nedenlerindendir.

Çalışmada bağımlı değişkenin sıralı kategorik yapısına uyumlu olarak *genelleştirilmiş sıralı logit model* (GSLM) kullanılmıştır. HBA'dan yararlanılarak haneler öncelikle eş değer fert başına yıllık kullanılabilir gelirleri üzerinden, literatürde mevcut yoksulluk sınırları dikkate alınarak, *aşırı yoksul, kronik yoksul, geçici yoksul, yoksulluk riski altında, geçici yoksul olmayan ve yoksul olmayan* olmak üzere altı farklı kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler aynı zamanda modelin *bağımlı değişkenlerini* oluşturmaktadır. Kategorilerin oluşturulmasında *göreceli yoksulluk sınırı* dikkate alınmıştır. *Bağımsız değişkenler* ise *hanehalkı sorumlusu, hanehalkı sorumlusunun çalışan eşi, konut özellikleri-varlıklar ve diğerleri* olmak üzere üç ana başlık altında oluşturulan hanelerin ayrıntılı demografik ve sosyoekonomik özellikleridir.

Literatürde Türkiye'de ekonomik krizlerin yoksulluk üzerindeki etkilerini, hanehalkı özellikleri bağlamında inceleyen çalışma sayısı oldukça azdır. Küresel ekonomik krizin hanehalkı özelliklerine göre Türkiye'deki yoksulları nasıl etkilediğini tespit etmek bu açıdan önemlidir. Küresel ekonomik krizden en fazla etkilenen hanehalkı özelliklerinin tespit edilmesi, gelecekte muhtemel benzer durumlar karşısında uygulanacak politikalara ışık tutması beklenmektedir.

Dört bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde; ekonomik krizin tanımı, türleri, nedenleri ele alınacak, Dünya'da ve Türkiye'de yaşanmış bazı krizlere değinilecektir.

İkinci bölümde; yoksulluğun tanımı, türleri, ölçülmesi, dinamikleri, Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun durumu tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde ekonomik kriz ve yoksullukla ilgili Türkiye'de ve Dünya'da yapılan ampirik çalışmalardan örnekler incelenecektir.

Dördüncü bölümde ise; öncelikle ampirik çalışmanın amacı, kapsamı, hipotezi, ile veri seti açıklanacaktır. Daha sonra yoksulluk göstergesi, eşdeğerlik ölçeği, bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilgili bilgiler verilecektir. Çalışmada kullanılan modelin teorik alt yapısından bahsedilecek, analiz aşamaları ve özet tablolarda analiz sonuçları değerlendirilecektir. Ayrıca konularla ilgili tamamlayıcı bilgilere, ayrıntılı tablolar ve şekiller halinde, Ekler kısmında yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EKONOMİK KRİZ: TANIMI, TÜRLERİ, NEDENLERİ, DÜNYA VE TÜRKİYE ÖRNEKLERİ

Bu bölümde öncelikle ekonomik kriz tanımı yapılarak, türleri ve nedenlerine değinilecektir. Daha sonra Dünya’da ve Türkiye’de yaşanan ekonomik krizlerden bazı örnekler incelenecektir.

1.1. Ekonomik Krizin Tanımı

Krizin sözlük anlamı gerçek veya tüzel bir kişinin yaşadığı güç dönem, bunalım ve buhrandır. Diğer bir deyişle değişik nedenlerden dolayı herhangi bir durumda ortaya çıkan istenmeyen *ani* bir durumdur. Kriz kelimesi özünde, beklenmedik bir durumu, zorluğu ve aşırılığı barındırır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2005:1243).

Ekonomik krizin tanımında farklı görüşlere rastlamak mümkündür. Tanım genellikle ekonomik durgunluk, enflasyon ve deflasyon konularıyla çerçevelendirilmiştir. Dolayısıyla bu çerçevede farklı kriz tanımları yapılabilir. Ayrıca finansal kesim krizlerinin de ekonomik kriz kapsamında değerlendirilmesi konunun daha geniş perspektifte alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ekonomik kriz, tüketici taleplerinin, firma yatırımlarının dikkate değer biçimde azalması, işsizlik oranlarının yüksek seviyelere çıkması ve genel refah seviyesinin hissedilir biçimde düşmesi olarak tanımlanabilir. Diğer taraftan finansal piyasadaki belirsizlik, hisse senedi değerlerinin ciddi seviyelerde düşmesi, yerli paranın değerini aşırı kaybetmesi gibi olumsuzluklar ekonomik kriz kapsamında değerlendirilir (Eğilmez, 2013: 48).

Ayrıca ekonomik kriz, fiyatların ani ve önemli ölçüde yükselişi, üretim daralması, gelirlerde keskin bir azalma, menkul kıymet değerlerinde keskin düşüş gibi durumları ifade etmektedir (Golmohammadpoor Azar, 2011: 4). Diğer bir deyişle ekonomik kriz, piyasada mevcut mal ve hizmetlerin parasal değerlerinde ve/veya sayısında makul değişme eşiğinin uzağında aşırı oynaklık göstermesi olarak tanımlanabilir (Kibritçioğlu, 2001: 174).

Bir görüşe göre krizler, ekonomik büyümeyi bir ekonomik daralmanın takip ettiği *konjonktür dalgaları* sırasında geçiş dönemlerinde ortaya çıkmaktadır (Baran, 2011: 1076). Bir ekonomide üretimde dönemsel olarak düşüşler ve yükselişler gözlenebilir. Hatta bu durum döngüler halinde devam edebilir. Bununla birlikte bir olayı kriz yapan şey, hanehalkı veya firmaları ekonomik açıdan olumsuz etkileyen ani bir yıkımdır. Diğer bir ifade ile ekonomik kriz firmaların iflası, hanehalkının

işlerini kaybetmeleri gibi olumsuzluklara neden olan bir durumdur (Gürgen, 2020: 2919). Bu durumlarda ülkenin reel ekonomik sektöründe ani bir gerileme meydana gelir ve genellikle GSYH düşüşüne yol açarak ciddi istihdam, gelir ve refah kayıpları yaşanabilir (Abberger vd., 2014: 7).

Kriz, tamamen yeni bir sistemin şekillendiği bir değişim sürecidir. Bu açıdan kriz, risk, belirsizlik, tehdit, anlaşmazlık gibi kavramlar yanında fırsatı da içermektedir (Babu ve Sudhakar, 2016: 371). Yeni bir ekonomik durumu ifade eden ekonomik krizler, farklı sektörlerde ortaya çıkabilirler. Bazı durumlarda kriz, finansal kesimden başlayıp reel kesime doğru bazen de reel kesimden başlayıp finansal kesime doğru yayılabilir. Ekonomik kriz kaynağına bağlı olarak çeşitli türlere ayrılabilir (Eğilmez, 2013: 48).

1.2. Ekonomik Kriz Türleri¹

Modern iktisat literatüründe ekonomik kriz türleri, reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleri olarak ikili bir ayrıma tabi tutulabilir. Reel sektör krizleri, mal ve hizmet piyasalarındaki arz ve talep arasındaki dengesizlik olarak nitelendirilirken, finansal krizler, finansal varlıkların büyük bir bölümünün piyasa değerlerinin önemli ölçüde kayba uğradığı durumlar olarak tanımlanır (Borodacheva vd., 2016: 307).

1.2.1. Reel Ekonomik Krizler

Reel ekonomik krizler, reel sektörde mal ve hizmetlerin toplam talep ve toplam arz dengesizliğinden kaynaklı piyasada bir uyumsuzluk olduğu zaman gerçekleşmektedir (Abberger vd., 2014: 7). Bu durumda reel sektör şirketlerinin batmasıyla istihdamda ve enflasyonda ciddi dalgalanmalar meydana gelebilir. Dolayısıyla reel sektör krizlerini durgunluk krizi ve enflasyon krizi olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür (Engin, 2007: 37).

1.2.1.1. Durgunluk Krizi

Durgunluk, bir ekonomide büyüme hızının sıfıra düşmesi veya sıfıra yaklaşması olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle durgunluk, bir ekonomide bir yıl içinde üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatı cinsinden değerleri, yani GSYH'nin, iki yıl peş peşe aynı düzeyde kalmasıdır. Buradaki değerlerin enflasyondan arındırılmış reel değerler olması önemlidir (Eğilmez, 2013: 49).

Resesyon ise ekonomik büyümenin art arda iki çeyrek negatif olarak gerçekleşmesi olarak tanımlanır ve durgunluk krizine neden olabilir. Ekonomik durgunluk dönemlerinde iş ve ticaret miktarının azalması yanında düşük yatırım ve çıktı düzeyi, çok sayıda işten çıkarma nedeniyle

¹ Ekonomik krizlerin türlerine göre meydana geldiği ülke ve tarihler için, bkz. Ek 1.

işsizlikte anormal artışlar, kredi olanaklarında düşüşler, döviz piyasalarında dalgalanmalar, likidite azlığı meydana gelir (Shido Ikwu, 2017: 48). Ekonomide durgunluk krizi söz konusuysa mal ve hizmet üretimini sağlayacak yeterli yatırım gerçekleşmez. Yatırımların düşük olması veya olmaması, GSYH artış hızının durmasına veya istenen seviyelere erişememesine neden olmaktadır (Özkan, 2005: 169).

1.2.1.2. Enflasyon Krizi

Neredeyse tüm krizlerde, fiyat mekanizmasının ve kaynak dağılımının bozulmasının izleri görülebilir (Gürgen, 2020: 2919). Enflasyon krizleri, genellikle yıllık enflasyonun %20'yi geçtiği dönemler olarak tanımlanmıştır. Bu eşik, bazı dönemler için yıllık enflasyonun %40 düzeyine ulaşması olarak da dikkate alınmıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesi için kullanılan %20'lik enflasyon değerinin o dönemler için önemli bir ekonomik problem olduğu kabul edilmiştir (Qian vd., 2010: 7-8). Enflasyon krizlerinde bir eşik belirlemek güçtür. Burada önemli husus mal ve hizmet fiyatlarında ani ve rahatsız edici bir artışın ortaya çıkmasıdır. Söz konusu enflasyon seviyesinin diğer piyasa enstrümanlarını etkileyerek, ekonomide güvensizlik meydana getirecek boyutta olmasıdır (Çetinkaya, 2013: 118).

Yüksek enflasyon oranının olumsuz sonuçlarından biri de bankacılık sektörünün riskini arttırmasıdır. Yüksek enflasyon nedeniyle yüksek ve dalgalı nominal faiz oranları, bankaların vade dönüşümünü zorlaştırması muhtemeldir. Bu nedenle enflasyonu kontrol altında tutan sıkı para politikaları, bankacılık sektörünün istikrarı açısından istenilen bir durumdur. Bununla birlikte, bu tür politikalar bir istikrar programı çerçevesinde uygulanıldığı zaman reel faiz oranlarında keskin artışlara yol açabilmekte ve yüksek reel oranlar bir bankacılık krizi ihtimalini artırabilmektedir (Demirgüç Kunt ve Detragiache 1997: 25).

1.2.2. Finansal Krizler

Finansal sektörden kasıt bankalar, sigorta şirketleri, leasing, faktöring şirketleri, yatırım fonu yönetim şirketleri gibi aktörlerin faaliyet gösterdiği alandır. Eğer kriz bu alanlardan başlamışsa finansal kriz olarak adlandırılabilir (Eğilmez, 2013: 51). Finansal kriz, ters seçim ve ahlaki tehlike sorunlarının giderek arttığı böylece finans piyasalarının fonları en verimli yatırım fırsatlarına etkin bir şekilde kanalize edemediği durumlarda ortaya çıkar. Finans piyasalarında görülen bu aksaklıklar piyasaların fonksiyonlarını etkin olarak yerine getirememesi ile sonuçlanır. Bu durum ekonomik faaliyetlerde keskin bir küçülmeye yol açabilir. Finansal piyasalardaki ters seçim ve ahlaki tehlikenin artması sonucunda finansal krize yol açan beş temel ekonomik faktör sayılabilir. Bu faktörler: 1) faiz oranlarındaki artışlar, 2) borsa düşüşleri, 3) belirsizlikteki artışlar, 4) banka panikleri ve 5) toplam fiyat düzeyindeki öngörülemeyen düşüşler şeklinde sıralanabilir (Mishkin, 1992: 117-118). Finansal sektör krizleri bankacılık panikleriyle, borsanın büyük değer kaybetmesiyle, döviz kurunun ve

borçların aşırı yükselmesiyle daha belirgin hale gelmektedir. Buradan finansal krizlerin bankacılık krizleri, borsa krizleri, para krizleri ve borç krizleri olarak çeşitlendirilmesi mümkündür (Eğilmez, 2013: 51, Reinhart ve Rogoff, 2009: 26).

1.2.2.1. Bankacılık Krizleri

Bankalar, borç alıp-verme işlemleri sonucunda kredi oluşturan, dolayısıyla reel ekonominin büyümesine ve genişlemesine olanak sağlayan birimler olarak önemli bir hizmeti yerine getirirler. Diğer taraftan kredi oluşturma hizmeti, bankacılık sisteminin doğasında var olan bir kırılmalığa dayanmaktadır. Banka mudileri toplu bir güvensizlik hissine kapılarak mevduatlarını çekmeye karar verirlerse tüm varlıkları likit olmadığı için bankalar, bu geri çekimleri karşılamakta yetersiz kalabileceklerdir. Bu durumda bir likidite krizi çıkacaktır. İnsanların bankalara güven duyduğu normal zamanlarda bu krizler meydana gelmemektedir. Ancak bir veya daha fazla banka geri dönmeyen krediler nedeniyle bir ödeme gücü sorunu yaşadığında, bankalara olan güven hızlı bir şekilde ortadan kalkabilir. Sonrasında bankanın batacağı düşüncesiyle mevduat sahipleri topluca para çekmek istemeleri, normalde iyi durumdaki bankaları dahi likidite krizine sokabileceklerdir (Grauwe, 2008: 1).

Likidite baskıları karşısında banka, bu problemini aşmak için bilanço varlıklarını ucuza veya zararına satış yoluna gidebilmektedir. Bu durum bankayı iflasa sürükleyebilmektedir. Bu tür banka başarısızlıkları politika yoluyla engellenemez ise panik havasıyla birlikte bulaşıcılık artabilir (Laeven, 2011: 3).

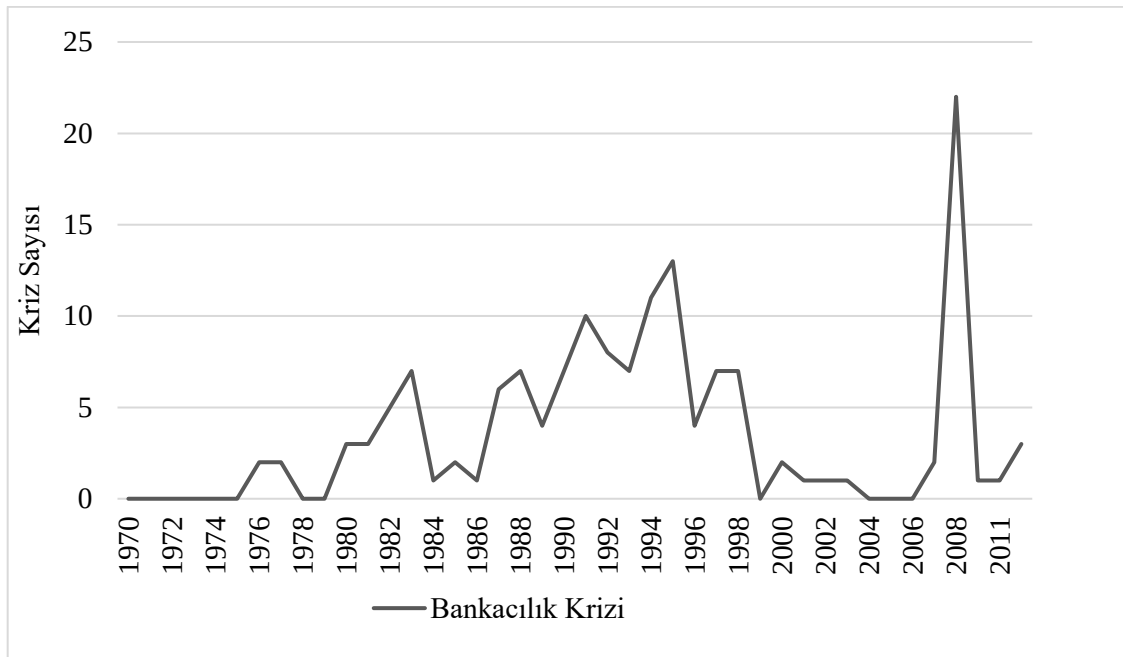
Ekonomilerin kurumsal özellikleri (mevduat sigortasının bulunması ve piyasa tarafından belirlenen faiz oranı yapısı gibi) bankaların karlılığını etkileyerek, kredi verme işlemlerinde risk alma konusunda banka yöneticilerini teşvik etmesi literatürde vurgulanan konulardandır. Makroekonomik şoklar (ekonomik faaliyetlerde veya varlık fiyatlarında düşme gibi) meydana geldiğinde, sıklıkla bankacılık problemlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Olumsuz ekonomik şoklar yurtiçi kaynaklı (resesyon, enflasyon, bütçe açıkları, kredi yavaşlaması gibi) veya yurtdışı kaynaklı (dış denge, döviz kurunun değer kaybetmesi gibi) olabilir. Bankaların kurumsal ve ekonominin genel özellikleri bu sorunları tetikleyebilir. (Hutchison ve McDill, 1999: 5-6).

Sonuç olarak bankacılık krizleri bankacılık paniği kaynaklı bir likidite krizidir. Yukarıda da belirtildiği üzere bankaların mevduatlarını paraya dönüştüremeyebileceği hissi yüzünden mudilerin hep birlikte mevduatlarını çekme endişesi bankacılık krizlerini tetiklerken, bulaşıcı banka panikleri ve kredilerin kullanılabilir olmayacağı korkusu borsa çöküşüne yol açabilmektedir (Bordo ve Meissner, 2016: 8). Ayrıca bankaların yaptıkları hatalar sonucu batmaları bir finansal kriz olarak adlandırılırken, reel sektörde faaliyet gösteren firmalara verdikleri kredileri geri alamadıkları için

mevduat sahiplerine ödeme yapamamaları durumu, reel ekonomik kriz kapsamında değerlendirilebilir (Eğilmez, 2013: 51).

Grafik 1, 1970'ten itibaren gerçekleşen bankacılık kriz sayılarını göstermektedir. Bu dönemde toplam 124 bankacılık krizi meydana gelmiştir. Krizlerin 1990'lı yıllarda yoğunlaştığı görülmektedir. Toplam 124 bankacılık krizinin 74'ü, bu yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, finansal serbestleşme akımıyla birlikte artan spekülasyon sermaye hareketleri, bankacılık krizlerinin sık görülmesinin temel nedenidir (Ersoy, 2012: 75).

Grafik 1: Bankacılık Krizlerinin Sıklığı

Kaynak: Laeven ve Valencia, 2013: 406-407, Laeven ve Valencia, 2018: 34-38

2000'li yılların başlarında nispeten az görülen bankacılık krizleri küresel ekonomik krizin patlak vermesiyle tekrar gündeme gelmiştir. Küresel ekonomik krizin geniş coğrafyalara yayıldığı 2008 yılında 22 bankacılık krizinin gerçekleşmesi dikkat çekicidir. Bu, bir yılda gerçekleşen en yüksek bankacılık krizi sayısıdır. Diğer taraftan kriz süreleri açısından ülkeden ülkeye farklılaşan bankacılık krizlerinin, reel ekonomiye yansıyan önemli sonuçları olabilmektedir.²

1.2.2.2. Borsa Krizleri

Borsada bir yatırımcı herhangi bir şirketteki hisselerine sahip olduğunda, yatırımın değeri düşerse yatırımcının değerli kâğıt serveti azalmış olur. Borsa çöküşü, borsada yaşanan ve önemli

² Bankacılık krizlerinin; meydana geldiği ülke, süreleri, üretim ve borçlar üzerinde etkileri için, bkz. Ek 2.

değerli kâğıt serveti kaybına yol açan, hisse senedi fiyatlarında ani ve dramatik bir düşüş olarak tanımlanabilir. Çöküşler ekonomik faktörlerle birlikte paniklerden de kaynaklanabilir. Borsa çöküşleri, bazı piyasa katılımcıları tarafından yapılan satışların daha fazla piyasa katılımcısını satışa yönlendirdiği, kalabalık davranışı ve psikolojisi ile ekonomik olayların birleştiği sosyoekonomik olaylardır (Olokoyo ve Ogunnaike, 2011: 175). Diğer bir ifadeyle hisse senedi piyasalarından geri dönüşü olmayan fon akışları, borsadaki likiditeyi büyük ölçüde azaltarak borsa krizlerine yol açabilmektedir.

Borsaların liberalleşmesiyle, dünya borsaları arasında yakın ilişkiler kurulmuştur. Dünya borsalarının liberalleşmesi, işlem maliyetini düşürebilir ve likiditeyi artırabilir. Ancak finansal krizlerin bu duruma bağlı olarak bulaşıcılığının arttığı söylenebilir. Özellikle Güney Asya borsalarında meydana gelen krizlerin önemli nedenlerinden biri olarak borsaların liberalleşmesi gösterilmektedir (Sabri, 2002: 17). Kriz öncesi dönemde meydana gelen borsa düşüşleri ve artan belirsizlik, banka bilançolarındaki bozulma ile birlikte ters seçim ve ahlaki tehlike problemlerini ağırlaştırarak ekonomileri ciddi bir finansal krize sürükleyebilmektedir (Mishkin, 2001: 10).

1.2.2.3. Para Krizleri³

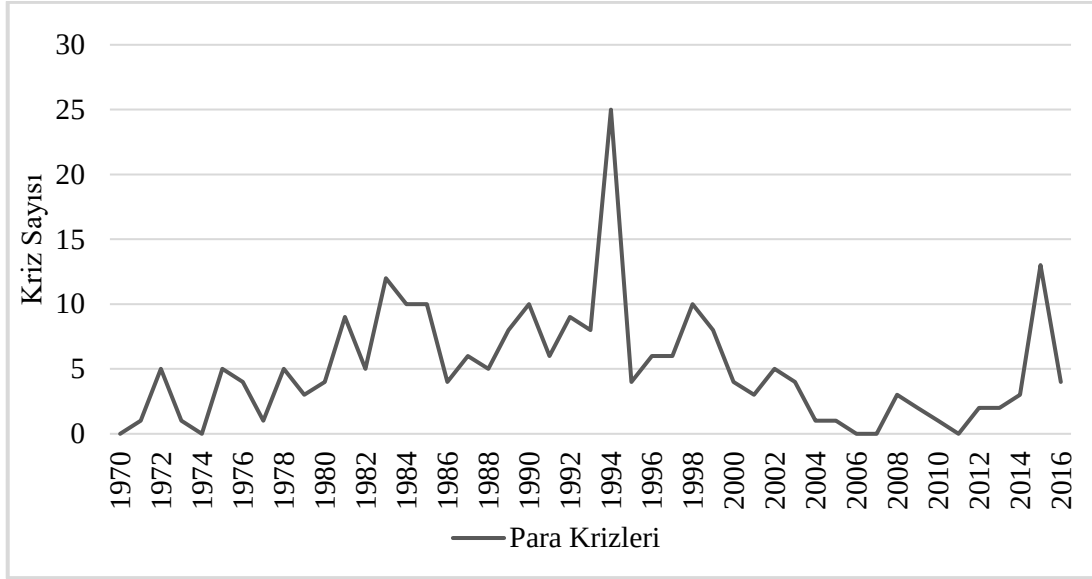
Para krizi, bir paranın biriminin yabancı bir para birimi karşısında değerinde keskin bir kayıp meydana gelmesi olarak tanımlanabilir. Özellikle sabit döviz kuru rejimini uygulayan bir ekonomi için para krizi, genellikle ekonominin geçerli sabit kuru rejiminden vazgeçme baskısı altında olduğu durumu işaret etmektedir. Spekülatif bir atak durumunda para birimi değer kaybedebilir. Bu değer kaybı karşısında ekonomi yetkilileri parayı korumak için yurt içi faiz oranlarını artırmak veya yabancı para rezervlerini eritmek durumunda kalabilmektedir. Para birimi değerini korumak için güçlü politika uygulanmasına rağmen spekülatif saldırılar çoğunlukla, yerli parada ciddi bir değer kaybına neden olmaktadır (Glick ve Hutchison, 2011: 2).

Para krizleri, paranın değerinde keskin ve sürekli bir düşüşün açık bir şekilde *krizi* işaret ettiği için bu ismi almaktadırlar. Para değerindeki keskin düşüş, para krizlerinin tanımlayıcı özelliğidir. Söz konusu düşüşler sonrasında gelen olumsuz ekonomik sonuçlardan dolayı bu durum, bir kriz olarak tanımlanır. Bunlar durgunluk, işsizlik, bankacılık ve işletme başarısızlıkları, enflasyon, yatırımlardaki azalma, servetteki kayıplar olarak sayılabilir (Breuer, 2004: 295).

Grafik 2’de para krizlerinin sayıları gösterilmektedir. 1970’ten bu yana 238 para krizi gerçekleşmiştir. Bu krizlerin 68 tanesi 1990’a kadar, 92 tanesi 1990’larda, 48 tanesi ise 2000 yılı sonrasında meydana gelmiştir.

³ Para krizlerini açıklamak için birinci, ikinci ve üçüncü kuşak kriz modelleri geliştirilmiştir. Detaylı bilgi için, bkz. Krugman (1979), (1999), (2001), Obstfeld (1994), Kaminsky ve Reinhart (1999), Babic ve Zigman (2001), Özatay (2011).

Grafik 2: Para Krizlerinin Sıklığı

Kaynak: Laeven ve Valencia, 2013: 406-407, Laeven ve Valencia, 2018: 34-38.

Bankacılık krizlerinde olduğu gibi para krizleri de en çok 1990'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. 1990'lı yıllarda finansal liberalizasyonun artması spekülasyon sermaye hareketlerini arttırmış, ani sermaye giriş ve çıkışları para krizlerini sıklaştırmıştır (Ersoy, 2012: 75). Bununla birlikte 2015 yılında para krizlerinde ciddi bir artış gözlenmektedir. Bu artışın ortak bir nedeni bulunmamakta, kriz yaşayan ülkelerin iç ekonomik şartlarından kaynaklanmaktadır.

Bankacılık krizleri ile para krizleri yakın ilişkilidir. Özellikle finansal liberalizasyonla birlikte bu iki krizin birbirini tetikleyici özellikleri daha görünür hale gelmiştir. Diğer taraftan bankacılık ve para krizleri bir ekonomide aynı dönemde ortaya çıkabilir. *İkiz kriz*⁴ olarak adlandırılan bu durum ekonomiler için çok daha yıkıcı olabilmektedir (Kaminsky ve Reinhart, 1999: 491).

1.2.2.4. Borç Krizleri

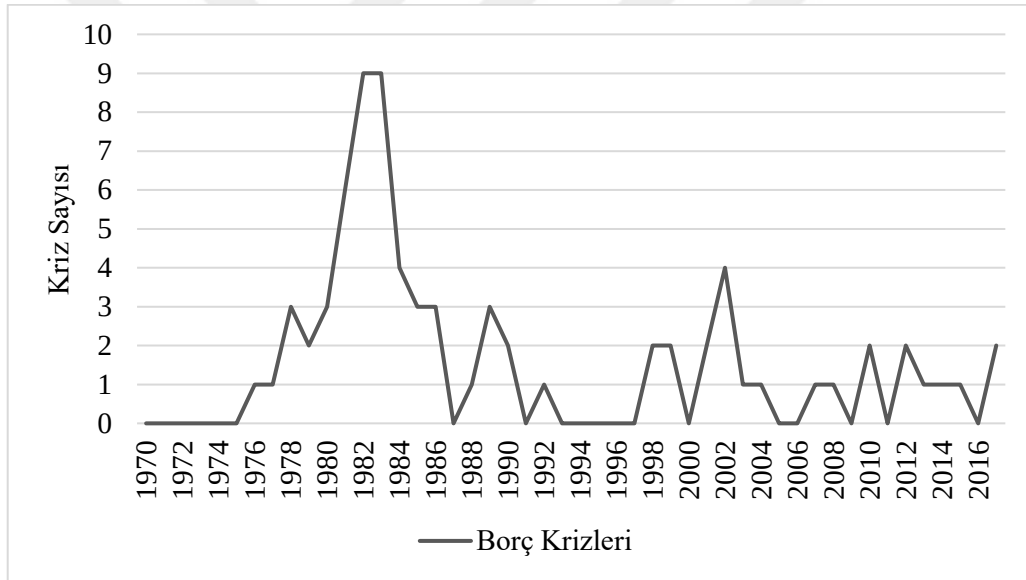
Borç krizleri basit olarak ülkelerin borçlarını ödeyememesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Borç krizi denilince öncelikle kamu dış borçlarının ödenememesi akla gelse de söz konusu borçlar, iç borç ve özel sektör borcu şeklinde de olabilmektedir. Bir ülke dış borcunu ödeyemediğinde dış borç krizi meydana gelir. Bununla birlikte bir ülke, temerrüde düşerek, yerel mali yükümlülüklerini yerine getirmede kamu iç borç krizi ortaya çıkmaktadır. Ekonomi teorisinde iç borç krizlerine, dış borç krizlerine nispeten önemsiz bir rol atfedilmektedir. Ekonomik modeller genellikle hükümetlerin iç borç yükümlülüklerini yerine getirdiğini varsaymaktadır. Fakat olumsuz ekonomik

⁴ İkiz krizlerin sıklığı için, bkz. Ek 3.

koşullar iç borç ödeme zorluğunu da beraberinde getirmektedir (Claessens ve Köse, 2013: 15). Ayrıca borç krizleri sadece kamu veya kamunun garantör olduğu borçlarla ilgili değil özel kesim borçları ile de ilgili bir durumdur. Fakat borç krizlerinin oluşmasında kamu borçlarına daha sıklıkla rastlanmaktadır (Reinhart ve Rogoff, 2009: 33).

Yurtiçi tasarrufların yetersizliği ve cari açığın artması borçlanma nedenlerindendir. Özellikle yaşanan bir ekonomik kriz sonrasında kamu borç stokunun artması olası bir durumdur. Ülkenin kredi risk priminin yüksek olması durumunda dış borç stokunun artması, borç krizine girme ihtimalini arttırmaktadır. Ayrıca risk primi yüksek olan ülkelerin borçlanma maliyetleri fazladır ve yeni borç bulmada zorluklarla karşılaşabilmektedirler. Diğer taraftan dış borçların yüksek olması, cari açığın artması ve yüksek kamu borçlarına rağmen kredi risk primleri düşük olan ülkelerde borç krizi görülmeyebilir (Beşkaya, 2015: 355).

Grafik 3: Borç Krizlerinin Sıklığı

Kaynak: Laeven ve Valencia, 2013: 406-407, Laeven ve Valencia, 2018: 34-38.

Grafik 3'te 1970'ten günümüze toplam 74 borç krizi gösterilmektedir. 1980'li yıllarda sıkça görülen borç krizlerinin 48'i, 1990 yılına kadar gerçekleşmiştir. 1990'lı yıllarda 7, 2000'li yıllarda ise 19 borç krizi meydana gelmiştir. 1980'li yıllarda borç krizlerindeki artışın nedenleri arasında 1973 petrol şoku ve arkasından gelen durgunluk, gelişmekte olan ülkelerin borç stoklarının artması, ABD'nin sıkı para politikaları sonucunda dolar faizinin yükselmesi olarak sayılabilir. Dolar faizinin yükselmesi ülkelerin dış borç faiz yüklerini arttırmıştır. Bu dönemde borç krizleri özellikle Latin Amerika ülkelerinde sıklıkla ortaya çıkmıştır. 1982 yılında Meksika moratoryumu, iktisat literatüründe *dış borcun on yılı* olarak adlandırılan periyodun başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Çalışkan, 2003: 230).

Bazı durumlarda banka, para ve borç krizleri aynı anda veya yakın zamanlarda ortaya çıkabilir. *Üçüz kriz*⁵ olarak adlandırılan bu durum ekonomi üzerinde yıkıcı etkisi oldukça yüksektir.

1.3. Ekonomik Krizlerin Nedenleri

Ekonomik krizler birçok farklı nedenlere bağlı olarak meydana gelebilirler. Bu nedenler ekonomik yapıdan meydana gelebileceği gibi ekonomik olmayan doğal afetler, salgın hastalıklar, siyasi, teknolojik ve ekolojik nedenlerden meydana gelebilir (Acar vd., 2015: 74). Bu başlık altında ekonomik krizlerin ortaya çıkış nedenlerinden bazılarına değinilmiştir.

1.3.1. Finansal Serbestleşme

Finansal liberalizasyon olarak da adlandırılan finansal serbestleşme temel olarak, ülkelerin finans piyasalarında sınırlandırmaların azalması, uluslararası işlemlere açık hale gelmeleri olarak tanımlanabilir. Finansal serbestleşme küreselleşmenin finans piyasasına bir yansıması olarak görülebilir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan serbestleşme hareketleri sonucu ulusal piyasalar uluslararası rekabete açık hale gelmiştir. Sermayenin uluslararası piyasalarda daha akışkan hale gelmesi özellikle gelişmekte olan ülkelerde spekülasyon işlemleri neden olmuş ve bu durum ülke piyasalarını daha kırılgan bir yapıya büründürmüştür (Özdemir ve Dalkılıç, 2016: 54).

Gelişmiş ülkelerin 1970'lerin ikinci yarısından itibaren izledikleri politikalar finansal serbestleşme uygulamalarının yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu durum gelişmekte olan ülkeleri de finansal sistemlerini serbestleştirme konusunda motive etmiş, söz konusu ülkelerde 1980'li yılların başlarında finansal serbestleşme uygulamalarının yaygınlaştığı görülmüştür (Oktayer, 2009: 74). Fakat finansal serbestleşme karşısında savunmasız ekonomilerde krizler meydana gelmiştir. Örneğin 1997 Asya finansal krizinin meydana gelmesinde finansal serbestleşmenin önemli rol oynadığı söylenebilir (Hye ve Wizarat, 2013: 271).

1.3.2. Makroekonomik Dengesizlikler

Makroekonomik dengesizlikler ekonomileri kırılganlaştırarak krizi tetiklemektedirler. Özellikle finansal serbestlikle birlikte makroekonomik istikrarsızlık, ekonomiyi dış şoklara karşı daha duyarlı hale getirmektedir (Ural, 2003: 13). İçsel ve dışsal koşullara bağlı olarak oluşabilen temel makroekonomik dengesizlikleri, bütçe açıkları, ödemeler dengesi açıkları, enflasyon ve resesyon olarak sıralamak mümkündür (Tunay, 2013: 173).

⁵ Üçüz krizlerin sıklığı için, bkz. Ek 3.

Makroekonomik dengesizliklerin söz konusu olduğu ekonomilerde özellikle bankacılık krizlerinin ortaya çıkma eğilimi yüksek olmaktadır. Düşük GSYH artışının, bankacılık sektöründe riski arttıran önemli bir unsur olduğu söylenebilir (Demirgüç Kunt ve Detragiache, 1997: 25). Ayrıca ekonomik istikrarsızlık genellikle kötü makroekonomik politikalara ilişkilidir. Bu durumda kamu sektörü geniş bütçe açıkları, yüksek enflasyon ve denge düzeylerinden uzaklaşmış döviz kurları ekonomik krizlere kapı aralamaktadır. Diğer taraftan istikrarlı para politikaları ile artan üretim arasında nedensel bir ilişkinin olduğu ülke uygulamalarında karşılan bir durumdur (Acemoğlu vd., 2003: 56).

1.3.3. Siyasal İstikrarsızlıklar

Siyasal istikrarsızlık, özellikle politik kutuplaşma derecesinin nispeten yüksek olduğu ülkelerde hükümet değışikliği ile ilgili belirsizlikleri artırmaktadır. Gelecek hükümetin önceki hükümete benzer politikalar takip etmesi durumunda hükümet değışikliği, ekonomi politikaları beklentileri üzerinde çok fazla bir etkiye sahip olmayacaktır. Ancak politik kutuplaşmanın fazla olduğu toplumlarda hükümet değışiklikleri, geçmişte yüklenilen ekonomik faaliyetleri ve gelecekte yürütülecek ekonomi politikalarını büyük oranda etkileyen radikal kararların alınmasına neden olabilir (Asteriou ve Price, 2001: 385).

Politik istikrarsızlık, politik risklerin bir fonksiyonudur. Şiddetli politik istikrarsızlık, politik bir krize neden olabilir ve politik krizler, özellikle makroekonomik kırılmalıkların yaygın olduğu durumlarda ekonomik krizlerin temel belirleyicisindendir. Bununla birlikte politik istikrarsızlık ve ekonomik krizler arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Başarılı bir ekonomi politikasının ön koşulu olarak politik istikrarın olmasını gösterdiği için Asya mali krizi oldukça özeldir (Güneş, 2021: 95-96).

1.3.4. Asimetrik Bilgi

Asimetrik bilgi kavramının öncüsü George Akerlof'dur. Kavram temel olarak herhangi bir ürün hakkında alıcı ve satıcıların bilgi farklılıkları dolayısıyla piyasanın işleyiş mekanizmasının bozulmasını ifade etmektedir. Piyasada satıcılar kendi ürünleri hakkında alıcılara göre genellikle daha fazla bilgiye sahiptirler. Bu bilgi asimetrisi piyasada aksamalara neden olabilmektedir. Asimetrik bilginin yaygın olduğu piyasada düşük kaliteli ürünlerin daha fazla talep görmesi gibi bir durum ortaya çıkabilir. Diğer bir deyişle yüksek kaliteli mallar talep eksikliği dolayısıyla piyasad an çekilmek zorunda kalabilir. Bu durumda sağlıklı bir piyasa işleyişinden bahsedilemez ve doğru fiyat düzeyi gerçekleştirilemez. Dolayısıyla alıcı ve satıcıların piyasa ile ilgili farklı düzeyde bilgiye sahip olmaları ekonomik kriz nedenlerinden biridir (Barışık, 2015: 113).

Finans piyasasında da durum benzerdir. Bir finansal sistem, fonları verimli yatırım olanaklarına sahip bireylere veya firmalara yönlendirme gibi temel bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Bu fonksiyonu iyi bir şekilde yerine getirebilmek için, finansal piyasadaki fon saylayıcılar, yatırım fırsatlarının daha çok veya daha az kredi vermeye değer olup olmadığı konusunda doğru kararlar vermelidir. Fakat doğru karar verebilmek için her zaman yeterli bilgiye sahip olmayabilirler. Bu durumda yapılacak finansal sözleşmede bir tarafının diğer taraftan daha az bilgiye sahip olduğu asimetrik bilgi problemi söz konusudur. Örneğin kredi alan borçlu taraf, girişimde bulunmayı planladıkları yatırım projeleri ile ilgili potansiyel getiriler ve riskler konusunda borç verenlere göre genellikle daha fazla bilgiye sahiptirler. Asimetrik bilgi, finansal sistemde iki temel probleme neden olmaktadır. Bunlar ters seçim ve ahlaki tehliktir (Mishkin, 2001: 1).

1.3.5. Ters Seçim ve Ahlaki Tehlike

Ters seçim, ahlaki tehlikeden farklı olarak bir finansal işlem meydana gelmeden önce gerçekleşmektedir. Kredi piyasaları açısından problem, borç alanların, borç verenin bilgisi olmaksızın aşırı riskli yatırımlar için kredi kullanmasına işaret eder. Ters seçim ahlaki tehlikede olduğu gibi özellikle faiz oranlarının yüksek olduğu durumlarda sıkça rastlanmaktadır. Böyle durumlarda, aşırı risk almaya hazır olmayan kimse kredi arayışında girmemektedir. Böylece borçlanma havuzunda daha yüksek riskli borçlular toplanır. Sonuçta borç verenlerin alacaklarını tahsil edememesi gibi bir sorunla karşılaşma olasılığı önemli ölçüde artmaktadır (Arestis ve Demetriades, 1999: 444).

Finansal sistemde asimetrik bilgiden kaynaklı olarak kredilerin riski yüksek olanlara verilmesi ters seçime bir örnektir. Yüksek riskli kredi kullanıcıları, aldıkları kredileri muhtemelen geri ödemeyeceklerini bildiklerinden borç almaya daha heveslidirler. Kredilerin geri dönmemesi kredi sağlayıcılarını yeni kredi verme konusunda isteksiz davranmalarına sebep olabilir. Bu durumda düşük riskli kredi kullanıcıları yapacakları yatırımlar için gerekli krediyi bulamayabilirler. Böylece düşük riskli yatırımcılar piyasadan çıkmak zorunda kalmaktadırlar. Akerlof bu durumu *limon problemi* olarak adlandırır (Mishkin, 1996: 2).

Diğer taraftan yüksek faiz oranları daha fazla ters seçime yol açabilmektedir. Çünkü yüksek faiz oranı kredilerin riski yüksek borçlulara aktarılma ihtimalini arttırmaktadır. Bu durumda ters seçim olasılığının artması nedeniyle borç verenler, daha az kredi kullandırmak isteyeceklerdir. Borçlanma imkânlarındaki bu azalış, toplam yatırımların düşmesine ve ekonomik aktivitelerin zayıflamasına neden olacaktır (Antczak, 2000: 7).

Ahlaki tehlike genellikle kredi kullanımı sonrası borç alan tarafın borç veren aleyhine istenmeyen (ahlaki olmayan) faaliyetlerde bulunduğu durumlarda meydana gelir. Bu durumda borcun vadesinde ödenmeme ihtimali artmaktadır. Ahlaki tehlike, borç alanın faaliyetleri hakkında

borç verenin asimetrik bilgiye sahip olmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Mishkin, 1994: 4). Borç alan yüksek riskli projelere yatırım yapma konusunda isteklidir. Ayrıca borç alan fonları kişisel kullanımı için tahsis edebilir veya kârsız projelere yatırım yapabilir. Sonuçta proje başarısız olursa zararın çoğu borç verenin üzerine kalmaktadır. Bu bakımdan kredi sağlayıcılar borç vermemeyi tercih edebilirler. Dolayısıyla yatırımlar optimal olmayan seviyelerde kalarak ekonomik problemlere neden olabilmektedir. Bununla birlikte borç veren, borç alanın faaliyetleri hakkında tam bilgilendirilse bile borç veren için yüksek uygulama maliyetleri nedeniyle ahlaki tehlikeyi engellemek her zaman mümkün olmayabilir (Mishkin, 1996: 3).

1.3.6. Diğer Nedenler

Yanlış iktisat politikaları, finansal alt yapının yetersizliği, hatalı beklentiler ve terör saldırıları, gibi faktörler ekonomik krizlerin diğer nedenlerindendir (Kibritçioğlu, 2015: 506). Ekonomik krizler, kıymetli varlıkların değerinde beklenmeyen aşırı bir düşüş, borsa çöküşü, banka iflasları, paranın devalüe edilmesi, milli gelirin önemli kaynaklarının değerinin düşmesi (ham ürün ihracatı gibi), borçları ödeme yetersizliği gibi çeşitli nedenlerden de kaynaklanabilir. Ayrıca ülkeye ekonomik yaptırımların uygulanması gibi siyasi faktörlere bağlı olarak da ekonomik krizler meydana gelebilir. Genellikle bu faktörlerin çoğu birbirinden ayrı meydana gelmezler. Örneğin, konut sektöründeki ekonomik çöküşü hanehalkı tüketim ve üretim düzeyinde büyük bir düşüşün takip etmesi, bir kredi krizi ile sonuçlanabilir. Benzer şekilde ekonomik bir yaptırım yukarıdaki faktörlerin birçoğunu harekete geçirebilir (Kheirandish vd., 2015: 116). Ayrıca doğal afetler de ekonomik kriz nedenleri arasında sayılabilir. Örneğin, Türkiye'nin 2000 ve 2001 yıllarında yaşadığı ekonomik krizlerde, 1999 Marmara depreminin etkili olduğu düşünülmektedir (Celasun, 2002: 9).

1.4. Dünya'da ve Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizler

1980 sonrası liberal düşünce ve küreselleşmenin yaygınlaşması fiziki sınırları ortadan kaldırmıştır. Finansal alanda da benzer sürecin yaşanması ülkeler arası ekonomik etkileşimi hızlandırmıştır. İç ve dış finansal piyasalarda engellerin ortadan kalkması, piyasaları tek bir merkez haline getirmiştir. Bir çok faydasının yanında bu durum, herhangi bir ekonomide ortaya çıkan ekonomik krizin diğer ülkelere çok hızlı yayılmasının önünü açmıştır. Diğer ülkelerde olduğu gibi 1980 sonrası Türkiye ekonomisinin sıklıkla kriz yaşadığı görülmektedir.

1.4.1. Dünyada Yaşanan Krizler

Bu kısımda Dünya'da yaşanan krizlerden bazı örnekler verilmiştir. 2008 küresel ekonomik krizi çalışmanın konusuyla ilgili olduğundan ayrı başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür.

1.4.1.1. Genel Olarak

1929 Krizi, iktisat tarihinin en derin krizlerinden olup, *Büyük Buhran* olarak da adlandırılmaktadır. Krizin temel nedenleri arasında Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ekonomik ve siyasi güvensizlik iklimi olarak gösterilebilir. Savaşın bıraktığı enkazla birlikte, savaşa katılan ülkelerin aşırı borçları, ekonomileri oldukça kırılgan hale getirmiştir (Ezer, 2010: 429). Savaş sonrası Avrupa ülkeleri altın standardını terk ederek karşılıksız para basmaya başlamışlardır. Enflasyonun artması ve paranın karşılıksız kalması sonucu Avrupalı yatırımcılar paralarını ve altınlarını, altın standardını sürdüren ABD'ye yönlendirmişlerdir. ABD'de müthiş bir servet birikimi oluşmuştur. Bu duruma binaen borsa yükselmiş ve balonlar oluşmaya başlamıştır. Hükümetin deflasyonist politikalar izlemesi, fiyatları düşürerek ekonomik faaliyetleri yavaşlatmıştır. Sonuç olarak borsa düşüşleri baş göstermiştir (Eğilmez, 2013: 57).

Ayrıca Avrupa ülkelerinde bazı bankaların finansal problemleri borsa düşüşlerini tetiklemiştir. Sonuçta Ekim 1929'da New York borsasında ani değer kayıpları meydana gelmiştir. Bu kayıplar, yaklaşık dokuz yıl sürecek buhran yıllarının başlamasına neden olmuştur (Çetinkaya, 2013: 124). Borsa düşüşleri ilerleyen yıllarda da devam etmiştir (Dulupçu vd., 2015: 159). Banka iflasları başlamış ve 1930'ların başında para arzındaki düşüş nedeniyle para stokunda ciddi daralmalar yaşanmış, üretim ve gelir azalmıştır. Ayrıca tüketim harcamalarında büyük düşüşler gözlemlenmiştir. Hatta krizin uzun sürmesini tüketim harcamalarındaki düşüşlere bağlayanlar olmuştur (Temin, 1976: 41-43). 1929'dan 1933'e kadar ABD gayri safi milli hasılası %29 azalmış, fiyatlar düzeyi %25 düşmüştür. Buran dönemi boyunca yaklaşık 9.000 banka batmıştır (Wheelock, 1995: 27).

Ekonomik aktivitedeki en büyük düşüş yatırımlarda meydana gelmiştir. Yatırımlar 1929-1933 yılları arasında yaklaşık %80 oranında azalmıştır. Dayanıklı tüketim malları yatırımı, 1929-1933 arasında %55'ten fazla düşerken, dayanıksız mal ve hizmet tüketimi aynı dönemde yaklaşık %29 azalmıştır (Cole ve Ohanian, 1999: 3). ABD'de işsizlik oranı 1929'da %3.2 iken, 1933'te %25'e çıkmıştır. Kriz kısa sürede dünyaya yayılmıştır (Eğilmez, 2013: 58).

1994-95 Meksika Krizi, 20 Aralık 1994'te Meksika hükümeti para biriminin devalüe ettiğini duyurmasıyla, mali piyasalarda panik başlamış ve kriz süreci hızlanmıştır. Devalüasyon Peso'yu istikrara kavuşturamamış, iki gün sonra Meksikalı yetkililer pesonun serbest dalgalanmasına izin vermek zorunda kalmışlardır (Truman, 1996: 199). Siyasi istikrarsızlık ve spekülatif ataklar sonucu Meksika Peso'su yaklaşık %47 değer kaybetmiştir. Diğer taraftan enflasyonun %52 düzeyine çıkması ve reel GSYH'nin %6'dan fazla düşmesi, Meksika ekonomisini ağır bir finansal krize sürüklemiştir. Aynı zamanda daralan maliye politikası uygulamaları nedeniyle eğitim ve sağlık harcamalarında ciddi kesintiler yapılmıştır. Yavaşlayan ekonomik aktivite dolayısıyla resmi işsizlik ikiye katlanarak 1995'in sonunda %7.4 olarak gerçekleşmiştir (Baldacci vd., 2002: 19).

1997 Asya Krizi, önce Tayland'da başlamış daha sonra diğer Uzakdoğu ülkelerine yansımıştır (Eğilmez, 2013: 64). Malezya, Filipinler, Endonezya ve Güney Kore'yi etkileyen kriz 2 Temmuz 1997'de Tayland para birimi Baht'ın devalüe edilmesi ile başlamıştır (Çetinkaya, 2013: 126). Tayland ekonomisinin temel makroekonomik sorunları, özellikle de cari işlemler açığı, istikrarsız ve aşırı değerlenmiş bir kurun oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca zayıf finansal yapı ve hacimli sermaye akışları nedeniyle krizin yayılması hızlanmıştır (Berg, 1999: 3).

Krugman'a göre Asya krizinin nedeni, menkul kıymetler piyasasında bir balonun varlığıdır. Balonun patlaması menkul kıymetler piyasasında çöküşü beraberinde getirmiştir. Varlık fiyatları düşmüş, aracı kurumlar iflas etmiştir. Ayrıca ilgili ülkelerin yüksek dış borçları krizin bir diğer nedenidir. Krizin çıkmasında tüm ülkelerde finansal aracılardan önemli bir rolü bulunmaktadır. Örneğin Tayland'da finans şirketleri dolar cinsinden kısa vadeli borç almışlar ve ardından bu parayı sadece gayrimenkul alanında değil, büyük ölçüde spekülasyon için kullanmışlardır. Benzer şekilde Güney Kore'de bankalar spekülasyon yapan şirketleri finanse etmişlerdir. Yatırımcıların ahlaki tehlike olgusu ile düşük getirili projelere fazla yatırım yapması krizi derinleştirmiştir (Krugman, 1998: 2).

1998'de ilgili ülke ekonomilerinde önemli düzeylerde reel GSYH düşüşleri meydana gelmiştir. Endonezya'da %13.7, Tayland'da %9.4, Malezya'da %6.7 ve Kore'de %5.8 olarak gerçekleşen reel GSYH düşüşleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yaklaşık elli yıllık zaman dilimi içerisinde karşılaşılan en derin resesyona işaret etmektedir (Berg, 1999: 3). Döviz kurlarında devalüasyonlara giden ülkeler, sabit kur rejimini esnetmek zorunda kalmışlardır (Özdemir, 2007: 113). Kriz yaşayan ülkelere IMF destekli programlar uygulanmış ve ekonomiler hızla toparlanmıştır. Örneğin Tayland'da büyüme 1999'da %4'ün üzerine çıkmıştır. Yine Endonezya'da enflasyon baskı altında alınırken, 1999'un son çeyreğinde büyüme %5.8 olarak gerçekleşmiştir. Filipinler'de ise 1999'da büyüme %3.25 olarak gerçekleşmiştir (International Money Fund [IMF], 2000).

1998 Rusya Krizi rublenin çöküşüyle meydana gelmiştir. Rusya, sosyalist sistemin çöküşünden sonra serbest piyasa ekonomisinin gerçekleşmesi adına önemli adımlar atmış fakat ekonomik istikrar sağlayamamıştır. Diğer taraftan Çeçenistan ile olan çatışmalar Rusya'yı sosyal açıdan da kriz noktasına getirmiştir (Aras ve Öztürk, 2015: 242). Artan borç yükü, döviz piyasaları üzerindeki baskıları arttırmış ve yatırımcıların güvenini azaltmıştır. 1997 Asya krizinin etkisiyle, Rusya'nın en değerli iki sermaye kaynağı olan enerji ve metallerin fiyatları düşmüştür. Özellikle petrol fiyatlarındaki düşüş, ülkede kişi başına düşen GSYH'yi düşürmüş, işsizliği arttırmış ve ülke genelinde ekonomik kaosa neden olmuştur (Feridun, 2004: 114).

1998'de petrol kaynaklı ürünlerin ihracından sağlanan gelirler 1997 yılı gelirlerinin yarısı kadar olmuştur. Dolayısıyla bütçe açıkları artmış, GSYH'nin yaklaşık %9'u kadar büyümüştür. Ayrıca

özelleştirme ihalelerinde siyasi çıkarların gözetilmesi ve ihaleleri mafyatik grupların alması çöküşü hızlandırmıştır (Aras ve Öztürk, 2015: 253). 17 Ağustos 1998'de Rus hükümeti döviz kuru çıpasını savunmaktan vazgeçmiştir. Hükümet yaklaşık üçte biri yabancı yatırımcıların elinde olan 40 milyar dolarlık kısa vadeli iç borcunu tek taraflı olarak temerrüde düşürmüş ve dış borçlara 90 günlük moratoryum ilan etmiştir (Feridun, 2004: 114). IMF, DB ve Japonya Hükümeti tarafından Rusya'ya yardım paketleri hazırlanmıştır (Kharas vd., 2001: 10). 1999 yılında dünyada petrol ve metal fiyatları yükselmiş, Rusya'nın ihracat gelirlerinde artış meydana gelmiştir. 2000 yılında üretim artışlarıyla birlikte işsizlik oranları düşmüş, ekonominin krizden çıkmasına etken olmuştur (Aras ve Öztürk, 2015: 267).

1.4.1.2. 2008 Küresel Ekonomik Krizi⁶

Krizin çıkış tarihi konusunda farklı görüşler söz konusudur. Bazı yazarlar krizin 2007 bazı yazarlar ise krizin 2008 yılında çıktığını düşünmektedirler (Bocutoğlu, 2015: 274). Kriz, ABD'de 2007 yılı başlarında yüksek faizli eşik altı (subprime) ipotek piyasasının ve konut piyasasının çökmesiyle başlamıştır. Kriz, iki yıldır artan politika faiz oranlarının ardından ortaya çıkmıştır. Genel olarak krizin nedenleri; piyasa düzenlemelerindeki büyük değişiklikler, düşük düzeyde denetim, borç verme standartlarının gevşemesi ve anormal derecede düşük faiz oranları sayılabilir (Bordo, 2008: 2).

ABD'de konut sektöründe oluşan balonun patlaması zincirleme etkileşim halinde diğer sektörlerle ve ülkelere sıçramıştır. ABD'deki mortgage piyasası yaklaşık 10 trilyon dolarlık büyüklüğüyle dünyanın en büyük piyasası olarak haline gelmişti. Bu piyasadaki kredililerin çoğu başlangıçta düşük riskli müşterilere verilmiştir. *Prime mortgage* kredileri olarak adlandırılan bu kredilerin yapıları zamanla bozularak, krediler daha yüksek riskli müşterilere vermeye başlanmıştır. *Subprime mortgage* olarak adlandırılan bu değişken faizli kredilerin hacmi 2008 yılı ortalarında 1.5 trilyon dolara kadar yükselmiştir. Emlak fiyatlarının artması emlak talebini de arttırmış ve bu duruma bağlı olarak emlak piyasasına dayalı kâğıtlarla yapılan finansal işlemler hızla büyümüştür. ABD Merkez Bankası'nın (FED) faizleri arttırması ve konut fiyatlarının düşmesi ile birlikte bu tür kredilerde geri dönmeme sorunlarını baş göstermiştir (Eğilmez, 2013: 66-67).

Küresel ekonomik krize neden olan kuruluşlar ve araçlar, geleneksel bankacılık sistemi dışında oluşturulmuştur. *Gölge bankacılık* olarak adlandırılan bu sistem geleneksel bankacılıktan hem araç hem de denetim konusunda ayrılmaktadır. Çeşitli maliyet unsurlarından kaçınma sonucu ortaya çıkan gölge bankacılık sistemi, devlet garantilerine sahip olmaması ve merkez bankasına likidite için başvuramaması gibi riskleri bünyesinde barındırmaktadır. Sahip olduğu bu riskler nedeniyle kriz döneminde iflas dalgasının durdurulamamasına neden olmaktadır. Küresel ekonomik krizden önce

⁶ Detaylı bilgi için, bkz. International Money Fund (2013), Financial Crises Causes, Consequences and Policy Responses,

ABD’de oldukça yaygın olan gölge bankacılık, sisteme katılan taraflar için belirsizliklerle dolu bir mekanizma ortaya koymuştur. Türev ürünlerin satıcıları subprime piyasasında tüm risklerin farkındayken, alıcılar sadece kısa vadeli karlara odaklanmıştır. Bilgi asimetrisini de içinde barındıran sistem küresel ekonomik krizin ortaya çıkmasında ve yayılmasında önemli rol oynamıştır (Tarhan, 2013: 26-27).

Şubat 2007’de HSBC, piyasadaki gelişmelere bağlı olarak 10.5 milyar zarar açıklamıştır. Mart 2007’de ABD’nin en büyük konut inşa şirketinin başındaki Donald Tommitz 2007 yılının konut sektörü için çok kötü geçeceğini yönünde açıklama yapmıştır. Büyük bir finans şirketi olan ve subprime kredi piyasasında faaliyet gösteren New Century Financial’a artık kredi verilmemektedir. Şirket Nisan 2007’de iflas başvurusu yapmıştır. New York savcısı subprime piyasası hakkında soruşturma açmıştır. Temmuz 2007’de İngiltere, subprime ipotekli konut kredisi veren beş kuruma karşı önlem almıştır. Konut piyasasında başlayan sorun hızla finansal sisteme yayılmıştır (Özata, 2011: 104-105). Eylül 2008’de Lehman Brothers’ın iflası krizi daha da şiddetlendirmiştir.⁷ Subprime kredilere yaptığı yüksek yatırımlar, bankanın iflasına neden olmuştur. Kredilerin geri dönmemesi ABD finans sisteminde peş peşe gelen iflaslara yol açmıştır (Tarhan, 2013: 38).

Temerrüde düşen subprime krediler 2007’nin başından itibaren artmıştır. Ekim 2007’de subprime krediler içinde ödenmeyen kredi oranı %16’ya ulaşmıştır. Bu oran Ocak 2008’in sonlarına doğru %24’e yükselmiştir. Ayrıca subprime krediler dışındaki kredilerde de ödenmeme oranı yükselmiş, Ocak 2008’de tüm krediler içinde bu tür kredilerin payı %3.7 olarak gerçekleşmiştir. ABD’de 2007 yılında, yaklaşık 1.3 milyon konut haciz konusu olmuştur. Haciz konulan konut sayısı 2006’ya göre %79’luk bir artış göstermiştir. Gayrimenkul fiyatları 2007’de %8.9 azalmış, Case-Shiller ulusal konut fiyat endeksinde son 20 yılın en büyük düşüşü meydana gelmiştir. Şubat 2008 sonunda ise aynı endeks Ocak 2007’ye göre %10.2 düşmüştür. Konut fiyatlarının ortalama %20-25 düşüş yaşanmış ve bazı eyaletlerde ise bu oranın %40’a kadar yükselmiştir (Sapir, 2008: 90).

Küresel ekonomik kriz işgücü piyasalarında da önemli ölçüde zayıflamaya neden olmuştur. Küresel işsizlik oranı 2007’de %5.7’den, 2008’de %6.0’a çıkmıştır. İşsizlerin sayısı 2007 ile 2008 arasında 10.7 milyon kişi artmıştır. 2008’de küresel işsiz sayısı yaklaşık 190 milyon olmuş, bunun 109 milyonu erkek ve 81 milyonu kadınlardan oluşmaktadır. Ayrıca küresel genç işsiz sayısı 76 milyona yükselmiş ve genç işsizlik oranı 2008 yılında 0.4 puan artmıştır (International Labour Organization [ILO], 2009: 11). 2010’da işsiz sayısı 205 milyon olarak gerçekleşmiş, bir önceki yıla göre neredeyse aynı kalan işsiz sayısı, 2007’ye göre 27.6 milyon artış göstermiştir. Küresel işsizlik oranı, 2009’da %6.3 ve 2010’da %6.2 olarak gerçekleşmiştir (ILO, 2011: 4). Diğer taraftan 2009 yılı için günlük 1.25 dolar seviyesinde çalışan yoksul oranı %20.7’dir. Bu oran kriz öncesine göre %1.6 puan daha yüksektir ve yaklaşık 40 milyon daha fazla çalışan yoksulu ifade etmektedir. Günde 2

⁷ Detaylı kriz kronolojisi için bkz. Guillen, (2009), The Global Economic and Financial Crisis: A Timeline.

dolar yoksulluk sınırının altında yaşayan işçilerin payı %39'dur. Bu oran yaklaşık 1.2 milyar işçiye denk gelmektedir (ILO, 2009: 5).

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya ekonomisi ilk defa küresel ekonomik kriz döneminde küçülme yaşamıştır. 2009 yılının ikinci çeyreğinde dünya ekonomisi pozitif büyüme göstermiş ve üçüncü çeyrekte toparlanma ivmesi devam etmiştir. Ancak yılın başındaki keskin gerileme nedeniyle dünya ekonomisi 2009'da %2.2 oranında küçülmüştür. Benzer şekilde 2009 yılında dünya ticaret hacmi %13 civarında daralmıştır (United Nations [UN], 2010: 7).

ABD, krize karşı para politikalarıyla önlem almaya çalışılmıştır. Kısa vadeli faiz oranlarında yapılan indirimlerle likidite sıkışıklığının aşılması amaçlanmıştır. Para politikalarının yetersiz kaldığı durumlarda maliye politikaları uygulanmıştır. Mali kurtarma paketleri hazırlanmıştır (Delice ve Öztürkler, 2015: 532). Kimi Avrupa ülkelerinde yüksek borçların varlığı endişe verici seviyelere erişmiştir. Bununla birlikte bütçe açıkları ve yetersiz büyüme oranları ilgili ülkelerin borçlarını çevrilebileceği konusunda şüpheleri arttırmıştır. Örneğin Yunanistan'ın yüksek borçları ve bütçe açıkları nedeniyle sosyal güvenlik harcamalarını azaltmak zorunda kalmıştır. Diğer taraftan düşük tasarruflar krizin etkisini daha da şiddetlendirmiştir. Yunan bankacılık sektörünün kırılganlığı krizin öteki AB ülkelerine sirayet etmesine neden olmuştur (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [TCMB], 2011: 1).

Küresel ekonomik krizin etkisinin azaldığı 2013 yılında ABD ve İngiltere dışında gelişmiş ülkelerde büyüme oranları düşük kalmış, durgunluk riski ile karşılaşmışlardır. Avro Bölgesi mali krizden çıkmakta zorlanmış, bankalar iktisadi gelişmelere yeterli desteği verememiştir. İktisadi koşullara göre Merkez bankaları farklı politikalar izlemiştir. FED varlık alımlarını 2014'te durdurarak parasal genişlemeyi sonlandırmıştır. Avrupa Merkez Bankası politika faizlerini azaltarak, para politikasını gevşetmiştir. Benzer şekilde Japonya Merkez Bankası parasal genişleme politikası izleyerek varlık alımlarını arttırmıştır (Delice ve Öztürkler, 2015: 533). Bu bağlamda küresel ekonomik kriz merkez bankasının rolünün tekrar sorgulanmasına, para politikalarının teorik ve uygulama yönünün tartışmaya açılmasına neden olmuştur (Akyazı ve Al, 2015: 392).

Ülkelerin küresel ekonomik krize karşı aldıkları önlemler kamu kesimine ek maliyetler yüklemiştir. Kamu maliyesinde ortaya çıkan bu problemleri çözmek amacıyla daraltıcı maliye politikaları uygulanmak zorunda kalınmıştır. Fakat uygulanan sıkı maliye politikaları gerekli etkiyi göstermemiş, büyüme ve işsizlik oranlarında hedeflere ulaşamamıştır. Diğer taraftan küresel ekonomik kriz 2010 yılından sonra Euro bölgesinde ciddi durgunluğa yol açmıştır. Diğer bir deyişle küresel ekonomik kriz Euro bölgesi krizine dönüşmüştür (Akyol, 2014: 46). Ülkelerde eş zamanlı olarak uygulanan sıkı maliye politikaları ekonomik toparlanma üzerinde olumsuz etki göstermiştir. Çünkü söz konusu kriz, mali savurganlığın neden olduğu bir kriz değil, özel sektör aşırı borçluluğundan kaynaklanan bir krizdir. Talep sadece parasal genişleme ile teşvik edilmiştir. Fakat

talep, yüksek işsizlik söz konusu iken uzun süre baskı altında kalma eğilimindedir. Bu durumda daraltıcı değil, genişletici maliye politikaları uygulanmalıdır. 2008-2010 döneminde genişletici maliye politikaları uygulanırken, 2010-2012 döneminde daraltıcı maliye politikaları uygulanmıştır (Calcagno, 2012: 24).

1.4.2. Türkiye’de Yaşanan Krizler

Türkiye ekonomisinde 1980’de iktisadi istikrar kararlarıyla yeni bir sayfa açılmıştır. Bu kararlarda Türkiye ekonomisi dış dünyaya açılmış, ticaret serbestleştirilmiştir. Daha sonra 1989’da kambiyo mevzuatı değiştirilmiş, menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası varlıklarının ülkeye giriş ve çıkışı piyasa koşullarına bırakılmıştır. Türkiye ekonomisini liberalleştirme adına yapılan bu hamlelerden sonra, 1990’lı yıllardan itibaren sıkça ekonomik krizler yaşamıştır (Seyidoğlu, 2003: 145). Türkiye’nin yaşadığı krizlerden bazıları ülkenin iç ekonomik problemlerinden kaynaklanırken bazıları ise dış ekonomik problemlerden kaynaklanmıştır.

1.4.2.1. Genel Olarak

1994 Krizi, öncesinde Türkiye’ye yüksek miktarda kısa vadeli sermaye girişleri belirgin bir biçimde artmıştır. Dış ticaret açıklarında ve kamu borçlanma gereğinde artışlara neden olan bu girişler adeta krizin habercisi olmuştur (Seyidoğlu, 2003: 146). 1994 Nisan ayı başına kadar lira dolar karşısında ciddi değer kayıplarına uğramıştır. MB kura müdahale etmiş, rezervlerinin önemli bir kısmını kaybetmiştir. Bankalar arası para piyasasında 1993’te %70 civarında olan gecelik faiz oranları 1994’te %700’ler seviyesine çıkmıştır. Hazine bu faiz oranlarından borçlanmakta zorlanmıştır. Bununla birlikte 1994’ün ilk dört ayında *resmi kur* ile *piyasa kuru* arasında ciddi farklılıklar ortaya çıkmıştır. 5 Nisan’da MB’nin artık piyasaya müdahale etmeyeceği ve faizlerin serbestçe belirleneceği ilan edilmiştir (Özatay, 2011: 69). Fakat MB aynı gün gecelik faizleri yaklaşık 60 puan indirmiştir. Piyasa bu duruma dövize hücum ederek tepki vermiştir. Döviz kuru üç ay içinde yaklaşık %230 artmıştır. Benzer şekilde faiz oranları da hızla yükselmeye başlamıştır (Çetinkaya, 2013: 128).

1994 krizi için birçok neden sıralanabilir. Fakat krizin temel nedenleri kamu açıklarının fazla olması, tasarruf yetersizliği ve dış açıklar olduğu söylenebilir. Örneğin krizden önceki on yılın sekizinde özel sektör tasarruf açığı söz konusudur. Yine kamu kesimi krizden önceki on yılın tamamında açık vermiştir. Kamu açığı krizden önceki üç yılda daha da yükselmiş ortalama GSYH’nin %7.7’sine çıkmıştır. Bu açıkları kapatmak için özelleştirmeler gündeme gelmiştir. Ayrıca cari işlemler dengesi de krizden önceki on yılın yedisinde açık vermiştir. Türkiye bu dönemde *üçüz açık*⁸ problemiyle karşı karşıya kalmıştır (Öztürk, 2015: 440-441). Sonuç olarak kurun yükselmesi,

⁸ Cari işlemler açığı, bütçe açığı ve tasarruf-yatırım açığının aynı dönemde ortaya çıktığı durumu ifade etmektedir.

enflasyonist beklentilerin artması, Hazine'nin borçlanma olanaklarının sınırlanması, kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürmesi gibi faktörler nedeniyle Hükümet 5 Nisan'da ekonomik istikrar programı açıklamak zorunda kalmıştır. Bu programda ek vergi alınması, kamu giderlerinin kısılması, bütçe açıklarının düşürülmesi, kurun aşağı çekilmesi, başlangıçta yüksek faizle borçlanması ve zamanla borç faizlerinin düşürülmesi gibi hedefler konulmuştur. Uygulamalar sonucu dış ticaret küçülerek cari işlemler açığı pozitifte dönmüştür. 1994 yılında %6 küçülen ekonomi, 1995'te %8.1 büyümüştür. Fakat aşırı likiditeyi kısımaya yönelik para politikaları uygulanmadığından enflasyon %70'lerde kalmıştır. Bununla birlikte siyasi iktidara olan güvensizlik ekonomik aktörlerde beklentiyi olumluya çevirememiştir (Eğilmez, 2013: 71).

Kasım 2000 Krizi ve Şubat 2001 Krizi, bu krizler ikiz kriz olarak adlandırılmaktadırlar. Bankacılık sektörü ve döviz krizlerinin birlikte ortaya çıkması bu ismi almalarına neden olmuştur (Karaçor, 2006: 386). 1998 Rusya Krizi'nden Türkiye olumsuz etkilenmiştir. Aynı yıl net sermaye akımlarının negatif olarak gerçekleşmesi, bavul ticaretinin azalması, iç borçlanma imkânlarının maliyetinin artması, Türkiye ekonomisini zora sokan sebeplerdendir. Ayrıca sıkı maliye politikaları GSYH'nin artış hızını yavaşlatmıştır. Diğer taraftan 1999 Marmara depremi ekonomiyi negatif etkilemiş, kaynak ihtiyacını arttırarak kamunun faiz dışı dengede açık verilmesine neden olmuştur. Bu olumsuz ekonomik tablo sonucunda Türkiye ekonomisi 1999'da %6.1 küçülmüştür (Celasun, 2002: 9).

1994 krizinden sonra süre gelen ekonomik problemler nedeniyle Türkiye, 1999 yılında IMF ile üç yıllık istikrar programı imzalamıştır. Program maliye reformu, döviz kuru çıpasına dayalı para programı, sosyal güvenlik, özelleştirme ve tarım kesimine yönelik yapısal reformları içermektedir (Yeldan, 2001: 161). İstikrar programında IMF 4 milyar dolarlık, DB 750 milyon dolarlık kredileri onaylamışlardır. Yapısal reformlarla birlikte MB'nin emisyon hacminin sınırlanması paketin içeriğinde yer almıştır. Fakat programda belirlenen hedeflere enerji fiyatlarındaki yükselişler, artan yurtiçi talep ve TL'nin değerlenmesi gibi nedenlerle ulaşılamamıştır. 2000 yılında ithalatın artması dış ticaret açığını 26.7 milyar dolara çıkarmıştır. Dış dünyadaki olumsuz gelişmeler ve ülke içindeki siyasi belirsizlikler, Türkiye'ye yabancı sermaye girişini azaltmıştır. Bu durum Eylül 2000'de faizlerin artmasına, tahvil ve bono değerlerinin dramatik şekilde düşmesine neden olmuştur. Yabancı yatırımcılar panikle kaynaklarını dışarıya çıkarmaya başlamışlardır. MB bir hafta içinde 6 milyar dolar piyasaya sürmüş ve rezervlerinde ciddi azalmalar meydana gelmiştir. Ayrıca dış ticaret bilanço açığı 2000 yılında %89.8 artmış ve 26.7 milyar dolara yükselmiştir. Bununla birlikte ihracatın ithalatı karşılama oranı %51 olarak oldukça düşük bir seviyeye inmiştir. Bu durum Kasım ayında krize dönüşmüştür (Seyidoğlu, 2003: 148).

22 Kasım'da başlayan ve *kara Çarşamba* olarak nitelendirilen kriz günü piyasalardan ani sermaye çıkışları olmuştur. Bununla birlikte borsa %50'ye yakın değer kaybetmiştir. Kriz istikrar programının hedeflerinin tutturulamayacağını ortaya çıkarmış ve programın geleceğiyle ilgili

şüpheler belirmiştir (Yeldan, 2001: 182). Döviz girişlerinin de yön değiştirmesi sonucu para krizi ile karşı karşıya kalınmış, MB'den 3 milyar dolar çekilmiştir. Bankalar arası gecelik faizler %200 oranında artmıştır. Güçsüz bankacılık sistemi dolayısıyla kriz daha da derinleşmiştir. Fakat kurda aşırı bir dalgalanma görülmemiştir. Aralık ayında gecelik repo faizleri %1700'lere kadar çıkmıştır. Bazı bankalara Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu el koymuştur. IMF ile tekrar 10.5 milyar dolar kredi konusunda anlaşma yapılmıştır (Turan, 2005: 6).

Kasım krizinden sonra yapısal reformlar gerekli biçimde yapılamamıştır. Kasım 2000 krizinin üzerinden henüz birkaç ay geçmiş olmasına rağmen Şubat 2001'de siyasal alanda meydana gelen gerilim ekonomiyi tekrar krizle sürüklemiştir. Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasında ortaya çıkan tartışma ekonomik güvenin tamamen yok olmasına neden olmuştur. Döviz spekülasyon yönelimleri kuru yükseltmiş, MB kur rejimini savunmak amacıyla piyasaya yaklaşık 4 milyar dolar sürmüştür. Fakat bu müdahaleler yeterli olmamış, faizler ve kur yükselmiştir. Enflasyon %86.6'ya çıkmış ve dış ticaret açığı yükselmiştir. Bununla birlikte kamu dış borç stoku GSYH'nin %77'sine yükselmiştir (Polat, 2019: 339).

Kamu bankalarının aşırı likidite gereksinimi ödemeler sisteminin kilitlenmesine yol açmıştır. Bu durumda sabit kur rejimi terk edilerek dalgalı kur rejimine geçilmiştir. Artan belirsizlikler dolayısıyla ekonomide güvensizlik artmış ve iç talep düşmüştür. Ekonomi 2001 yılında %9.4 oranında küçülmüştür. Diğer taraftan ekonomik kriz işgücü piyasasını da etkilemiş 2000 yılının son çeyreğinde %6.3 olan işsizlik oranı, 2001'in aynı döneminde %10.6'ya yükselmiştir. Maaş ve ücretlerde reel düşüşler olmuştur. TL'nin dolar karşısında değer kaybı 2001'de %107.1 olarak gerçekleşmiştir (TCMB, 2002: 15). 2001 krizinin nedenleri özet olarak; bütçe açıkları, borçlanma sürelerinin çok kısa olması, reel faizlerin yüksek olması, iç ve dış borç stokunun yüksekliği, bankacılık sektörünün zayıf olması, yüksek cari açık, spekülasyon atakları neden olan gelişmeler, siyasi istikrarsızlık olarak sıralanabilir (Özatay, 2011: 102).

Nisan 2001'de IMF ve DB destekleriyle *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* hazırlanmıştır. Önceki programdaki hedefler tekrar gözden geçirilerek bazı politikalarda değişikliğe gidilmiştir. Kamu kesiminin borç stokuna vurgu yapılarak bu hedefe odaklı finansal piyasaların tekrar düzenlenmesi belirtilmiştir. Serbest döviz kuru rejiminin uygulanacağı bu programda, enflasyonla mücadeleyle dönük olarak yurtiçi talebin kısılması ve dış ticaret fazlası verilmesi amaçlanmıştır (Çörtük, 2006: 74). Programda, finansal kesimin etkinliği için bankacılık sektöründe revizyona gidilmesi ve reel sektörle ilişkisinin yeniden düzenlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca kamu finansman dengesinin sağlanması için bu yönde yapısal değişikliklerin hayata geçirilmesi, aktif bir para politikası ile enflasyon hedeflemesine⁹ geçilmesi, kamuda şeffaflık, doğrudan yabancı yatırımları teşvik edecek yasal alt yapının oluşturulması programın hedeflerindendir (Turan, 2005: 12).

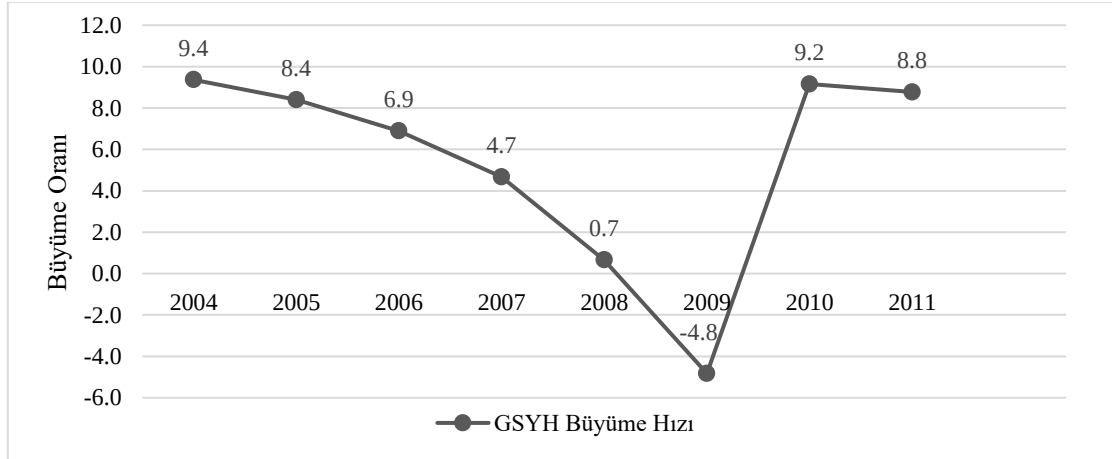
⁹ Detaylı bilgi için bkz. Akyazı (2004), Enflasyon Hedeflemesi Ülke Deneyimleri ve Türkiye'de Uygulanabilirliği.

1.4.2.2. 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Türkiye

Küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisine yansıma kanallarının başında dış ticaret ve doğrudan yabancı sermaye gelmektedir. Türkiye'den Avrupa Birliği (AB) ülkelerine yapılan ihracat, bölgenin krizden derinden sarsılmasıyla olumsuz etkilenmiştir. Türkiye ihracatını kriz öncesinde yaklaşık yarısını bu bölgeye yapması dolayısıyla, Türkiye'nin dış âlem talebinde düşmeler meydana gelmiştir. Küresel ekonomik krizden önceki beş yıllık periyotta Türkiye'nin reel GSYH yıllık ortalama %6.6 artış göstermiştir. Fakat 2008'in son çeyreği ile 2009'un dördüncü çeyreği arasında ekonomi durgunluğa girmiştir. Kriz kendisini 2009'un ilk çeyreğinde iyice hissettirmiştir. Ekonomik küçülme 2009'un üçüncü çeyreğine kadar devam etmiş, son çeyrekte ise büyüme gerçekleşmiştir. Bu dönemde iç talebin canlı tutulması büyümeye ivme kazandırmıştır (Delice ve Öztürkler, 2015: 526).

Grafik 4'te yıllık büyüme oranları verilmiştir. 2009 yılında ekonomi %4.8 oranında küçülmüştür. 2010 yılında ise büyümenin kriz önceki seviyelere döndüğü görülmektedir. Büyüme oranlarına bakılarak küresel ekonomik krizin Türkiye'ye etkisi açısından, 2008 krizin başlangıç yılı, 2009 krizin ekonomi üzerindeki etkisinin en fazla hissedildiği yıl, 2010 ise krizin hafiflediği yıl olarak kabul edilebilir (Karaca, 2014: 273).

Grafik 4: Türkiye Ekonomisi Büyüme Oranları (Yıllık % Değişim)

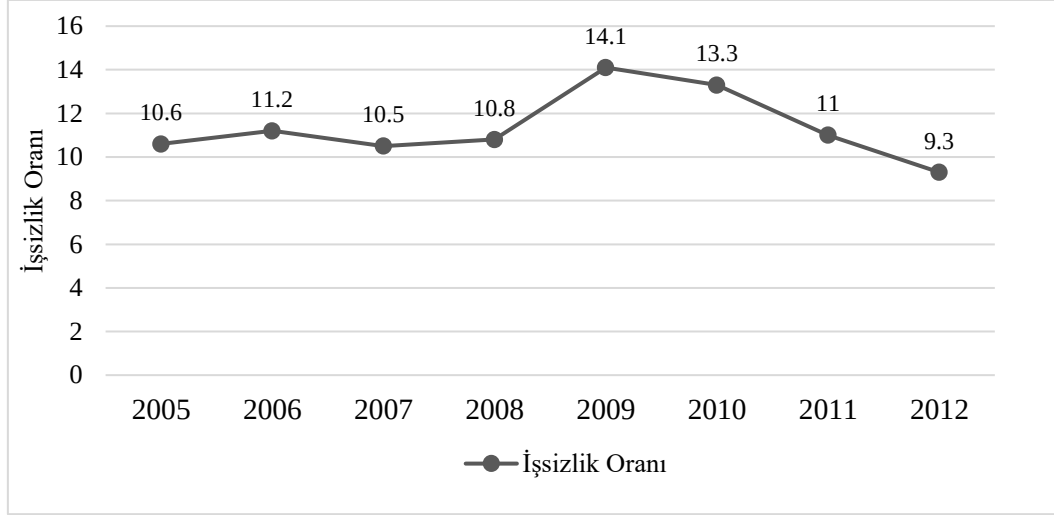

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2023a

İşsizlik sosyal sonuçları dikkate alındığında önemli ekonomik göstergelerdendir. Ayrıca reel ekonomik faaliyetler hakkında ipucu verebilir (Delice ve Öztürkler, 2015: 529). 2008 yılında %10.8 olan işsizlik oranı, küresel ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında %14.1 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 5). Büyüme oranının dip yaptığı 2009 yılında işsizlik oranların da zirve yapması dikkat

çekicidir. Uygulanan ekonomi politikaları sonucu 2009 yılından sonra işsizlik oranları tekrar düşüş trendine girmiştir.

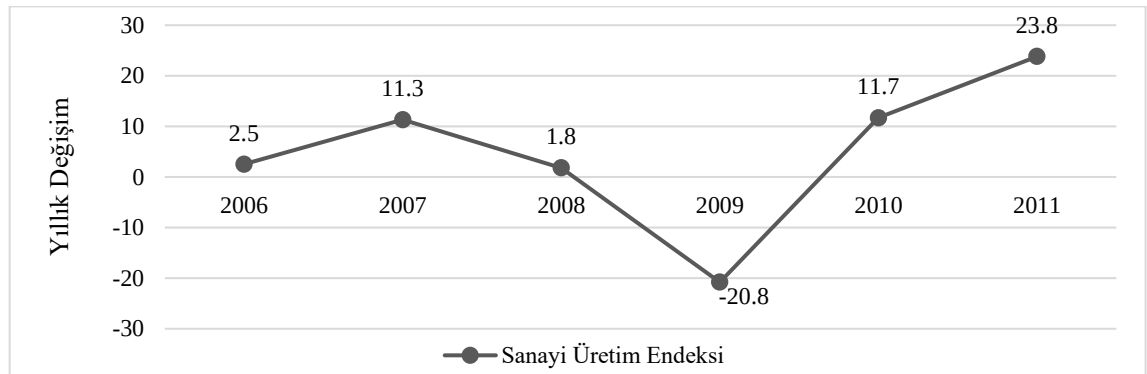
Grafik 5: Türkiye Ekonomisi İşsizlik Oranları (%)

Kaynak: TÜİK, 2023b

Sanayi üretim endeksi, krizlerin reel sektör üzerindeki etkilerini yansıtmaları ve büyüme hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir (Delice ve Öztürkler, 2015: 527). Sanayi üretim endeksinin küresel ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında bir önceki yıla göre ciddi şekilde düştüğü görülmektedir (Grafik 6). Grafğin seyri büyüme grafği ile oldukça benzerdir.

Grafik 6: Sanayi Üretim Endeksi (Yıllık Değişim)

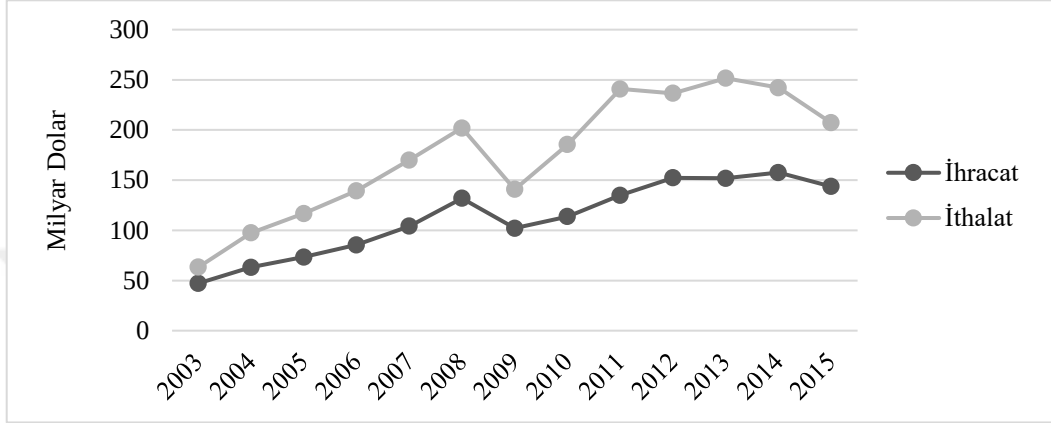

Kaynak: TÜİK, 2023c

İhracat, ithalat dış ekonomik ilişkileri göstermesi açısından önemlidir. 2009 yılında her iki değişkende de keskin bir düşüşün olduğu Grafik 7’de görülmektedir. Türkiye küresel ekonomik kriz döneminde dış ticaretinin neredeyse yarısını AB ülkeleriyle yapmaktadır. AB ülkelerinin küresel

ekonomik krizden ciddi bir şekilde etkilenmesi Türkiye'nin ihracat ve ithalat verilerine yansımıştır. Bu ülkelerin toparlanmasının nispeten gecikmesi, Türkiye ihracatının da toparlanmasını geciktirmiştir. 2010 yılı sonrası ithalattaki artış ihracattaki artıştan fazla olmuştur (Başçı ve Kara, 2011: 2).

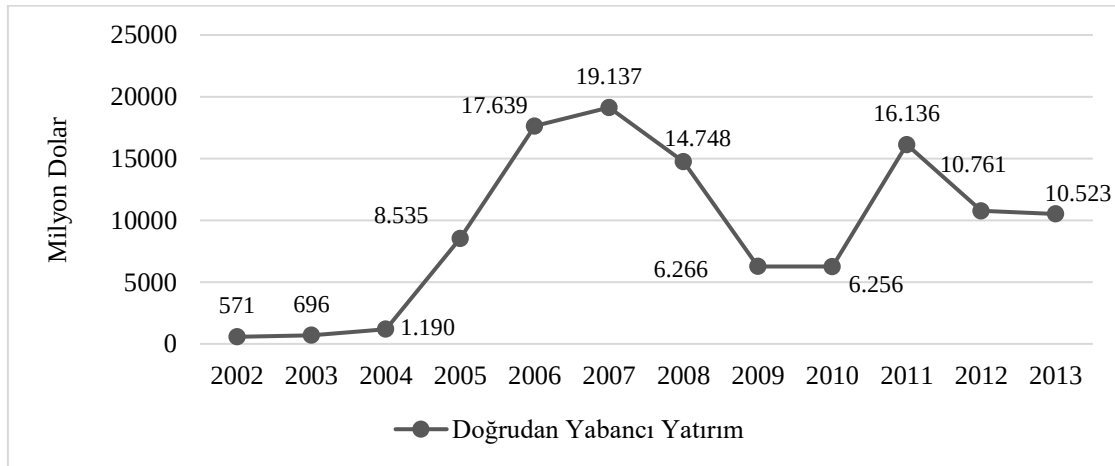
Grafik 7: İhracat-İthalat Gelişimi

Kaynak: TÜİK, 2023d

Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımların 2009 ve 2010 yıllarında dramatik şekilde düştüğü Grafik 8'de görülmektedir.

Grafik 8: Doğrudan Yabancı Yatırımlar

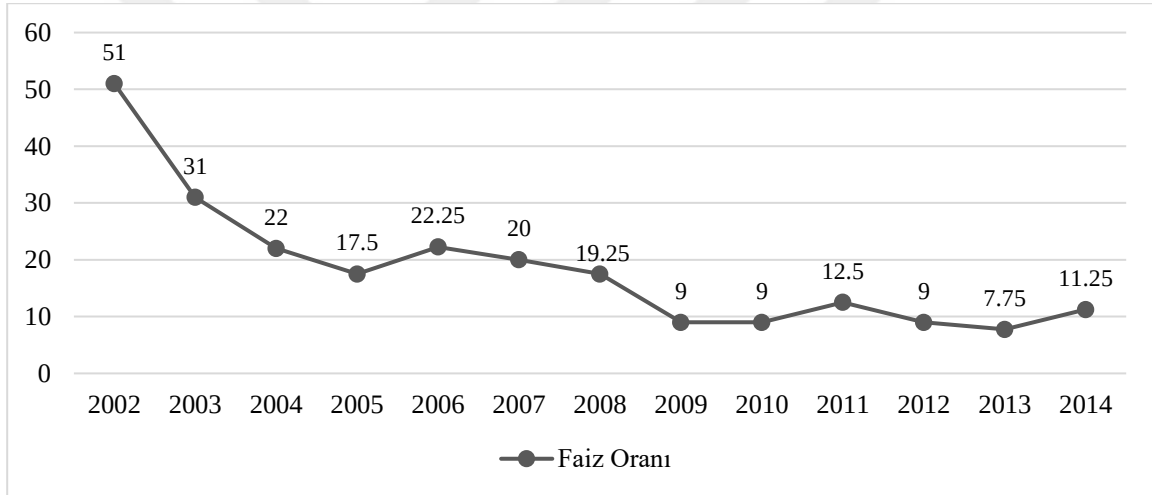
Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2023

Küresel ekonomik kriz nedeniyle doğrudan yabancı yatırımlarda 2009 yılında, 2007 yılına göre yaklaşık %70'lik bir azalma meydana gelmiştir. 2011 yılında ise hızlı bir artış olduğu görülmektedir.

Uygulanan diğer ekonomi politikaları ve güçlü makroekonomik yapı büyümenin önünü açmıştır (TCMB, 2011: 3).

Türkiye’de 2001 krizi sonrası finans kesiminde uygulanan politikalar sayesinde bankacılık sektörü küresel ekonomik kriz döneminde ayakta kalmıştır. Bununla birlikte MB 2008’in son çeyreğinden itibaren bir yıllık süreçte politika faizlerini 1025 baz puan düşürerek gelişmekte olan ülkeler arasında en yüksek ve en erken faiz indirimini yapmıştır. Kredi piyasalarının ve finansal sistemin fonksiyonunu yerine getirmesi amacıyla yapılan faiz indirimleri iç talebi canlı tutmuştur. MB’nin küresel ekonomik krize karşı yaptığı erken ve etkili hamleler krizin etkisini azaltmıştır (Başçı ve Kara, 2011: 2). Grafik’te özellikle kriz döneminde MB borç verme faiz oranlarında önemli derecede düşüş görülmektedir.

Grafik 9: Merkez Bankası Borç Verme Faiz Oranları (%)

Kaynak: TCMB, 2023

Küresel ekonomik krizden etkilenen Türkiye, gelişmiş ülkelerin aksine beklenenden hızlı toparlanma sürecine girmiştir. Mali disiplin, bankacılık sisteminin sağlam yapısı, kredi derecelendirme kuruluşlarının pozitif tutumları Türkiye’nin hızlı toparlanma nedenlerindendir. Diğer taraftan para ve maliye politikaları ile bireylerin ve firmaların tüketim ve yatırım harcamaları hızlandırılmış, iç talep kaynaklı büyüme teşvik edilmiştir. Buna karşın kriz sonrası dönemde dış talep nispeten zayıf kalmıştır. Sıcak para girişleri dolayısıyla faizler ve döviz kuru düşmüştür (TCMB, 2010: 4). 2010 yılında büyük miktarda sermaye girişleri gerçekleşmiş, krediler süratli çoğalmış ve cari dengede bozulma tehlikesi baş göstermiştir. Bu tehlikeler karşısında MB faiz oranlarını düşük tutmuş, zorunlu karşılık oranlarını artırmış ve zorunlu karşılara ödenen faizleri kaldırmıştır. Böylece sermaye girişleri kontrol altına alınarak kredi artış hızı yavaşlatılmıştır (Başçı ve Kara, 2011: 5).

Türkiye bankacılık sistemi geçmiş tecrübelerine binaen elastiki ve dinamik likidite yönetimi ile küresel ekonomik kriz dönemine hazırlıklı girmiştir. 2001 açıklanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaları ile finansal sürdürülebilirlik ve makroekonomik denge temin edilmiş, sağlam bir ekonomik alt yapı kurulmuştur. Yine bu dönemde faiz oranlarının düşmesine rağmen küresel likidite bolluğu dış kaynak bulmayı kolaylaştırmıştır. Merkez Bankası kanununda değişiklikler yapılmış ve Banka'nın bağımsız bir yapıya kavuşması sağlanmıştır. Bu durum MB'nin enflasyonla mücadelede başarılı sonuçlar almasına olanak tanımıştır (Delice ve Öztürkler, 2015: 534).

Küresel ekonomik kriz döneminde kur ve faiz fazla oynaklık göstermemiş BM'nin müdahaleleri muhtemel oynaklığın önüne geçmiştir. Ayrıca enflasyon oranı 2009 yılında %6.5 olarak gerçekleşmiştir. Bankaların sağlam finansal yapıları rezerv kayıplarını engellemiş hatta bankaların toplam varlıkları küresel ekonomik kriz döneminde artış göstermiştir. Bu varlıklarının GSYH'ye oranı, 2008'in son çeyreğinde %67.51 iken 2009'un son çeyreğinde %76.81 olarak gerçekleşmiştir. Bir diğer olumlu gelişme kısa vadeli dış borçlarda gözlenmiştir. Küresel ekonomik kriz döneminde bu borçlar artmamış üstelik azalarak istikrarlı bir görünüm sergilemiştir (Balmumcu ve Süslü, 2017: 18-19).

Diğer taraftan talep kısılmasına karşı reel sektöre yönelik maliye politikaları geliştirilmiştir. Bu politikalarda amaç, firmaların yatırım ve bireylerin tüketim harcamalarında meydana gelen düşüşü telafi etmektir. Bu bakımdan kamu harcamalarında genişletici politikalarla iç talebi canlandırmaya yönelik uygulamalar yapılmıştır. Örneğin bazı mal ve hizmetlerde ÖTV ve KDV oranları geçici olarak düşürülmüş, yatırım teşvikleri verilmiş, işçi istihdamının devamı için prim destek uygulaması başlatılmıştır. AR-GE destekleri, KOBİ'lere ve ihracatçı firmalara kredi ve garanti destekleri verilmiştir. Ayrıca kurumlar vergisinde indirim, gelir vergisi stopajı, işverenlere sigorta primi destekleri ile yatırımlar ve talep canlı tutulmaya çalışılmıştır (Karaca, 2014: 274).

İKİNCİ BÖLÜM

2. YOKSULLUK: TEORİK ÇERÇEVE, DÜNYA VE TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN SEYRİ

Bu bölümde öncelikle yoksulluğun teorik çerçevesine değinilecek daha sonra Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun seyri incelenecektir.

2.1. Yoksulluk Tanımı

Sözlük anlamı olarak yoksul, geçinmekte sıkıntı çeken (kimse, toplum, ülke) fakir, fukara; zengin ve varıl karşıtı olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk ise yoksul olma durumu, sefillik, sefalet, fakirlik olarak ifade edilmektedir (TDK, 2005: 2188). Sözlük anlamının yanında daha kapsamlı olarak yoksulluk, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde alt basamaklarda yer alan fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarından mahrum olmayı ifade etmektedir. Bununla birlikte yoksulluk tanımı zamanla ihtiyaçlar hiyerarşisinin üst basamaklarını kapsayacak biçimde genişletilmiş ve çeşitlendirilmiştir (Saçlı, 2019: 3).

Yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olması, tek bir tanım yapılmasını zorlaştırmaktadır. Yoksulluk sadece düşük gelir ve tüketimi ifade etmez, aynı zamanda eğitim, sağlık, beslenme, diğer insani gelişme alanlarında başarısızlığı da içine alan geniş hacimli bir olgudur. Hatta yoksulluk tanımı güçsüzlük, sessizlik ve korku kavramlarını da kapsayacak şekilde genişletilebilir (World Bank, 2000: 5).

Yoksulluk yazını incelendiğinde yoksulluk olgusunun 18. yüzyılın ortalarına kadar ekonomik temelli kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Fakat 1960'lardan itibaren yoksulluğun ekonomik temelli bir sorun olmasının yanında bireysel, kültürel ve yapısal bir sorun olabileceği tartışma konusu olmuştur. Dolayısıyla yoksulluk olgusunun, yoksulların yaşam biçimleri, sosyal ve kültürel açıdan toplumla birleşememe, yoksulluk kültürü, ayrımcılık, çalışma refahı, alt sınıf, cinsiyet, ırk ve farklılaşan kültürel özellikler gibi kavramlarla birlikte ele alındığı görülmektedir (Gül ve Gül, 2008: 57).

Diğer taraftan psikoloji bilimi bağlamında yoksulluk üzerinde yapılan çalışmaların sayısının ve çeşitliliğinin artması dikkat çekicidir. Bu çalışmalarda genellikle yoksulluğu sadece ekonomik, sosyal, siyasal bir sorun olarak dar çerçevede incelemenin eksikliğine vurgu yapılmaktadır.

Yoksulluğun aynı zamanda zihinsel ve davranışsal durum bağlamda birey üzerindeki etkileri söz konusu çalışmalarda ortaya konulmaktadır (Çukur, 2008: 97). Yoksulluğun çeşitli tanımları içinde ortak noktalarını bulmak mümkündür (Karayılmazlar ve Güler, 2015: 24).

2.2. Yoksulluk Türleri

Yoksulluk sınırının belirlenmesindeki çeşitlere ve mekânsal farklılıklara bağlı olarak değişik yoksulluk tanımları yapılabilir. Ölçme kolaylığı nedeniyle yoksulluk daha çok maddi boyutlarıyla incelenmektedir. Bu durumda mutlak ve göreceli olarak iki temel gruba ayrılır. Örneğin DB çoğunlukla mutlak yoksulluğu tanımlar ve ölçer. Diğer taraftan yoksulluğu göreceli bir kavram olarak tanımlayan araştırmacılar ise oldukça fazladır. Bu iki temel ayrımın yanında yoksulluğu farklı gruplamalar altında incelemek mümkündür.

2.2.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, genel olarak insanların biyolojik yaşamlarının devamı için yiyecek, barınak ve asgari sağlık hizmetleri gibi ana ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan maddi imkânlara sahip olmamasını ifade eder. Diğer bir deyişle mutlak yoksulluk bireylerin yaşamsal faaliyetlerini direkt etkilemektedir (Kuyurtar, 2003: 112). Bu açıdan mutlak yoksulluğun nispeten daha nesnel bir yapısı vardır. Yaş ve fiziksel olarak benzer insanların, aynı dönemde, günlük geçinme standartlarının bezer olduğu varsayılır. Bu standartların altına düşen bireyler mutlak yoksul olarak nitelendirilirler (Giddens, 2012: 386).

Seebom Rowntree'nin İngiltere'nin York şehri için yaptığı çalışma, ilk yoksulluk çalışması örneklerindendir. Çalışmada haneler yoksulluk açısından birincil ve ikincil yoksulluk olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Hanelerin toplam gelirlerinin fiziksel etkinliklerini sürdüremeyecek kadar az olması, birincil yoksulluktur. Bu durumda hanehalkı fiziksel verimlilik için minimum mal sepetine erişecek gelirlere sahip değildir ve mutlak yoksulluk içindedirler (Rowntree, 1901: 8).

Diğer taraftan yalnızca açlığı veya hayati fonksiyonları devam ettirebilmek için gerekli gıda maddelerine erişememeyi dikkate alarak yapılacak yoksulluk tanımları eksik olacaktır. Çünkü bireylerin gıda dışında da gereksinimleri vardır. Bu açıdan mutlak yoksullukta iki farklı hesaplama yöntemi söz konusudur. Birincisi sadece en az gıda harcaması tutarını, ikincisi ise gıda yanında barınma, ısınma gibi temel ihtiyaçları dikkate alır. Bireylerin bu gibi ihtiyaçları mutlak yoksulluğa düşmemeleri için *gereğince* karşılanmalıdır (Dumanlı, 2002: 1).

Yoksulluğun temelde birey bazında mutlak olarak mı yoksa toplumsal düzeyde göreceli olarak mı tanımlanması konusu tartışmalıdır. Mutlak yoksulluk, bireylerin fakir olup olmadığını belirlemek için bir standart olarak uygulanabilir. Fakat yoksulluğu bu dar çerçevede ele almanın eksikliği

nedeniyle başka yoksulluk tanımlarına da ihtiyaç duyulmuştur (Dean, 2016: 2).

2.2.2. Göreceli Yoksulluk

Tüm dünyada genel geçer bir yoksulluk standardının belirlenmesinin mümkün olmadığını, daha küçük ölçekte yoksulluk standartlarının belirlenmesi gerektiğini savunan araştırmacılar olmuştur. Çünkü bir toplum için zorunlu olan mal ve hizmetler başka bir toplum için lüks olabilir (Giddens, 2012: 386). Yoksulluk bu yönüyle göreceli bir kavram olup sosyal açıdan dezavantajlı olmayı ifade eder. Bir fizikçi için *soğuk* diye bir şey yoktur. Herhangi bir şeyi soğuk olarak tanımlamak onun ısı enerjisinin yokluğu -ya da göreceli yokluğu- açısından ele almaktır. Bu anlayışa benzer şekilde yoksulluğun tek başına tanımlanması mümkün değildir. Bu durumda yoksulluk zenginliğin yokluğu olarak tanımlanmıştır. Diğer bir deyişle yoksulluk göreceli olarak zenginlere karşı dezavantajlı olmayı ifade eder (Dean, 2016: 1).

Göreceli yoksulluk tanımında bireylerin ekonomik durumlarını kimlerle kıyasladığı dikkate alınmaktadır. Bu açıdan bireylerin yoksulluk algıları mutlak maddi yoksulluktan farklıdır. Örneğin hanelerin çoğunluğunun yoksul olduğu bir mahallede, yoksul bir hanede yaşayan bireyin yoksulluk algısı; nispeten yüksek refah seviyesindeki hanelerin çoğunlukta olduğu bir mahallede, yoksul bir hanede yaşayan bireyin yoksulluk algısından daha düşüktür (Giddens, 2012: 139).

Yoksulluk araştırması yapanların ilklerinden olan Rowntree çalışmasında ikincil yoksulluk kavramından bahsetmiştir. Bu kavram hanelerin fiziksel etkinlikleri devam ettirmek için yeterli gelire sahip olduğunu, ancak gelirlerini harcarken tedbirsiz davranıldığından veya başka nedenlerden dolayı refah seviyeleri toplumsal refah seviyesi ortalamasının altında olmasını ifade etmektedir. Bu haneneler göreceli yoksul olarak adlandırılır (Rowntree, 1901: 8).

Göreceli yoksulluk hesaplamalarında öncelikle yoksulluk sınırı tespit edilmektedir. Bu sınır hane gelirlerinin ortanca (medyan) değerinin %40, %50, %60 gibi çeşitli yüzdeleri alınarak belirlenmektedir. Toplumun ortalama yaşam standartlarını ifade eden göreceli yoksulluk sınırı belirlendikten sonra hanehalkı yoksul ve yoksul değil diye iki ana gruba ayrılır (Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği [TÜSİAD], 2000: 95). Göreceli yoksulluk sınırının altına düşen hanelerde bireyler hayatta kalma ihtiyaçlarını karşılayabilmekte, ancak gelir düzeyleri nispeten düşük olduğundan yaşam standartları da düşük olmaktadır. Diğer bir deyişle bireyler mensubu olduğu toplumun ortalama yaşam standartlarının altında bir refah seviyesine sahiplerse göreceli yoksuldurlar. Buradan toplumun yaşam standardı yükseldikçe göreceli yoksulluk düzeyinin de arttığını belirtmek gerekir. Bu nedenle göreceli yoksulluk kavramı, ölçüldüğü ülkenin ekonomik koşullarıyla yakından bağlantılıdır (Seyyar, 2003: 44).

2.2.3. Gelir Yoksulluğu - İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğunu belirleyen unsur adından da anlaşılacağı üzere parasal gelirdir. Bireylerin hayatlarını devam ettirebilmeleri adına en düşük yaşam koşullarına sahip olabilmeleri için gereksinim duydukları temel ihtiyaçları karşılayabilecek yeterli miktarda kazançla sahip olamaması olarak tanımlanır. Bireylerin gelirlerine göre tüketebilecekleri mal ve hizmet miktarları belirlenir. Fiyat farkından dolayı bu tanım çerçevesinde bölgesel ve ulusal düzeyde farklı yoksulluk sınırlarının hesaplanması olasıdır (Aktan, 1997: 81). Bu spesifik tanımın yanında daha geniş kapsamlı olarak toplumsal gelir düzeyinin altında kalan hanehalkını ifade etmek için de gelir yoksulluğu kullanılabilir (TÜSİAD, 2000: 95).

Ancak yoksulluk sadece gelire bağlı değildir. Örneğin aynı gelir seviyesinde iki hane olduğu varsayalım. Birinci hane su erişimi, özel tuvaleti, kanalizasyon altyapısı ve elektriği olan hanedir. İkinci hane ise temel altyapı olanaklarından mahrum, suyu olmayan hanedir. Günlük su ihtiyacı için hanehalkı uzun mesafeler kat etmek zorundadırlar. Ayrıca bu hanede özel tuvalet yoktur ve yemek pişirmek ve ısınmak için tezek, odun ve kömür gibi yakıtlar kullanılır. Bu örnekte birinci hanenin refah seviyesinin ikinci haneden daha yüksek olduğu açıktır. Sadece hanelerin gelir düzeyine bakılarak iki hanehalkı arasındaki refah farkı anlaşılmayabilir (World Bank vd., 2021: 8).

İnsani yoksulluk, gelir yoksulluğundan daha geniş bir çerçevede yoksulluğu ele almaktadır. Genel tanımıyla insani yoksulluk, kabul edilebilir bir yaşam için lüzumlu görülen olanaklardan mahrum olmayı ifade etmektedir. Daha geniş anlamıyla insani yoksulluk, insanın hayatını refah içinde devam ettirebilecek, kabiliyetlerini geliştirebilecek, topluma katılmasını sağlayacak mal, hizmet, altyapı, üstyapı, eğitim, sağlık, temiz su, enerji vb. olanaklardan yoksun olmasıdır (Karayılmazlar ve Güler, 2015: 28).

Sadece insan olmanın gereği olarak iş, hürriyet, adalet, sevgi, saygı ve demokrasi gibi değerler toplumda yaşayanların huzuru için temel faktörlerdendir. Bireyler topluma temel insan haklarını ifade eden bu faktörler aracılığıyla katılır (Kale, 2003: 76). İnsani yoksulluk için hanelerin karşılayabileceği veya karşılayamayacağı bir mal sepeti değil, hanehalkının topluma katılabilmesi ölçü olarak alınmaktadır. Hanehalkının topluma katılabilmesi, çağdaşlarının yaşam standartlarını paylaştıkları ve insana yakışır istihdam, barınma, eğitim, sağlık, kamu hizmetlerine erişim gibi olanaklara sahip olmaları ile yakından ilgilidir. Bu olanaklardan yoksunluk sosyal bir olgudur (Dean, 2016: 2).

Sadece maddi ölçütlerle açıklanamayacak yoksulluğun toplumdan dışlanma boyutu da insani yoksulluğu ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle parasal kısıtlar toplumsal faaliyetlerden dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Bu dışlanma bireyleri fırsat eşitliği konusunda dezavantajlı bir konuma itmekte ve yoksulluktan çıkmalarına engellemektedir. Bilhassa yoksulların toplumsal kültür,

medeniyet ve teknoloji gibi refah seviyesini yükselten faktörlerden dışlanması yoksulluk kısır döngüsünden çıkamamalarına neden olmaktadır. Bu kısır döngü içinde, yaşadığı topluma yabancılaşan insanlar, zamanla marjinalleşerek kendilerini mutsuz hissederler ve toplumsal değerlerden uzaklaşırlar (Seyyar, 2003: 45). Örneğin cinsiyet ayrımcılığı, etnik ve dini ayrımcılık, kültürel ve siyasal haklardan dışlanma, sivil toplum örgütlerine katılamama gibi faktörler insani yoksulluğun nedenleri arasında sayılabilir (Erken, 2003: 313).

2.2.4. Öznel - Nesnel Yoksulluk

Öznel (sübjektif) yoksulluk türünde yoksulluk sınırı büyük ölçekli anketlere dayanmaktadır. Bu yöntemde bireylerin yaşam standartları ile ilgili görüşleri sorularak yoksulluk sınırı belirlenir. Anketlerde hanehalkına yoksul olmamak için gereksinim duydukları minimum gelir düzeyi sorulmaktadır. Bu durumda kişilerin tercihleri önemlidir. Hanehalkının gelir düzeyleri ile gereksinim duydukları gelir düzeyleri arasında ilişki kurularak ortalama bir refah düzeyi yoksulluk sınırı olarak belirlenmektedir (TÜSİAD, 2000: 98).

Nesnel (objektif) yoksullukta yoksulluğu meydana getiren genel öğeler önceden belirlenir. Detaylı bir şekilde yapılan araştırmalar yoksulluğun nedenlerini ayrıntılı olarak ortaya koyar. Aynı zamanda yoksulluğa karşı alınacak tedbirlerde nesnel bir şekilde belirlenir. Bu tanımda bireylerin görüşlerinden çok uzman görüşleri dikkate alınır (Aktan ve Vural, 2002: 6).

2.2.5. Kırsal - Kentsel Yoksulluk

Kırsal yoksulluk, nispeten daha eski bir kavramdır ve genellikle tarım, hayvancılık, balıkçılık ve ormancılık alanlarında faaliyet gösteren hanehalklarının karşılaştığı bir durumdur. Çoğunlukla küçük toprağı olan veya hiç toprağı olmayan, kırsalda işçi olarak çalışan, küçük zanaatkârlar, çiftçiler ve çobanlar kırsal yoksulları oluşturmaktadır. Anlaşılabacağı üzere kırsal yoksulluğu oluşturanlar esas olarak toprağı olmayanlar ve nitelsiz çalışanlardır. Bunun yanında kırsal alanları dikkate almayan ekonomik ve sosyal politikalar kırsal yoksulluğu tetikleyen unsurlardır (Khan, 2000: 7).

Kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan kentsel yoksulluk, nispeten yeni bir kavramdır. Kentlerde yaşayan nüfus, hızlı bir artışla, toplam dünya nüfusunun yaklaşık %75'ini oluşturmaktadır. Kentleşmenin farklı nedenleri olmakla birlikte ana neden üretim biçimlerinin değişmesi olarak belirtilebilir. Türkiye için de benzer durum geçerlidir. Plansız iç ve dış göçler, kentlerde ekonomik sorunların yaşanmasının nedenlerindendir (Saçlı, 2019: 1).

Türkiye’de kent yoksulluğu konusunda emek piyasasının değişen niteliği önemli bir faktördür. Yeterli doyumluk seviyesine erişen emek piyasası gecekondularda yaşayan yedek iş gücü ordusuna gereksinim duymamıştır. Böylece kırsaldan kente göç etmiş vasıfsız iş gücünün iş bulma olanakları

sınırlanmıştır (Ünverdi vd., 2008: 249). Yoksul kesime yönelik faaliyet gösteren resmi ve sivil kuruluşların etkin olmayışı, şehirlerde giderek azalan akrabalık, komşuluk, hemşerilik ilişkileri şehre göç edenlerin yoksulluk karşısında daha kırılgan olmalarına sebebiyet vermektedir. Şehrin legal ve kaotik ortamına ayak uyduramayan *yeni kentliler* bir takım illegal ilişkiler ağı içerisinde varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadırlar (Aytaç ve Akdemir, 2003: 51).

Kentsel yoksulluğu sadece kırdan kente göçün bir sonucu olarak belirlemek eksik tanımlamaya neden olacaktır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası, sosyal devlet anlayışının önemini kaybetmesi, küreselleşme, özelleştirme gibi ekonomik ve politik gelişmeler kentsel yoksulluğu büyük ölçüde etkilemiştir (Körükmez, 2008: 209).

2.2.6. Nöbetleşe Yoksulluk

Bu yoksulluk kavranın temelinde kentsel yoksulların homojen bir gruptan oluşmadığı düşüncesi vardır. Işık ve Pınarcıoğlu (2013) tarafından ortaya konan nöbetleşe yoksulluk kavramı, kentin *varoşlarında* yaşayan hanelerin yoksulluğuyla ilgilidir. Bu kavram kent içi yoksulluğundan farklı bir durumu ifade etmektedir. Kent içi yoksulları içinde bulundukları yoksul durumdan kurtulmak için umutlarını ve *dönüştürme kapasitelerini* büyük ölçüde kaybetmiş bir kesimdir. Buna karşılık varoş yoksulları, içinde bulundukları yoksul durumdan kurtulmak için umutlarını kaybetmemiş, önüne konan seçenekleri reddeden, yeni alternatifler geliştirme çabasına giren ve bu uğurda birçok fedakârlığa katlanmayı göze almış kesimdir. Kaderine razı olmayan bu kesim, kent içi yoksulların aksine, oldukça devingendir. Ayrıca bu kesim kentte tutunabilmek ve üst refah seviyelerine çıkabilmek için yasal olmayan alanlarda faaliyet göstermeyi dahi kolaylıkla kabul edebilir. Kısaca nöbetleşe yoksulluk, kent çeperine konumlanmış varoş yoksullarının içinde bulunduğu konumu *dönüştürme kapasitesine* sahip olduklarına işaret eder (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013: 39).

Nöbetleşe yoksulluk, şehre önceden gelen yoksul enformel kesimlerin yukarıda sayılan faktörler sayesinde yoksulluktan kurtulup, yoksulluklarını kente daha sonra gelenlere aktardığı döngüsel bir durumdur. Tabiri caizse şehre önce gelenler yoksulluk nöbetini tutup nöbeti şehre sonradan gelenlere devretmişlerdir. Bu döngünün önemli dinamiği arsa işgali, parselleme, satış ve kiralama süreçlerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte formel olmayan yapıda küçük firmaların ortaya çıkması bu sürece ivme kazandırmıştır. Bu firmalar ucuz işgücünün varlığından yararlanmış karlarını yükseltmişlerdir. Varoşlardaki mevcut yoksulların ve şehre yeni gelenlerin umudu, yoksulluğu devretmiş olanların girdiği benzer ağ ilişkileri içine girerek kendi *yoksulluk nöbetlerini* sonradan gelecek olanlara devretmektir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013: 81).

2.3. Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluğun tanımlanması gibi, ölçülmesi de kolay değildir. Yoksulluğun ölçülmesi, yalnızca toplumdaki gelir ve zenginlik eksikliği ile değil; aynı zamanda kaynakların nasıl dağıtıldığı ve hanehalkının kamusal mallara, hizmetlere, sosyal olanaklara ne ölçüde erişime sahip olduğu ile ilgili çok boyutlu bir konudur (Duiella ve Turrini, 2014: 1). Bununla birlikte geliştirilen yoksulluk ölçümleri mikro ve makro düzeyde karşılaştırmalar yapılmasına olanak sağlamaktadır. Örneğin hanelerin, sosyal grupların, mahallelerin veya ülkelerin yoksulluğu arasında mekânsal ve zamansal karşılaştırmalar yapılabilmektedir. Ayrıca yoksulluğun ölçülmesi sosyal politika uygulamaları için de önemlidir. Mutlak yoksulluk ölçüleri, maddi dezavantajı ön plana çıkararak hanehalkının hayatta kalmalarına yönelik asgari düzey hakkında bilgiler verirken, göreceli yoksulluk ölçüleri daha çok sosyal dezavantaja odaklanarak yoksulluğu toplumsal düzeyde ele almaktadır (Dean, 2016: 3).

Diğer taraftan yoksulluk göstergeleri çeşitli boyutlarda bilgi sağladığından, bu göstergeler yoksullukla ilgili bütüncül net bir bilgi vermeyebilirler. Yoksulluğun çeşitli tanımlarına göre farklı yöntemler kullanılarak yapılan ölçümlerde değişik sonuçlara ulaşılması doğaldır. Başka bir deyişle aynı bölge için farklı yoksulluk göstergelerinin zıt eğilimler göstermesi mümkündür (Duiella ve Turrini, 2014: 1). Ayrıca yoksulluk ölçümlerinde nesnel faktörlerin yanında öznel faktörlerinde önemli rol oynadığı bir gerçektir (Dumanlı, 1996: 1). Yoksulluk ölçümü çoğunlukla gelir ve tüketim üzerinden yapılırsa da, hanehalkının refah seviyeleri üzerinde etkili olan başka faktörler de yoksulluk ölçümüne dâhil edilebilir. Bu faktörlerden bazıları kaliteli bir eğitim ve sağlık olanağı, daha iyi beslenme, suç ve şiddetten korunma, siyasal ve kültürel özgürlük olarak sayılabilir.

Nitekim bu faktörler göz önüne alınarak, yoksulluk ölçümünde farklı yoksulluk endeksleri geliştirilmiştir. Örneğin Birleşik Devletler Kalkınma Programı tarafından oluşturulan İnsani Yoksulluk Endeksi, Mahbub ul Haq tarafından oluşturulan Fırsat Yoksulluğu Endeksi, Oxford Üniversitesi ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı işbirliğiyle oluşturulan Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi gibi yoksulluk endeksleri bunlardan bazılarıdır. Bu yoksulluk ölçümlerinin ortak yönü, refah göstergesi olarak gelirin yanında sağlık, beslenme ve eğitim faktörlerini de dikkate almasıdır (Malik ve Janjua, 2011: 8). Maddi yoksulluk ölçümü için öncelikle yoksulluk sınırının belirlenmesi gereklidir. Daha sonra çeşitli yoksulluk endeksleri yardımıyla yoksulluğun boyutu ve derinliği hesaplanmaktadır. Buradan hareketle aşağıda öncelikle yoksulluk sınırının belirlenmesinde kullanılan bazı yöntemlerden daha sonra çeşitli yoksulluk endeksleri hakkında bilgi verilecektir.

2.3.1. Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi

Asgari kalori miktarı yaklaşımı, tüketim açısından yapılan mutlak yoksulluk sınırı hesaplamalarında genellikle asgari kalori miktarını sağlayacak temel gıda maddelerinin oluşturduğu

sepetin maliyeti dikkate alınmaktadır.¹⁰ Uzmanlar tarafından asgari kalori düzeyleri nesnel olarak belirlenmektedir. Diğer taraftan kırsal ve kentsel alanlar veya ülkeler için farklı düzeyde kalori miktarları dikkate alınabilir. Özellikle ciddi beslenme sorunlarının olduğu ülkelerde asgari kalori miktarı hesapları sıklıkla kullanılmaktadır (Şenses, 2014: 63). Bireylerin kalori gereksiniminde yaş, kilo, cinsiyet, meslek gibi faktörler önemli rol oynar. Bu faktörlerin değişkenliği asgari kalori miktarının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca asgari kalori miktarını veren mal sepetinin toplam tutarı fiyat seviyelerine göre değişkenlik gösterebilir (TÜSİAD, 2000: 96).

Gıda oranı yaklaşımı, toplam gelir içinde gıdaya yapılan harcamalarla ilgilidir. Tüketim davranışlarını belirlemeye çalışan bu yöntemde maksimum gıda/gelir oranı belirlenmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 13). Hanelerin gelirlerinden gıda için harcadıkları miktar bu oranın üzerindeyse, hane yoksul olarak nitelendirilir. Hanehalkı büyüklüğünü de dikkate alan bu yöntemde uzmanlar tarafından belirlenen gıda sepetinin maliyeti dikkate alınmaktadır (Bernard vd., 1982: 692).

Ortalama gelirin yarısı yaklaşımı, yoksulluğu göreceli olarak ele almaktadır. Yoksulluk sınırı olarak toplumun gelir ortalamasının yarısı belirlenmektedir. Bu sınırın altında kalan bireyler veya haneler yoksul olarak kabul edilirler (Aktan ve Vural, 2002: 13). Bu yöntemde yoksulluk sınırı toplumun genel refah düzeyine bağlı olarak değişmektedir (Erdoğan, 2002: 9). TÜİK bu yöntemle benzer şekilde medyan gelirin %40'ına, %50'sine ve %60'ına göre göreceli yoksulluk sınırları hesaplamaktadır (TÜİK, 2022). Bu çalışmanın ampirik kısmında yoksulluk sınırı belirlenirken bu yöntem benimsenmiştir.

Leyden yoksulluk sınırı yaklaşımı, yoksulluk sınırının belirlenmesinde bireylerin anketlere verdikleri cevapları dikkate alır. Yoksulluğu gelir üzerinden ölçen bu yöntemde, hane sorumlularına aileleri için asgari gelir düzeyini ne olması gerektiği sorulmaktadır. Burada bireylerin kendilerini yoksul olarak gördükleri gelir düzeyi tespit edilmeye çalışılır. Bununla birlikte bireylerin gelir düzeyleri ile geçim düzeyleri arasındaki bağlantı araştırılmaktadır. Geçim düzeyleri çok kötüden çok iyiye doğru sıralanır ve bireylerin bu geçim düzeylerine karşılık gelecek gelirleri sorulmaktadır. Böylece aile büyüklüğünü de dikkate alan öznel yoksulluk sınırı belirlenebilmektedir (Goedhart vd., 1977: 504).

2.3.2. Yoksulluk Ölçüm Endeksleri

Yukarıda belirtildiği üzere, yoksulluk ölçümünde yoksulluk sınırı belirlendikten sonraki adım uygun bir endeksin seçilmesidir. 1970'li yıllarda yoksulluk konusuna araştırmacıların ilgisinin

¹⁰ Dumanlı (2002) Türkiye için yaptığı çalışmada bireylerin günlük ihtiyacını 2450¹⁰ kalori olarak tespit etmiş ve bu kalori için gerekli gıda sepetinin tutarını yoksulluk sınırı olarak belirlemiştir. 1987-1994 periyodunda bu yöntemle yapılan çalışmada yoksulluk oranının en fazla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde olduğu tespit edilmiştir.

artmasıyla birlikte farklı ölçüm endeksleri geliştirilmiştir. Yoksulluk endeksleri genellikle en yaygın kullanılan kafa sayım endeksine yöneltilen eleştiriler üzerinde temellendirilmiştir (Şenses, 2014: 65). İyi hazırlanmış bir endeks yoksulluğu başarılı şekilde ölçmesi beklenmektedir. Öte yandan iyi bir endeksin kurumsallaştırılmış ve sürdürülebilir olması önemlidir. Diğer resmi istatistiki göstergelerde de gerektiği gibi yoksulluk ölçümlerinin açık, şeffaf bir sistemle düzenli olarak güncellenmesi gereklidir. Çünkü yoksulluğa karşı ideal politika oluşturmak için yoksulluk ölçüsü aktif olarak kullanılır (World Bank vd., 2021: 10).

2.3.2.1 Kafa Sayısı Endeksi

Kafa sayısı endeksi çok kullanılan yoksulluk ölçüm yöntemlerindendir. Bu endeks yoksulluk çizgisi altında kalan nüfusun tüm nüfusa oranıyla bulunur.

$$P_0 = \frac{N_P}{N}$$

Denklemdaki N_p yoksul sayısını ve N toplam nüfusu vermektedir. Örneğin 300 kişilik bir örneklemden 60 kişi yoksulluk çizgisinin altındaysa $P_0 = 60/300 = 0.2 = \%20$ olarak hesaplanacaktır. Denklem aşağıdaki gibi tekrar yazılabilir.

$$P_0 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I(y_i < z)$$

Burada $I(\cdot)$, parantez içindeki ifade doğruysa 1, aksi takdirde 0 değerini alan bir göstergedir. Diğer bir ifadeyle eğer gelir (y_i) yoksulluk sınırından (z) küçükse, o zaman $I(\cdot)$ 1'e eşittir ve hanehalkı yoksul sayılır. Bu endeksin basit ve kolay anlaşılır olması bir avantajı olmakla birlikte yoksulluk açığını dikkate almaması dezavantajıdır. Yoksulluğa karşı uygulanacak politikalarda yoksulluk çizgisinin hemen altındaki bireylerin hedeflenmesi idare açısından daha az maliyetlidir. Böyle bir durumda aşırı yoksulların uygulanan politikalarda göz ardı edilmesi olasıdır (World Bank Institute, 2005: 218).

2.3.2.2 Yoksulluk Açığı Endeksi

Yoksulluk açığı endeksi, kafa sayısı endeksinden farklı olarak yoksulluğun derinliği hakkında bilgi içermektedir. Ayrıca bu endeksin geliştirilmesinde yoksulluk oranının yoksulluk çizgisine duyarlılığının azaltılması amaçlanmıştır. Yoksulluk açığı endeksinin altında gelir açığı oranı kavramı yatmaktadır. Gelir açığı oranı yoksulların ortalama gelirlerinin yoksulluk çizgisine olan uzaklıklarının yoksulluk çizgisine oranı şeklinde hesaplanır (Şenses, 2014: 66). Yoksulluk çizgisi z , yoksulların ortalama geliri μ_p ise gelir açığı oranı aşağıdaki gibi ifade edilir:

$$I = (z - \mu p) / z$$

Gelir açığı oranının (I) kafa sayısı endeksiyle (P_0) çarpımı, yoksulluk açığı endeksini vermektedir.

$$PG = I \cdot P_0$$

Bu endeks kafa sayısı endeksi gibi yoksullar arasındaki gelir dağılımını dikkate almamaktadır. Ayrıca bu endeks yoksul sayılarını da göz ardı etmekte ve yoksullar arasında gelir transferlerine de duysız kalmaktadır. Söz konusu eksiklikleri gidermek amacıyla yeni yoksulluk endeksleri geliştirilmiştir (Aktan ve Vural, 2002: 28).

2.3.2.3. Sen Yoksulluk Endeksi

Yoksullar, yoksulluk çizgisinin altında dengeli bir dağılım göstermemektedirler. Bazı yoksullar yoksulluk çizgisinin hemen altında iken, bazıları ise oldukça uzağındadırlar. Yoksulların gelirindeki küçük bir düşüş onları yoksulluk çizgisinden oldukça uzaklaştırabilir. Bu durumda yoksulluğun derinliği artmış, fakat oranı aynı kalmıştır. Kafa sayısı endeksi ve yoksulluk açığı endeksi yoksullar arasında gelir dağılımını dikkate almaz. Ayrıca yoksul bir kişinin ölmesi durumunda kafa sayısı endeksine göre yoksulluk oranı düşmektedir. Bununla birlikte yoksul hanehalklarının yoksulluk çizgisinin hemen altında yoğunlaştığı zaman yoksulluk çizgisinde küçük bir düşüş yoksulluk oranında büyük azalışlara neden olabilecektir (Şenses, 2014: 66).

Yoksullar arasındaki gelir dağılımı iyileşmesi veya kötüleşmesi yoksulların kendi içerisinde refah seviyelerinde bir iyileşmeyi veya kötüleşmeyi ifade etmektedir. Ayrıca yoksulluk çizgisinin altındaki bir kişiden yoksulluk çizgisinin üstündeki bir kişiye gelir transferi yapılırsa yoksulluğun artması gerekmektedir. Fakat kafa sayısı endeksi ve yoksulluk açığı endeksi bu durumları dikkate almamaktadır (Sen, 1976: 219). Amartya Sen, kafa sayım endeksi ve yoksulluk açığı endeksinin eksikliklerinden yola çıkarak Sen endeksini geliştirmiştir. Bu endeks aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir:

$$P_s = P_0 [I + (1 - I) G]$$

Burada P_0 , kafa sayısı endeksini; I, yoksulluk açığı endeksini ve G (Gini), yoksullar arasındaki gelir dağılımını göstermektedir. Endeks 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır (Sen, 1976: 223).

2.3.2.4. Foster- Greer-Thorbecke (FGT) Endeksi

Bu endeks, önceki endekslere getirilen eleştirilere cevap verebilmesi açısından önemlidir. Endeks, yoksulluğu alt gruplarına ayırıştırabilme özelliğine sahiptir. Ayrıca yoksulluk farklı sosyoekonomik veya bölgesel gruplara bölünerek hesaplanabilmektedir. Böylece yoksulluğun derinliği ve değişik gruplar arasındaki göreceli yoğunluğu ölçülebilmektedir. Endeks yoksul grupların gelirlerindeki artışın diğer gruplara göre daha fazla fayda sağlayacağı düşüncesiyle artan yoksulluk tepkisi katsayısını içermektedir. Bölüşüm sorunlarına da duyarlı olan endeks, aşağıdaki gibi formüle edilmiştir:

$$P=1/n [(y_x-y_i/y_x)^a]$$

P, yoksulluğu,

n, hanehalkı toplam sayısını,

y_i, gelirleri,

y_x, yoksulluk çizgisinin altında kalan kesimleri göstermektedir.

Burada;

a > 1 ise yoksul bir hanenin yoksulluğuna daha fazla ağırlık verilmiş olmaktadır.

a=0 ise endeks kafa sayım oranına eşit olmaktadır.

a=1 ise kafa sayım oranı ile ortalama yoksulluk açığının çarpımına eşit olmaktadır (Şenses, 2014: 67). Sonuç olarak bu endeks ayrıntılı bilgiler vermesi açısından önem taşımaktadır (TÜSİAD, 2000: 101).

2.3.2.5. Sefalet Endeksi

Okun endeksi olarak da bilinen sefalet endeksi, işsizlik ve enflasyon oranının toplamından oluşur. Daha düşük değerler daha iyi makroekonomik durumu temsil etmektedir. Fakat endeks, değişkenlerin eşit ağırlıkta denklemde yer alması, aşırı genelleme yapması ve deflasyon durumunu dikkate almaması noktasında eleştirilmiştir. İktisadi hoşnutsuzluğu gösteren bu endeks, karmaşık yoksulluk ölçümünü basite indirgeyerek, ülke içi farklı dönemlerin kıyaslanmasında kullanılmaktadır. Ayrıca bu endeks yardımıyla ülkeler arasında karşılaştırma yapabilmektir (Moesen ve Cherchye, 1998: 5, Grabia, 2011: 106).

Robert Barro, hükümetler arasında daha iyi makroekonomik performans karşılaştırmaları yapmak için Okun endeksini geliştirmiştir. Enflasyon ve işsizlik oranlarındaki değişimlerin yanı sıra, büyüme ve uzun vadeli faiz oranlarını denkleme eklemiştir. Denklem aşağıdaki gibidir:

$$BMI= E + \dot{I} + F - GSYH$$

Denkleimde görüleceği üzere, enflasyon, işsizlik ve faiz oranlarının toplamından GSYH'nin çıkarılmasıyla endeks değeri bulunmaktadır (Barro, 1999). Anlaşılacağı üzere enflasyon, işsizlik ve faiz oranlarının artarken büyümenin nispeten küçük kalması, düşük makroekonomik performansı göstereceğinden hanehalkında hoşnutsuzluğu da arttırmaktadır (Özcan, 2016: 309), Fakat Barro endeksi, ekonominin kalkınma boyutunu ihmal ettiğinden eleştirilmektedir (Işık ve Çetenak, 2018: 38).

2.3.2.6. İnsani Yoksulluk Endeksi

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayınlanan raporda, yoksulluğun sadece gelirden ibaret olmadığı, daha geniş çerçevede yoksulluğun insani gelişmişlikle ilgili bir problem olduğu vurgulanmıştır. Seçenek ve fırsatlarıyla insan onuruna yakışır bir hayat açısından yoksulluğa yaklaşılmış, insani gelişim endeksine¹¹ benzer olarak, gelişmekte olan ülkelere yönelik insani yoksulluk endeksi geliştirilmiştir. Bu endeks yoksulluğu gelirle ölçmek yerine, *yaşam süresi, temel eğitime erişim, ekonomik ve sosyal imkânlar* konularını dikkate almıştır. Endekste, *yaşam süresi; 40 yaşına kadar hayatta kalması beklenmeyen nüfus oranı, eğitime erişim; okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin oranı, ekonomik ve sosyal imkânlar; güvenli suya erişimi olmayan insanların yüzdesi, sağlık hizmetlerine erişimi olmayan insanların oranı, beş yaş altında orta ve ciddi derecede düşük kilolu çocukların oranı* şeklinde hesaplanmaktadır (United Nations Development Programme [UNDP], 1997: 125).

UNDP, 1998 yılında yayınladığı raporda, yüksek gelirli ülkelere yönelik olarak insani yoksulluk endeksini revize etmiştir. Buna göre endeks, *60 yaşına kadar hayatta kalması beklenmeyen nüfusun oranı, yeterli ölçüde okuryazarlık becerisine sahip olmayan nüfusun oranı, medyan gelirin %50'sinin altındaki nüfus oranı, uzun süreli işsizlik oranı* dikkate alınarak hesaplanmaktadır (UNDP, 1998: 15). Görüleceği üzere bu endeksle hayat koşullarıyla ilgili farklı parametreler dikkate alınmaktadır. Özellikle toplumsal izolasyon ve beşeri gelişme gibi parametreler yoksulluk endeksine katılmaktadır. Yoksulluk tanımında yapılan bu genişlemeye uygun olarak yoksulluğa karşı geliştirilecek önlemlerin daha kapsamlı bir bakış açısıyla belirlenmesi zorunlu hale gelmektedir (Çetin, 2020: 512).

2.3.2.7. Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi

Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Program'ı (UNDP) ve Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişim Girişimi (OPHI) tarafından hesaplanmaktadır. Küresel Çok

¹¹ İnsani gelişim endeksi yaşam beklentisi, eğitim ve gelir kriterlerini dikkate alınarak hesaplanmaktadır. İnsani yoksulluk endeksi, insani gelişim endeksine ana kriterler açısından benzer olsa da ayrıntılarda farklılaşmaktadır. Ayrıca insani yoksulluk endeksi, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için farklı biçimlerde kullanılmaktadır.

Boyutlu Yoksulluk Endeksi (KÇBYE), gelişmekte olan 100’den fazla ülkede çok boyutlu yoksulluğu ölçen önemli bir uluslararası kaynaktır. 2010 yılında geliştirilen KÇBYE, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi 1’e yönelik, yoksulluğu sona erdirmeye çabalarını global ölçekte ele almaktadır. KÇBYE, insani yoksulluk endeksine benzer olarak sağlık, eğitim ve yaşam standardını kapsayan 10 göstere kapsamında yoksulluğu ölçmektedir. Sağlık göstergesi olarak beslenme ve çocuk ölümleri dikkate alınmaktadır. Bir hanede yaşayan tüm insanların kilo, çocukların boy ve ölüm istatistiklerine bakılmaktadır. Eğitim göstergesinde, okul çağındaki çocukların okula gidip gitmediği, sekizinci sınıfı bitireceği yaş ve aile üyelerinin eğitim durumu dikkate alınmaktadır. Yaşam standartlarını kapsayan göstergeler ise, hanenin elektriğinin olup olmaması, yemek pişirmede kullanılan yakıt, hanenin kanalizasyon alt yapısına sahip olup olmaması, temiz içme suyu, evin yapıldığı malzeme ve araba, telefon, televizyon, radyo veya bisiklet gibi temel varlıklardan oluşmaktadır. Bir kişinin yoksulluk puanı, ağırlıklı puanların toplamıdır. Tüm göstergeler eşit ağırlıktadır. KÇBYE 0 ile 1 arasında değişir ve daha yüksek değerler daha yüksek yoksulluğu ifade etmektedir. KÇBYE yoksulluk puanları 1/3 veya daha yüksekse insanlar çok boyutlu olarak yoksul olarak tanımlanır (Oxford Poverty Human Development Initiative [OPHI] ve UNDP 2022: 3).

KÇBYE, çok boyutlu yoksulluk içinde olanların sayısı ve yoğunluğunu gösterir. Yoksulluk puanı eşiklerine göre, insanlar çok boyutlu yoksul, çok boyutlu şiddetli yoksul veya çok boyutlu yoksulluğa karşı savunmasız olarak sınıflandırılır (UNDP, 2020: 338). Ayrıca ÇBYE UNDP ve Oxford Üniversitesi yanında DB tarafından da hesaplanmaktadır. Ancak DB günlük 2.15 dolardan az parasal yoksulluğu da endeksin ölçümüne katarak önemli bir açıdan onlardan farklılaşmaktadır. Maddi yoksulluk içinde olanların aynı zamanda çok boyutlu yoksulluk içinde olacağı varsayımıyla maddi yoksulluk ölçüsü endekse dahil edilmiştir. DB endeksi oluşturan faktörleri parasal, eğitim ve temel alt yapı olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır. Bu faktörlerin endeks içindeki ağırlıkları 1/3 eşit olacak şekilde belirlenmiştir. Endeks içindeki eğitimsel kazanımlar; yetişkinlerin eğitim durumu, çocukların okul kaydı, temel alt yapı olanakları; elektrik erişimi, halk sağlığı ve içme suyu erişimi gibi faktörleri içermektedir. Yoksulluğun daha geniş bu tanımı altında, çok daha fazla insanın yoksul olarak görülmesi olağan bir durumdur (World Bank, 2022c).

2.4. Yoksulluğun Dinamikleri

Yoksulluğun dinamikleri literatürde genellikle iki bakış açısıyla incelenmektedir. Birincisi yoksulluğu bireyin kendi özellikleri bağlamında incelemektedir. Buna göre yoksulluk kişinin yetenekleri, çabası, ahlakı gibi *kişisel*¹² özellikleriyle ilgilidir. İkincisi ise yoksulluğu bireyin dışındaki *yapısal* sosyoekonomik etmenlere bağlı olarak ele almaktadır. Bu etmenler işsizlik, eğitim olanaklarının kısıtlılığı, ayrımcılık, ekonomik krizler şeklinde sıralanabilir (Wilson, 1996: 413). Bu kısımda ikinci bakış açısına göre yoksulluğun dinamikleri genel olarak incelenmiştir.

¹² Detaylı bilgi için bkz. Friedmann (1996), Rethinking Poverty: Empowerment and Citizen Rights.

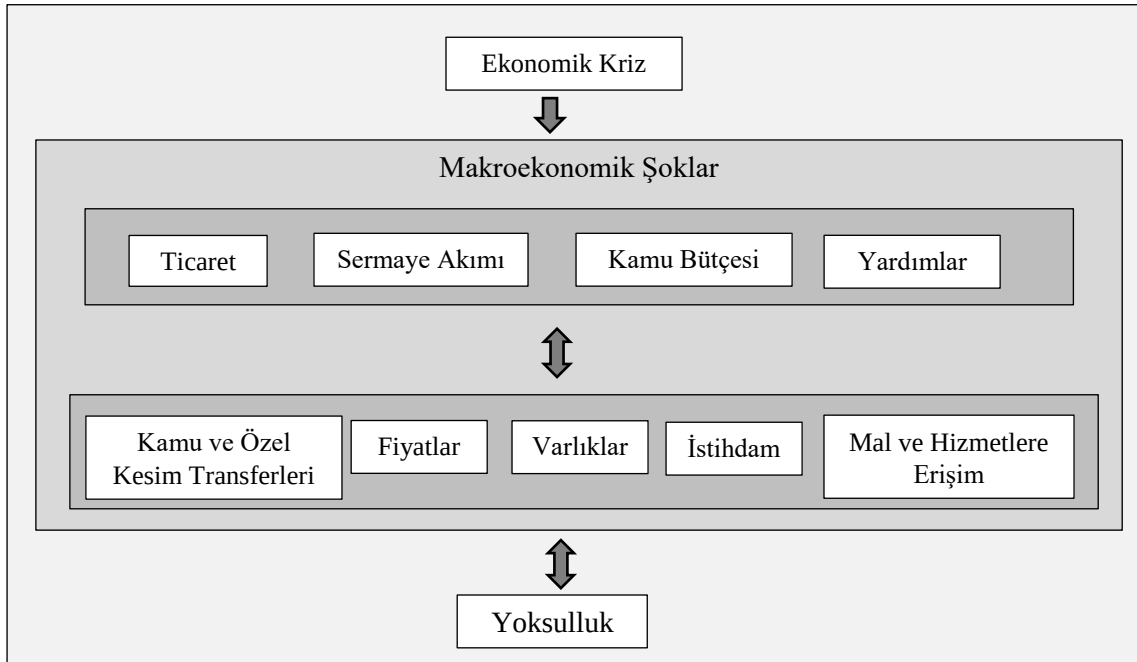
2.4.1. Ekonomik Krizler

Ekonomik krizler yoksulluğu çeşitli kanallardan etkilemektedir. Şekil 1’de de görüldüğü üzere ekonomik krizler öncelikle ticaret, sermaye akımı, kamu bütçesi, yardımlar gibi makroekonomik kanallar vasıtasıyla ekonomilere yansımaktadır. Daha sonra transfer harcamaları, fiyatlar, varlıklar, istihdam, mal ve hizmetlere erişim üzerinden yoksulluğu etkilemektedir.

Ekonomik krizler ülke içi ve ülkeler arası ticari faaliyetleri yavaşlatmaktadır. İç piyasalarda mal ve hizmet alış-verişi azalırken, dış piyasalarda ithalat ve ihracat olanakları kısılarak, dış ticaret hacmi daralmaktadır. Kriz döneminde ülkeye sermaye akımı durabilir, hatta sermaye çıkışları olabilir. Krizler, gelecekle ilgili belirsizliği artırır, bu durum beklentileri olumsuzya çevirerek, panik hareketlere sebep olmaktadır. Yüksek hacimli yabancı sermaye çıkışları, ekonomik istikrarı bozarak reel kesimi olumsuz etkilemektedir (Topçu, 2015: 122).

Krizlerin yoksullar üzerine bir diğer etkisi kamu bütçesi üzerinden olmaktadır. Kriz dönemlerinde kamu gelirleri azalıp kamu borçları artabilmektedir. Bu durumda daralan bütçe imkânları dolayısıyla yoksullar için yapılan sosyal hizmetlerde kısıtlama olabilmektedir. Yoksullara yönelik yapılan sosyal transferlerin azalması yoksulluklarını derinleştirdiği gibi yoksulluk çizgisinin hemen üzerinde bulunanları yoksul sınıfına düşürebilir (Lanjouw ve Ravallion, 1999: 258).

Şekil 1: Ekonomik Krizlerin Yoksulluğu Etkileme Kanalları

Kaynak: Overseas Development Institute, 2009: 2

Krizlerin yoksullar üzerindeki başka bir etkisi de fiyatların değişimidir. Hem üretici olarak hem de tüketici olarak yoksullar değişen fiyatlardan etkilenmektedirler. Kriz nedeniyle mal ve hizmetlere olan talebin düşmesi, yoksulların ürettiği mal fiyatların düşmesine neden olacağından gelirlerinde azalmalar olmaktadır. Diğer taraftan kriz dönemlerinde enflasyon artabilir. Yoksullar gelirlerinin büyük kısmını gıda harcamalarına ayırdığı için, özellikle gıda enflasyonu yoksulları vurmaktadır. Gıda fiyatlarındaki anormal artışlar yoksullar için gıda güvenliğini tehlikeye atabilmektedir. Ayrıca yoksulların bütçelerinin büyük kısmını gıda için kullandıklarında, eğitim, sağlık ve yatırım gibi gıda dışı harcamalara kaynak bulmakta zorlanmaktadırlar (Overseas Development Institute, 2009: 2).

Yoksulların varlıkları kriz döneminde aşınabilmektedir. Ekonomik kriz, ülkelerin mali yapılarına zarar vererek, ekonomik faaliyetleri yavaşlatarak büyüme ve iş kayıplarına neden olabilmektedir. Bununla birlikte çalışma saatlerinin düşmesi, ücret düşüklüğünü beraberinde getirmektedir. Bu durumdan en çok yoksullar etkilenmektedirler. Formel işgücü piyasasında işini kaybeden bireyler enformel işgücü piyasasına yönelmekte ve bu alanda da ekstra bir baskıya neden olmaktadır (Baldacci, 2002: 5). Diğer bir deyişle kriz dönemlerinde emek talebi düşmektedir. Emek talebinin düşmesi işten çıkarmalarla ve reel ücret düşüklüğüne neden olur. Ayrıca işgücü piyasasına yeni girecek olanlar talep düşüklüğü nedeniyle kayıt dışı sektörlere yönelmektedirler. Gelirleri düşen hanehalkının mal ve hizmetlere erişimleri kısıtlanabilir.

2.4.2. İşsizlik ve İstihdam

İşsizlik, diğer şartlar sabitken, en temel yoksulluk nedenidir. Bireylerin hayatını devam ettirebilmesi için asgari bir gelir elde etmeleri elzemdir. Gelir elde edebilmek için bireylerin üretim sürecine katılmaları ve bu süreçten pay almaları gereklidir. Bunun için de bir işte çalışıyor olmak ön şarttır (Çalışkan, 2007: 290). Örneğin incelendiği dönem itibarıyla İngiltere’de işsizlik yoksulluğun en önemli nedenlerinde biridir (Fielding, 1997: 49). İşsizlik-yoksulluk ilişkisinde işsizliğin süresi önem arz etmektedir. İşsizlik sürelerinin uzaması yoksulluk açısından kaygı verici bir durumdur (Şenses, 2014: 167). Uzun dönemli işsizlikler kronik yoksulluğa neden olabilmektedir.

Yoksulluk ve istihdam arasındaki ilişki, istihdamdan elde edilen gelirin, bireylerin asgari ihtiyaçları karşılamak için gerekli mal ve hizmetleri elde etmelerine ne ölçüde izin verdiğiyle ilgilidir. Bu nedenle yoksulluğun azaltılması için işgücü piyasasında düzenli ve yüksek gelirli iş olanaklarının geliştirilmesi gerekmektedir. İstihdamın gerekli büyüme oranını sağlaması ve işsizliği azaltması beklenen bir durumdur. Ayrıca istihdam gelirleri, bireyler arasında adil bir şekilde dağıtılmalıdır. İstihdamdaki bireylere, yeterli ücretin yanında sosyal koruma ve insana yakışır çalışma koşulları sağlamalıdır. Özellikle az gelişmiş ülkelerde (AGÜ) işsizlik oranı, yoksulluğun düzeyi hakkında sağlıklı bilgi vermeyebilir. Bunun nedeni, AGÜ’de düzenli, yüksek ücretli istihdamın yaygın istihdam şekli olmamasıdır (UN, 1999: 4).

2.4.3. Büyüme ve Gelir Dağılımı

Yoksulluk, özellikle AGÜ’de büyüme ile ilişkilendirilse de gelir dağılımı ile yoksulluk sıkı etkileşimi olan iki olgudur. Gelir dağılımının eşitsiz olduğu ülkelerde yoksullar büyümeden yeteri kadar pay alamamaktadırlar. Diğer bir deyişle büyüme hızının yoksulluğu azaltma etkisiyle, eşitsizlik arasındaki ilişki ters orantılıdır. Gelirin en tepede yoğunlaşması toplumun tüm kesimlerine yönelik uygulanması gereken kamu politikalarını engelleyebilir. Eşitsizlik sosyal sermayeyi aşındırmakta, suç ve şiddet olaylarını yaygınlaştırarak yoksulluğa neden olmaktadır (UNDP, 2001: 17). Yoksulluk ekonomik büyümeye oldukça duyarlıdır. Büyüme süreci, gelir eşitsizliğinde bir artışa yol açmaması koşuluyla, yoksulluğu azaltmaktadır. Buna karşın ekonomik büyüme sırasında gelir dağılımı kötüleşirse yoksulluk artabilmektedir (Kakwani, 1993: 136).

2.4.4. Hanehalkı Özellikleri

Hanehalkının sosyoekonomik ve demografik özellikleri yoksullukla yakından ilişkilidir. Hanehalkı sorumlusunun yaşı, cinsiyeti, eğitim durumu, çalıştığı sektör gibi faktörler hanenin yoksulluğunu üzerinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca hanehalkı sorumlusunun eşinin de benzer özellikleri hanenin refahını etkilemektedir. Diğer taraftan ikamet edilen konut özellikleri, sahip olunan varlıklar (otomobil, arsa, ikinci konut vb.) hanenin bulunduğu yer (kır-kent), hanede yaşayan birey sayısı gibi hanehalkı özellikleri yoksulluğun belirleyicilerindendir. Örneğin kalabalık hanelerin yoksul olma ihtimalleri daha yüksek olabilmektedir.

Hane büyüklüğü genellikle çocuk sayısı ile ilgilidir. Eğitim çağındaki çocuk ve genç yaştaki bireylerin çalışarak hane gelirlerine katkı yapması düşük ihtimaldir. Diğer taraftan birey sayısına bağlı olarak harcamalar artmaktadır. Bu durumda hanede birey sayısı arttıkça hanenin yoksulluk ihtimalinin yükselmesi olağandır. Örneğin Kızılgöl (2009), Aran vd. (2010), Çağlayan vd. (2012), Dal (2013), Sigeze Güney (2018), Kılıç ve Çakmak Şahin (2021), Yakıcı Ayan ve Değirmenci (2021) yaptıkları çalışmalarda, hanede yaşayan fert sayısının artmasının, hanenin yoksullaşma ihtimalini arttıracığı sonucuna erişmişlerdir.

Örneğin Almanya için yapılan bir çalışmada hanehalkı sorumlusunun işsiz olması hanenin yoksulluk ihtimalini arttırdığı belirlenmiştir. Ayrıca gençlerin, 65 yaş üstü bireylere göre yoksul olma risklerinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Tek ebeveynli ve ikiden fazla çocuklu hanelerde yoksulluğun yaygın olduğu sonucuna varılmıştır. Çocukların yetişkinlere göre yoksulluk olma ihtimallerinin daha yüksek olduğu varılan bir başka sonuçtur (Headey vd., 1994: 7). 2008-2009 döneminde Bangladeş için yapılan bir çalışmada arsa sahibi olunmaması, hanehalkı sorumlusunun diğer alanlarda çalışmasına göre küçük fabrikalarda işçi olarak çalışması, 25 yaş altı olması, eğitim seviyesinin düşük olması, kadın olması hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Ayrıca hanede

dörtten fazla, engelli ve bağımlı bireyin bulunması hanenin yoksulluk ihtimalini arttırmaktadır (Rahman, 2013: 309-310). Literatürde benzer çalışmalara rastlamak mümkündür.¹³

2.4.5. Eğitim

Eğitim insanların belirli bir amaç için becerilerini arttıran ve yeteneklerini geliştiren bir süreçtir. Bireyler eğitim sayesinde bireysel, toplumsal, ekonomik, siyasal gelişmelerini sürdürürler. Kısaca eğitim bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için bir araçtır. Diğer taraftan eğitimin kendisi de tek başına bir ihtiyaçtır. Bireylerin sosyalleşmesi, takdir görmesi, hayatı anlamlandırabilmesi ve kendini gerçekleştirebilmesi için eğitim önemli bir unsurdur (Şirin, 2003: 404). Eğitim bireylerin bilgi ve kabiliyetlerini geliştirerek istihdam edilme ihtimallerini arttırmaktadır. Diğer taraftan eğitim seviyesi arttıkça verimlilikle birlikte bireylerin kazanç düzeylerinin yükselmesi beklenmektedir. Öte yandan eğitim, işsizlik süresini kısaltmaktadır (Saxton, 2000: 5). Eğitimsizlik yoksulluğun en temel nedenlerindendir. Bireylerin yoksulluktan kurtulmasında en önemli etkenlerin başında eğitimle beraber gelen meslek kazanımları gelmektedir. Meslek kazanımıyla birlikte sermaye oluşumu ve dolayısıyla gelirin artması gerçekleşmektedir. Eğitimsizlikle birlikte gelen işsizlik, başkalarının veya devletin yardımlarıyla hayatta kalma, çevredeki gelişmeleri takip edememe yoksulluğun ana etkenlerindendir (Gürdoğan, 2003: 36).

2.4.6. Göç

Göç ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi iki farklı bakış açısıyla incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi göçü yoksulluğu azaltan bir olgu olarak görürken, ikincisi göçü yoksulluğun hem sebebi hem de sonucu olarak görmektedir. Birinci görüşe göre, Amerika'ya Avrupa'dan gelen göçmenlerin Amerika kıtasında büyük ekonomik hareketliliğe neden oldukları gibi Avrupa ülkelerindeki nüfusun azalmasına sebebiyet vererek toprak ve diğer kaynakların daha verimli kullanılmasına olanak sağlamışlardır. Göç aynı ülke içinde, yani yoksul bölgelerden daha zengin bölgelere yapıldığında uzun dönemde yoksulluğu azalttığı görülmüştür. Bu yönüyle göç yoksulluğu azaltan bir unsurdur (Gürdoğan, 2003: 38).

Göç ile yoksulluk arasında karşılıklı etkileşim olduğunu savunanlara göre göç, yoksulluğun hem sebebi hem de sonucudur. Diğer bir deyişle yoksulluk göç için itici bir faktör olmakla birlikte, göçün sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir. Göçün yoksulluk sebebi olduğu durumlarda yaşanan yer ile göç edilecek yer arasındaki ekonomik ve sosyal koşullar arasındaki fark göç için temel motivasyon kaynağıdır. Örneğin kentlerdeki imkânların fazlalığı, kırsalın bu imkânlardan yoksun kalması dolayısıyla kırsalda yaşayanların daha yoksul olması kenti bir çekim merkezi haline

¹³ Detaylı bilgi için bkz. Sundaram ve Tendulkar (2002), Rani ve Schmid (2006), Mok vd. (2007), Farid vd. (2019), Vu ve Nguyen (2021).

getirmiştir. Daha açık bir ifadeyle kentte eğitim, sağlık ve iş imkânlarının fazla olması, kırsalda geçim sıkıntısı, topraksızlık, eğitim ve sağlık olanaklarının yetersizliği kentin çekim gücünü artırmaktadır. Kırsaldaki yoksulluk nedeniyle kente göç edenler kentte karşılaştıkları ve daha keskin olan yoksulluk sorunu ile baş etme araçlarına sahip olmadıkları durumda ise kent yoksulluğu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Türkiye’de yaklaşık son 40 yıldır kırsaldan kente göç olgusu bu duruma örnektir. Göçün bir sonucu olarak yoksulluğa örnek ise siyasi nedenlerden dolayı 1989 yılında Bulgaristan’dan yaklaşık 350 bin kişinin Türkiye’ye göçmen olarak girişi gösterilebilir. Göçmen olarak gelenlerin birçoğu yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu durumda yoksulluk göçten sonra ortaya çıkan bir sonuç olarak değerlendirilmektedir (Çağlayan, 2008: 304).

2.4.7. Küreselleşme

Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkileri konusunda farklı görüşler vardır. Bir görüş küreselleşmeyi yoksulluğun nedenlerinden biri olarak görürken, diğer bir görüş ise küreselleşmeyi yoksulluğu azaltan bir unsur olarak ele almaktadır. Küreselleşme basit olarak dünya çapında ekonomik birlikteliğin oluşması, üretim faktörlerinin hareketliliğinin artması, ülke sınırlarının bir yönüyle anlamsızlaşması olarak tanımlanabilir. Bunun sonucu olarak hane ve ülke düzeyinde eşitsizlikler artmış, sosyal kalkınma olanakları azalmıştır. Ekonomik faaliyetlerin temel amacı olan *yoksullukla savaş* geri plana itilmiş, ülkelerin yoksulluğu düşürme imkânları azalmıştır (Mutioğlu, 2003: 300).

Global pazarın güçlenmesi, ulus devlet anlayışının zayıflamasını beraberinde getirirken, varlığına gereksinim duyulmayan gruplar sistematik olarak dışlanmış, yoksulluk sınırının altına itilmiştir. Diğer taraftan ekonomik, siyasal, teknolojik ve kültürel boyutları olan küreselleşme süreci, yoksul ülkeleri zengin ülkelerin pazarı konumuna getirerek yoksullaşmalarına neden olmaktadır (Oktik, 2008: 21).

Küreselleşme söylemiyle birlikte en zengin dönemini yaşayan dünya, diğer yönüyle yeterince beslenemeyen, temel sağlık, eğitim olanaklarından yoksun olan ve sesleri pek duyulmayan yoksul insan sayısının en fazla olduğu dönemi de yaşamaktadır. Yoksulluk temelde az gelişmişlik sorunu olarak görülse de gökdelenlerin yanı başında yaşayan evsiz insanlar yoksulluğun gelişmiş ülkelerin de bir sorunu olduğunun göstergesidir (Şenses, 2014: 13). Yoksulluğun küreselleşmeyle birlikte arttığı ve yoğunlaştığı söylenebilir. Bunun nedeni olarak uluslararası ve ulusal düzeyde küreselleşmenin eşitsizliği artırması olarak gösterilebilir. Bu eşitsizliğe neden olan ekonomik krizler, göç, terör vb. sorunların küreselleşmeyle birlikte etki alanlarının daha genişlediği, dolayısıyla daha fazla insanı olumsuz etkilediği bir gerçektir (Karataş, 2003: 96).

2.4.8. İklim Değişikliği

İklim değişikliğinin birçok küresel riski son dönemlerde yoğunlaşmıştır. Isı stresi, aşırı yağış, sel, toprak kaymaları, hava kirliliği, kuraklık ve su kıtlığı insanlar, varlıklar, ekonomiler ve ekosistemler için risk oluşturmaktadır. Özellikle temel altyapı ve hizmetlerden yoksun olanlar veya kalitesiz konutlarda yaşayan yoksullar için söz konusu riskler daha da artmaktadır. Temel hizmet açıklarını azaltmak, konutları iyileştirmek ve dayanıklı altyapı sistemleri oluşturmak iklim değişikliği karşısında savunmasız kentli yoksulların güvenlik açığını önemli ölçüde azaltabilmektedir. Yoksul kentli grupların iklim değişikliği etkilerine karşı kırılganlıklarının azaltılmasında ve adaptasyonlarının sağlanmasında yerel yönetimlerin önemli rolü söz konusudur (Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC], 2014: 18).

İklim değişikliğine karşı uygulanacak politikaların başarısı, dünya nüfusunun yarısından fazlasını barındıran, varlıkların ve ekonomik faaliyetlerinin çoğunun yoğunlaştığı şehir merkezlerinde ne yapıldığına bağlıdır. Artan nüfus, ekonomik faaliyetler ve varlıklardan dolayı kentsel alanları iklim değişikliğine adapte etmek ciddi dikkat gerektirmektedir. İklim değişikliği kaynaklı afet etkilerine ilişkin yapılan analizlerde, aşırı hava olaylarından en çok etkilenen dünya nüfusunun kentsel merkezlerde yoğunlaştığı belirtilmiştir. Fakat bu kent merkezlerinin büyük bir kısmı hem afet riskini azaltma kapasitesine sahip yerel yönetimlerden hem de gerekli altyapıdan yoksundur. Düşük gelirli hanehalkları, varlıklı hane halklarına kıyasla daha fazla tehlikeye maruz kalma olasılıkları yüksektir. Kentli yoksullar, güvensiz konut, düşük adaptasyon kapasitesi, sınırlı altyapı ve sigorta olanakları nedeniyle afetler karşısında yardıma öncelikli ihtiyaç duymaktadırlar (Revi vd., 2014: 545).

İklim değişikliğinin etkileri, insanların geçim kaynakları için yağmurla beslenen tarım arazisine bel bağladıkları yerlerde daha şiddetli hale gelmektedir. Bununla birlikte çevre kalitesinin yoksullukla yakından bağlantılı olduğu varsayılmaktadır. Genellikle doğal çevre, kamu malı olarak kabul edilir, kolayca erişilebilir ve mülkiyet haklarıyla korunamaz. Yoksulluğun özellikle gelişmekte olan ülkelerde çevre üzerinde zararlı etkileri olduğu kabul edilmiştir. Yoksulluk, artan nüfus ve zayıf çevre politikalarıyla birlikte çevrenin kalitesini kötüleştirdiğinden, çevrenin bozulma süreci, yoksulluk hafifletilene kadar devam etmesi muhtemeldir (Baloch vd., 2020: 144). Yoksulluk, iklim değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan sorunların hem nedeni hem de sonucudur. Bu nedenle iki değişkeni birlikte kapsayan geniş bakış açısı yoksulluğa ve iklim değişikliğini hedefleyen politikalarda göz ardı edilmemelidir (Lonergan, 1998: 13).

2.4.9. Diğer Dinamikler

Toplumsal değerler veya kültür yoksulluk dinamiklerindendir. Çalışmayı ve kazanmayı değerlerin kaynağı olarak görmeyen ve dışa açık olmayan toplumlarda umut her şeydir. Bu toplumun

bireylerine göre her şey çok kötü olsa da gelecekte olağanüstü, metafizik bir güç ortaya çıkacak ve kötü gidişata el koyacaktır. Emek, alın teri, gayret, çaba gibi kavramlar umuttan sonra gelmektedir. Bu toplumlarda vasıfsız, mesleksiz, himayeye yatkın insanların varlığı kadar cehalet ve bilinçsizlik oldukça yaygındır. Dolayısıyla bu dünyaya ait her şeyi değersiz olarak gören bir düşünce topluma hâkim olmaktadır. Bu düşünce yoksulluğun kader olduğunu kabul etmektedir. Sonuçta bu yanlış inançla yoksulluktan kurtulmak için herhangi bir eylemde bulunmayan bireyler, kanaatkârlık veya azla yetinme düşüncesi içerisinde yoksulluk kültürünü oluştururlar (Doğan, 2003: 82).

Bu kültür yoksulluğa ait değerleri olan farklı bir alt kültürdür. Kadercilik ve mevcut konumun devamına yönelik teslimiyet, sendikalara ve diğer birliklere katılmadaki başarısızlık gibi yoksulların potansiyel gücünü zayıflatıcı mekanizmalarla yoksulluğun sürekliliğini sağlayan bir anlayıştır. Aynı zamanda yoksulluk kültürü bir nesilden diğerine aktarılan bir yaşam modelidir (Oktik, 2008: 33). Bu nedenle yoksulluğu bitirmek için yoksulluk kültürünü yok etmek ön ve gerekli şarttır. Fakat bu kültürün oluşması uzun yılları kapsayan bir süreç olduğundan yok edilmesi oldukça zordur.

Yönetim sistemleri, savaşlar, doğal afetler, hastalıklar, ayrımcılık, etnik köken, toplumsal cinsiyet, yerleşim yeri, üretim yapısı, kayıt dışılık, kamu harcamaları, siyasal ve sosyolojik faktörler gibi daha pek çok unsur yoksulluğun dinamikleri arasında sayılabilir.¹⁴

2.5. Yoksulluk Tuzağı

Yoksulluk tuzağı, yoksulların davranışları nedeniyle kendi kendini güçlendiren yoksulluk olarak da tanımlanır. Yoksulluk tuzağının altında yatan mekanizmaların doğru bir şekilde anlaşılması, yoksullara yönelik politika ve müdahalelerin hedefine ulaşması açısından önemlidir. Yoksulluk tuzağı üzerine yapılan araştırmalarda temel soru, neden bazı insanların, toplulukların veya bütün ulusun yaşam standartlarında hızlı iyileşmeler olurken diğerlerinin yoksulluğa saplanmış halde kaldığıdır. Refah dinamikleri şüphesiz heterojen bir yapıya sahiptir. Fakat hanehalkının bir kısmının uzun süre yoksulluk sınırının altında yaşaması, diğer bir deyişle yoksulluk tuzağına yakalanması çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Yoksulluk tuzağında vurgulanmak istenen yoksulluk içinde geçirilen süredir. Yoksulluk tuzağının olmadığı yerlerde, yoksulluk geçici bir durumdur. Yoksul olmayanlar kısa vadeli olumsuz gelir şokları nedeniyle yoksulluğa düşebilirler. Burada geçici stokastik yoksulluk ortaya çıkmaktadır. Buna karşın, yaşam standartları yoksulluk sınırının altında süresiz olarak devam ettiğinde yoksulluk tuzağı ile karşılaşmaktadır. Bu durumda politika yapımcılarının alacakları önlemler farklılaşmaktadır. Yoksulluk tuzağında geçici yoksulluğa göre daha kapsamlı uygulamalara ihtiyaç duyulur. Örneğin geçici yoksulluk idarenin vergi politikasında yapacağı küçük değişikliklerle çözebileceği bir sorun iken, yoksulluk tuzağı sorununu çözmek için yatırımları teşvik, üretim varlıklarını koruma, gelişmiş üretim teknolojilerini kullanma, katılım,

¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. Şenses (2014), Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk.

piyasaları daha kazançlı hale getirme, risk alma isteğini arttırma vb. politikaları uygulanması gerekmektedir (Barrett vd., 2016: 4).

Yoksulluk, bireylerin ekonomik seçim kalıplarını ve duygusal durumlarını etkiler. Yoksulluk strese ve olumsuz duygusal durumlara neden olur. Stres, basit olarak aşırı dışsal faktörler karşısında organizmanın verdiği tepkilerdir. Stres insanların tercihlerini değiştirebilir. Özellikle ekonomik açıdan risk alma istekliliğini azaltır ve mevcut gelirden gelecekte muhtemel daha yüksek gelir elde etme ihtimalini yok etmektedir. Örneğin yeni teknolojileri kullanma konusunda isteksizlik görülebilir. Veya kazanımları uzun vadede ortaya çıkacak eğitim, sağlık gibi alanlara yatırım yapmaktan kaçınılır. Bu psikolojik durum yoksulluktan kurtulmayı zorlaştıran davranışların ortaya çıkmasına neden olarak yoksulluk tuzağına düşülmesine yol açmaktadır (Haushofer ve Fehr, 2014: 862).

Yoksulluk tuzağıyla ilgili bir diğer konu bilişsel işlevdir.¹⁵ Bilişsel işlev ile ekonomik davranış arasındaki ilişki, özellikle ekonomik kalkınma ve yoksullukla ilgilidir. Çünkü yoksulluk, bilişsel işlevdeki değişikliklerin hem nedeni hem de sonucu olabilir. Bireylerin bilişsel yeteneği sabit değildir. Bilişsel yetenek koşullardan etkilenebilir. Yoksulluk nedeniyle besleyici gıda eksikliği, tıbbi bakıma sınırlı erişim, zor çalışma koşulları ve fatura ödeme stresi gibi zorluklar bilişsel yeteneği bozma potansiyeline sahiptir. Bilişsel yetenekteki bozulmalar ise üretkenliğin azalmasına, doğru karar verme yeteneğinin kaybedilmesine yol açarak yoksulluğu derinleştirir ve yoksulluk tuzağı için bir potansiyel oluşturur (Dean vd., 2018: 95).

Diğer taraftan yoksulluk bilişsel kaynakları tüketmektedir. Mevcut soruna dikkatle odaklanılmasına engel olmaktadır. Benzer şekilde yoksulluk, miyop ve düşüncesiz davranışlara neden olur, uzun vadeli kazançlar yerine kısa vadeli kazançlara öncelik verilmesine sebep olabilir. Bilişsel eksiklikler bireysel performansı düşürerek yoksulluk döngüsünü derinleştiren üretken olmayan davranışlara yol açmaktadır. Ek olarak, yoksulluk içinde yaşayan insanlar, yoksullukla bağlantılı yaftalamalardan rahatsız olmaktadır. Bu algı bilişsel kaynakları tüketerek zihni daha da zorlamaktadır. Bu durumda bireyleri yoksulluk tuzağına düşüren bilişsel ve davranışsal süreç ortaya çıkmaktadır (Zhao ve Tumm, 2016: 1).

2.6. Dünya’da Yoksulluk Göstergelerinin Analizi

Dünya’da bir yandan hanehalkı refah düzeyleri artarken, diğer yandan yoksullukla birlikte yetersiz beslenme görülmektedir. Dünya geneli için 2015’ten sonra nispeten değişmeden kalan yetersiz beslenme oranı, 2019’da %8’den 2020’de %9.3’e, 2021’de ise %9.8 yükselmiştir. 2021’de

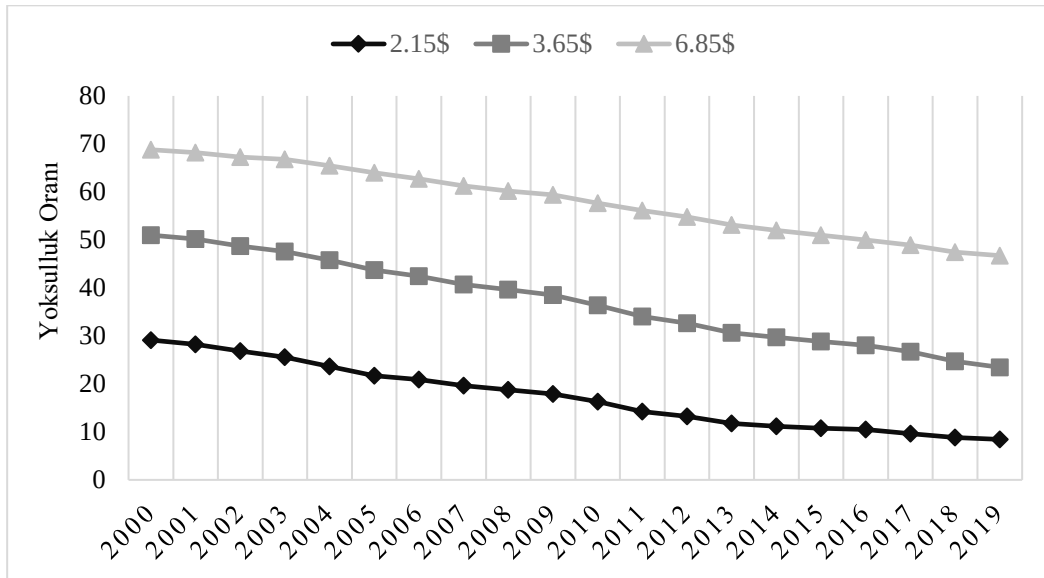
¹⁵ Bilişsel işlev, öğrenme, düşünme, akıl yürütme, hatırlama, problem çözme, karar verme ve dikkat dâhil olmak üzere çoklu zihinsel yetenekleri ifade etmektedir.

yaklaşık 800 milyon insan açlıktan etkilenmiştir. COVID-19 salgınının patlak vermesinden sonraki iki yılda yetersiz beslenen insan sayısı yaklaşık 150 milyon artış göstermiştir. 2021’de dünya nüfusunun %11.7’si önemli düzeyde gıda güvensizliği ile karşı karşıya kalmıştır (Food and Agriculture Organization of the United States vd., 2022: 14).

Dünya Bankası ülke gruplarına yönelik kişi başı günlük harcamayı dikkate alarak, çeşitli aşırı yoksulluk sınırları belirlemektedir. Aşırı yoksulluk sınırları hesaplanırken, insan hayatını devam ettirebilecek minimum olanakları sağlayacak harcama düzeyi dikkate alınmaktadır (World Bank, 2017: 38). Dünya’da fiyat seviyelerindeki artışlara bağlı olarak, yoksulluk sınırları güncellenmektedir (World Bank, 2022a). Güncel aşırı yoksulluk sınırları, satın alma gücü paritesine göre, düşük gelirli ülkeler için 2.15 dolar, alt-orta gelirli ülkeler için 3.65 dolar, üst-orta gelirli ülkeler için 6.85 dolar olarak belirlemiştir (World Bank, 2022b: 31).

Grafik 10’da aşırı yoksulluk sınırlarına göre Dünya’daki yoksulluk oranları gösterilmektedir. 2000 yılında 2.15 dolar yoksulluk sınırına göre *yoksulluk oranı* %29.13 iken, 2019’da bu oran % 8.44’e gerilemiştir. Diğer taraftan 3.65 dolar yoksulluk sınırına göre 2000 yılında Dünya’nın yarısından fazlası (%51) yoksuldur. Bu oran yıllar itibariyle düşerek 2019’da %23.46 olarak gerçekleşmiştir. Yine 6.85 dolar yoksulluk sınırına göre 2000 yılında %68.79 olarak oldukça yüksek seyreden yoksulluk oranı, 2019’da %46.73’e gerilemiştir. Fakat bu oran da oldukça yüksek olup, Dünya nüfusunun yarısında yakındır.

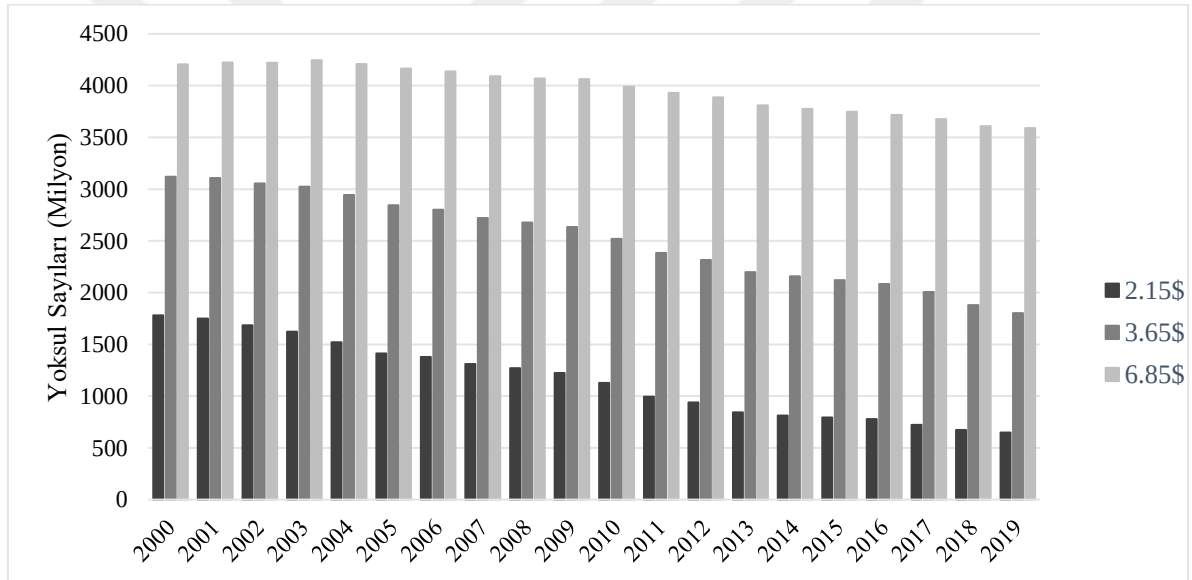
Grafik 10: Yoksulluk Sınırlarına Göre Dünya’da Yoksulluk Oranları (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

Kaynak: World Bank (2023), Poverty and Inequality Platform Data Set, pip.worldbank.org.

Grafikte tüm sınırlara göre Dünya genelinde yoksulluk oranlarının 2000 yılından itibaren düşüş trendi izlediği görülmektedir. Fakat 2.15 dolar sınırına göre 2008-2009 yıllarında yoksulluğun azalış hızında azda olsa bir yavaşlama söz konusudur. Yine bu sınıra göre 2014 yılından sonra aşırı yoksulluğun azalış hızı iyice yavaşlamış ve yıllık olarak %1'in altına düşmüştür. Benzer şekilde 3.65 dolar yoksulluk sınırına göre 2008-2009 yıllarında önceki yıllara nispeten yoksulluk oranının düşüşünde bir yavaşlama olmuş, 2014-2016 döneminde bu yavaşlama daha da belirginleşmiştir. 2017 yılından sonra yoksulluk oranının düşüş hızında artma görülmektedir. 6.85 dolar yoksulluk sınırına göre 2008-2009 yıllarında yoksulluk oranlarının düşüş hızında bir yavaşlama meydana gelmiştir. 2009 yılında yoksulluk oranındaki azalma hızı %1'in altına düşmüştür. Diğer yoksulluk sınırlarında olduğu gibi bu sınıra göre de yoksulluk sürekli azalma eğilimindedir (World Bank, 2023).

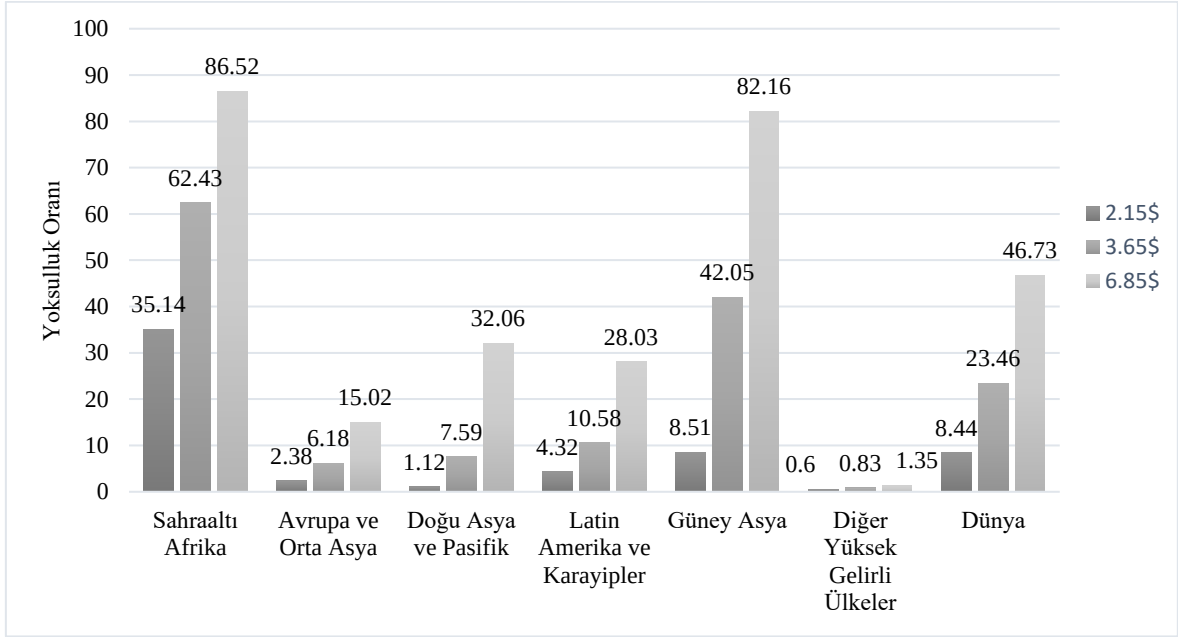
Grafik 11: Yoksulluk Sınırlarına Göre Dünya'da Yoksul Sayıları

Kaynak: World Bank (2023), Poverty and Inequality Platform Data Set, pip.worldbank.org

Grafik 11'de çeşitli yoksulluk sınırlarına göre Dünya'da *yoksul sayıları* verilmiştir. Genel itibariyle incelenen 20 yıllık süreçte yoksul sayılarında azalma olduğu görülmektedir. 2000 yılında 2.15 dolar sınırına göre Dünya'da 1781.38 milyon yoksul varken, 2019 yılında bu sayı 648.1 milyona gerilemiştir. 3.65 dolar sınırına göre ise 2000 yılında 3118.04 milyon insan yoksulluk sınırının altında yaşarken, 2019'da bu sayı 1802.54 milyon olmuştur. En yüksek yoksulluk sınırı olan 6.85 dolara göre 2000 yılında 4206 milyon insan yoksul iken 2019 yılında 3590.21 milyon insan yoksulluk sınırının altında yaşamlarını sürdürmektedir. Burada yoksul sayılarında en fazla azalma 3.65 dolar yoksulluk sınırına göre, en düşük azalma ise 6.85 dolar yoksulluk sınırına göre olduğu görülmektedir.

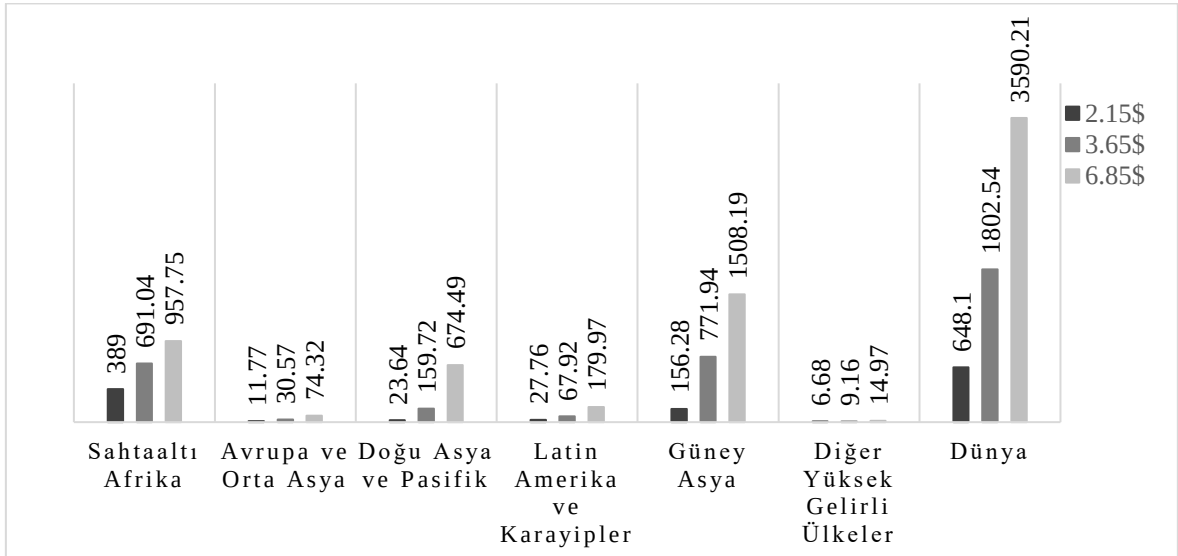
Grafik 12: Yoksulluk Sınırlarına Göre Dünya’da Bölgeler Düzeyinde Yoksulluk Oranları (2019)

Kaynak: World Bank (2023), Poverty and Inequality Platform Data Set, pip.worldbank.org

Yoksulluk sınırlarına göre bölgeler düzeyinde yoksulluk oranlarını gösteren grafik 12’ye göre, 2019 yılında tüm yoksulluk sınırlarına göre yoksulluk oranlarının en yüksek olduğu bölge Sahraaltı Afrika’dır. Güney Asya’da yoksulluk oranlarının yüksekliği bakımından ikinci sırada gelmektedir. Bu iki bölgedeki yoksulluk oranları Dünya geneli yoksulluk oranlarından daha yüksektir. Geriye kalan bölgelerin yoksulluk oranları Dünya geneli yoksulluk oranlarından daha düşüktür. Diğer yüksek gelirli ülkelerin yoksulluk oranları en küçüktür.

Grafik 13: Yoksulluk Sınırlarına Göre Dünya’da Bölgeler Düzeyinde Yoksul Sayıları (2019)

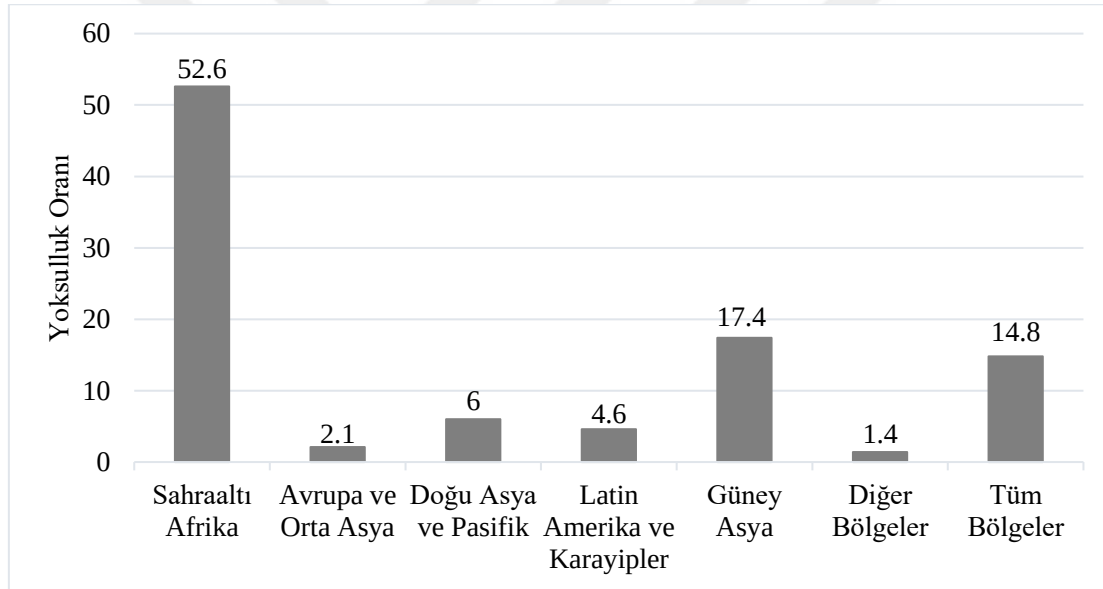

Kaynak: World Bank (2023), Poverty and Inequality Platform Data Set, pip.worldbank.org

Grafik 13, 2019 yılı için Dünya'nın *çeşitli bölgelerinde yoksul sayılarını* göstermektedir. Grafiğe göre günlük harcaması 2.15 dolar yoksulluk sınırına göre en fazla yoksul olan bölge Sahraaltı Afrika'dır. Fakat 3.65 ve 6.85 dolar sınırına göre en fazla yoksul bulunan bölge Güney Asya'dır. Oransal olarak Sahraaltı Afrika'dan daha az yoksul olduğu Grafik 12'de görülmektedir. Yoksul sayısının Sahraaltı Afrika'dan yüksek çıkmasının bir nedeni nüfus yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık dörtte biri Güney Asya bölgesinde yaşamaktadır. 6.85 dolar yoksulluk sınırına göre Güney Asya'da 1508.19 milyon insan yoksuldur. Diğer taraftan gelişmiş ülkelerde yoksul sayılarının az olduğu görülmektedir.

Grafik 14, Dünya'nın çeşitli bölgelerinde *çok boyutlu yoksulluk oranlarını* göstermektedir. Bölgeler arasında çok boyutlu yoksulluk oranı en fazla olan bölge %52.6 ile Sahraaltı Afrika'dır.

Grafik 14: Dünya'da Bölgeler Düzeyinde Çok Boyutlu Yoksulluk Oranları (2018)

Kaynak: World Bank, 2022c.

Mevcut bölgelerin dışında kalan diğer bölgeler ile Avrupa ve Doğu Asya bölgesinde çok boyutlu yoksulluk oranlarının nispeten düşük olduğu görülmektedir. Tüm bölgeler dikkate alındığında çok boyutlu yoksulluk oranı %14.8 olmaktadır. Avrupa ve Orta Asya bölgesinde %2.1 olan çok boyutlu yoksulluk oranı nispeten düşüktür.

Tablo 1, çok boyutlu yoksullukla birlikte bu yoksulluğu oluşturan değişkenlerin *yoksunluk oranlarını* Dünya'da bölgeler düzeyinde göstermektedir. Toplamda 123 ülkeyi kapsayan veriler, Dünya nüfusunun yaklaşık %51'ini oluşturmaktadır. Tüm bölgeler dikkate alındığında çok boyutlu yoksulluk parametrelerinden halk sağlığı yoksunluk oranı %22.8 ile en yüksek değere sahiptir. Daha sonra %12.9 ile yetişkinlerin eğitim düzeyini ifade eden eğitimsel kazanımlar yoksunluğu

gelmektedir. Hemen ardından elektriğe erişim yoksunluğu %12.7 olarak görülmektedir. Bölgesel olarak bakıldığında tüm değişkenlerde Sahraaltı Afrika bölgesi en yüksek değerlere sahiptir. Güney Asya bölgesinin de yüksek yoksunluk oranları dikkati çekmektedir. Ayrıca tüm bölgelerde çok boyutlu yoksulların yaklaşık %40'ı parasal yoksulluk içinde değildir (World Bank, 2022b: 95).

Tablo 1: Çok Boyutlu Yoksulluk Bileşenleri ve Dünya Bölgeleri Düzeyinde Oranları (2018)

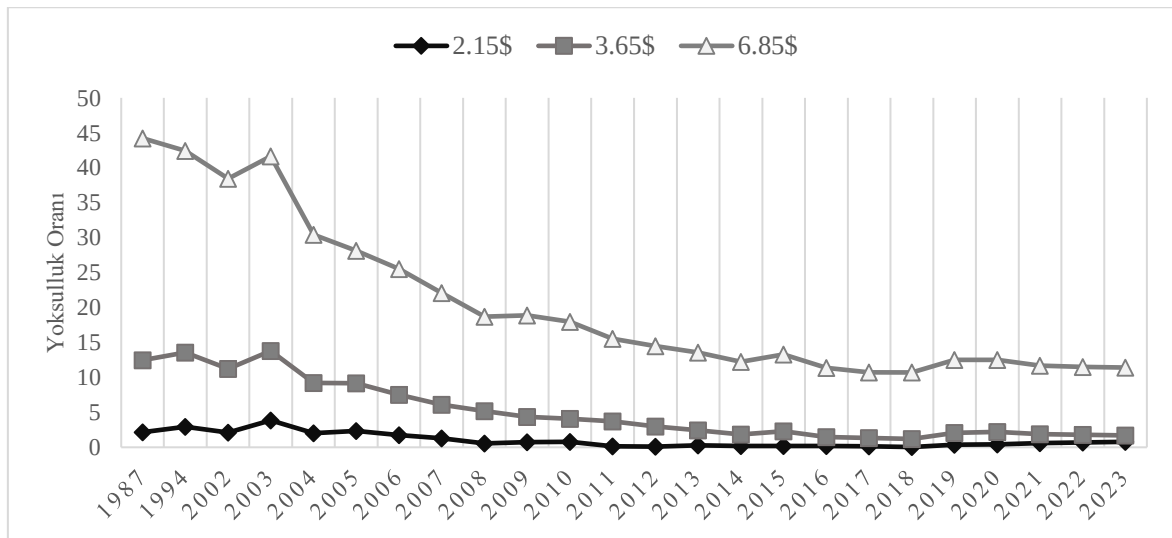
Bölge	Parasal Yoksulluk, 2.15\$ (%)	Eğitimsel Kazanımlar (%)	Okul Kaydı (%)	Elektrik Erişimi (%)	Halk Sağlığı (%)	İçme Suyu (%)	Çok Boyutlu Yoksulluk Oranı
Doğu Asya ve Pasifik	3.8	8.7	1.7	6.6	15.9	8.2	6.0
Avrupa ve Orta Asya	0.3	0.9	2.2	1.7	7.1	4.5	2.1
Latin Amerika ve Karayipler	3.8	9.4	1.6	1.0	16.6	2.9	4.6
Güney Asya	8.2	20.5	19.1	14.8	35.5	5.3	17.4
Sahraaltı Afrika	32.4	35.7	23.0	48.7	65.1	28.9	52.6
Diğer Bölgeler	0.7	1.0	2.2	0.0	0.2	0.5	1.4
<i>Tüm Bölgeler</i>	<i>8.9</i>	<i>12.9</i>	<i>9.7</i>	<i>12.7</i>	<i>22.8</i>	<i>10.1</i>	<i>14.8</i>

Kaynak: World Bank, 2022b: 96.

2.7. Türkiye’de Yoksulluk Göstergelerinin Analizi

TÜİK Türkiye’de yoksulluğu çeşitli boyutlarıyla incelemektedir. Burada Dünya Bankası verilerinden yararlanılarak Türkiye’de yoksulluğun durumu özet olarak incelenmiştir. Türkiye’de çeşitli yoksulluk sınırlarına göre yoksulluk oranları Grafik 15’te gösterilmektedir.

Grafik 15: Yoksulluk Sınırlarına Göre Türkiye’de Yoksulluk Oranları (Satın Alma Gücü Paritesine Göre)

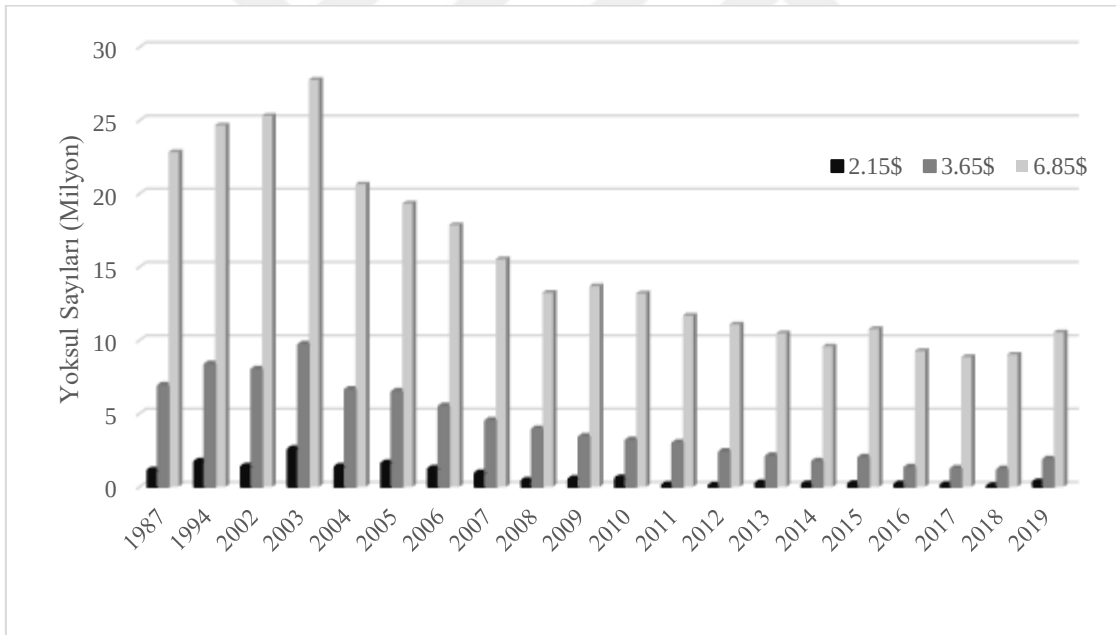

Kaynak: World Bank (2023), Poverty and Inequality Platform Data Set, pip.worldbank.org.

2.15 dolar yoksulluk sınırı dikkate alındığında Türkiye’de yoksulluk oranı 1987 yılında %2.16 iken, 2019 yılında %0.36 olarak ölçülmüş, neredeyse bitme noktasına gelmiştir. Fakat 2019 yılından sonra bu sınıra göre yoksulluk oranlarında küçük de olsa artışlar meydana gelmiş ve bu artışların 2022 ve 2023 yıllarında da devam edeceği tahmin edilmiştir. Örneğin 2023 yılı için bu oranın %0.8 olması beklenmektedir. Diğer taraftan 3.65 dolar yoksulluk sınırına göre 1987 yılında %12.48 olan yoksulluk oranı 2021 yılında %1.9 olarak ölçülmüştür. 6.85 dolar yoksulluk sınırına göre ise 1987 yılında nüfusun yarıya yakını (%44.22) yoksul iken aynı sınıra göre bu oran 2021 yılında %11.7 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 15).

Türkiye’de yoksul sayıları Grafik 16’da gösterilmektedir. 1987-2019 yılları arasında günlük harcaması; 2.15 dolar altı olan yoksul sayısı 1.1 milyondan 0.3 milyona; 3.65 dolar altı yoksul sayısı 6.88 milyondan, 1.85 milyona; 6.85 dolar altı yoksul sayısı 22.81 milyondan 10.52 milyona düşmüştür. 2.15 dolar altı yoksul sayısı yıllar itibariyle küçük artışlar gösterse de genellikle düşüş eğilimindedir. 3.65 dolar altı yoksul sayısı 2004 yılından itibaren genellikle düşmüştür.

Grafik 16: Yoksulluk Sınırlarına Göre Türkiye’de Yoksul Sayıları

Kaynak: World Bank (2023), Poverty and Inequality Platform Data Set, pip.worldbank.org.

6.85 dolar altı yoksul sayısı 2003 yılına kadar yükselmiş daha sonra genellikle azalmıştır. Diğer taraftan 2.15 dolar sınırına göre, 2008 yılında 0.4 milyon olan yoksul sayısı, 2009 yılında 0.51 milyona yükselmiştir. Benzer şekilde 6.85 dolar sınırına göre 2008 yılında 13.23 milyon olan yoksul sayısı, 2009 yılında 13.67 milyon olarak gerçekleşmiştir. Bu artışlarda küresel ekonomik krizin etkisi olabilir. Diğer taraftan 2019 yılında 2018 yılına göre tüm yoksulluk sınırlarına göre, yoksul sayılarında artış meydana gelmiştir. Söz konusu yıllardaki düşük büyüme ve artan işsizlik oranları bu artışların önemli nedenlerindendir.

Tablo 2’de Türkiye’nin çok boyutlu yoksulluk oranları gösterilmektedir. Çok boyutlu yoksulluk hesaplaması, tablodan da anlaşılacağı üzere yoksulluğun büyük resmini görmek için refahın üç boyutunu (parasal yoksulluk, eğitim ve temel altyapı hizmetleri) dikkate alarak yoksulluğu ölçen bir endekstir. Düşük oranlar refahın arttığına işaretir. Tablodaki değerlere göre, 2019’da parasal yoksulluk ve eğitim alanındaki kazanımlar oranlarında bir yükselme söz konusudur. Yeni okul kaydında yılları itibariyle bir iyileşme sağlanmıştır.

Tablo 2: Türkiye’de Çok Boyutlu Yoksulluk Oranı

Yıl	Parasal Yoksulluk, 2.15\$ (%)	Eğitimsel Kazanımlar (%)	Okul Kaydı (%)	Elektrik Erişimi (%)	Halk Sağlığı (%)	İçme Suyu (%)	Çok Boyutlu Yoksulluk Oranı
2013	0.3	3.2	4.2	0.0	2.9	0.7	0.6
2016	0.2	3.2	5.6	0.0	7.3	0.0	0.6
2017	0.1	3.1	5.4	0.0	6.5	0.4	0.6
2018	0.0	3.1	3.4	0.0	5.6	0.1	0.3
2019	0.4	3.3	3.0	0.0	5.3	0.1	0.6

Kaynak: World Bank, 2022c.

Tabloya göre Türkiye’de elektrik erişimi olmayan hanehalkı yoktur. Halk sağlığı, kanalizasyon, tuvalet, çöp toplama, bulaşıcı hastalıklarla mücadele gibi temizlik ve sağlıkla ilgili hizmetleri kapsamaktadır. Bu değişkenin değerlerinin nispeten yüksek olduğu görülmektedir. Bu endekse göre Türkiye’nin çok boyutlu yoksulluk oranları nispeten düşük seyretmektedir. Örneğin çok boyutlu yoksulluk oranı 2019 yılında Brezilya’da %6, 2020 yılında Arjantin’de %1, Meksika’da %3, Peru’da %7, Bolivya’da %7 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan çok boyutlu yoksulluk oranının bazı ülkelerde çok düşüktür. Örneğin, Polonya, Slovenya, Güney Kore, Almaya, Danimarka, Çekya, İsviçre, Avusturya ve Arnavutluk gibi ülkelerde bu oran sifıra yakındır (World Bank, 2022c).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. LİTERATÜR TARAMASI

Yoksullukla ilgili yapılan ampirik çalışmalar incelendiğinde, araştırmacıların genellikle yoksulluğun dinamikleri üzerine yoğunlaştıkları görülmektedir. Çalışmalarda yoksulluğa neden olan sosyoekonomik ve demografik dinamikler belirlenirken çoğunlukla cinsiyet, yaş, sektör, ikamet yeri (kır-kent), eğitim durumu ve hanehalkı büyüklüğü gibi kriterler göz önünde bulundurulmaktadır. Yoksulluğun sosyoekonomik ve demografik dinamiklerini araştıran, bu dinamiklerin ekonomik kriz dönemlerinde durumlarını inceleyen ulusal ve uluslararası çalışmalardan bazıları kronolojik sıraya göre aşağıda özetlenecektir.

Datt ve Jolliffe (1999), Mısır için yoksulluğun belirleyicilerini araştırmışlardır. 1997 yılı hanehalkı anketi verilerinin kullanıldığı araştırmada, yoksulluğun ölçümünde kişi başı tüketim baz alınmıştır. Tüketim harcamalarına göre haneler yoksul ve yoksul değil şeklinde ikili bağımlı değişken oluşturulmuştur. Kırsal ve kentsel bölgeler için ayrı simülasyon modelleri kurulmuştur. Okullaşma, işsizlik, toprak sahipliği, sulama olanakları, demir yoluna uzaklık, sosyal ve ekonomik sermaye endeksleri bağımsız değişken olarak modele dâhil edilmiştir.

Analiz sonucunda, Mısır'da yoksulluğun azaltılmasında eğitimin önemli bir rolü olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda ortalama eğitim süresinin artmasının yanı sıra ebeveynlerin eğitim düzeylerinin iyileştirilmesi, yaşam standartları ve yoksulluk seviyeleri üzerinde önemli etkileri olduğu belirtilmektedir. Daha açık deyişle kırdaki ve kentte yaşayan hanelerin okullaşmasında ortalama iki yıllık bir artışın, yoksulluk içinde yaşayan bireylerin sayısında ortalama %18'lik bir düşüşle sonuçlanacağı tahmin edilmiştir. Ayrıca toprak sahipliği ve istihdam artışı yoksulluğa karşı kullanılabilecek iki önemli faktördür.

Baldacci ve diğerleri (2002), 1994-1995 Meksika Peso krizinin yoksulluk üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. 1992, 1994 ve 1996 yıllarında hanelerin harcama verilerini kullanarak yoksulluk çizgisi belirlenmiştir. 1992 yılı kriz öncesi, 1996 yılı kriz sonrası olarak dikkate alınmıştır. Hanehalkları harcama düzeylerine göre yoksul ve yoksul değil şeklinde iki kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler logit modelin bağımlı değişkenini teşkil etmektedir. Bağımsız değişkenler ise, hanehalkı geliri, tüketim harcamaları, hanede yaşayan fert sayısı, ikamet edilen yer, hanehalkı sorumlusunun; cinsiyeti, eğitim düzeyi, yaşı, çalıştığı sektör olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, ele alınan tüm zaman aralığında geniş hanelerin, kırsalda yaşayan hanelerin, güney

bölgelerde yaşayanların, Yucatan yarımadasında yaşayanların, hanehalkı sorumlusunun eğitim seviyesi düşük olan hanelerin, çiftçilerin ve serbest çalışanların yoksul olma ihtimallerinin yüksek olduğu tahmin edilmiştir. Buna karşılık hane sorumlusunun emekli ve yüksek eğitilmiş olduğu haneler ve hane sorumlusunun yaşı 60 ile 74 arasında olan hanelerin yoksul olma ihtimallerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte harcamalarının büyük bir kısmını gıda ve dayanıksız tüketim malları için yapan hanelerin yoksul olma ihtimallerinin yüksek olduğu ölçülmüştür.

Diğer taraftan hanehalkı sorumlusunun çalışması ve emekli olması durumunda hanelerin yoksul olma ihtimallerinin kriz sonrasında yükseldiği tahmin edilmiştir. Ayrıca hanehalkı sorumlusunun; orta ve lise düzeyinde eğitilmiş olması, yaşı 40 ile 59 arasında bulunması krizden daha fazla etkilenmelerine sebep olmaktadır. Coğrafi açıdan ise ülkenin güney bölgelerinde ve Yucatan yarımadasında yaşayan hanelerin diğer bölgelere nispeten krize karşı daha duyarlı oldukları çalışmanın bulgularındandır.

Cline (2002), yaptığı çalışmada ekonomik krizler ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 1990'larda ve 2000'li yılların başında gelişmekte olan sekiz ülkenin yaşadığı krizlerin yoksullar üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu ülkeler ve meydana gelen krizler Meksika (1995), Tayland ve Endonezya (1997), Kore ve Rusya (1998), Brezilya (1999), Arjantin ve Türkiye (2001) olarak belirlenmiştir. Yoksulluğun büyümeye göre esnekliğini hesaplanarak kriz öncesi iki yıl, kriz yılı ve kriz sonrası yıllar için karşılaştırılmıştır. İlgili yıllarda ülkelerin toplam nüfusunun 800 milyon olduğu ve krizin etkisiyle yaklaşık 40 milyon ila 60 milyon insanın yoksulluk sınırı altına düştüğü tahmin edilmiştir. Kriz yönetimi nispeten başarılı olan beş ülkenin büyümesi yaklaşık %1.7 oranında, başarısız olan üç ülkenin büyümeleri %5.7 oranında azalmıştır. Krizlerin toplam refah üzerinde etkileri olduğu ve yoksulların krizlerden daha fazla etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Mckenzie (2003), 1995, Meksika Peso krizi sonrasında hanehalkının kriz karşısında uyum mekanizmalarını, krize karşı başa çıkabilme stratejilerini ve krizin etkilerinin hanehalkları arasında farklılık gösterip göstermediğini araştırmıştır.

Hanehalkı gelir ve harcama anketlerinin kullanıldığı analizde, peso krizinin son derece yaygın bir etkiye sahip olduğu, tüm yaş grupları ve eğitim seviyeleri için gelir ve tüketimi düşürdüğü tahmin edilmiştir. Ancak, daha az eğitilmiş olanların, kırsalda yaşayanların ve tarım işçilerinin gelir düzeylerinde nispeten daha küçük düşüşler yaşadığı belirlenmiştir. Buna karşılık, metropollerde yaşayan, sorumlusu yüksek eğitilmiş olan hanelerin, finans sektöründe çalışanların ve inşaat işçilerinin gelirlerinde düşüşler meydana geldiği görülmüştür. Krizden en çok olumsuz etkilenen kesim, hanehalkı sorumlusunun hiç eğitim almamış olduğu hanelerdir ki bu oran tüm haneler arasında %2 civarındadır. Diğer taraftan hanehalkının kriz karşısında tüketim alışkanlıklarında değişiklikler gözlemlenmiştir. Hanehalkları temel gıda maddelerini satın alabilmek için dayanıklı tüketim mallarına ve zorunlu olmayan mal ve hizmetlere olan taleplerini azaltmışlardır. Ayrıca

bireyler kriz döneminde çocuk sahibi olma isteklerini erteledikleri tespit edilmiş; bu nedenle nüfus artış hızında negatif etki oluşturan krizin, hanehalkı iş gücü arzında da gelecekte bir azalmaya neden olabileceği vurgulanmıştır.

Suryahadi ve Sumarto (2003), 1997 yılında Endonezya’da yaşanan ekonomik krizin yoksulluk üzerine etkisini araştırmışlardır. Hanehalkı tüketimi ve özellikleri verilerinin kullanıldığı çalışmada, veri aralığı kriz öncesi ve kriz sonrası dönemi ifade edecek şekilde 1996 ve 1999 yıllarını kapsamaktadır. Her iki yılda yaklaşık altmış bin haneyi kapsayan veriler ile en küçük kareler yöntemi kullanılarak analiz yapılmıştır. Tahminde, hane büyüklüğü, hanede bağımlılık oranı, hane sorumlusunun medeni durum ve yaş gibi bir dizi özelliği, eğitim seviyesi, cinsiyet ve meslek (tarım, sanayi, ticaret, hizmetler) değişkenler kullanılmıştır. Çalışma yalnızca yoksulluk oranının değil, aynı zamanda kronik yoksullar kategorisindeki hanelerin durumunu da incelemiştir.

Uygulama sonucunda, ekonomik krizin ülkenin yoksulluk oranının önemli ölçüde artmasına neden olduğu gözlemlenmiştir. Bu artış kronik yoksul kategorisinde olan hanelerde de görülmüştür. Krizden önce toplam yoksulların %20’lik bir kısmını oluşturan kronik yoksulların, krizden sonra %35’ini oluşturduğu ölçülmüştür. Kriz, kentsel alanları kırsal alanlara nispeten daha çok etkilemesine rağmen kırsal alanlarda yoksulluk oranı kentsel alanlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bunun nedeni olarak, tarım sektöründeki mevcut yoksulluk ve kronik yoksulluk oranının diğer sektörlerden çok daha yüksek olması olarak gösterilmiştir. Sorumlusu yükseköğrenim görmüş olan haneler için krizin yoksulluk oranları üzerinde büyük bir etkisi olmadığı gözlemlenmiştir. Kriz bu tür hanelerin refah düzeylerini düşürmüştü ancak refah seviyeleri hala yoksulluk sınırının üzerinde olduğu tahmin edilmiştir.

Andersson ve diğerleri (2006), Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti için yoksulluğun belirleyicilerini mikro ekonomik düzeyde araştırmışlardır. 2002-2003 yıllarında, 18 ilde 8092 hanede yapılan hanehalkı harcama ve tüketim anket verilerini kullanarak, eğitim seviyesi, yaş, cinsiyet, hane büyüklüğü, bağımlı birey sayısı, eğitim, tarımsal girdilere erişim, etnik köken ve coğrafi özellik değişkenleri bağlamında analiz yapmışlardır. Probit model ile yapılan analizde, yoksulluk ölçümünde bağımlı değişken olarak reel gıda, gıda dışı ve hizmet harcamaları kullanılmıştır.

Yapılan regresyon analizinde Laos’da yoksulluğun belirleyicileri olarak, kalabalık haneler, yüksek bağımlılık oranı, düşük insan sermayesi, basit teknoloji, tarımsal girdilere sınırlı erişim ve olumsuz coğrafi konum, temel altyapıya daha az erişim, sağlık hizmetlerine sınırlı erişim olarak tahmin edilmiştir. Özellikle etnik azınlık gruplar arasında hanehalkının yoksul olma riski daha yüksektir. Azınlık haneleri arasında gözlenen yüksek yoksulluk oranı, kaynak kullanımındaki düşük verimlilikten ziyade üretken kaynaklara sınırlı erişimlerinden meydana geldiği saptanmıştır.

Chaudhry ve diğerkleri (2009), Pakistan'ın kırsal bölgeleri için Foster, Greer, Thorbecke (FGT) endeksini kullanarak yoksulluk oranlarını ve yoksulluk açığını hesaplamışlardır. Kırsal bölgelerde yapılan anket çalışmasından elde edilen birincil veriler ile çok değişkenli gelir regresyon modeli ve logit model kullanılarak analiz yapılmıştır. Gelir modelinde harcamalar yoksulluk sınırına göre ayrılarak bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler ise hane büyüklüğü, hane sorumlusunun eğitim durumu, cinsiyeti, yaşı, yaşının karesi, iş gücüne katılım oranı, çocuk bağımlılık oranı, yaşlı bağımlılık oranı, hanede bir odaya düşen kişi sayısı, hanehalkı başına düşen hayvan sayısı, hanehalkı başına düşen fiziksel varlıkların değeri, hane başına arazi mülkiyeti olarak belirlenmiştir. Logit modelde geçici ve kronik yoksulluğun belirleyicileri araştırılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre, hanelerin %48'i yoksul olduğu ve topraksız haneler arasında yoksulluk oranının yüksek seyrettiği gözlemlenmiştir. Ayrıca hanehalkı büyüklüğü, kırsal kesimde ikamet, hane sorumlusunun kadın olması, bağımlı birey sayısı yoksulluğa neden olan başlıca faktörlerdir. Özellikle düşük eğitilmiş hanehalkları arasında yoksulluğun derinliğinin daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Diğer taraftan hanehalkı sorumlusunun yaşı ilerledikçe yoksulluğun görülme sıklığının azaldığı tahmin edilmiştir.

Ahmed ve Donoghue (2010), küresel krizin Pakistan ekonomisi üzerindeki etkisini yoksulluk bağlamında makro ve mikro çerçevede değerlendirmişlerdir. 2007-2009 yılları Hanehalkı Birleştirilmiş Ekonomik Anket verilerinin kullanıldığı araştırmada mikro simülasyon modeli kullanılarak analiz yapılmıştır.

Analizde, 2007 ile 2009 yılları arasında vasıflı ve vasıfsız işçi ücretleri sırasıyla yaklaşık %9.5 ve %3.6 oranında, serbest meslek sahibi kazançları ise yaklaşık %11 azaldığı gözlemlenmiştir. Mikro model kullanarak ücretlerdeki düşüşün, gıda ve yakıt fiyatlarındaki artışın yoksullukta %39.6'lık bir artışa yol açacağını tahmin etmişlerdir. Yoksulluk açığının ve oranının aynı zamanda sırasıyla % 26.8 ve % 19.4 arttığı görülmüştür. Kişi başına kalori alımındaki genel düşüşün %8.5 civarında olduğu tahmin edilmiş ve kentsel hanelerde daha büyük bir düşüşle karşı karşıya olduğu belirtilmiştir. Kişi başına günlük ortalama kalori alımı 2007'de 2349 kalori iken, %8.5'lik bir düşüşle 2010 yılında 2149 kalori civarında olacağı analiz bulgularındandır.

Kızılgöl ve Demir (2010), Türkiye için 2002-2006 yılları arasında yoksulluğun belirleyicilerini mikro düzeyde tahmin etmişlerdir. İlgili yıllara ait HBA'lar, Logit modeller yardımıyla analize tabi tutulmuştur. OECD eşdeğerlik ölçeği kullanılan çalışmada, bağımlı değişken olarak yoksul ve yoksul olmayan hanehalkları, fert başına gelir ve tüketim harcamasının medyan değerinin %50'sine göre belirlenmiştir. Bağımsız değişkenleri ise, hanehalkı sorumlusunun yaşı, eğitim durumu, çalıştığı sektör, hanehalkının oturduğu yer, hanehalkının yardım alıp almadığı, hanehalkı büyüklüğü, hanede

6 ve daha küçük yaşta olanların sayısı, hanede 60 ve daha büyük yaşta olanların sayısı, erkek yetişkin, kadın yetişkin, kadın çalışan sayısı ve kukla yıl değişkenleridir.

Yapılan analizde; hanehalkı sorumlusunun yaşı arttıkça hanehalklarının yoksul olma olasılıkları azalmaktadır. Diğer taraftan eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Eğitim seviyesi düştükçe hanehalkının yoksul olma ihtimali artmaktadır. Ayrıca hanehalkı büyüklüğü ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Kalabalık hanehalklarının yoksul olma ihtimalinin yüksek olacağı tahmin edilmiştir. Gelire göre oluşturulan modelde, altı yaş ve daha küçük olanların sayısı ile kadın çalışan sayısının artması hanelerin yoksul olma ihtimalini arttırdığı tahmin edilmiştir. Bununla birlikte yetişkin birey sayısı ve 60 yaşından büyük olanların sayısı arttıkça yoksulluk ihtimali azalmaktadır. Tarım ve inşaat sektöründe çalışanların diğer sektörlerle göre yoksul olma ihtimali daha yüksek olacağı tahmin edilmiştir. Diğer taraftan kırsal kesimde yaşayan hanehalklarının kentlerde yaşayanlara göre yoksulluk riskleri daha yüksek olduğu ölçülmüştür.

Achia vd. (2010), yoksulluğun belirleyicilerini Kenya için araştırmışlardır. Logit regresyon modelinin uygulandığı çalışmada, demografik ve sağlık araştırmaları verileri kullanmışlardır. İçme suyu kaynağı, temizlik imkânları, hanenin zemin malzemesi türü, hanenin çatı malzemesi türü, hanede yemek pişirmek için kullanılan yakıt türü, dayanıklı tüketim malları sahipliği, yatak odası varlığı, otomobil, kamyon, motosiklet, telefon sahipliği gibi değişkenlerden oluşan yoksulluk endeksi hesaplanmıştır. Bu endekse bağlı oluşturulan yoksul olan ve yoksul olmayan şeklinde ikili ifade edilen hanehalkı verileri bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak da, hane fertlerinin yaşı, hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı sorumlusunun eğitim durumu, hanehalkının ikametgâhı (kır-kent), hanehalkı etnik kökeni ve dini inancı gibi bir dizi sosyodemografik değişkenler kullanılmıştır.

Analiz sonucunda; eğitim seviyesinin artırılması hanehalkının yoksul olma ihtimalini önemli derecede azaltacağı, kırsalda yaşayan hanelerin yoksul olma ihtimalinin daha yüksek olduğu, başkent Nairobi'den uzaklaştıkça hanelerin yoksul olma ihtimalinin yükseldiği, en derin yoksulluğun yol ve altyapının bulunmadığı yarı kurak bir bölge olan Kuzey Doğu eyaletlerinde görüldüğü tahmin edilmiştir. Diğer taraftan hanehalkı sorumlusu Müslüman olan hanelerin hanehalkı sorumlusu Katolik olan hanelere kıyasla yoksul olma olasılığının daha yüksek olacağı tahmin edilmiştir.

Akerele ve Adewuyi (2011) yaptıkları çalışmada, Nijerya'nın orta-batı kesimindeki Ekiti eyaletindeki haneler arasında yoksulluk durumlarını araştırmışlardır. Çok aşamalı bir örnekleme yaklaşımı kullanılarak, toplam 80 haneye anket uygulaması yapılmıştır. Anket verilerinin yanında çeşitli ikincil kaynaklardan derlenen veriler de kullanılmıştır. Verilerden hareketle Foster Greer and Thorbecke yoksulluk endeksi oluşturulmuş ve çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

Analiz sonucuna göre hanelerin %38.3'ünün yoksul olduğu belirlenmiştir. Araştırmada hane sorumlusunun kadın olduğu hanelerde yoksulluk oranı ve derinliğinin daha yüksek ve hanehalkı büyüklüğü ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan hane sorumlusu ve eşinin eğitim düzeyi, hane sorumlusunun cinsiyeti ve bağımlılık oranı hanehalkı yoksulluk düzeyini etkileyen faktörlerdir. Hane sorumlusunun eğitim düzeyi, yoksulluk ihtimaliyle ters orantılı olduğu ayrıca hane sorumlusunun kadın olması erkek olmasına nispetle yoksulluğa düşme ihtimalini arttırdığı tahmin edilmiştir.

Nikoloski (2011), yaptığı çalışmada farklı kriz türlerinin yoksulluk üzerinde değişik etkileri olacağı varsayımından hareket etmiştir. Bu varsayımdan hareketle para, banka ve borç krizlerinin yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı üzerindeki etkileri ülke karşılaştırması perspektifinden araştırılmıştır. Düşük ve orta gelirli 90 ülke örneğinde panel veri analizi ile tahmin yapılmıştır. Çalışmada, para krizlerinin hem yoksulluk oranlarını hem de yoksulluk açığının kısa dönemde en fazla etkileyen kriz türü olduğu tahmin edilmiştir. Bununla birlikte banka krizlerinin yoksulluk açığını arttırdığını fakat yoksulluk oranına etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Borç krizlerinin ise yoksulluk üzerinde doğrudan etkisinin olmadığı tahmin edilmiştir. Sonuç olarak krizler yoksulluğun nedenlerinden sadece bir tanesi olduğu vurgulanmıştır.

Kudebayeva (2012), küresel ekonomik krizin Kazakistan örneğinde yoksulluk ve tüketim harcamalarına etkisini araştırmıştır. 2005-2009 yıllarını kapsayan hanehalkı bütçe anketlerini kullanarak, hanehalkının yoksul olma ihtimalini logit regresyon modeliyle tahmin etmiştir. Kişi başına tüketim harcamalarının bölgesel asgari geçim seviyesinin altında kalan haneler yoksul olarak tanımlanmış ve bağımlı değişken olarak alınmıştır. Bağımsız değişken olarak, hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı sorumlusunun cinsiyeti, eğitimi, yaşı, medeni hali, bölgesel farklılıklar kullanılmıştır.

Analiz sonucuna göre, hane sorumlusunun eğitim durumu ile yoksul olma olasılığı arasında güçlü bir ilişki vardır. Örneğin hane sorumlusunun yükseköğrenim görmüş olması, ortaöğretim gören hane sorumlusuna göre hanehalkının yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Diğer taraftan hane sorumlusunun erkek olması hanehalkının yoksul olma ihtimalini düşürmektedir. Hanelerin büyüklüğü ve kırsal kesimdeki konumları tüm yıllar için yoksul olma olasılığını artırmada önemli diğer belirleyicilerdir.

Dal (2013), Türkiye'de yoksulluğun belirleyicilerini 2010 yılı hanehalkı bütçe anketi verilerini kullanarak analiz etmiştir. Logit regresyon modeli uygulanan araştırmada, TÜİK eşdeğer ölçeği kullanılmıştır. Yoksulluk sınırı ise fert başına günlük tüketim harcamasının satın alma gücü paritesine göre 4.3 dolar olarak belirlenmiştir. Bu sınırın altında kalan hanehalkı yoksul olarak nitelendirilmiştir.

Test sonucuna göre, hanehalkı sorumlusu kadın olan hanelerin, hanehalkı sorumlusu erkek olan hanelere göre yoksul olma olasılığı daha yüksektir. Bununla birlikte 64 ve üzeri yaşta olanların diğer yaş gruplarına göre yoksul olma riskleri daha yüksek bulunmuştur. Düzenli çalışanların yoksul olma riskleri, mevsimlik çalışanlara göre daha düşük, kamu sektöründe çalışmayanların kamu sektöründe çalışanlara göre yoksul olma olasılıkları daha yüksek olduğu tahmin edilmiştir. Bununla birlikte internet sahipliği, cep telefonu adedi, LCD televizyon adedi, çamaşır makinesi adedi gibi konut kolaylıkları yoksulluk riskini azaltmakta, buna karşın konuttan toplu ulaşım araçlarına erişimin zorluğu yoksulluk riskini arttırmaktadır.

Ak vd. (2013), yaptıkları çalışmada Türkiye’de çalışan kadın yoksulluğunun kriz dönemlerinde farklılık gösterip göstermediğini analiz etmişlerdir. Bölgesel düzeyde yapılan çalışmada coğrafi ağırlıklı regresyon yöntemini kullanmışlardır. 2000-2012 dönemi verileri ile yapılan analizde, 2001 ve 2008 krizlerinin çalışan kadın gelirlerinde bölgesel düzeyde farkı incelenmiştir. Kriz dönemleri olarak 2000 yılının son çeyreği ile 2001 yılının son çeyreği ve 2008 yılının üçüncü çeyreği ile 2009 yılının dördüncü çeyreği dikkate alınmıştır. Yoksulluk göstergesi olarak çalışan kadınların ortalama yıllık ücretleri kullanılmıştır. Veriler TÜİK işgücü istatistiklerinden derlenmiştir.

2001 Krizi döneminde çalışan kadınların geliri kırsal alanlarda %7.6 oranında gerilerken, kentsel alanlarda çalışan kadınlar için bu oran %20 olarak ölçülmüştür. Bu farklılığın nedeni olarak, kırsal bölgelerde kadınların tarım sektöründe kayıt dışı vasıfsız işgücü olarak istihdam edilmesi olarak açıklamışlardır. Diğer taraftan kentsel alanlardaki kadınlar kayıtlı işlerde çalışmaktadır. İşverenler kriz dönemlerinde önce kadınları işten çıkarması dolayısıyla gelirlerde dramatik düşüşlerin meydana geldiği vurgulanmıştır. 2008 kriz dönemi için yapılan analizde, kentsel ve kırsal alanda çalışan kadınların toplam gelirleri bu dönemde arttığı gözlemlenmiştir. Kırsal alanda çalışan kadınların geliri %1.1 artarken, kentsel alanlardaki kadınların geliri %3.5 arttığı tahmin edilmiştir. 2008 küresel ekonomik krizin gelişmiş ülkeler üzerinde daha etkili olacağını dolayısıyla krizin etkisinin diğer ülkelere kıyasla Türkiye’de daha hafif hissedildiği sonucuna varılmıştır.

Dartanto ve Nurkholis (2013), Endonezya için yoksulluğun belirleyicilerini ele alan çalışmalarında 2005 ve 2007 yıllarını kapsayan Ulusal Sosyo-Ekonomik Araştırması (SUSENAS) verileri yardımıyla sıralı logit model uygulamış ve Foster-Greer-Thorbecke endeksini kullanarak yoksulluk sınırı belirlemişlerdir. Hanehalkları yoksul, geçici yoksul, yoksulluk riski yüksek ve yoksul olmayan şeklinde ayrılarak bağımlı değişken olarak belirlenmiştir. Hanehalkı sorumlusunun medeni durumu, yaşı, eğitim durumu, hanehalkı fert sayısı, ikametgâh konumu, istihdam durumu, arazi mülkiyeti (hektar olarak), evin büyüklüğü (metrekare olarak), aydınlatma için elektriğe erişim gibi değişkenler de bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

Yapılan analiz sonucunda, Endonezya'daki yoksulluğu belirleyen dinamiklerinin eğitim düzeyi, hanehalkı fert sayısı, fiziksel varlıklar, istihdam durumu, sağlık şokları, mikro kredi programı, elektriğe erişim, istihdam sektöründeki değişiklikler ve istihdam durumu olduğu ortaya konulmuştur. Örneğin hanehalkı üyelerinin sayısındaki artış yoksul ve geçici yoksul olma olasılığını artırmaktadır. Ayrıca kentsel alanlarda yaşama, mikro kredi uygulamaları ve modern elektrik hizmetlerine erişim gibi sosyoekonomik değişkenlerin yoksulluktan kurtulma olasılığını önemli ölçüde arttırdığı tespiti yapılmıştır.

Acar ve Başlevent (2014), gelir ve yaşam koşulları anketi verilerini kullanarak Türkiye için 2007-2010 yılları için hanehalkının yoksulluğa giriş ve çıkış durumlarını incelemişlerdir. Göreceli yoksulluk sınırı olan medyan gelirin %60'ına göre yoksul olan ve yoksul olmayan şeklinde sınıflandırılan haneler çalışmanın bağımlı değişkenini oluşturmuştur. Hane sorumlusunun özellikleri, hane özellikleri, gelirin kazanıldığı sektör bağımsız değişken olarak analize tabi tutulmuştur. İkili seçim modellerinden probit modeli kullanarak hanelerin yoksulluğa giriş ve çıkış durumları araştırılmıştır.

Analiz sonucuna göre, hane sorumlusunun istihdam durumu, okullaşma durumu, hane büyüklüğü, yoksulluk statüsündeki değişikliklerle yakından ilişkilidir. Örneğin, çok sayıda bağımlı üyesi olan daha büyük hanelerin yoksulluğa girme olasılığı daha yüksek ölçülmüştür. Bununla birlikte hane sorumlusunun düşük eğitim durumu, hane büyüklüğü yoksulluktan çıkma olasılığı üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğu bulunmuştur. Ev sahibi olma yoksulluğa giriş ihtimalini düşürürken, yoksulluktan çıkma ihtimalini yükseltmektedir. Bağımlı yetişkinlerin, tam yıl ve yarıyıl çalışanların sayısındaki artışlar yoksulluktan çıkma olasılığını azaltmaktadır. Ayrıca kira ve varlık geliri de yoksulluktan çıkma olasılığı üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Emek, girişimcilik, sosyal yardım ve emeklilik gelirlerinin parasal miktarlarındaki artışların hanelerin yoksulluktan çıkışlarını olumlu, yoksulluğa girişini olumsuz etkilediği bulgusu analiz sonuçlarındandır.

Edoumiekumo vd. (2014), Nijerya'nın güney bölgesindeki gelir yoksulluğunu, Foster-Greer-Thorbecke endeksi ve 2009-2010 Ulusal Yaşam Standardı Anketi verileri üzerinde bir logit regresyonunu kullanarak analiz etmişlerdir.

Çalışma sonucunda, ilgili bölgede göreceli yoksulluk oranı yaklaşık %49 ve yoksulluk açığı da %20.3 olarak ölçülmüştür. Delta ve Edo Eyaletlerinde yoksulluk oranı bölgesel ortalamadan oldukça yüksek gözlemlenmiştir. Ayrıca, sorumlusu kadın olan hanelerin, sorumlusu erkek olan hanelerden daha fazla yoksulluğa katkıda bulunduğuna ilişkin yaygın görüşün aksine, bu çalışmada sorumlusu erkek olan hanelerin yoksulluk oranı, %52.82 iken sorumlusu kadın olan hanelerin yoksulluk oranı %28.37 olarak neredeyse iki katı fark gözlemlenmiştir. Diğer taraftan kırsal yoksulluk oranı %82, kentsel yoksulluk oranı %18 olarak ölçülmüş, aradaki farkın oldukça yüksek olduğu görülmüştür.

Hane sorumlusunun tarım sektöründe faaliyet gösteren ve hanehalkı üye sayısının 5 ve daha fazla olan hanelerin, diğer hanelere göre yoksul olma ihtimalinin 1,05 kat daha fazla olduğu; buna karşılık hane sorumlusu 48 yaş üstü olan ve eğitim ve sağlık için kişi başına daha fazla harcama yapan hanelerin yoksul olma olasılığının daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Afera (2015), Etiyopya’da Tigray Bölgesel Devleti’nin Gulomekeda yerleşiminde kırsal yoksulluğun belirleyicilerini irdelemiştir. Çalışmada Tigray Yardım Derneği (REST) tarafından toplanan 191 hanehalkı anketi verilerinden yararlanılmıştır. Logit regresyon modeli kullanılarak gerçekleştirilen analizde, yoksul ve yoksul olmayan hanelerin belirlenmesi; toplumdaki yoksulluğun sıklığı, derinliği ve şiddeti; yoksul ve yoksul olmayan haneler demografik ve sosyoekonomik özellikleri ve yoksulluğun boyutlarının ölçümü hedeflenmiştir.

Çalışmada hane büyüklüğü ve bağımlılık oranının, hanehalkının yoksulluğu ile pozitif bir ilişkiye sahip olduğu tahmin edilmiştir. Ayrıca çiftlik büyüklüğü, sahip olunan toplam canlı hayvan sayısı, varlık değeri, hane sorumlusunun eğitim durumu, krediye erişim ve çiftlik dışı gelire erişim ile yoksulluk arasında güçlü negatif ilişki olduğu belirlenmiştir.

Biyase, ve Zwane (2017), Güney Afrika’da yoksulluğu etkileyen faktörleri belirlemek için ulusal gelir araştırmasından elde edilen 2008-2014 yılları panel verileriyle analiz yapmışlardır. Analizde hem sabit etki hem de rastgele etki yoluyla probit tahminine dayalı bireysel heterojenliği ve içsellliği dikkate alan yöntem izlenmiştir. Bağımlı değişken kişi başına düşen hane halkı gelirini ve yoksulluk oranları iken hane sorumlusunun eğitim düzeyi, il kuklaları, hane sorumlusunun etnik kökeni, bağımlılık oranı, hanenin konumu (kır veya kent), hane sorumlusunun cinsiyeti, hane sorumlusunun istihdam durumu, hane sorumlusunun medeni durumu, mal sahipliği, hane halkı büyüklüğü ve hane sorumlusunun yaşı da bağımsız değişken olarak belirlenmiştir.

Uygulama sonucunda, hane sorumlusunun eğitim düzeylerinin, hane sorumlusunun etnik kökeninin, bağımlılık oranının, hane sorumlusunun cinsiyetinin, hanehalkının istihdam durumunun ve hane sorumlusunun medeni durumunun hanehalkı refahı üzerinde önemli belirleyicileri olduğu tahmin edilmiştir. Bu bağlamda kırsal alanlara kıyasla, kentsel alanlarda yaşayan, hane sorumlusunun eğitim seviyesi yüksek ve erkek olan hanelerin yoksul olma ihtimali, diğer hanelere göre daha düşüktür.

Değirmenci (2020), hanehalkı sorumlusunun demografik faktörlerini dikkate alınarak Türkiye’de yoksulluğun belirleyicilerini incelenmiştir. Yapılan analizde, 2017 yılı gelir ve yaşam koşulları anketi verileri ile probit model kullanılarak analiz yapılmıştır. TÜRK-İŞ tarafından belirlenen gıda + gıda dışı yoksulluk sınırı dikkate alınmış ve bağımlı değişken hane gelirlerine göre bu sınır temel alınarak yoksul ve yoksul değil şeklinde oluşturulmuştur. Bağımsız değişkenler ise,

hane sorumlusunun medeni durumu, cinsiyeti, eğitim seviyesi, esas faaliyet durumu, yaşı, resmi nikâhının olup olmadığı, genel sağlık durumudur ve hane nüfusu olmuştur.

Analiz sonucunda, hane sorumlusunun faaliyet durumu, İstanbul bölgesi için, yoksulluğa etki eden en önemli değişkendir. Bu bağlamda hane sorumlusu halen çalışmakta olan ailelerin, hane sorumlusu emekli olan ailelere göre yoksul olma ihtimalleri anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Ege bölgesi için hane sorumlusunun yaşı ve hane nüfusu yoksulluğa etki eden en önemli değişkenlerdir. Örneğin hane sorumlusunun yaşı ve hane fert sayısı azaldıkça yoksulluk ihtimalinin azaldığı gözlemlenmiştir.

Doğu Marmara ve Akdeniz için yoksulluğa etki eden en önemli değişken eğitim seviyesidir. Eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk ihtimalinin azaldığı görülmüştür. Orta Anadolu ve Doğu Karadeniz’de eğitim seviyesi yoksulluk ihtimalini azalttığı ve ayrıca Orta Anadolu’da hane nüfusunun artması ile yoksulluk ihtimali arasında pozitif bir ilişkinin olduğu gözlemlenmiştir. Güney Doğu Anadolu’da ise hane nüfusunun artması yoksulluk ihtimalini arttırmaktadır. Bununla birlikte hane sorumlusunun yaşı ile yoksulluk ihtimali ters ilişkili olarak tahmin edilmiştir. Ayrıca bu bölge için hane sorumlusu halen çalışmakta olan hanelerin yoksul olma ihtimali, hane sorumlusu emekli olan hanelerin yoksul olma ihtimaline göre daha düşüktür.

Evcim ve diğerleri (2020), Türkiye için göreceli yoksulluğun durumunu ve etkenlerini 2017 yılı gelir ve yaşam koşulları anketi mikro verileri yardımıyla analiz etmişlerdir. İkili lojistik regresyon analizinde göreceli yoksulluk sınırını medyan fert gelirinin %60’ı olarak alınmıştır. Bağımlı değişken, bu sınıra göre yoksul olan ve olmayan hanehalkı şeklinde ayrılarak belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler ise hanehalkı tipi, hanehalkı sorumlusunun cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, eğitim düzeyi, çalıştığı sektör, sosyal güvenlik kurumu, iş durumu ve bölgeler olarak dikkate alınmıştır.

Analiz sonucunda, kadınların erkeklere göre yoksul olma riski daha yüksek olduğu, hanede birey sayısı arttıkça yoksulluk riskinin arttığı, elli ve üzerindeki yaşlarda olan bireylerin yoksulluk riskinin nispeten düşük olduğu, evli olanların, hiç evlenmemiş olanlara nazaran yoksulluğa düşme riskinin daha yüksek seyrettiği, eğitim düzeyi ile yoksulluk riski arasında ters yönlü bir ilişki olduğu tespitlerinde bulunulmuştur. Ayrıca, işsizliğin, kayıt dışılığın, tarım sektöründe yevmiyeli veya ücretsiz çalışmanın yoksulluk riskini arttıran faktörler olduğu tahmin edilmiştir.

Antoniades ve diğerleri (2020), finansal krizlerin yoksulluk üzerindeki etkilerini sürdürülebilir kalkınma hedefleri bağlamında incelemişlerdir. Bu amaçla gelir, temel ihtiyaçlar, sağlık, eğitim, çevre ile ilgili 15 göstergelyi içeren çok boyutlu yoksulluk endeksi geliştirilmiş ve 1980-2015 döneminde 150 ülkeyi kapsayan regresyon modeli kullanmışlardır.

Analiz sonucunda, birçok düşük gelirli ülkenin yaşadığı mali sıkıntılar yoksulluğu azaltmadaki kazanılan ilerlemeyi tersine çevirme potansiyeli taşıdığını gözlemlemişlerdir. Diğer bir deyişle finansal krizler, düşük gelirli ülkelerde aşırı yoksulluğu yaklaşık %10 oranında yükselttiği tahmin edilmiştir. Ayrıca finansal krizlerin yoksulluğa etki eden faktörleri daha da güçlendirdiği ölçülmüştür. Örneğin, düşük gelirli ülkelerde finansal krizler hükümetin eğitim harcamalarını %17.72 oranında azalttığı tahmin bulgularındandır.

Öte yandan finansal kriz dönemlerinde çok boyutlu yoksulluk göstergeleri ile sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında da negatif bir ilişkinin varlığı gözlemlenmiştir. Nihayet yoksulluk oranı ile birlikte yoksulluk açığı, elektrik erişimi, anne ölüm oranı ve okullaşma oranında kötüleşme, düşük gelirli ülkelerde kriz dönemlerinde diğer gelir grubundaki ülkelere göre daha fazla olduğu ölçülmüş, finansal krizlerin yoksulluğa olan olumsuz etkisi sadece düşük gelirli ülkeler için değil aynı zamanda üst-orta gelirli ülkeler için de önemli olduğu vurgulanmıştır.

Ahmad ve Faridi (2020), 785 hanehalkı sorumlusundan oluşan kesit verileri kullanarak, Pakistan'ın Güney Pencap bölgesinde yoksulluğun sosyoekonomik ve demografik belirleyicilerini araştırmışlardır. Ankete dayalı veriler ile yapılan tahminler için ikili lojistik regresyon ve en küçük kareler yöntemlerini kullanmışlardır.

Yapılan analizde, aile sistemi, hane halkı büyüklüğü, hastalıklar ve hane sorumlusunun istihdam durumu gibi değişkenlerin yoksullukla pozitif ve anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır. Bununla birlikte hane sorumlusunun düşük yaşı, kırdan kente göç, okullaşma süresi, gelir getiren kişi sayısı, kadınların çalışması, işçi dövizleri, fiziksel varlıkların değeri ve ev sahipliği yoksulluk olasılığını önemli ölçüde azaltan değişkenler olarak belirlemişlerdir.

Çalışmada aynı zamanda bölgenin alt bölümleri düzeyinde de analiz yapılmıştır. Buna göre Dera Ghazi Khan bölümünün, güney Pencap'ın tüm bölümleri arasında en yoksul yerleşim yeri olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun nedeni olarak bu bölümünde haneler daha az eğitime ve yüksek bağımlılık oranına sahip olması gösterilmiştir. Diğer taraftan Güney Pencap'ın kırsal bölgelerinde, kentsel alanlara kıyasla daha fazla yoksulluk riski olduğu ölçülmüştür.

Kırsal yoksulluğun nedenleri olarak yüksek bağımlılık oranı, düşük eğitim düzeyi, işsizlik, kişi başına düşen gelirin az olması, israf etme gibi birçok faktör gösterilmiştir. Bahavalpur ve Multan bölümlerinde hanehalkı büyüklüğü yoksulluğu önemli ölçüde arttıran faktör olduğu vurgulanmıştır. Tüm bölümler için hanehalkı sorumlusunun eğitim süresi, hanenin gelir düzeyi, kadının çalışma durumu, işçi dövizleri, maddi varlık değeri gibi değişkenler yoksulluk düzeyini önemli ölçüde azaltan faktörler olarak belirtilmiştir.

Yukarıdaki ampirik çalışma örnekleri Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3: Yoksulluk Belirleyicileri ve Ekonomik Kriz-Yoksulluk İlişkisi ile İlgili Ampirik Çalışma Örnekleri

Araştırmacılar	Veri Seti	Yöntem	Özet Sonuçlar
Datt ve Jolliffe (1999)	Mısır Hanehalkı Anketleri	Simülasyon	Başta eğitim olmak üzere toprak sahipliği ve sulama olanakları yoksulluğun azaltılmasında önemli faktördür.
Baldacci vd. (2002)	Meksika Hanehalkı Bütçe Anketleri	Logit	Hanehalkı sorumlusunun orta ve lise düzeyinde eğitilmiş olan, yaşı 40-59 arasında olan, güney bölgelerde yaşayan hanelerin kriz sonrası yoksul olma ihtimalleri artmıştır. Kırsalda yaşayan düşük eğitilmiş olanlar ve çiftçi olanlar krizden nispeten daha az etkilenmişlerdir.
Mckenzie (2003)	Meksika Gelir ve Harcama Anketleri	Farkların Farkı	Şehirlerde yaşayanlar, hane sorumlusunun yüksek eğitilmiş olan haneler, finans sektöründe çalışanlar krizden daha fazla etkilenmişlerdir.
Suryahadi ve Sumarto (2003)	Endonezya Ulusal Sosyo-Ekonomik Araştırma ve Köy Potansiyeli Araştırmaları	En Küçük Kareler	Sorumlusu yüksek eğitilmiş haneler krizden nispeten az etkilenmişlerdir. Şehirlerde yaşayan haneler krizden daha fazla etkilenmişlerdir.
Andersson vd. (2006)	Laos Demokratik Halk Cumhuriyeti 2002-2003 Harcama ve Tüketim Anketleri	Probit	Etnik azınlık grupların yoksul olma ihtimalleri yüksektir. Kalabalık haneler, yüksek bağımlılık oranı, düşük insan sermayesi, basit teknoloji, tarımsal girdilere sınırlı erişim ve olumsuz coğrafi konum, temel altyapıya daha az erişim, sağlık hizmetlerine sınırlı erişim yoksulluğu belirleyen faktörlerdir.
Chaudhry vd. (2009)	Pakistan Kırsal Bölgeleri Birincil Veriler	Regresyon ve Logit	Kalabalık haneler, kırsalda yaşayanlar, hane sorumlusu kadın olanlar, düşük eğitimliler arasında yoksulluk daha sık görülmektedir.
Ahmed ve Donoghue (2010)	Pakistan 2007-2009 yılları Hanehalkı Birleştirilmiş Ekonomik Anketi	Simülasyon	Küresel kriz döneminde ücretlerin düşmesi ve gıda fiyatlarındaki artış yoksulluğun artmasına neden olur. Ayrıca Kriz döneminde günlük alınan kalori miktarında düşüşler olduğu tahmin edilmiştir.
Kızılgöl ve Demir (2010)	Türkiye'nin 2002-2006 yılları için Hanehalkı Bütçe Anketleri	Logit	Hanehalkı sorumlusunun yaşı ve eğitim seviyeleri arttıkça yoksul olma ihtimalleri azalmaktadır. Kalabalık hanelerin, sorumlusu tarım ve inşaat sektöründe çalışan hanelerin, kırsalda ikamet eden hanelerin yoksulluk riskleri yüksektir.
Achia vd. (2010)	Kenya Demografik ve Sağlık Araştırmaları	Logit	Başkentten uzaklaştıkça hanehalkının yoksul olma ihtimali artmaktadır. Eğitim seviyesi hanelerin yoksulluk durumlarını belirleyen önemli bir faktördür. Hanehalkı sorumlusu Müslüman olan hanelerin Katolik olan hanelere nispeten yoksulluk ihtimallerinin daha yüksek olduğu tahmin edilmiştir.

Tablo 3: (devamı)

Araştırmacılar	Veri Seti	Yöntem	Özet Sonuçlar
Akerele ve Adewuyi (2011)	Nijerya Ekiti Eyaleti Birincil Veriler	Regresyon	Sorumlusu kadın, düşük eğitilmiş, kalabalık olan haneler ve yüksek bağımlılık oranına sahip haneler yoksulluk riskine karşı daha savunmasızdırlar.
Kudebayeva (2012)	Kazakistan 2005-2009 Yılları Hanehalkı Bütçe Anketleri	Logit	Hane sorumlusunun erkek ve yüksek eğitilmiş olması yoksul olma ihtimalini azaltırken, yüksek hanehalkı bütçesi ve kırsalda ikamet yoksul olma ihtimalini arttıran faktörlerdendir.
Dal (2013)	Türkiye 2010 Yılı Hanehalkı Bütçe Anketi	Logit	Yaşı 64 ve üzeri olan bireylerin yoksul olma ihtimalleri daha yüksektir. İnternet, LCD televizyon, çamaşır makinası sahipliği gibi konut kolaylıkları yoksulluk riskini azaltmaktadır.
Ak vd. (2013)	2000-2012 TÜİK İşgücü İstatistikleri	Coğrafi Ağırlıklı Regresyon	Kentte yaşayan kadınlar kırsalda yaşayanlara nispeten 2001 krizinden daha fazla etkilenmiştir. Fakat 2008 Krizi döneminde çalışan kadınların gelirlerinde herhangi bir düşüş tespit edilememiştir.
Dartanto ve Nurkholis (2013)	Endonezya 2005 ve 2007 Ulusal Sosyo-Ekonomik Araştırması	Sıralı Logit	Mikro kredi uygulamaları, kentsel alanlarda yaşam hanelerin yoksul olma ihtimallerini azaltmaktadır. Hanehalkı fert sayısındaki artış yoksulluk ihtimalini artırır.
Acar ve Başlevent (2014)	Türkiye 2007-2010 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi	Probit	Büyük hanelerin, bağımlılık oranı yüksek hanelerin, sorumlusunun eğitim seviyesi düşük olan hanelerin yoksulluğa girme ihtimalleri yüksektir. Ev sahibi olma haneleri yoksulluğa giriş ihtimalini düşürmektedir.
Edoumiekumo vd. (2014)	Nijerya 2009-2010 Ulusal Yaşam Standardı Anketi	Logit	Sorumlusu erkek olan hanelerin kadın olan hanelere nispeten yoksul olma ihtimalleri yüksektir. Kırsalda ikamet, tarım sektöründe faaliyet, beş ve daha fazla üyeli haneler yoksulluk karşısında daha savunmasızdırlar.
Afera (2015)	Etiyopya Bölgesel Alan Anketi	Logit	Hane büyüklüğü, bağımlılık oranı hanelerin yoksulluk ihtimallerini yükseltir. Çiftlik büyüklüğü, krediye erişim olanakları, hayvan sayısı ile yoksulluk arasında güçlü negatif bir ilişki söz konusudur.
Biyase, ve Zwane (2017)	Güney Afrika 2008-2014 Ulusal Gelir Araştırması	Probit	Kentlerde yaşayan, hane sorumlusunun eğitim seviyesi yüksek ve erkek olan hanelerin yoksul olma ihtimali, diğer hanelere göre daha düşüktür.
Değirmenci (2020)	Türkiye 2017 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi	Probit	Bölgesel ölçekte yapılan analizde genel olarak, sorumlusu emekli olan hanelerin çalışanlara nispeten yoksulluk ihtimalleri yüksektir. Hane fert sayısı ve yaş ortalaması düştükçe hanelerin yoksulluk ihtimalleri de azalmaktadır. Eğitim seviyesiyle yoksulluk arasında negatif ilişki söz konusudur.

Tablo 3: (devamı)

Araştırmacılar	Veri Seti	Yöntem	Özet Sonuçlar
Evcim vd. (2020)	Türkiye 2017 Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi	Logit	Elli ve üzeri yaşta olanların yoksulluk riskinin nispeten düşüktür. Evli olanların hiç evlenmeyenlere nispeten yoksulluk risklerinin daha yüksektir. Tarım sektöründe faaliyet gösterenlerin yoksulluğu arttırmaktadır.
Antoniades vd. (2020)	Gelir, temel ihtiyaçlar, sağlık, eğitim, çevre ile ilgili 15 göstergelyi içeren çok boyutlu yoksulluk endeksi geliştirilmiştir	Panel	Kriz dönemlerinde çok boyutlu yoksulluk göstergeleri ile sürdürülebilir kalkınma hedefleri arasında negatif bir ilişkinin vardır. Düşük gelirli ülkeler diğer ülkelere nazaran krizlerden daha fazla etkilenir.
Ahmad ve Faridi (2020)	Pakistan Güney Pencap Bögesi Anketi	En Küçük Kareler	Hane sorumlusunun yaşı, kırdan kente göç, okullaşma süresi, gelir getiren kişi sayısı, kadınların çalışması, işçi dövizleri, fiziksel varlıkların değeri ve ev sahipliği yoksulluk olasılığını önemli ölçüde azaltır.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİN YOKSULLUK ETKİSİ ÜZERİNE AMİRİK BİR UYGULAMA: TÜRKİYE ÖRNEK OLAYI

Bu bölümde amirik uygulamanın amacı, kapsamı, hipotezi, veri seti, yoksulluk göstergesi, eşdeğerlik ölçeği, değişkenleri ve modeli hakkında bilgi verilecek, ardından amirik sonuçlar değerlendirilecektir.

4.1. Amaç, Kapsam ve Hipotez

Nedenleri arasında ekonomik krizlerin de yer aldığı yoksulluk, ülke ekonomileri için aşılması gereken önemli bir problem olarak durmaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde hanehalklarının sosyoekonomik ve demografik durumlarına göre yoksulluğa düşme ihtimallerinin tespit edilmesi, yoksulluğa karşı uygulanacak doğru politikaların belirlenmesi açısından önemlidir. Bu çalışmadaki temel motivasyon, yoksulluk gibi önemli bir problemle karşı karşıya olan Türkiye için yoksulluğa etki eden sosyoekonomik ve demografik dinamikleri 2008 küresel ekonomik kriz döneminde ortaya çıkarmaktır.

Diğer bir deyişle uygulamanın amacı; 2008 küresel ekonomik krizin Türkiye'deki yoksulluğa olan etkisini hanehalkının sosyoekonomik ve demografik özellikleri bağlamında belirlemektir. Bu çerçevede çalışmada, 2008 küresel ekonomik krizin Türkiye'deki yoksulluk üzerindeki etkisini mikro düzeyde hanehalkının sosyoekonomik ve demografik özellikleri düzleminde ölçmeyi konu edinmiştir. Uygulamada TÜİK tarafından hazırlanan 2006, 2007, 2008, 2009, 2010 HBA verileri kullanılmıştır. Bütçe anketleri hanelerin sosyoekonomik ve demografik durumlarını analiz etmek amacıyla başvurulmuş veri kaynaklarıdır.¹⁶

Türkiye'de küresel ekonomik krizin mikro düzeyde hanehalkının sosyoekonomik ve demografik özellikleri bağlamında yoksulluğa olan etkilerini araştıran çalışmalar görece azdır. Çalışmada hanehalklarının yoksulluğunun; *aşırı yoksul*, *kronik yoksul*, *geçici yoksul*, *yoksulluk riski taşıyan*, *geçici yoksul olmayan* ve *yoksul olmayan* olarak altı farklı kategoride incelenmesi, sosyoekonomik ve demografik değişkenlerin hanehalklarının durumları açısından ayrıntılı analiz yapılmasına olanak tanınması açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda yapılacak olan amirik

¹⁶ Örneğin Kızılgöl (2009) yoksullukla ilgili çalışmasında bu anket verilerini kullanmıştır.

uygulama, 2008 küresel ekonomik krizinin Türkiye’de hanehalklarını mikro düzeyde hangi kanallardan ve hangi boyutta etkilediği konusunda bir fikir vermesi ve böylece yoksullukla mücadelede, özellikle gelecekte muhtemel karşılaşılabilecek benzer krizler karşısında ne tür önlemler alınması gerektiği konusunda politika alternatiflerini ortaya koyması bakımından da önem taşımaktadır.

Çalışmanın amacına yönelik olarak temel hipotez: *2008 küresel ekonomik krizi Türkiye’de hanelerin yoksulluk durumunu hanehalkının sosyoekonomik ve demografik özellikleri açısından farklı düzeylerde etkilemiştir* şeklinde oluşturulmuştur.

4.2. Veri Seti ve Dönemi

Çalışmada TÜİK tarafından uygulanan ve hanehalklarının gelir, harcama ve demografik özellikleri ile ilgili veriler içeren HBA mikro veri cd’si kullanılmıştır. Mikro veri cd’sinde hane, fert ve tüketim harcaması değişkenlerini kapsayan veri setleri bulunmaktadır. Türkiye genelinde, bir takvim yılı boyunca uygulanan anketler, hanelerin sosyoekonomik durumları, refah düzeyleri, tüketim biçimleri ile ilgili bilgi sağlayan verilerdir. Anket verileri hanehalkının ihtiyaçlarının tespiti, gelir dağılımı adaleti hakkında bilgi elde edilmesi ve mevcut sosyoekonomik politikaların etkinliğinin belirlenmesi açısından önemlidir. Hanehalklarının tüketim biçimleri, gelir seviyesi, tüketim alışkanlıkları, demografik özellikleri, yaşadığı yer, eğitim ve çalışma durumları gibi birçok bilgi bu verilerde mevcuttur. Ayrıca anket bu anket verileri, ekonomik ve sosyal gelişimin izlenebilmesine olanak tanımaktadır. Bu açıdan söz konusu veriler yardımıyla bireylerin refah seviyelerini arttırmaya yönelik izlenen politika sonuçları değerlendirilebilir. HBA akademik çalışmalarda sıkça başvurulanan veri kaynağıdır.¹⁷

TÜİK, başlangıç yılı 2002 olan HBA’ları uygulamaya devam etmektedir. 1987 ve 1994 yıllarında farklı isimlerle yapılan benzer çalışmalar da vardır. Düzenli olarak 2002 yılından itibaren uygulanan anketlerin örneklem büyüklüğünde yıllar itibarıyla değişiklikler söz konusudur. Bu çalışmada 2006-2010 dönemini kapsayan HBA kullanılmıştır. İncelenen zaman periyodunda 2006-2008 döneminde, her yıl için toplam 8640; 2009 yılında 12600 ve 2010 yılında da 13248 örnek hanehalkına anket uygulanmıştır. Fakat eksik ve hatalı bilgi nedeniyle uygulamada bazı anketler elemine edilmiştir. Analizde kullanılan veri sayıları ekteki sonuç tablolarında gösterilmiştir. TÜİK’in anket uygulaması ülke sınırları içindeki bütün yerleşim alanlarını ve bütün hanehalklarını kapsamaktadır. Fakat kurumsal nüfus¹⁸ ve uygulama zorluğundan dolayı göçer nüfus anket dışı bırakılmaktadır. Güncel nüfus bilgilerine göre belirlenen örneklem çerçevesi, ülke ortalamasını en

¹⁷ Gelişmekte olan ülkelerde bu tür anket verilerinin derlenmesi oldukça yenidir, fakat şaşırtıcı şekilde Hindistan’da 1940’lı yıllardan itibaren bu tür anket verilerine ulaşmak mümkündür (Deaton, 2018: 1).

¹⁸ Yaşlılar evi, huzurevleri, hapishane, askeri kışla, üniversite yurtları, özel nitelikteki hastane, otel ve çocuk yuvalarında bulunan nüfusu ifade etmektedir.

iyi temsil edecek biçimde oluşturulmaktadır. Anketlerde sıkça tekrarlanan hanehalkı; aynı konutta yaşayan kişileri ifade etmektedir. Bu bir kişide olabilir. Birden fazla sayıda olan hanehalkının arasında akrabalık bağı şartı aranmamaktadır. Hanehalkı sorumlusu; hanenin yönetim ve geçiminden sorumlu, hane fertleri hakkında en doğru bilgiye sahip olan kişidir. Anketlerde hanehalkının yaşı, medeni durumu, mesleği, geliri, tüketim harcaması, istihdam durumu, işteki durumu, iktisadi faaliyetleri, sahip olduğu varlıklar ile ilgili sorular sorulmaktadır (TÜİK, 2019: 2-3).

Çalışmada verilerin zaman aralığı 2006-2010 dönemi olarak belirlenmiştir. Küresel ekonomik kriz etkisini gözlemleyebilmek için 2006 ve 2007 yılları kriz öncesi dönemi, 2009 yılı kriz dönemini ve 2010 yılı kriz sonrası ifade etmek için seçilmiştir.¹⁹ 2008 yılı, küresel ekonomik krizin Türkiye'ye yansımaya başlaması dolayısıyla belirtilen dönemlerin dışında tutulmuştur. Verilerin panel formatında olmaması bir dezavantaj oluştursa da, yatay kesit verileri, Türkiye geneli hanehalklarını en iyi temsil edecek şekilde oluşturulduğu için kriz dönemi farkını ortaya koymaya imkân tanımaktadır. Ayrıca ele alınan beş yıllık dönem için oluşturulmuş panel veri seti bulunmamaktadır. Zaman periyodu kısa panel verileri ile kriz etkisini gösterecek kukla değişkenli modellerin kullanılmasının zorluğu ve ileri panel veri analizleri yapmanın güçlüğü, yatay kesit verilerinin tercih edilme nedenlerindendir.

Diğer taraftan yüksek örneklem oranının anakütleyi daha iyi temsil edeceği ve daha sağlıklı analiz sonuçlarına imkân tanıyacağı açıktır (Ergin, 1992: 14). Yatay kesit veriler, örneklem hacmi açısından daha geniş sayıda hanehalkı bilgilerini içermektedir. Dolayısıyla analizde kullanılan kesit verilerin örneklem oranı yüksektir. Ayrıca eşdeğerlik ölçeklerinin kullanılması da haneler arasında kıyaslamaların yapılmasına olanak tanımaktadır.

4.3. Yoksulluk Göstergesinin Seçimi: Gelir mi? Tüketim mi?

Literatürde hanehalklarının yoksulluk durumlarını belirlerken hangi bağımlı değişken veya değişkenlerin kullanılacağı, çalışmanın amacına ve verilerin durumuna göre değişebilmektedir. Eğer *parasal yoksulluk araştırılıyor ise* gelir ve tüketim olmak üzere iki temel değişkenin kullanılması söz konusudur. Fakat refah ölçüsü olarak gelirin mi yoksa tüketimin mi kullanılması gerektiği konusu tartışmalıdır. Şüphe yok ki gelir ve tüketim dışında hanehalkı refahını etkileyen pek çok faktör mevcuttur. Örneğin OECD, ülkelerin refah düzeylerini değerlendirirken *hayat kalitesi açısından* sağlık, iş ve hayat dengesi, eğitim ve yetenekler, sivil katılım, yönetim, çevre, sosyal ağlar, güvenlik; *maddi yaşam koşulları açısından* da gelir ve servet, meslek, kazanç ve barınma gibi faktörleri dikkate almaktadır (OECD, 2011: 6).

¹⁹ Örneğin, Kaya (2018), Küresel Kriz ve Yoksulluk adlı *global* ölçekli yaptığı çalışmada; kriz öncesi için 2005-2007 yıllarını, kriz dönemi için 2008-2009 yıllarını, kriz sonrası dönem için 2010-2012 yıllarını dikkate almıştır.

Tüketim ve gelir, bireyin mal ve hizmet elde etme yeteneğini ifade ettiğinden maddi yoksulluğun göstergesi olarak kabul edilebilirler. Tüketim ve gelire dayalı yapılan ampirik analizlerin benzer sonuçlar üretmesi olasıdır. Diğer taraftan her iki göstergenin bireysel refahı tam olarak ölçmesi açısından zayıflıkları bulunmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere bu iki değişkenin bireysel refahı yükselten ve maddi olmayan çeşitli faktörleri kapsamakta başarısız oldukları söylenebilir. Bununla birlikte tüm gelir tüketilmediğinden ve tüm tüketim gelirden finanse edilmediğinden, iki ölçü de refahı tam olarak ifade etmeyebilir. Gelir potansiyel refahı ölçerken, tüketim gerçekleşen refahı ölçer (Andersson vd., 2006: 16).

Yoksulluk göstergesi olarak tüketimi savunan görüşe göre, hanehalkının yaşam standardı, nihai olarak satın alınan mal ve hizmetler bağlamında tüketim harcamaları düzeyine ve kalitesine bağlıdır. Tüketim harcamaları, sınırlı ekonomik kaynaklara dayalı kararların sonucu olarak değerlendirilmekte ve bu nedenle de refahın veya yoksulluğun bir yansıması olarak görülmektedir. Mal ve hizmetlerin tüketimi, insan yaşamının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu durum özellikle Batı dünyasında hâkim olan yaşam tarzının bir niteliği olarak kabul edilir. Hanehalklarının maddi refahı, nihai olarak, mal ve hizmet tüketiminin seviyesi, türü ve kalitesi ile tanımlanır. Tüketimi bireysel refahın potansiyel itici gücü olarak düşünmek yanlış olmaz. Tüketimin sadece bir neşe, zevk ve tatmin kaynağı olmadığı, aynı zamanda gerekli mali imkânlar yoksa bir sıkıntı, hoşnutsuzluk ve mutlak veya göreceli yoksulluk nedeni olduğu yadsınamaz (Noll, 2015: 101).

Gelirin yoksulluk göstergesi olarak kullanılmasının, tüketimi savunan görüşe göre, birtakım sakıncaları mevcuttur. Gelir, hanehalkının refah düzeyini her zaman net yansıtamayabilir. Örneğin geçici işten çıkarma gibi durumlarda gelir dalgalanmaları söz konusudur. Benzer geçici şoklar, cari gelirin tüketimden daha fazla değişmesine neden olur. Tüketim hanehalklarının uzun dönemli beklentilerini de yansıtır ve nispeten daha istikrarlıdır. Ayrıca gelir genellikle nakdi olarak ölçüldüğünden hanehalkına yapılan aynı transferleri göstermez. Gelirin bir kısmı tasarruf edilebileceğinden hanehalkının mevcut refah düzeyini tam olarak yansıtamayabilir (Meyer ve Sullivan, 2003: 1183). Diğer taraftan kayıt dışılık gelirin belirlenmesinde bir sorun teşkil edebilir. Kayıt dışılığın yüksek olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tüketim, refahı daha gerçekçi olarak yansıtır. Örneğin çiftlik gelirinin belirlenmesi nispeten zordur. Bireyler vergi idaresi veya komşusu ayrıntıları öğrenmesin diye, gelirlerinin tamamını açıklamak konusunda isteksiz olabilirler. Bununla birlikte kaçakçılık, yolsuzluk, haşhaş ekimi vb. yasa dışı yollarla elde ettikleri gelirleri bildirmek istemezler (Haughton ve Khandker, 2009: 24). Ayrıca yüksek gelir seviyelerinde gelirin, refah üzerindeki marjinal etkisinin azaldığı da bir gerçektir. Diğer bir deyişle düşük gelir seviyelerinde gelir ile refah arasındaki ilişki daha güçlüdür. Dolayısıyla gelir refahı gösteren en önemli faktör olmayabilir (Biswas Diener, 2008: 367).

Tüketim genellikle gelirden daha az dalgalanır. Bireyler gelirdeki dalgalanmaların tüketimleri üzerindeki etkilerini yumuşatmak için tasarruf, kredi ve transferlere başvurabilirler. Saha

alışmalarında ankete katılan bireylerin tüketime davranışlarını gelirlerinden daha açık beyan etmeye istekli oldukları gözlemlenmiştir. Bu durum gelirin bir kısmının kayıt dışı sektörden kazanılmasından ve ülkede uygulanan yüksek vergi oranlarından kaynaklanabilir. Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde işgücünün büyük bir kısmı, geliri doğru bir şekilde ölçmenin zor olduğu serbest meslek faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bununla birlikte bireyler birden fazla gelir getirici faaliyette bulunabilirler ve bu durumda toplam geliri belirlemek oldukça güçleşir. Bu nedenlerle tüketime, bireyin zaman içindeki refahı hakkında daha doğru ve daha az değişken bir ölçüm sağladığı iddia edilebilir (Andersson vd., 2006: 16).

Yoksulluk göstergesi olarak geliri savunan görüşe göre ise, gelir ile refah arasında yakın ilişki söz konusudur. Gelirin tespiti tüketime nispeten daha kolaydır. Gelirin tüketim harcamalarına nazaran daha kolay ölçülebilmesi ve raporlanabilmesi dolayısıyla daha geniş bir veri seti elde etmek mümkündür. Ayrıca geliri çeşitlerine ayırtırmak da kolaydır. Özellikle ücretler ve maaşlar gibi gelir türlerinin ayırtılması ve ölçülmesi basittir. Bununla birlikte bireyler gelirlerini yeterince açık ifade etmemişse faiz, temettüler gibi gelirler hakkında bilgi almak da olasıdır (Haughton ve Khandker, 2009: 24). Örneğin Türkiye’de 1994 yılı gelirleri ile yapılmış çalışmada eşdeğer fert başına medyan gelirin %50’si göreceli yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir. Bu sınıra göre yoksulların %48.3’ünün ücretli/maaşlı, %22.6’sının tarım müteşebbis gelirli, %11.8’i transfer gelirli, %9.7’sinin müteşebbis gelirli, %0.2 faiz gelirli, %7.4’ünün karma gelirli hanehalklarından oluştuğu tespit edilmiştir (TÜSİAD, 2000: 105). Buna karşın, tüketim harcamalarını belirlemek nispeten daha zor ve maliyetlidir. Gelir özellikle gelişmiş ülkelerde yoksulluk ölçümünde tercih edilebilmektedir. ABD yoksulluğu ölçmek için yaygın olarak geliri kullanan ülkelere örnek olarak verilebilir (Meyer ve Sullivan, 2003: 1181).

Diğer taraftan tüketim harcamalarını ani yükselten ve sık yapılmayan dayanıklı tüketim malları harcaması veya tatil harcaması gibi harcamalar, dengesiz harcama yükselişlerine sebep olabilir. Bu gibi durumlarda tüketim istikrarsızdır. Ayrıca tüketime borçla veya tasarruflarla yapılması, mevcut refah seviyesini yükseltse de gelecekte refah seviyesini düşürmesi beklenebilir. Bu durumda tüketim refah göstergesi olarak gerçekçi olmayan sonuçlar doğurabilir. Tüketim harcamalarının belirlenmesi ayrıntılı hazırlanmış anket sorularıyla mümkün olmaktadır. Tüm harcama kalemlerinin dikkate alınması alan araştırmasını olanaksız hale getirebilmektedir. Ayrıca bireyler illegal ve lüks tüketimlerini beyan etme konusunda isteksizdirler (Meyer ve Sullivan, 2003: 1183). Tüketim harcamalarına dayalı olarak yapılan analizlerde kamu sektörü tarafından sağlanan veya sübvans edilen, okullar, sağlık hizmetleri ve yollar gibi kamusal ve yarı kamusal mal ve hizmetlerin tüketimi tam olarak ölçülemeyebilir (Andersson vd., 2006: 16). Ayrıca yoksulların gelir türlerine göre kolay belirlenebilmesi, yoksullukla mücadelede gelir transferi politikalarının amaçlarına ulaşmasına olanak tanımaktadır (TÜSİAD, 2000: 105). Tablo 4 yoksulluk göstergesi olarak gelirin ve tüketime belirlenmesinin avantaj ve dezavantajlarını göstermektedir.

Tablo 4: Yoksulluk Göstergesinin Seçiminde Avantaj ve Dezavantajlar

Gelirin Yoksulluk Göstergesi Olabilmesindeki		Tüketimin Yoksulluk Göstergesi Olabilmesindeki	
Avantajlar	Dezavantajlar	Avantajlar	Dezavantajlar
• Ücretler maaşlar gibi gelirler kolay belirlenir. • Potansiyel refahı gösterir. • Geniş veri seti oluşturulabilir. • Yoksullukla mücadelede gelir transferi politikalarına olanak sağlar.	• Kayıt dışı ve illegal gelirler zor tespit edilir. • Dış şoklara daha duyarlıdır. • Ayni transferleri yansıtmaz. • Yüksek gelir seviyelerinde gelirin refaha olan marjinal etkisi düşüktür.	• Mevcut refahı gösterir. • Kayıt dışılığı daha iyi ifade eder. • Daha istikrarlıdır. • Uzun dönem beklentileri daha iyi yansıtır.	• Tüm tüketim kalemlerinin belirlenmesi zor ve maliyetlidir. • Tüketim borç ve tasarruflarla yapılabilir. • Sık yapılmayan harcamaları içerir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Gelir ve tüketimin yoksulluk ölçümündeki yukarıda bahsedilen avantaj ve dezavantajları nedeniyle, bazı araştırmalarda yoksulluk analizlerini gelire bağlı olarak; bazıları araştırmalarda ise tüketim harcamalarına bağlı olarak yapılmıştır. Yükseler ve Türkan (2007), Türkiye için yoksulluk hesaplamalarında tüketim harcamalarının yanında gelirin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Çünkü düşük gelir gruplarındaki negatif tasarruf eğilimi hanehalkı yoksulluk profilini doğru yansıtmayacağını ileri sürmüşlerdir. Başka bir deyişle tüketim bazlı yapılan hesaplamalarda, harcamalarını borçla veya hâlihazırdaki varlıklarını azaltarak yapan düşük gelirli haneler için yoksulluk göstergelerinin yanıltıcı olacağını belirtmişlerdir.

Yukarıda sayılan avantajlarına binaen gelirin, hanehalkı yoksulluk durumlarını daha iyi yansıtacağı düşüncesiyle bu çalışmada, yoksulluk sınırı belirlenirken hanehalkının *yıllık kullanılabilir geliri* dikkate alınmıştır. Ayrıca HBA’larda kullanılabilir gelir yıllık, harcamalar ise aylık olarak ölçülmüştür. Yıllık gelir verilerinin hanehalkı refah seviyesini daha iyi ifade edeceği tahmin edilmektedir. Kızılgöl (2009), Güloğlu vd. (2012), Demir Şeker ve Dayıoğlu (2015), Sigeze Güney (2018) yoksulluk sınırını gelire dayalı olarak belirleyen çalışmalardan bazılarıdır.

4.4. Eşdeğerlik Ölçeği

Farklı büyüklük ve nitelikteki hanelerde yaşayan bireylerin refahını karşılaştırırken hanehalkı ihtiyaçlarında çeşitliliğin veya farklılıkların olması temel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Farklı hanelerde yaşayan bireylerin refahını karşılaştırırken, ihtiyaçlardaki bu farklılıkları da dikkate almak

gereklidir. Bunun için *eşdeğerlik/denklik ölçekleri* kullanılmaktadır (Duclos ve Araar, 2006: 28). Eşdeğerlik ölçeklerinin kullanılmasının ardındaki mantık basit bir gerçeğe dayanmaktadır. Şöyle ki, örneğin altı kişilik bir hanenin tek kişilik bir hane gibi düşük harcama düzeyi ile yaşaması beklenemez. Ancak altı kişilik bir hane, bir kişilik hanenin kaynaklarının altı katına da ihtiyaç duymaz. Bu ölçek ekonomilerinin bir sonucudur (De Vos ve Zaidi, 1997: 319). Normalde kişi başına aile gelirini bulmak için toplam gelir, aile fert sayısına bölünür. Fakat aynı hane içinde yaşayan bireyler homojen değildirler. Dolayısıyla böyle bir hesaplama hanehalkı ölçek ekonomilerini yok saymaktadır (Buhmann vd. 1988: 115).

Bahsedilen eşitsizlikleri gidermek için eşdeğerlik ölçekleri geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları *Kanada, Fuchs, Abduak, TÜİK, Oxford ve OECD* eşdeğerlik ölçekleridir. Örneğin Oxford eşdeğerlik ölçeği olarak da bilinen geleneksel OECD eşdeğerlik ölçeği, hane sorumlusu için 1, diğer yetişkinlerin her biri için 0.7 ve 14 yaş altı çocuklar için de 0.5 katsayılarını kullanarak hanehalkları için eşdeğer fert sayısını verir. Bu eşdeğerlik ölçeği daha düşük esneklik sunan ve “Yenilenmiş OECD Eşdeğerlik Ölçeği” olarak adlandırılan ölçek ile güncellenmiştir. Yenilenmiş ölçekte hane sorumlusu için 1, diğer yetişkinler için 0.5 ve 14 yaş altı çocuklar için 0.3 katsayıları kullanılmıştır. Yenilenmiş OECD ölçeği hâlihazırda Eurostat tarafından kullanılmakta ve *Eurostat ölçeği* olarak da adlandırılmaktadır.

OECD eşdeğerlik ölçeği, ölçek ekonomilerini tam olarak yansıtamadığı yönünde eleştirilmektedir (Betti vd., 2017: 1025). Bu katsayıların altında yatan mantık, bazı hane fertleri diğerlerine göre daha düşük tüketime sahip olabilmeleridir. Örneğin çocukların tüketimleri yetişkinlerin tüketimi kadar değildir. Ayrıca haneye ilave bir bireyin ölçek ekonomileri gereği tüketimi daha az olması beklenmektedir. Hane sorumlusunun meslek giderleri gibi fazladan tüketimi olduğu düşünülmektedir (Erus, 2020: 26).

Özetle eşdeğerlik ölçekleri, her bir hanehalkı büyüklüğünün kaç yetişkine denk olduğunu hesaplayarak, bireyler ve haneler arasındaki farklılıkları minimuma indirir ve parasal yoksulluk ölçümlerinde daha doğru kıyaslamalar yapılmasına olanak sağlar (TÜİK, 2021: 15). Aşağıdaki tabloda bazı hanehalkının büyüklüklerinin yenilenmiş OECD eşdeğerlik ölçeğine göre karşılıkları gösterilmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi tabloda hanehalkı sorumlusu 1k, hanehalkı sorumlusu dışındaki yetişkinler 0.5k, çocuk 0.3k olacak şekilde eşdeğer hanehalkı büyüklüğü hesaplanmıştır. 14 yaş altı bireyler çocuk kabul edilirken, 14 ve üstü yaştaki bireyler yetişkin olarak kabul edilmektedirler. Bu yaş grubundaki bireylerin maliyetleri hanehalkı sorumlusu dışındaki bir yetişkine yakın olduğu varsayılmaktadır.

Tablo 5: Yenilenmiş OECD Eşdeğerlik Ölçeği

Hanehalkı Büyüklüğü	Eşdeğer Hanehalkı Büyüklüğü
1 Yetişkin	1 Yetişkin
2 Yetişkin	1.5 Yetişkin
1 Yetişkin, 1 Çocuk	1.3 Yetişkin
1 Yetişkin 2 Çocuk	1.6 Yetişkin
2 Yetişkin, 1 Çocuk	1.8 Yetişkin
2 Yetişkin, 2 Çocuk	2.1 Yetişkin
2 Yetişkin, 3 Çocuk	2.4 Yetişkin
2 Yetişkin, 4 Çocuk	2.7 Yetişkin
3 Yetişkin, 2 Çocuk	2.6 Yetişkin

Kaynak: Çağlayan Akay ve Sedefoğlu, 2016: 4'ten yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu çalışma için eşdeğerlik ölçeği olarak, TÜİK tarafından da kullanılan, aşağıdaki formülde verilen *Yenilenmiş OECD Eşdeğerlik Ölçeği* seçilmiştir. Denklem, eşdeğer fert başına geliri/tüketim harcamalarını göstermektedir. Denklemin paydası yenilenmiş OECD eşdeğerlik ölçeğini ifade eder.

$$Y_{ij} = R_i / (1 + \alpha(N_y - 1) + \beta N_c)$$

Y_{ij} ; eşdeğer fert geliri veya tüketim harcamaları,

R_i ; hanehalkı gelirini veya tüketim harcamalarını,

N_y ; hanede yaşayan yetişkin sayısını,

α parametresi; hanehalkı sorumlusu dışında kalan yetişkinlerin (14 yaş ve üstü) ölçek ekonomisinden faydalanma seviyesini,

N_c ; hanede yaşayan çocuk sayısını (14 yaş altı),

β ise, çocukların ölçek ekonomisinden faydalanma seviyesini ifade eden parametrelerdir.

Yukarıda da belirtildiği üzere α ve β parametreleri sırasıyla 0.5 ve 0.3 katsayılarını temsil etmektedir (Gürsel vd. 2000: 36). Bu çalışmada yukardaki denklem yardımıyla ele alınan zaman periyodunda, her bir hane için eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir gelir hesaplanmıştır. Örneğin baba (hanehalkı sorumlusu), anne ve üç çocuktan oluşan bir ailede; çocuklar 16, 12 ve 10 yaşlarındadır. Hanenin yıllık kullanılabilir geliri ise örneğin 91000 TL'dir. Bu hanenin eşdeğer fert başına geliri $Y_{ij} = 91000 / (1 + 0.5 \cdot (3 - 1) + 0.3 \cdot 2)$, $Y_{ij} = 91000 / 2.6$, $Y_{ij} = 35000$ TL olarak hesaplanacaktır. Denklemden görüldüğü gibi örnek hane için yenilenmiş OECD eşdeğerlik ölçeği 2.6 kişi şeklinde olacaktır.

4.5. Yoksulluk Türü

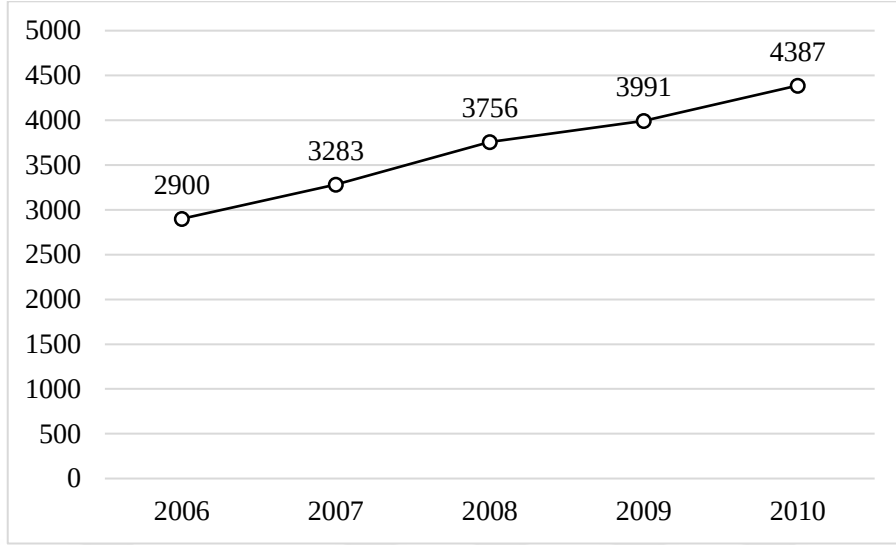
Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, uygulamada farklı yoksulluk türleri hesaplanmaktadır. Bunlardan *göreceli yoksulluk*, toplumda ortalama refah seviyesinin belirli oranın altında kalan refah düzeyini ifade eder. Dolayısıyla yüksek gelir grubuna dâhil ülkelerde de göreceli yoksulluk söz konusudur. Fakat mutlak yoksulluk görülmeyebilir. Göreceli yoksulluk ise diğer hanehalklarının gelir/gider dağılımındaki konumuna göre tanımlanan bir yaşam standardını ifade eder. Bu anlamda yoksulluk temelde bir eşitsizlik olgusudur. Bu nedenle, yüksek gelirli hanehalkları daha fazla kazandığı için ortalama gelir artarsa, göreceli yoksulluk içindeki insanlar artabilir. Göreceli yoksulluk, ülkedeki değişen sosyal ve ekonomik koşulları otomatik olarak yansıtır. Dolayısıyla ülke içinde nispeten düşük refah seviyesine sahip hanehalklarına yönelik uygulanacak ekonomi politikalarına ışık tutar. Bu yaklaşımın temel eksiği, yoksulluk hiçbir zaman yok edilemez. Teorik olarak sadece gelir dağılımı tam anlamıyla eşitlikçi hale geldiğinde bu tür yoksulluk ortadan kalkabilir; fakat uygulamada bu durum pek de mümkün değildir (Bellu ve Liberati, 2005: 4).

Göreceli yoksulluk literatürde sıkça kullanılır. Örneğin Güloğlu vd. (2012), Demir Şeker ve Dayıoğlu (2015), Aslan (2020) yaptıkları çalışmalarda yoksulluk türü olarak göreceli yoksulluğu dikkate almışlardır. Bu çalışmada, avantajları dikkate alınarak, yoksulluk sınırı *göreceli yoksulluk* tanımı dikkate alınarak belirlenmiştir. Uygulamalarda hanehalklarının eşdeğer fert başına düşen gelir veya harcamaların medyan değerinin %40'ı, %50'si veya %60'ı alınarak göreceli yoksulluk sınırı belirlenir. Eşdeğer fert başına düşen gelirleri veya harcamaları, bu sınırın altında kalan hanehalkları yoksul olarak adlandırılır. Çalışmalarda diğer oranlarla birlikte %50 oranı sıkça tercih edilir. Örneğin OECD, ülke kıyaslamalarını yaparken bu oranı kullanmaktadır. Kızılgöl (2009), Çağlayan ve Dayıoğlu (2011), Güloğlu vd. (2012), TÜİK (2015) ve OECD (2019) tarafından yapılan çalışmalarda göreceli yoksulluk sınırının belirlenmesinde %50 oranı kullanılmıştır. Bu çalışmada da göreceli yoksulluk sınırının belirlenmesinde, *eşdeğer fert başına medyan gelirin %50'si* dikkate alınmıştır.

Grafik 17'de analizde dikkate alınan zaman aralığı için eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir medyan gelirin %50'sine göre hesaplanan göreceli yoksulluk sınırları²⁰ gösterilmektedir. Grafikte görüldüğü gibi eşdeğer fert başına hanehalkı yıllık kullanılabilir medyan gelirin %50'sine göre oluşturulmuş göreceli yoksulluk sınırları yıllar itibarıyla artan bir trend izlemektedir. Fakat 2009 yılında artış hızında bir düşüş olması dikkat çekicidir.

²⁰ TÜİK göreceli yoksulluk sınırlarını: 2006 yılı için 2351, 2007 yılı için 3041, 2008 yılı için 3164, 2009 yılı için 3522, 2010 yılı için 3714, 2011 yılı için 4069 olarak hesaplamıştır. Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır (TÜİK, 2018).

Grafik 17: Gelire Dayalı Göreceli Yoksulluk Sınırları 2006-2010²¹

Kaynak: HBA verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Göreceli yoksulluk sınırındaki artış hızının azalması, hanehalklarının kullanılabilir gelirlerinin artış hızının düştüğüne işaretler. Bu düşüş -diğer şartlar sabitken- küresel ekonomik krizin etkisi olarak değerlendirilebilir.

4.6. Değişkenler

Çalışmanın değişkenleri hanelerin yoksulluk durumuyla ilgili mikro ekonomik faktörler dikkate alınarak oluşturulmuştur.

4.6.1. Bağımsız Değişkenler

Bağımsız değişkenler; hanelerin yoksulluk durumuna etki edebilecek hanehalkının sosyoekonomik, demografik dinamiklerini içeren unsurlar dikkate alınarak literatür okumalarıyla belirlenmiş ve hanehalkı sorumlusu, hanehalkı sorumlunun çalışan eşi, konut özellikleri-varlıklar ve diğerleri olmak üzere üç ana başlık altında toplanmıştır.

²¹ Öncelikle hanelerin yıllık kullanılabilir gelirleri eşdeğerlik ölçeklerine bölünmüş, eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir gelirler bulunmuştur. Daha sonra eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir gelirlerin medyan değerleri hesaplanmıştır. Bu değerler 2006 yılı için 5800, 2007 için 6565, 2008 için 7511, 2009 için 7982 ve 2010 için 8774'tür. Son olarak bu değerlerin %50'si alınarak Grafik 17'deki göreceli yoksulluk sınırları belirlenmiştir.

Tablo 6: Bağımsız Değişkenler Özet Gösterim

1) Hanehalkı Sorumlusu
<i>Cinsiyet, Yaş, Medeni Durum, Sosyal Güvenlik, Eğitim Durumu, Çalıştığı Sektör, İşteki Durum, İstihdam Şekli, Sendikaya Kayıt.</i>
2) Hanehalkı Sorumlusu Çalışan Eşi
<i>Eğitim Durumu, Çalıştığı Sektör, İşteki Durum, İstihdam Şekli, Sendikaya Kayıt.</i>
3) Konut Özellikleri, Varlıklar ve Diğerleri
<i>Konut Tipi, Konut Mülkiyet Tipi, Konut Isıtma Sistemi, Konutun Bulunduğu Yer, Otomobil Sahipliği, İkinci Konut Sahipliği, Arsa Sahipliği, Dükkân Sahipliği, Gayrimenkul Kira Geliri, Hanede Yaşayan Fert Sayısı, Hane Bağımlılık Oranı.</i>

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6’da ana başlıkları ile gösterilen bağımsız değişkenler, Ekler kısmında detaylı bir şekilde gösterilmiştir.

4.6.2. Bağımlı Değişkenler

Literatürde hanehalkları genellikle göreceli yoksulluk sınırına göre yoksul ve yoksul değil şeklinde geniş bir ayırımla iki temel kategoriye bölünür. Fakat bazı uygulamalarda göreceli yoksulluk sınırının çeşitli yüzdelere göre daha ayrıntılı yoksulluk kategorileri belirlenmektedir. Tablo 7’de söz konusu kategoriler görülmektedir.

Tablo 7: Yoksulluk Kategorileri

Geniş Ayrım	Dar Ayrım	Ayrıntılı Ayrım	Kriter
Yoksul (yoksulluk sınırının altı)	Mutlak Yoksul	Aşırı Yoksul	$y < \%50z$
		Kronik Yoksul	$\%50z \leq y < \%75z$
	Geçici Yoksul	Geçici Yoksul	$\%75z \leq y < \%100z$
Yoksul Olmayan (yoksulluk sınırının üstü)	Yoksul Olmayan	Yoksulluk Riski Altında	$\%100z \leq y < \%125z$
		Geçici Yoksul Olmayan	$\%125z \leq y < \%200z$
		Yoksul Olmayan	$y \geq \%200z$

Kaynak: Ahmad, 2013: 102

Not: y, geliri, z ise göreceli yoksulluk sınırını temsil etmektedir.

Tablodaki;

Aşırı yoksulluk kategorisi, göreceli yoksulluk sınırının %50'sinin altında geliri olan hanhalklarını,

Kronik yoksulluk kategorisi, göreceli yoksulluk sınırının %50'si ile %75 arasında geliri olan hanhalklarını,

Geçici yoksulluk kategorisi, göreceli yoksulluk sınırının %75'i ile %100'ü arasında geliri olan hanhalklarını,

Yoksulluk riski altında olanlar kategorisi, göreceli yoksulluk sınırının %100'ü ile %125'i arasında geliri olan hanhalklarını,

Geçici yoksul olmayanlar kategorisi, göreceli yoksulluk sınırının %125'si ile %200'ü arasında geliri olan hanhalklarını,

Yoksul olmayanlar kategorisi, göreceli yoksulluk sınırının %200'ünün üzerinde geliri olan hanhalklarını ifade eder.

Tablo 7'de gösterilen ayrıntılı yoksulluk ayırımına göre, HBA verileri ile oluşturulmuş yoksulluk sınırları ve yoksulluk kategorileri Tablo 8'de gösterilmektedir. Tablodaki sınırlar hesaplanırken, göreceli yoksulluk sınırı medyan gelirin %50'sine göre belirlenmiştir. Ayrıca gelir, eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir gelirlerden oluşmaktadır.

Tablo 8: Hesaplanmış Ayrıntılı Yoksulluk Sınırları (TL)

Kategoriler	2006	2007	2008	2009	2010
Aşırı Yoksul	$y < 1450$	$y < 1641$	$y < 1878$	$y < 1996$	$y < 2194$
Kronik Yoksul	$1450 \leq y < 2175$	$1641 \leq y < 2462$	$1878 \leq y < 2817$	$1996 \leq y < 2993$	$2194 \leq y < 3290$
Geçici Yoksul	$2175 \leq y < 2900$	$2462 \leq y < 3283$	$2817 \leq y < 3756$	$2993 \leq y < 3991$	$3290 \leq y < 4387$
Yoksulluk Riski	$2900 \leq y < 3625$	$3283 \leq y < 4103$	$3756 \leq y < 4694$	$3991 \leq y < 4989$	$4387 \leq y < 5484$
Geçici Yoksul Olmayan	$3625 \leq y < 5800$	$4103 \leq y < 6565$	$4694 \leq y < 7511$	$4989 \leq y < 7982$	$5484 \leq y < 8774$
Yoksul Olmayan	$y \geq 5800$	$y \geq 6565$	$y \geq 7511$	$y \geq 7982$	$y \geq 8774$

Kaynak: HBA verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Hanehalkı yıllık kullanılabilir gelire göre hesaplanan ayrıntılı yoksulluk sınırlarının yıllar itibarıyla arttığı görülmektedir. Fakat 2009 yılında sınır değerlerinin artışında diğer yıllara nispeten bir düşüş görülmektedir. Tüm yıllar için yoksulluk kategorileri ve sınır değerleri Ek-9'da grafik yardımıyla gösterilmiştir. Tablo 9'da ayrıntılı kategorilere göre belirlenmiş hane sayıları görülmektedir.

Tablo 9: Kategorilere Göre Hane Sayıları

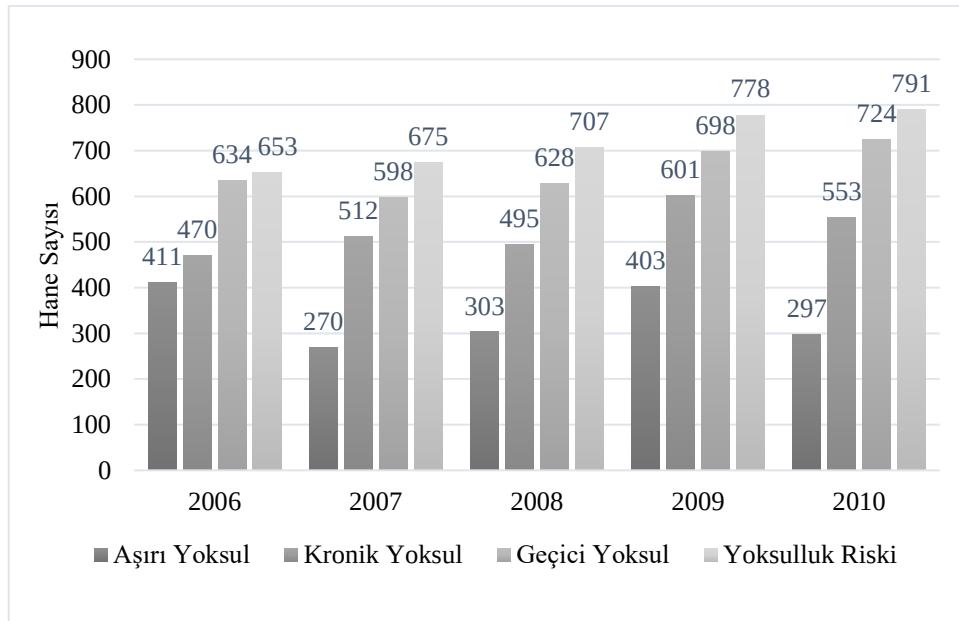
Ayrıntılı Yoksulluk Kategorileri	2006	2007	2008	2009	2010
Aşırı Yoksul	411	270	303	403	297
Kronik Yoksul	470	512	495	601	553
Geçici Yoksul	634	598	628	698	724
Yoksulluk Riski	653	675	707	778	791
Geçici Yoksul Olmayan	2111	2219	2140	2543	2675
Yoksul Olmayan	4279	4274	4276	5023	5042
<i>Toplam</i>	<i>8558</i>	<i>8548</i>	<i>8549</i>	<i>10046</i>	<i>10082</i>

Kaynak: HBA verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda son iki kategori olan geçici yoksul olmayan ve yoksul olmayan kategorilerinde hane sayılarının diğer dört kategoriye göre fazla olduğu görülmektedir. Analizde beş yılda toplam 45783 hane verileri kullanılmıştır.

Hanelerin göreceli yoksulluk sınırlarına göre kategorize edilen hane sayıları aşağıdaki grafikte gösterilmektedir. Hanelerin yoksulluk durumlarına dikkat çekmek amacıyla Tablo 9’da gösterilen yoksulluk kategorilerinden yoksulluk riski ve altındaki kategorilere grafikte yer verilmiştir.

Grafik 18: Hane Yoksulluk Durumları

Kaynak: HBA verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 18’de yoksulluk riski taşıyan hanelerin tüm yıllarda artan bir seyir izlediği görülmektedir. Geçici yoksul hane sayısı, sadece 2007 yılında azalmış, diğer yıllarda ise artmıştır. Kronik yoksul olan hane sayısı 2009 yılında dikkate değer bir artış göstermiştir. Diğer taraftan aşırı yoksul hane sayısı ise 2007 ve 2010 yıllarında azalmış, 2008 ve 2009 yıllarında ise artmıştır. Aşırı yoksul ve kronik yoksul kategorilerinde 2010 yılında 2009’a göre azalma olduğu görülmektedir. Tüm yoksulluk kategorilerinde hane sayılarının 2009 yılında 2008 ve 2007 yıllarına nispeten artması dikkat çekicidir.

Bu çalışmada; eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir medyan gelirin %50’sine göre oluşturulan göreceli yoksulluk sınır değerleri dikkate alınarak, haneler ayrıntılı yoksulluk kategorilerine ayrılmıştır. Bu kategoriler de modelin bağımlı değişkenlerini oluşturmaktadır.

4.7. Model

Regresyon çözümlemelerinde bağımlı ve bağımsız değişkenler her zaman gelir, üretim, fiyat, maliyet, ücret, boy ve sıcaklık gibi nicel ölçekli değişkenlerden oluşmayabilir. Değişkenler bazen cinsiyet, ırk, ten rengi, din, milliyet, coğrafi bölge, siyasal karışıklık, parti üyeliği ve ekonomik kriz gibi nitel ölçekli de olabilir (Gujarati ve Porter, 2012: 277). Örneğin, diğer şartlar sabitken, bir zaman serisi verisiyle asgari ücret artışlarının yoksullar üzerindeki etkisi kriz döneminde normal ekonomik döneme göre farkı gözlemlenmek isteniyorsa, kriz gibi nitel bir bağımsız değişkenin modele dâhil edilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte herhangi bir ekonometrik modelde nitel değişkenlerin etkilerini modele dâhil edebilmek için o değişkenlerin bir şekilde ifade edilebilmesi gerekir. Bunu sağlamanın yolu nitel faktörlerin etkisini gösteren 0 ve 1 değerlerini alan kukla (yapay, gölge, yardımcı) değişkenler kullanılmasıdır. Böylece kukla değişkenler hem bağımsız hem de bağımlı değişken olarak modelde yer alabilir (Tarı, 2015: 213). Çalışmanın bağımsız değişkenleri çoğunlukla nitel ve kategorik yapıdadır. Bu nedenle söz konusu değişkenler kuklalaştırılarak analize dâhil edilmiştir.

Sınırlı bağımlı değişkenli modeller, doğrusal olmayan modeller olarak da bilinirler. Son yıllarda sınırlı bağımlı değişkenli kesit veri modelleri mikro ekonometride yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle hanehalkının yoksul ve yoksul değil gibi bağımlı değişkenin nitel ve ikili yapıda olduğu yoksulluğu konu alan ampirik çalışmalarda logit ve probit modelleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Sınırlı bağımlı değişkenli modellerden olan logit model, model tahmin edildikten sonra bağımlı değişkenin alacağı değerlerin ve yapılacak tahminlerin 0-1 aralığında değerler almasını sağlamak için oluşturulmuştur. Bunun sağlanması için logistik dağılım fonksiyonu kullanılmıştır. Logistik dağılım fonksiyonu,

$$P_i = F(Z_i) = F(\beta_0 + \beta_1 X_i) = \frac{1}{1+e^{-Z_i}} = \frac{1}{1+e^{-(\beta_0 + \beta_1 X_i)}} \quad \text{şeklinde ifade edilir.}$$

Bu denklemde P_i ; i. bireyin belirli bir seçimi yapma olasılığıdır. Olasılık belirlenirken açıklayıcı değişken X_i ile ilgili bilgi veri olarak kabul edilmektedir. Z_i değişkeni $-\infty$ ile $+\infty$ arasında değerler alır. Aldığı bu değerlere karşılık seçim yapma olasılığı P_i , 0-1 arasında değerler alır. P_i ile Z arasındaki ilişki doğrusal değildir. Bu parametreler en küçük kareler yöntemiyle tahmin edilemez (Güriş vd., 2013: 378).

Logit modellerde bağımlı değişken iki tercihlili olabileceği gibi ikiden çok tercihlili de olabilir. Birinci durumda ikili nitel tercih modelleri, ikinci durumda ise çoklu nitel tercih modelleri kullanılmaktadır. Birçok uygulamada seçilebilecek alternatif sayısı ikiden fazladır. Örneğin, bireyler iş durumlarına göre tam zamanlı çalışma, yarı zamanlı çalışma veya çalışmıyor olarak ayrılabilirler. Benzer şekilde yatırım yapacak bir şirketin tercih sayısı Avrupa, Asya, Amerika veya Afrika gibi ikiden fazla olabilir. Diğer taraftan bazı nicel değişkenlerin yalnızca belirli aralıklarda değer aldıkları gözlemlenebilir. Bunun nedeni olarak ankete katılanların kesin cevaplar vermek istememeleri veya soruyu cevaplamadaki kavramsal zorluklar nedeniyle cevap veremeyecekleri durumlar olabilir. Örneğin ankette bireyin geliri, harcaması, bir evin değeri veya iş tatmini ile ilgili sorular gösterilebilir. Bu durumlarda her bir olasılığı tanımlamak için çoklu nitel tercih modeller geliştirilmiştir. Bu modellerin amacı fazla sayıda olan olasılıkları sınırlı sayıda bilinmeyen parametrelerle mantıksal olarak tutarlı bir şekilde tanımlamaktır (Verbeek, 2004: 203).

Bağımlı değişkenin iki ve daha fazla değer aldığı durumlarda tercihler arasında bir sıralama söz konusu olabilmektedir. Örneğin araba sahipliği durumu, “1-araba yok”, “2-bir araba”, “3-birden fazla araba” şeklinde ifade edilebilir. Bu alternatifler arasında mantıklı bir sıralama söz konusudur. Bağımlı değişkenin sıralı ve kategorik olduğu bu gibi durumlarda çoklu nitel tercih modelleri yerine sıralı nitel tercih modelleri kullanılmaktadır. Sıralı logit model olarak adlandırılan sıralı nitel tercih modellerinde alternatiflerin sıralamasının mantıksal olması önemlidir. Çünkü sonuçlar alternatiflerin numaralandırılma şekline duyarlıdır (Verbeek, 2004: 204).

Logit modellerde olasılıklar odds oranlarıyla hesaplanır. Odds oranı, bir olayın olma olasılığının aynı olayın olmama olasılığına oranıdır. Basitçe $Odds = \frac{P}{1-P}$ şeklinde ifade edilir. Burada P, ilgilenilen olayın olasılığını gösterir. Diğer bir deyişle iki durumun birinin diğerine göre kaç kat daha fazla veya az meydana gelebilme ihtimalini ifade eder (Kleinbaum ve Clain, 2010: 19).

Yukarıda ifade edildiği gibi bağımlı değişken nitel olduğunda, ikiden fazla değer aldığı ve seçenekler arasında bir sıralama söz konusu olduğunda sıralı logit modellerle tahminler yapılabilmektedir. Sıralı logit modellerde gözlemlenemeyen değişken yaklaşımı kullanılabilir. Bu tür modellerde sıralı gözlenen bağımlı değişken (X), gözlemlenemeyen değişkenin (Y^*) bir

fonksiyonudur. Bu fonksiyonda birkaç kırılma noktası vardır. M kategorili ve Z kırılma noktalı fonksiyon aşağıdaki gibi gösterilebilir;

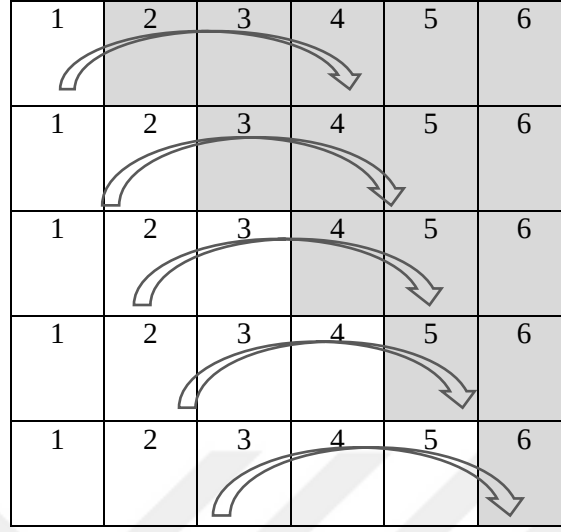
$$Y_i \begin{cases} 1 \text{ eğer } -\infty \leq Y_i^* < Z_1 \\ 2 \text{ eğer } Z_1 \leq Y_i^* < Z_2 \\ \vdots \\ M \text{ eğer } Z_{M-1} \leq Y_i^* < +\infty \end{cases}$$

Y_i^* gözlenemeyen değişkendir ve bağımsız değişkenin bir fonksiyonu olarak $Y_i^* = X_i\beta + u_i$ şeklinde ifade edilebilir. Z'ler kırılma noktalarıdır. Fonksiyonda kırılma noktalarının $-\infty$ ile $+\infty$ arasında olduğu görülmektedir. Kırılma noktaları gözlenemeyen değişken ile bağımlı değişken arasındaki bağlantıyı ifade eder (Çağlayan vd. (2012: 184).

Sıralı logit model, McCullagh (1980) tarafından geliştirilmiştir. Bu modelde sıralı seçeneklerin kendi aralarında bir üstünlüğü söz konusu değildir. Diğer bir deyişle bağımlı değişken kategorileri arasındaki geçişler aynı olasılığa sahiptir. Bu durum paralellik varsayımı olarak adlandırılır. Değişmez risk oran testi olarak da adlandırılan paralellik varsayımı Brant (1990) testiyle sınanabilir. Bu varsayımın uygulamada getirdiği zorluklar sebebiyle çalışmalar kısıtlanabilmektedir. Çünkü modeller tahmin edildiğinde, paralellik varsayımının ihlali ortaya çıkabilir. Bu durumda GSLM kullanılabilir (Yalçın Kayacan, 2020: 17). Sıralı logit modellerin bağımlı değişkenleri çeşitli yorumlama yöntemleri vardır. Yorumlama kolaylığı yönünden en yaygını birikimli (kümülatif) olasılıkların kullanıldığı yöntemdir (Arı ve Yıldız, 2014: 9).

Birikimli olasılıkların yorumlama yöntemi Şekil 2'de gösterilmiştir. Bağımlı değişkenin $k=6$ kategorili olduğu GSLM'de $k-1=5$ tane birikimli logit fonksiyonu elde edilir. Kategori kıyaslaması Şekil 2'de gösterildiği gibi yapılır. Başka bir ifadeyle, k tane kategoriye sahip bağımlı değişkenin birikimli ihtimallerini dikkate alarak k-1 tane birikimli ihtimal için odds oranları hesaplanır. Şekilden de anlaşılacağı üzere logit fonksiyonu, herhangi bir kategorinin kendisinin ve kendisinden önceki kategorilerin toplamında yer alma ihtimali ile kendisinden sonraki kategorilerin toplamından olma ihtimalini karşılaştırır. Örneğin, ikinci logit fonksiyonu, birinci ve ikinci kategorilerde olma ihtimallerinin toplamına karşın, kendilerinden sonra gelen üç, dört, beş ve altıncı kategorilerde olma ihtimallerinin toplamını kıyaslar (Çelik, 2019: 25).

Şekil 2: 6 Kategorili Sıralı Logit Modelde Birikimli Logitlerin Gösterimi

Kaynak: Dolgun, 2012: 9

Birikimli olasılıklar diğer logit modellerdeki gibi olasılıklar *odds oranları* ile belirlenir. Bu modellerde Odds oranı aşağıdaki gibi ifade edilir.

$$Pr(Y \leq m|x) = \pi_1(x) + \dots + \tau_m(x), \quad m=1, \dots, M, \quad \pi_m; m=1, \dots, M \text{ için } Y=m$$
 olasılığını ifade eder.

$$\ln \left(\frac{Pr\{y \leq m|x\}}{Pr\{y > m|x\}} \right) = \ln \left(\frac{\pi_1(x) + \dots + \tau_m(x)}{\pi_{m+1}(x) + \dots + \pi_M(x)} \right) \quad (1 \leq m < M),$$

Birikimli olasılıklar aynı anda m kategorili bağımlı, M - 1 birikimli logitlerini ve β 'ları tahmin eder. β 'ları denklemler arasında eşit olacak şekilde sınırlayan model eşitliği aşağıdaki gibidir.

$$\ln \left(\frac{Pr\{y \leq m|x\}}{Pr\{y > m|x\}} \right) = \tau_m - x \beta \quad (1 \leq m < M),$$

x ; bağımsız değişken vektörü, τ ; kesim noktası, β ; logit katsayı vektörüdür. Burada denklemi verilen sıralı logit modelde, olasılıkların tahmininde bağımsız değişkenler arasında sıra ilişkisi vardır. Ayrıca birikimli olasılıkların tahmini söz konusudur. Modelin paralellik varsayımı gereği paralellik testi yapılması gereklidir (Fullerton ve Xu, 2012:183).

Bu çalışmada bağımlı değişkenin kategorik yapısına uygun olarak sıralı logit model tahmin edilmiştir. Tüm modeller için Brant paralellik testi yapılmıştır. Modellerde Brant test olasılığı $\alpha =$

0.05 anlamlılık düzeyinden küçük çıktığı için paralellik varsayımı sağlanamamıştır.²² Dolayısıyla analizde, paralellik varsayımını esneten *genelleştirilmiş sıralı logit model* kullanılmıştır.

Genelleştirilmiş sıralı logit model, sıralı logit modelin katı paralellik varsayımını rahatlatmıştır. Bu model, Fu (1998) tarafından geliştirilmiş ve Williams (2006) tarafından katkılar yapılmış, *orantısız olmayan bahis modeli* olarak da adlandırılır. Genelleştirilmiş sıralı logit (gologit) model şu şekilde ifade edilebilir:

$$\ln \left(\frac{Pr\{y \leq m|x\}}{Pr\{y > m|x\}} \right) = \tau_m - x \beta_m \quad (1 \leq m < M),$$

Genelleştirilmiş sıralı logit denkleminde birikimli sıralı logit denkleminden farkı m alt indisidir. Bu alt indis her bağımsız değişkenin kesim noktalarında farklı katsayılarla sahip olabileceğini gösterir (Fullerton ve Xu, 2012: 183).

Bu çalışmada yer alan bağımlı değişken kategorileri aşağıdaki gibidir. Z, göreceli yoksulluk sınırını temsil etmektedir.

$$Y_i \begin{cases} 1 \text{ Aşırı Yoksul; eğer } 0 \leq Y_i < 0.5Z \\ 2 \text{ Kronik Yoksul; eğer } 0.5Z \leq Y_i < 0.75Z \\ 3 \text{ Geçici Yoksul; eğer } 0.75Z \leq Y_i < Z \\ 4 \text{ Yoksulluk Riski Altında; eğer } Z \leq Y_i < 1.25Z \\ 5 \text{ Geçici Yoksul Olmayan; eğer } 1.25Z \leq Y_i < 2Z \\ 6 \text{ Yoksul Olmayan; eğer } Y_i \geq 2Z \end{cases}$$

Analiz modeli aşağıdaki gibi gösterilebilir;

$$Y_i = \beta_0 + \beta_i X_i + \varepsilon_i$$

Denklemden;

Y_i : Eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir gelirleri,

X_i : Hanehalkı sorumlusu demografik ve sosyoekonomik özellikleri, hanehalkı sorumlusu çalışan eşi sosyoekonomik özellikleri, konut özellikleri-varlıklar ve diğer değişkenleri,

ε_i : Hata terimini ifade etmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere haneler eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir medyan gelirinin %50 sine göre “1-aşırı yoksul”, “2-kronik yoksul”, “3-geçici yoksul”, “4-yoksulluk riski”, “5-geçici

²² Brant test olasılıkları Ekler bölümünde tablolarda gösterilmiştir.

yoksul olmayan” ve “6-yoksul olmayan” şeklinde sıralı kategorilere ayrılmıştır. Sıralı kategorik bağımlı değişkenin yapısına uygun olarak tahminde öncelikle sıralı logit model kullanılmıştır. Sıralı logit model tahmin edildikten sonra paralellik testi yapılmış ve modellerinin paralellik varsayımını sağlamadığı görülmüştür. Daha sonra paralellik varsayımını göz ardı eden GSLM ile tahmin yapılmıştır²³. Logit modeller yoksulluk ile ilgili çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Baldacci vd., (2002), Kızılgöl (2009), Çağlayan vd. (2012), Dal (2013), Sigeze Güney (2018), Evcim vd. (2020) bu çalışmalardan bazılarıdır. Ampirik metodolojinin oluşturulmasında; Baldacci vd., (2002), Kızılgöl (2009), Yalçın Kayacan (2020) çalışmalarına sıklıkla başvurulmuştur. Tablo 10’da analiz aşamaları özetlenmiştir.

Tablo 10: Analiz Aşamaları

1	⇒ Hanehalkı yıllık kullanılabilir gelirleri eşdeğerlik ölçeklerine bölünerek, eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir gelirler bulunmuştur.
2	⇒ Eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir gelirlerin medyan değerleri belirlenmiştir.
3	⇒ Medyan değer %50’si baz alınarak, göreceli yoksulluk sınırları hesaplanmıştır.
4	⇒ Yoksulluk sınırlarına göre haneler kategorilere ayrılmış, sıralı kategorik bağımlı değişkenler oluşturulmuştur.
5	⇒ Bağımsız değişkenler için temel sınıflar belirlenmiş ve değişkenler kuklalaştırılmıştır.
6	⇒ Stata 15 programında sıralı logit model ile katsayı tahmini yapılmıştır.
7	⇒ Paralellik varsayımı test edilmiş ve varsayımın sağlanamadığı tespit edilmiştir.
8	⇒ GSLM ile katsayılar tahmin edilmiştir.
9	⇒ GSLM ile odds rasyolar bulunmuştur.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tabloda belirtilen aşamalar her yıl için tekrarlanmıştır. Ekonometride cimrilik prensibi gereği, mümkün olduğunca az değişken ile model tahmini yapılmıştır. Üç ana değişken için tek modelde tahmin yapılması gözlem kaybına neden olacağından tercih edilmemiştir. Çünkü hanehalkı sorumlusu eşi değişkeni verilerinde diğer değişkenlere nispeten eksik gözlem söz konusudur. Hanehalkı sorumlusu ile konut özellikleri, varlıklar ve diğer değişkenlerini kapsayan model tahmini yapılmış fakat anlamlı parametrelerin nispeten az olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla model spesifikasyonu hatasına düşmemek amacıyla üç ana değişken için ayrı ayrı tahminler yapılmıştır.

²³ Ayrıca mevcut verilerle En Küçük Kareler Yöntemi (EKK) ile de tahmin yapılmıştır. Fakat EKK’nın “normallik”, “sabit varyans” gibi varsayımlarının sağlanamadığı tespit edilmiştir.

Bağımsız değişken kategorileri oluşturulurken birbirine yakın gruplar mümkün olduğunca birleştirilmiştir. Analizler STATA 15 paket programı kullanılarak yapılmıştır.

4.8. Analiz Sonuçları

Analiz sonuçları aşağıdaki kategoriler ve modellere bağlı olarak yorumlanmıştır.

1. **kategori:** aşırı yoksul,
2. **kategori:** kronik yoksul,
3. **kategori:** geçici yoksul,
4. **kategori:** yoksulluk riski,
5. **kategori:** geçici yoksul olmayan,
6. **kategori:** yoksul olmayan, refah düzeylerini göstermektedir.

Bağımlı değişkeni altı ($k=6$) kategoriden oluşan logit regresyon modelinin $k-1$ tane birikimli logit fonksiyonu elde edilir:

Model 1: aşırı yoksul kategorisine karşı, kronik yoksul, geçici yoksul, yoksulluk riski, geçici yoksul olmayan, yoksul olmayan kategorilerinde yer alma olasılığı,

Model 2: aşırı yoksul ve kronik yoksul kategorilerine karşı, geçici yoksul, yoksulluk riski, geçici yoksul olmayan, yoksul olmayan kategorilerinde yer alma olasılığı,

Model 3: aşırı yoksul, kronik yoksul ve geçici yoksul kategorilerine karşı, yoksulluk riski, geçici yoksul olmayan yoksul olmayan kategorilerinde yer alma olasılığı,

Model 4: aşırı yoksul, kronik yoksul, geçici yoksul, yoksulluk riski kategorilerine karşı, geçici yoksul olmayan yoksul olmayan kategorilerinde yer alma olasılığı,

Model 5: aşırı yoksul, kronik yoksul, geçici yoksul, yoksulluk riski, geçici yoksul olmayan kategorilerine karşı, yoksul olmayan kategorilerinde yer alma olasılığını ifade etmektedir.

4.8.1. Genelleştirilmiş Sıralı Logit Analiz Sonuçları

Analiz sonuçları; a) hanehalkı sorumlusu, b) hanehalkı sorumlusunun çalışan eşi, c) konut özellikleri, varlıklar ve diğerleri olmak üzere üç üst başlık altında verilmiştir. Bu üç ana değişkenlerle ilgili alt değişkenlerin, katsayıları istatistiki olarak anlamlı olanlarının, odds rasyoları özet tablolar halinde gösterilmiştir. Özet tablolar benzer ifade tekrarlarından kaçınmak amacıyla

oluşturulmuş ve sadece odds rasyolar tablolarında verilmiştir. Katsayıların ve odds rasyoların birlikte gösterildiği detaylı tablolar Ekler kısmında görülebilir. Tablolardaki *kat daha azdır* ifadesi katsayı işaretinin negatif ve *kat daha fazladır* ifadesi katsayı işaretinin pozitif olduğunu ifade etmektedir. Haneler yoksulluk seviyelerine göre küçükten büyüğe doğru sıralandığından, negatif işaret hanelerin üst refah seviyesine geçiş ihtimalini azaltırken, pozitif işaret hanelerin üst refah seviyesine geçiş ihtimalini arttırmaktadır. Diğer bir deyişle *kat daha azdır* ifadesi, temel sınıfa göre, yoksul *olma* ihtimalini arttırırken, *kat daha fazladır* ifadesi, temel sınıfa göre, yoksul *olma* ihtimalini azaltmaktadır.

Sosyoekonomik, demografik faktörlerin hanelerin yoksulluğu üzerindeki etkisini gözlemlemek için değişkenlerin *katsayı işaretleri* ve *odds rasyo değerleri* tüm dönemler itibariyle öncelikle genel olarak değerlendirilmiş ve iktisadi gerekçeleri sunulmuştur. Daha sonra değişkenlerin yoksulluk ihtimalleri üzerindeki etkisi kriz öncesi dönem, kriz dönemi ve kriz sonrası dönem olmak üzere dönemsel olarak incelenmiştir. Değişkenler *temel sınıf değişkeniyle* karşılaştırılmıştır. Özellikle kriz döneminde değişkenlerin, temel sınıfa göre, hanenin yoksulluk ihtimali üzerindeki etkisi vurgulanmış ve kriz öncesi dönem ile kriz dönemi arasında oranlardaki değişikliğe dikkat çekilmiştir. Kriz etkisi belirlenirken oranlarda kriz öncesine göre düşüş söz konusu ise katsayı işaretleri dikkate alınmıştır.

Örneğin kriz öncesi dönemde ve kriz döneminde bir A değişkeni, temel sınıfa göre, hanenin yoksul *olmama* ihtimalini arttırmaktadır. Fakat kriz döneminde, kriz öncesi döneme nispeten, yoksul *olmama* ihtimallerinde azalışlar olmuştur. Buradan A değişkeni için *kriz döneminde -her ne kadar ihtimallerde düşüşler olsa da- hanenin yoksul olmama ihtimalini, temel sınıfa göre, arttırdığı için hanenin krizden daha az etkilenmesine neden olmuştur* sonucu çıkarılmıştır. Diğer bir deyişle oranlar azalsa da işaret pozitif olduğu için A değişkeni, temel sınıfa göre, hanenin krizden daha az etkilenmesine sebep olmuştur. Bu durumda temel sınıf değişkeni hanenin krizden daha fazla etkilenmesine yol açmıştır. Kriz etkisini net olarak ifade etmek amacıyla model sonuçları tek tek açıklanmamış genel olarak ifade edilmiştir. Kriz döneminde kriz öncesine göre bazı modellerin oranlarında artış, bazılarında azalış söz konusu ise sayı olarak fazla olan duruma göre sonuçlar değerlendirilmiştir.

Kriz öncesi dönem olarak 2007 yılı, *kriz dönemi* olarak 2009 yılı belirlenmiştir. 2008 yılının son çeyreğinden itibaren küresel krizin Türkiye'ye yansması söz konusu olduğundan bu yıl değerlendirme dışı bırakılmıştır. 2007 yılında katsayıların anlamsız çıkması durumunda 2006 yılı değerleri kriz öncesi dönem olarak dikkate alınmıştır. 2010 yılı ise *kriz sonrası dönem* olarak değerlendirilmiştir. Analiz sonuçları yorumlanırken, diğer şartlar sabitken (*ceteris paribus*) varsayımı göz önünde bulundurulmuştur. Tablolarda Modeller M harfi ile gösterilmiştir. M sütunundaki rakamlar model numaralarını ifade etmektedir. Ayrıca değişkenlerin tüm dönem ve modellerdeki

katsayı işaretleri Ekler kısmındaki tabloda özetlenmiştir. Bu bölümde *kriz* kelimesi, 2008 küresel ekonomik krizini ifade etmektedir.

4.8.1.1. Hanehalkı Sorumlusu

Bu başlık altında hanehalkı sorumlusunun özellikleri ile hanenin yoksulluk durumu arasındaki ilişkinin GSLM analiz sonuçları verilmiştir. Özet tablolarda istatistiki olarak anlamlı olan odds rasyolar yer almaktadır.

4.8.1.1.1. Cinsiyet

Tablo 11’de verilen analiz sonuçları, hanehalkı sorumlusu cinsiyeti ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Cinsiyet değişkeni için hanehalkı sorumlusunun *kadın* olması, temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablo 11: Hanehalkı Sorumlusu Cinsiyeti - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

HANEHALKI SORUMLUSU: CİNSİYET											
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Kadın Olması											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Erkek olması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	0.615	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	0.601	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	3	-	-	0.718	-	-	-	-	-	-	-
	4	-	-	0.768	-	-	-	-	-	-	-
	5	-	-	0.738	-	-	-	0.777	-	0.749	-

Tablo 11’deki analiz sonuçlarına göre; hanehalkı sorumlusu erkek olan hanelerin, hanehalkı sorumlusu kadın olan hanelere nispeten, üst refah seviyelerinde olma olasılığı düşüktür. Örneğin 2006 yılı için model 1’de bu ihtimal 0.615 olarak tahmin edilmiştir. Dolayısıyla hanehalkı sorumlusu erkek olan hanelerin yoksul olma ihtimallerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Analiz kapsamında ortaya çıkan bu sonucun genel algı ve kabullenmeye uygun olmadığını söylemek mümkündür. Literatürde hanehalkı sorumlusunun kadın olması hanenin yoksul *olma* ihtimalini arttırdığı sonucuna ulaşan pek çok çalışmanın olduğu görülmektedir. Örneğin Dal (2013), Biyase ve Zwane (2017), Evcim (2020) çalışmalarında hanehalkı sorumlusunun kadın olmasının hanenin yoksulluk olma ihtimalini artıracağını tahmin etmişlerdir.

Bununla birlikte hanehalkı sorumlusunun kadın olmasının hanenin yoksul olma ihtimalini azaltacağı yönündeki analiz sonucunu;

- Kadınların işgücüne katılım oranlarındaki artış hızı 2006-2010 döneminde %4 yükselirken erkeklerde %0.9 yükselmesi,
- Kadın istihdamı 1.167 bin, erkek istihdamı 1.005 bin kişi ile bu dönemde kadın istihdamının erkek istihdamından yaklaşık 162 bin kişi daha fazla artış göstermesi (TÜİK, 2013b: 79),
- Analiz döneminde istihdamdaki erkeklerin yaklaşık %70'inin kadınların ise yaklaşık %21.5'inin evli olması ve evli olmanın getirdiği ek harcamalardan erkeklerin daha fazla etkilenmesi (TÜİK, 2013b: 80),
- 2001-2010 döneminde yüksek lisans öğrenimi gören kadın sayısı yaklaşık 43 bin artarken, erkek sayısının 32 bin artması, yine doktora öğrenimi gören kadın sayısındaki artışın, az farkla da olsa, erkeklerden daha fazla olması²⁴ dolayısıyla kadınların eğitim düzeylerinin yükselmesi ile istihdam olanakları ve gelir düzeylerini arttırabilmesi (TÜİK, 2013b: 70),
- Aynı periyotta kadın işsiz sayısında yaklaşık 300 bin artış olurken, erkek işsiz sayısında yaklaşık 400 bin artış gerçekleşmesi, ayrıca kadınların iş memnuniyetinin erkeklere göre daha yüksek çıkması (TÜİK, 2013b: 81),
- Türkiye'de kadınların ortalama yaşam süresinin erkeklerden fazla olması dolayısıyla, dul kadınların eşlerinin maaşlarını, ayrıca boşanmış kadınların nafaka alabilme gibi olanaklara sahip olması,
- Türkiye'de uzun yıllar, birçok alanda, erkeklere göre dezavantajlı olan kadınların zaman içerisinde dezavantajlarıyla mücadele etme kabiliyetleri geliştirebilmeleri ve kadınların zorluklar karşısında daha güçlü hale gelmesi,
- Kadınların gelirlerini alkol sigara vb. zararlı alışkanlıklar için değil, gıda harcamaları için kullandıkları ve sınırlı kaynaklarına rağmen çocuklarının beslenme, eğitim sağlık harcamalarına daha çok kaynak ayırdıkları (Delarocha, 1995: 23), gibi veri ve gerekçelerle açıklamak mümkündür.

Tabloda az sayıda oranın anlamlı çıktığı görülmektedir. Hanehalkı sorumlusu kadın olan hanelerin sayısı, hanehalkı sorumlusu erkek olanlara göre oldukça düşüktür. Bulgular yorumlanırken bu durum göz önünde bulundurulmalıdır. Öte yandan literatürde Çağlayan vd. (2012), Dalgıç vd. (2015), Yakıcı Ayan ve Değirmenci (2021) yaptıkları çalışmalarda hanehalkı sorumlusunun erkek

24

Yıl	Kadın		Erkek	
	Yüksek Lisans	Doktora	Yüksek Lisans	Doktora
2001	22.270	7.763	42.806	14.026
2010	64.968	19.438	75.075	25.330

olmasının hanenin yoksul olma ihtimalini arttırdığı sonucuna erişmişlerdir. Benzer şekilde Sigeze Güney (2018), Acar ve Başlevant (2014) çalışmalarında hanehalkı sorumlusunun kadın olmasının hanenin yoksulluktan çıkışını kolaylaştırdığını tahmin etmişlerdir. Bununla birlikte UNDP ve OPHI (2022) tarafından hesaplanan KÇBYE'ye göre yoksul olan 1.2 milyar insanın her atlısından birinin hanehalkı sorumlusu kadın olan hanelerde yaşadığı belirlenmiştir. Analiz bulguları bu çalışmalarla uyumludur.

Hanehalkı sorumlusu erkek olan hanelerin, kadın olanlara nispeten yoksul olma ihtimalleri *kriz öncesi dönemde* yüksektir. Bu ihtimalin sadece model 5'te *kriz döneminde* daha da arttığı *kriz sonrasında* ise azaldığı gözlemlenmiştir. Diğer modeller kriz dönemi ve kriz sonrası dönem için anlamsızdır. Yukarıda bahsedilen gerekçelere ek olarak özellikle eğitilmiş kadınların yoksulluk oranlarının erkeklere göre düşük olduğu görülmektedir. 2007 yılında yükseköğretim, fakülte ve üstü mezun kadınlarda yoksulluk oranı %0.53 iken bu oran erkeklerde %0.97'dir. 2009 yılında ise bu oran kadınlarda %0.4 iken erkeklerde %0.9 olarak ölçülmüştür. Diğer eğitim seviyelerinde aynı yıllar için kadınların yoksulluk oranları genellikle erkeklerden daha düşüktür (TÜİK, 2013b: 123). Ayrıca sorumlusu erkek olan hanelerin daha kalabalık olması, özellikle kriz döneminde, bu hanelerin yoksulluğa karşı kırılganlığını arttırmaktadır. Ak vd. (2013), yaptıkları çalışmada küresel kriz döneminde çalışan kadınların gelirlerinde artış olduğunu tespit etmişlerdir. Bu *sonuçlardan hanehalkı sorumlusu erkek olan hanelerin, kadın olan hanelere göre, krizden daha fazla etkilendiğini* söylemek mümkündür.

Türkiye'de hanehalkı sorumlusunun büyük çoğunluğunun erkek olduğu gerçeğinden hareketle, genel istihdam oranlarının artırılması ve ücret seviyelerinin yükseltilmesi özellikle kriz dönemlerinde bu haneleri, nispeten yoksulluğa karşı daha dirençli hale getirebilir. Bununla birlikte daha çok erkeklerin istihdam edildiği, kas gücüne ihtiyaç duyulan (inşaat, maden, sanayi vb.) iş alanlarının, ücret ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sorumlusu erkek olan haneleri kriz dönemlerinde yoksulluğa karşı daha dayanıklı bir yapıya büründürebilir.

4.8.1.1.2. Yaş

Tablo 12'de hanehalkı sorumlusu yaşı ile yoksulluk arasındaki ilişkinin analiz sonuçları verilmiştir. Temel sınıf olarak hanehalkı sorumlusu için nispeten genç-yetişkin yaş olan 39 yaş ve altı olarak belirlenmiştir. Bu yaş grubundaki hanehalkı sorumlusunun, orta-yetişkin (40-59) ve ileri-yetişkin (60 ve üstü) gruplara göre hanenin yoksul olma ihtimali üzerindeki farkları belirlenmek istenmiştir.

Tablo 12: Hanehalkı Sorumlusu Yaşı - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

HANEHALKI SORUMLUSU: YAŞ											
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun 39 Yaş ve Altında Olması											
Değişkenler	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
40-59 yaş grubunda olması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	-	-	-	-	1.464	-	1.413	-	1.950
	2	-	-	-	-	-	1.900	-	1.301	-	1.524
	3	-	1.140	-	1.186	-	2.101	-	1.573	-	1.543
	4	-	1.236	-	1.430	-	2.010	-	1.764	-	1.730
	5	-	1.359	-	1.655	-	2.005	-	1.859	-	1.921
60 ve üstü yaşta olması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	-	-	2.210	-	3.715	-	2.162	-	2.885
	2	-	1.432	-	1.601	-	4.536	-	1.657	-	2.075
	3	-	1.616	-	1.994	-	4.469	-	2.048	-	2.204
	4	-	1.719	-	2.065	-	3.998	-	2.397	-	2.559
	5	-	1.794	-	2.202	-	3.116	-	2.271	-	2.535

Tablodaki analiz bulguları; hanehalkı sorumlusunun 40-59 yaş grubunda ve 60 ve üstü yaş grubunda olması, 39 yaş ve altında olmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini azalttığını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle hanehalkı sorumlusunun 40-59 yaş ve 60 ve üstü yaş grubunda olması, hanenin üst refah seviyelerine çıkma ihtimalini arttırmaktadır. Örneğin 2009 yılı için model 1’de bu ihtimaller sırasıyla 1.413 ve 2.162 olarak tahmin edilmiştir. Ayrıca tablodaki oranların büyüklüğünden hanehalkı sorumlusunun 60 ve üstü yaşta olan hanelerin yoksul olma ihtimallerinin en düşük olduğu söylenebilir. Sonuç olarak hanehalkı sorumlusunun 39 yaş ve altında olması, diğer yaş gruplarına nispeten hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Bu durumu nedeni olarak söz konusu yaş grubundaki hanehalkı sorumlularının;

- İşsiz kalma ihtimallerinin yüksek olması,
- Mesleki deneyimsizlik nedeniyle düşük ücretle ve geçici istihdam edilebilmeleri,
- Bir kısmının kırılgan istihdamdaki²⁵ gençlerden oluşmaları (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 56),
- Sahip oldukları çocukların genellikle yaş olarak küçük olması ve eğitim çağında olmaları dolayısıyla çocukların çalışması sonucu haneye ekstra bir gelirin girme ihtimalinin düşük olması,
- Yeni evlilik, aileye bağımlı çocuğa sahip olma, eğitim ödemeleri, kredi ödemeleri gibi giderlerinin nispeten fazla olması,

²⁵ Bu tür istihdamın temel özellikleri; işin sürekliliğinin öngörülememesi, gelir imkânının az olması, çalışma koşullarında hukuksal çerçevenin dışına çıkılması olarak sayılabilir. İşsizlik ile bu koşullarda çalışma zorunluluğu arasında sıkışan bireylerin refah seviyeleri düşüktür.

- Hayat tecrübelerinin az olması nedeniyle, harcamalarını daha bilinçsiz yapabilmeleri,
- Servet birikimlerinin nispeten daha düşük olması,
- Emeklilik maaşı, yaşlılık maaşı gibi gelirlerden mahrum olmaları gibi faktörlerle açıklanabilir.

Literatürde bu sonucu teyit eden çalışmalar mevcuttur. Örneğin Baldacci vd., (2002), Kızılgöl (2009), Yakıcı Ayan ve Değirmenci (2021) yaptıkları çalışmalarda hanehalkı sorumlusunun yaşı ilerledikçe yoksul olma ihtimalinin azalacağı sonucuna ulaşmışlardır. Yine 2008-2009 döneminde Bangladeş için yapılan çalışmada hanehalkı sorumlusunun 25 yaş altında olması, 25-49 yaş grubunda olmasına göre hanenin yoksul olma ihtimalini arttırdığı tahmin edilmiştir (Rahman, 2013: 309). Ayrıca UNDP ve OPHI (2022) tarafından hesaplanan KÇBYE'ye göre 1.2 milyar yoksul insanın yaklaşık yarısı (593 milyon) 18 yaş altı çocuklardan oluşmakta iken sadece %8.1'i (94 milyon) 60 ve üzeri yaştaki bireylerden oluşmaktadır.

Hanehalkı sorumlusu 39 yaş ve altında olan hanelere göre, hanehalkı sorumlusu 40-59 yaş grubunda ve 60 ve üstü yaş grubunda olan hanelerin yoksul olma ihtimalleri *kriz öncesi dönemde* düşüktür. Bu ihtimalin *kriz döneminde ve kriz sonrası dönemde* her iki yaş grubu için genellikle daha da arttığı gözlemlenmiştir. Bu sonuçlardan hanehalkı sorumlusu 39 yaş ve altında olan hanelerin krizden en fazla etkilendiğini söylemek mümkündür.

Makroekonomik performansın düşük olduğu dönemlerde genç istihdamının görece fazla etkilenmesi söz konusudur. Diğer bir deyişle genç istihdamının konjonktürel hareketliliği yüksektir. Genç çalışanların çalışma sürelerinin az olması nedeniyle işten çıkarılmaları durumunda ödenecek kıdem tazminatı nispeten az olacaktır. Ayrıca genç çalışanlar farklı fırsatları değerlendirmek için gönüllü olarak işten ayrılabilirler. Kriz dönemlerinde firmalar işten çıkarmaya başlamadan önce iş alımlarını durdururlar. Bu durumda iş arayan genç işsiz sayısının orantısız bir biçimde artması söz konusu olmaktadır (Görlich vd., 2013: 4). Türkiye'de 2006 yılında genel işsizlik oranı %10.2 iken 2009 yılında %14'e yükselmiştir. Genç işsizlik oranı ise 2006 yılında %19.1 iken, 2009 yılında %25.3'e yükselmiştir. Bununla birlikte 15-44 yaş arası istihdam edilenlerin sayısı 2009 yılında bir önceki yıla göre 306 bin azalmıştır. Buna karşılık 2009 yılında bir önceki yıla göre 45 ve üzeri yaşta istihdam edilenlerin sayısı 114 bin artmıştır (TÜİK, 2013a: 179). Bu veriler hanehalkı sorumlusunun 39 yaş ve altında olan hanelerin krizden daha fazla etkilenmesini anlamlı kılmaktadır.

Analiz bulgularına yönelik olarak, Türkiye'de yaygın olan genç işsizlik oranı azaltılmalıdır. İş gücü arzıyla iş gücü talebi arasındaki nitelik uyumsuzluğu sorunu çözülmeli, bu amaca dönük üniversite bölüm ve kontenjanları iş gücü ihtiyacına yönelik düzenlenmelidir. Mesleki eğitim veren okullardan mezun olanların istihdam olanakları artırılabilir. Genç hanehalkı sorumlularına yönelik benzer politikalar, bu hanelerin krizden daha az etkilenmelerini sağlayacaktır.

4.8.1.1.3. Medeni Durum

Hanehalkı sorumlusunun medeni durumu ile yoksulluk arasındaki ilişkinin analiz sonuçları Tablo 13'te verilmiştir. Medeni durum değişkeni için temel sınıf, hanehalkı sorumlusunun *evli olmaması* (hiç evlenmedi, birlikte yaşıyor, eşi öldü, boşandı, ayrı yaşıyor) olarak belirlenmiştir.

Tablo 13: Hanehalkı Sorumlusu Medeni Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

HANEHALKI SORUMLUSU: MEDENİ DURUM											
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Evli Olmaması											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Evli olması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	0.454	-	0.417	-	0.464	-	0.583	-	0.444	-
	2	0.692	-	0.450	-	0.552	-	0.549	-	0.481	-
	3	0.532	-	0.553	-	0.626	-	0.530	-	0.508	-
	4	0.614	-	0.534	-	0.640	-	0.621	-	0.582	-
	5	0.630	-	0.542	-	0.594	-	0.578	-	0.552	-

Tablodaki tüm analiz bulguları birlikte değerlendirildiğinde; hanehalkı sorumlusunun evli olması, evli olmamasına (hiç evlenmedi, birlikte yaşıyor, eşi öldü, boşandı, ayrı yaşıyor) göre hanehalkının daha üst refah seviyelerine çıkma ihtimalini azaltmaktadır. Örneğin 2009 yılı model 1 için bu ihtimal 0.583 olarak tahmin edilmiştir. Sonuç olarak hanehalkı sorumlusunun evli olması, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Bu durumu;

- Yeni evli çiftler düğün masrafları, ikamet edilecek konut, yeni ev eşyası gibi harcamalar nedeniyle nispeten daha fazla gelire ihtiyaç duymaları,
- 0-5 yaş arası çocuğa sahip ailelerde, kreş, bakıcı ve okul öncesi eğitim kurumlarının eksikliğinden kaynaklı veya bakıcı/kreş masraflarından kaçınmak için çocukların bakımını çoğunlukla annelerin yapması²⁶ dolayısıyla annenin çalışması sonucu elde edeceği gelirden feragat edilmesi,
- 2006-2010 döneminde evli kadınların istihdam oranı ortalama %21.5 iken, bu oran hiç evlenmeyen kadınlarda ortalama %27.8, boşanmış kadınlarda ise %34.3 olarak gerçekleşmesi (TÜİK, 2013b: 80),

²⁶ 2006 yılında 0-5 yaş arası çocukların %92.1'inin bakımı anneleri tarafından yapılmaktadır (Korkmaz ve Korkut, 2012: 58).

- Hanehalkı sorumlusunun evli olması, bakmakla yükümlü olduğu birey sayısına bağlı olarak, harcamalarının artması ile açıklamak mümkündür.

Literatürle; Çağlayan vd. (2012), Biyase ve Zwane (2017), Sigeze Güney (2018), Evcim vd. (2020) yaptıkları çalışmalarda hanehalkı sorumlusunun evli olmasının hanenin yoksul olma ihtimalini arttırdığı sonucuna varmışlardır. Diğer taraftan Acar ve Başlevent (2014) medeni durumun hanenin yoksul olma ihtimali üzerinde anlamlı bir etkisine rastlamamışlardır.

Hanehalkı sorumlusunun evli olması, olmamasına (hiç evlenmedi, birlikte yaşıyor, eşi öldü, boşandı, ayrı yaşıyor) göre hanenin yoksul olma ihtimalini *kriz öncesi dönemde* arttırmaktadır. Bu ihtimal *kriz döneminde* de genellikle artmıştır. Buradan hanehalkı sorumlusu evli olan hanelerin, krizden daha fazla etkilendiği söylemek mümkündür. *Kriz sonrası dönemde* ise kriz döneminde göre tüm oranlarda düşüşler söz konusudur. Bu durum hanehalkı sorumlusu evli olanları üst refah seviyelerine geçişinin nispeten kolaylaştığını ifade etmektedir.

Analiz sonuçları bağlamında evli hanehalkı sorumlularına yönelik bazı uygulamalar bu tür haneleri krizden daha az etkilenmelerini sağlayabilir. Örneğin, çocuklarının bakımı için çalışmayan veya işten ayrılmak zorunda kalan annelerin istihdama kazandırılmaları amacıyla kreş, gündüz bakım evi ve anaokullarının sayısının artırılması gereklidir. Ayrıca kreş destekleri yükseltilmeli ve yaygınlaştırılabilir. Yeni evlilere yönelik maddi destekler artırılabilir. Doğum yardımı tutarı yükseltilebilir. Genç hanehalkı sorumlularının, servet birikimlerini arttırmak, tasarruf ve harcamalarını daha rasyonel yapabilmelerini sağlamak için *finansal okuryazarlık eğitimleri* verilebilir.

4.8.1.1.4. Sosyal Güvenlik

Tablo 14 hanehalkı sorumlusunun sosyal güvenlik durumu ile yoksulluk arasındaki ilişkinin analiz sonuçları göstermektedir. Bu değişken için hanehalkı sorumlusunun zorunlu sigortasının olmaması temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablo 14'te gösterilen analiz sonuçları; hanehalkı sorumlusunun zorunlu sağlık sigortasının olması, olmamasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini tüm yıllar için azalttığını ifade etmektedir. Örneğin 2009 yılı için model 1'de hanehalkı sorumlusunun zorunlu sağlık sigortası olması, olmamasına göre, hanenin üst refah kategorilerinde olma ihtimalini 11.41 kat arttırdığı tahmin edilmiştir.

Tablo 14: Hanehalkı Sorumlusu Sosyal Güvenlik Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

HANEHALKI SORUMLUSU: SOSYAL GÜVENLİK											
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Zorunlu Sağlık Sigortası Olmaması											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Zorunlu sağlık sigortası olması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	2.701	-	-	-	7.330	-	11.41	-	8.629
	2	-	4.261	-	11.83	-	6.604	-	9.368	-	9.325
	3	-	4.568	-	8.856	-	3.551	-	8.285	-	7.697
	4	-	4.469	-	6.796	-	2.720	-	6.559	-	6.357
	5	-	3.362	-	4.958	-	2.090	-	4.462	-	4.976

Hanehalkı sorumlusunun zorunlu sağlık sigortasının olmaması, hanenin alt refah kategorilerine düşme ihtimalini arttırması sonucunu;

- Zorunlu sağlık sigortasına sahip olmayan bireyler, isteğe bağlı sigorta sistemine de dâhil değillerse, sosyal koruma sisteminin dışında kalmaları,
- Sistem dışı kalan bireylerin ya işsiz olmaları ya da kayıt dışı istihdam²⁷ edilmeleri dolayısıyla refah seviyelerinin düşmesi,
- Zorunlu sağlık sigortasına sahip olmayan bireylerin iş hayatında hukuksal alanın dışında kalması,
- Sosyal güvenlik sistemi, sisteme dâhil olan bireylerin sağlık, gelir, iş, sosyal ve ekonomik özellikteki tehlikelerden doğan kayıplarını en aza indirmeyi hedeflemesi,
- Sisteme dâhil olan hanehalkı sorumlusunun ve bakmakla yükümlü olduğu hanehalkının sağlık hizmetleri için yapacağı harcamaların nispeten azalması,
- Sigortalı kişi iş kazası, meslek hastalığı, doğum, ölüm gibi geçici veya sürekli çalışamayacağı durumlarda yapılacak olan tahsisattan kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu hanehalkının faydalanması,
- Gerekli şartları sağlayan sigortalının emekliliğe hak kazanması, gibi nedenlerle açıklamak mümkündür.

²⁷ Türkiye’de işgücü piyasasında 2006 yılında kayıt dışı istihdam %47 iken, 2010 yılında ise %43.3 olarak oldukça yüksektir. Sonraki yıllarda bu oran nispeten düşse de, Türkiye ekonomisi için bir problem olarak durmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 58).

Özellikle hanehalkı sorumlusunun ileriki yaşlarda muhtemel karşılaşacağı sağlık sorunları dolayısıyla sağlık harcamalarının artması ve çalışmaya zorluğu nedeniyle etkin bir sosyal güvenlik sistemine ihtiyaç daha belirgin hale gelmektedir. Türkiye’de 2012 yılında zorunlu hale getirilen genel sağlık sigortası uygulaması tüm hanehalklarını sistem içine almayı hedeflemiştir (Sosyal Güvenlik Kurumu, t.y. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/gss_tescil_sureci/gss_hangi_tarihten).

Analiz sonuçları literatürü destekler niteliktedir. Örneğin Dalgıç vd. (2015), Sigeze Güney (2018), Evcim vd. (2020) yaptıkları çalışmalarda hanehalkı sorumlusunun sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmasının hanenin yoksul olma ihtimalini azaltacağını tahmin etmişlerdir.

Kriz öncesi dönemde ve kriz döneminde hanehalkı sorumlusunun zorunlu sigortasının olmaması, zorunlu sigortası olmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini yükseltmektedir. Fakat kriz döneminde ise bu ihtimalin kriz öncesi döneme göre genellikle azaldığı tespit edilmiştir. Buradan sorumlusu zorunlu sigortalı olan hanelerin krizden etkilendiği söylenebilir. Her ne kadar kriz döneminde üst kategorilere geçiş ihtimallerinde düşüş olsa da işaret pozitif kaldığı için hanehalkı sorumlusunun zorunlu sağlık sigortası olması, olmamasına nispeten, krizden daha az etkilendiğini göstermektedir. *Kriz sonrasında* ise oranların genellikle düştüğü tahmin edilmiştir. Bu durum kriz sonrasında hanehalkı sorumlusu zorunlu sigortalı olan hanelerle, zorunlu sigortalı olmayan hanelerin refah seviyeleri arasındaki farkın nispeten düştüğünü ifade etmektedir. Sosyal güvenlik sisteminin, konu ve kişi açısından kapsamının genişletilmesi, özellikle kriz dönemlerinde, haneleri yoksulluğa karşı daha dayanıklı olmalarını sağlayabilir.

4.8.1.1.5. Eğitim

Hanehalkı sorumlusunun eğitim durumu ile yoksulluk arasındaki ilişkinin analiz sonuçları Tablo 15’te verilmiştir. Hanehalkı sorumlusunun *bir okul bitirmemesi* (okur-yazar değil, okur-yazar olup bir okul bitirmedi) temel sınıf olarak belirlenmiştir. Temel sınıfın en düşük eğitim seviyesi olarak belirlenmesindeki amaç hanehalkı sorumlusunun daha üst eğitim seviyeleri ile hanenin yoksulluk ihtimali üzerindeki etkisini ölçmektir. Çalışan eş içinde aynı durum geçerlidir.

Tablodaki analiz sonuçlarına göre; hanehalkı sorumlusunun ilköğretim, lise ve iki yıllık yüksekokul, dört yıllık yüksekokul ve fakülte mezunu olması, bir okul bitirmemesine göre, hanenin yoksul olma ihtimalini tüm yıllarda düşürmektedir. Başka bir deyişle hanehalkı sorumlusunun bir okul bitirememesi diğer tüm eğitim seviyelerine göre hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır.

Tablo 15: Hanehalkı Sorumlusu Eğitim Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları²⁸

HANEHALKI SORUMLUSU: EĞİTİM											
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Bir Okul Bitirmemesi											
Değişkenler	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>İlköğretim mezunu olması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	2.028	-	3.840	-	3.304	-	2.197	-	2.573
	2	-	2.578	-	3.335	-	4.360	-	2.706	-	2.568
	3	-	2.791	-	3.612	-	4.129	-	2.880	-	2.696
	4	-	2.449	-	3.806	-	3.885	-	3.120	-	2.752
	5	-	2.603	-	2.967	-	3.635	-	3.280	-	3.195
<i>Lise ve iki yıllık yüksek okul mezunu olması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	2.475	-	17.83	-	14.21	-	5.668	-	5.174
	2	-	3.083	-	6.810	-	13.77	-	9.651	-	5.183
	3	-	4.103	-	8.940	-	11.41	-	8.921	-	6.622
	4	-	4.061	-	8.014	-	10.18	-	10.26	-	6.569
	5	-	5.556	-	7.681	-	9.990	-	10.10	-	8.815
<i>Dört yıllık yüksek okul ve fakülte mezunu olması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	2.378	-	-	-	-	-	8.163	-	-
	2	-	2.805	-	-	-	-	-	-	-	-
	3	-	2.997	-	-	-	60.41	-	53.25	-	32.74
	4	-	3.267	-	91.94	-	81.13	-	72.41	-	30.85
	5	-	9.489	-	50.27	-	39.81	-	65.40	-	42.45

Hanehalkı sorumlusunun eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte oranların çoğunlukla yükselmesi dikkat çekicidir. Özellikle dört yıllık yüksek okul ve fakülte mezunlarının üst refah seviyelerinde olma ihtimallerinin yüksekliği göze çarpmaktadır. Örneğin söz konusu eğitim seviyesi için 2009 yılı model 1’de bu ihtimal 8.163 olarak tahmin edilmiştir. Sonuç olarak, hanehalkı sorumlusunun eğitim seviyesi ile hanenin yoksulluk ihtimali arasında ters orantı olduğunu görülmektedir. Bu gerçeği;

- Eğitim, bireylerin vasıf ve kabiliyetlerini geliştirerek istihdam edilme olanaklarını artırması,
- Bireylerin yoksulluğa düşmemek için ihtiyaç duydukları geliri kazanması çoğunlukla eğitim sayesinde mümkün olması,

²⁸ Hanehalkı sorumlusunun yüksek lisans ve doktora mezunu olması, 2006 ve 2008 yıllarında bazı modeller için, temel sınıfa göre hanenin yoksulluk ihtimalini azaltmaktadır. Diğer yıllar için katsayılar istatistiki olarak anlamsız çıktığından bu değişken tabloda verilmemiştir. Detaylar Ekler kısmındaki tablolardan görülebilir.

- İşsiz kalan eğitimli bireylerin tekrar iş bulması nispeten daha kısa sürede gerçekleşmesi,
- İstihdamdaki bireylerin üretkenliği ve buna bağlı olarak gelirlerinin artışı eğitimle doğrudan ilgili olması,
- Eğitim düzeyleri arasında brüt ücretler arasındaki farkın oldukça yüksek olması²⁹,
- Eğitim sadece gelir açısından değil, bir bütün olarak insan hayat kalitesini arttıran bir unsur olması (Saxton, 2000: 5), gibi nedenlerle açıklamak mümkündür.

Literatürde yoksulluk ile eğitim arasındaki ters orantıyı ortaya koyan çok sayıda çalışma mevcuttur. Baldacci vd., (2002), Kızılgöl (2009), Aran vd. (2010), Dal (2013), Acar ve Başlevent (2014), Biyase ve Zwane (2017, Sigeze Güney (2018), Evcim vd. (2020), Kılıç ve Çakmak Şahin (2021), Yakıcı Ayan ve Değirmenci (2021) bu çalışmalardan bazılarıdır. Analiz bulguları literatürü desteklemektedir.

Hanehalkı sorumlusunun bir okul bitirmemesine göre, ilköğretim, lise ve iki yıllık yüksekokul, dört yıllık yüksekokul ve fakülte mezunu olması, hanenin yoksul olma ihtimalini *kriz öncesi dönemde* azaltmaktadır. *Kriz döneminde* de benzer durum geçerlidir. Fakat kriz döneminde ihtimaller ilköğretim mezunları için genellikle düşmüştür. Bu durum hanehalkı sorumlusu ilköğretim mezunu olan hanelerin de krizden etkilendiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte kriz döneminde hanehalkı sorumlusu ilköğretim mezunu olan hanelerin, bir okul bitirmeyen hanelere göre, yoksul olma ihtimalleri daha düşük olduğu için krizden daha az etkilendiği söylenebilir. Hanehalkı sorumlusu lise ve iki yıllık yüksekokul, dört yıllık yüksekokul ve fakülte mezunu olan hanelerin yoksul *olma* ihtimalleri *kriz döneminde* genellikle azalmıştır. Sonuç olarak, hanehalkı sorumlusu bir okul bitirmeyen haneler krizden en fazla etkilenmiştir. *Kriz sonrasında* tüm eğitim seviyeleri için hanenin üst refah kategorilerine geçme ihtimalleri kriz döneminde göre genellikle azaldığı tespit edilmiştir. Bu bulgudan hareketle kriz sonrasında sorumlusu bir okul bitirmeyen hanelerin refah seviyelerinde kriz dönemine ve diğer hanelere göre bir iyileşme olduğu söylenebilir.

Analiz sonuçlarından hareketle krizden en çok etkilenen hanelerin eğitim durumlarına yönelik olarak; eğitim imkânları yaygınlaştırılmalı ve kalitesi arttırılmalıdır. Eğitim yaşı geldiği halde okula gitmeyen çocukların eğitime katılmaları sağlanmalıdır. Eğitim sistemi, bireylerin kabiliyetlerini geliştirebilmelerine olanak tanıyacak şekilde tasarlanmalıdır.

²⁹ Özellikle son yüzyılda ortaya çıkan bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler vasıflı işgücü talebini arttırması dolayısıyla vasıflı ve vasıfsız işgücü arasındaki ücret farkı yükselmiştir. Örneğin Türkiye’de aylık ortalama brüt ücretler 2006 yılında eğitim durumu ilkököl ve altında olanlar için 764 TL iken, eğitim durumu yüksekokul ve üstü olanlar için 2.088 TL, 2010 yılında ise aynı eğitim düzeyleri için brüt ücretler sırasıyla 1.512 TL ve 2.663 TL’dir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 65).

4.8.1.1.6. Sektör

Hanehalkı sorumlusunun çalıştığı sektör ile yoksulluk arasındaki ilişkinin analiz sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir. *Tarım (tarım, avcılık, ormancılık, balıkçılık) sektörü* temel sınıf olarak alınmıştır. Hizmetler sektörü; sektör 1 ve sektör 2 olarak ikiye ayrılmıştır. Hizmetler sektörünün iki kategoriye ayrılmasındaki amaç sektör 1'deki ticari faaliyetlerin hanenin yoksulluk ihtimali üzerindeki etkisini belirlenmektir. Çalışan eş içinde aynı durum geçerlidir. Ticaret sektöründe faaliyet gösteren hanehalkı sorumlusunun, tarım sektöründe faaliyet gösterenlere göre, hanenin yoksul olma ihtimalini azalttığı belirlenmiştir.

Tablo 16: Hanehalkı Sorumlusu Çalıştığı Sektör - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

HANEHALKI SORUMLUSU: SEKTÖR											
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Tarım Sektöründe Çalışması											
Değişkenler	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
Sanayi sektöründe ³⁰ çalışması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	-	-	1.540	-	6.123	-	2.944	-	2.185
	2	-	1.316	-	2.066	-	6.721	-	3.118	-	2.105
	3	-	1.776	-	1.727	-	5.113	-	2.896	-	1.974
	4	-	2.098	-	1.922	-	3.761	-	2.442	-	1.955
	5	-	1.922	-	2.109	-	2.700	-	2.417	-	1.490
Sektör 1 ³¹ 'de çalışması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	1.666	-	3.704	-	2.612	-	3.285	-	2.314
	2	-	1.816	-	2.115	-	3.389	-	3.666	-	2.126
	3	-	2.120	-	1.809	-	2.463	-	3.468	-	1.795
	4	-	2.251	-	1.925	-	2.959	-	2.912	-	1.990
	5	-	1.876	-	2.428	-	2.606	-	2.558	-	1.557
Sektör 2 ³² 'de çalışması durumunda, temel sınıfa göre ³³	1	-	-	-	2.680	-	3.450	-	2.512	-	1.611
	2	-	1.276	-	1.794	-	3.409	-	2.430	-	1.718
	3	-	1.684	-	1.456	-	2.943	-	2.501	-	1.738
	4	-	2.124	-	1.577	-	2.904	-	2.252	-	2.010
	5	-	1.696	-	1.835	-	2.706	-	2.565	-	1.777

³⁰ Madencilik ve taş ocakçılığı, imalat sanayi, elektrik gaz ve su, inşaat ve bayındırlık.

³¹ Toptan ve perakende ticaret, motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı.

³² Otel ve lokantalar, ulaştırma, haberleşme ve depolama hizmetleri, mali aracı kuruluşların faaliyetleri, gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri, kamu yönetimi ve savunma, zorunlu sosyal güvenlik, eğitim, sağlık işleri ve sosyal hizmetler, diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri.

³³ Ayrıca hanehalkı sorumlusunun tabloda belirtilen sektörlerin dışında kalan diğer sektörlerde çalışması, tarım sektörüne nazaran, hanenin yoksul olma ihtimalini düşürmektedir. Detaylar Ekler kısmında tablolardan görülebilir.

Tablodaki tüm analiz sonuçları birlikte değerlendirildiğinde; hanehalkı sorumlusunun sanayi sektöründe, hizmetler sektöründe (sektör 1 ve sektör 2) çalışması, hanehalkı sorumlusunun tarım (tarım, avcılık, ormancılık, balıkçılık) sektörlerinde çalışmasına nispeten hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Örneğin hanehalkı sorumlusunun hizmetler sektöründe çalışması, tarım sektöründe çalışmasına göre, hanenin üst refah kategorilerine çıkma ihtimalini 2009 yılı model 3'te 2.896 kat arttırmaktadır. Diğer bir deyişle hanehalkı sorumlusunun tarım sektöründe çalışması diğer sektörlerle nazaran hanenin yoksul olma ihtimalini tüm yıllarda yükseltmektedir. Bu analiz sonucu;

- Türkiye'de tarım sektöründeki istihdam, 2006-2010 döneminde, toplam istihdamın yaklaşık %24.2'sini oluşturmaya karşın, sektörün GSYH içindeki payı %10'un altında kalması (TÜİK, 2014a: 9),
- Türkiye'de 2006 yılında tarım sektöründe çalışan işgücünün %87.8'i kayıt dışı olması ve 2010 yılında bu oranın %85.5 olarak gerçekleşmesi (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 58),
- Ücretsiz aile işçisi olarak çalışan bireylerin sayısının oldukça fazla olduğu tarım sektöründe gizli işsizliğin yüksek olması,
- Bu sektörde bireylerin çoğunlukla düşük ücretli, günübirlik, mevsimlik ve sigortasız olarak çalışması,
- Tarımsal ürün verimsizliği, üretim maliyetlerin yüksekliği, sulama olanaklarının kısıtlılığı, tarım alanlarının küçülmesi ve parçalı tarım arazileri gibi sorunların bu sektördeki kazançları düşürmesi,
- Tarım sektöründe yoksulluk oranının diğer sektörlerle nazaran daha yüksek olması; Örneğin Türkiye'de 2006 yılında tarım sektöründe yoksulluk oranı %33.86, sanayi sektöründe %10.12, hizmet sektöründe ise %7.23 olması (TÜİK, 2009) gibi faktörlerle açıklanabilir.

Tüm bu dezavantajlar nedeniyle hanehalkı sorumlusunun tarım sektöründe çalışması, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Bu sonuç literatür bulgularıyla uyumludur. Örneğin Baldacci vd., (2002), Kızılgöl (2009), Aran vd. (2010), Evcim vd. (2020), çalışmalarında benzer neticelere ulaşmışlardır.

Hanehalkı sorumlusunun tarım sektöründe çalışmasına göre, sanayi ve hizmetler (sektör 1 ve sektör 2) sektöründe çalışması *kriz öncesi dönemde* hanenin yoksul olma ihtimalini düşürmektedir. *Kriz döneminde* de benzer durum geçerli olup, bu ihtimal genellikle daha da artmıştır. Diğer bir ifadeyle kriz döneminde; hanehalkı sorumlusunun sanayi ve hizmetler sektöründe çalışması, tarım sektöründe çalışmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini daha da azaltmıştır. Sonuç olarak kriz döneminde; hanehalkı sorumlusunun tarım sektöründe çalışması, diğer sektörlerde çalışmasına nispeten, hanenin yoksul olma ihtimalini yükseltmekte ve hanenin krizden daha fazla etkilenmesine neden olmaktadır.

Kriz döneminde tarım sektöründe çalışan sayısı artmıştır. 2006 yılında yaklaşık 4.9 milyon kişi tarım sektöründe faaliyet gösterirken, 2009 yılında bu sayı yaklaşık 5.2 milyona çıkmıştır. Sanayi sektörü 2008 yılında toplam istihdamın %26.8'ini oluştururken, kriz etkisiyle bu oran 2009 yılında %25.3'e düşmüştür (TÜİK, 2014a: 9). Tarım sektöründe çalışan sayısındaki artışın, kriz etkisiyle daralan sanayi sektöründen kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Tarım sektörü bu yönüyle işsiz kalanların düşük ücretlere istihdam edildiği bir *kaçış sektörü* özelliği taşımaktadır (TÜİK, 2014a: 9). Her ne kadar bu sektöre girmek kolay olsa da sektörde çalışanların yoksulluk oranı diğer sektörlerle nazaran oldukça yüksektir. Örneğin 2009 yılında tarım sektöründe yoksulluk oranı %33.01, sanayi sektöründe %9.63, hizmetler sektöründe %7.16'dır. 2009 yılı tarım sektörü yoksulluk oranı 2006 ve 2007 yılları ortalamasının (%32.95) üzerindedir (TÜİK, 2009). Dolayısıyla hanehalkı sorumlusu bu sektörde çalışan hanelerin krizden daha fazla etkilendikleri söylenebilir.

Kriz sonrası dönemde ise hanehalkı sorumlusunun tarım sektörü dışında çalışması yine hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Ancak ihtimallerde genellikle düşüşler olmuştur. Bu durum sorumlusu tarım sektöründe çalışan hanelerle sorumlusu diğer sektörde çalışan hanelerin refah seviyelerinin kriz dönemine nispeten birbirine yaklaştığını göstermektedir.

Tarım sektöründe faaliyet gösteren hanelere dönük uygulanacak bir takım politikalar bu hanelerin kriz karşısında kırılganlığını azaltabilir. Örneğin; tarım sektörünün verimliliğini arttırmaya yönelik olarak, bu sektörde faaliyet gösterenlere uygulamalı mesleki eğitimler verilebilir. Tarım teknolojileri geliştirilmeli, yeni teknolojileri kullanabilmeleri konusunda çiftçiler eğitilmelidir. Çiftçiler, pazarlama stratejileri konusunda bilinçlendirilmelidirler. Tarımsal ürünlerin üretim maliyetlerini azaltacak önlemler alınmalıdır. Tarımsal teşvikler artırılmalı ve etkin denetimi sağlanmalıdır.

4.8.1.1.7. İşteki Durum

Tablo 17'de hanehalkı sorumlusunun işteki durumu ile yoksulluk arasındaki ilişkinin analiz sonuçları verilmiştir. *Düzenli ücretli* olarak çalışan hanehalkı sorumlusu temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablodaki analiz bulguları; hanehalkı sorumlusunun işveren olarak çalışması, düzenli ücretli³⁴ çalışmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Bu sonucu;

- 2006 yılında, işveren olarak çalışanların yoksulluk oranı %3.75 iken 2009 yılında % 2.33'e gerilemesi (TÜİK, 2014a: 9),

³⁴ İşletmenin kârından tamamen bağımsız olarak belirlenen temel bir ücret karşılığında çalışanları kapsar.

- İşveren olarak çalışanların çoğunlukla sürekli işlerde ve hukuk, muhasebe, mimarlık, mühendislik gibi nispeten yüksek getirili mesleklerde faaliyet göstermesi,
- Bu grup çalışanların kayıt dışı istihdam oranlarının düşük olması ve sosyal güvenlik sisteminin avantajlarından faydalanabilmeleri (Öztepe ve Akbaş, 2018, 91),
- İşveren olarak çalışanların gelirleri düzenli ücretli çalışanlara göre daha esnek olması ve enflasyon karşısında işverenlerin reel gelirlerini koruyabilme olanaklarının daha fazla olması,
- Düzenli ücretli çalışanın alacağı ücreti, işletme kârından bağımsız olarak işverenin belirlemesi gibi nedenlerle açıklanabilir.

Tablo 17: Hanehalkı Sorumlusu İşteki Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

HANEHALKI SORUMLUSU: İŞTEKİ DURUM ³⁵											
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Düzenli Ücretli Olarak Çalışması											
Değişkenler	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
İşveren olarak çalışması durumunda, temel sınıfa göre ³⁶	1	0.649	-	-	-	-	-	-	6.030	-	-
	2	0.821	-	-	5.718	-	22.31	-	4.210	-	2.387
	3	-	1.388	-	5.710	-	6.456	-	4.475	-	2.763
	4	-	1.818	-	7.060	-	7.603	-	5.263	-	3.579
	5	-	2.130	-	4.227	-	5.182	-	4.735	-	4.647
Kendi hesabına çalışması durumunda, temel sınıfa göre ³⁷	1	-	-	-	-	-	-	-	-	0.488	-
	2	-	-	-	-	-	-	-	-	0.619	-
	3	-	-	-	-	-	-	-	1.302	-	-
	4	-	1.460	-	1.266	-	1.207	-	1.452	-	-
	5	-	1.579	-	1.257	-	1.387	-	1.466	-	1.284

Tablodaki sonuçlara göre; hanehalkı sorumlusunun kendi hesabına çalışması, düzenli ücretli çalışmasına göre, hanenin yoksulluk olma ihtimalini azaltmaktadır. Fakat hanehalkı sorumlusunun kendi hesabına çalışması, düzenli ücretli çalışanlara göre hanenin yoksul olma ihtimalini yükseltmesi beklenir. Sadece 2010 yılı model 1 ve model 2 sonuçları beklentilere uygundur. Analiz sonuçları diğer yıllar için aksi yönde çıkmıştır ve beklentilere uymadığı söylenebilir. Türkiye’de kendi hesabına çalışanlar grubu oldukça heterojen bir yapıdadır. Esnaf ve sanatkârlar, şirket ortakları, tarımsal faaliyette bulunanlar bu grup içinde sayılır. Bu grubun en temel özelliği bireysel

³⁵ Hanehalkı sorumlusunun 2006 yılı model 1’de ücretsiz aile işçisi olarak çalışması, düzenli ücretli çalışmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Ayrıca 2008 yılı model 2, model 3’te ve 2010 yılı model 1, model 2, model 3’te hanehalkı sorumlusunun yevmiyeli olarak çalışması, düzenli ücretli çalışmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Diğer yıllarda katsayılar anlamsız çıktığından bu değişkenlere tablolarda yer verilmemiştir. Detaylar Ekler kısmında tablolarda görülebilir.

³⁶ 2006 model 1 ve model 2 sonucu beklentilere uymamaktadır.

³⁷ 2010 model 1 ve model 2 dışındaki sonuçlar beklentilere uymamaktadır.

alışmalarından ötürü kazançlarının düzenli olmayışıdır. Buna bağlı olarak çoğunlukla kayıt dışı çalışırlar ve sosyal güvenlik sistemine dâhil değillerdir (ztepe ve Akbaş, 2018, 67). Kendi hesabına çalışanların yoksulluk oranı 2006 yılında %22.06 iken 2009 yılında %22.49 olmuştur (TK, 2014b: 9). Bu grup çalışanların yoksulluk oranları oldukça yüksektir. Dolayısıyla hanehalkı sorumlusunun düzenli ücretli çalışmasına göre kendi hesabına çalışması, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmayı beklenir.

Hanehalkı sorumlusunun düzenli ücretli olarak çalışmasına göre, işveren olarak çalışması *kriz öncesi dönemde* hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. *Kriz döneminde* ve *kriz sonrası dönemde* oranlarda genellikle düşüşler gözlemlenmiştir. Bu durumda hanehalkı sorumlusu işveren olarak çalışan hanelerin krizden etkilendiği söylenebilir. Fakat işaret pozitif olduğundan hanehalkı sorumlusunun işveren olarak çalışması, düzenli ücretli çalışmasına göre, krizden daha az etkilendiğini ifade etmek mümkündür. Hanehalkı sorumlusunun düzenli ücretli olarak çalışmasına göre, kendi hesabına çalışması *kriz öncesi ve kriz döneminde* hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere bu sonuç beklentilere uymamaktadır. Kriz sonrası dönemde ise sadece model 1 ve model 2’de beklentilere uygun olarak hanehalkı sorumlusunun kendi hesabına çalışması hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır.

4.8.1.1.8. İstihdam şekli

Hanehalkı sorumlusunun istihdam şekli ile yoksulluk arasındaki ilişkinin analiz sonuçları Tablo 18’de gösterilmiştir. Bu değişken için hanehalkı sorumlusunun *sürekli istihdamda* olması temel sınıf olarak belirlenmiştir. Tabloda hanehalkı sorumlusunun istihdam şekline göre 2008 ve 2010 yıllarında anlamlı çıkan oranlar verilmiştir. Diğer yıllar için oranlar anlamlı çıkmamıştır.

Tablodaki analiz bulguları, hanehalkı sorumlusunun sürekli istihdamda olmasına göre, geçici istihdamda veya sabit süreli sözleşmeli olarak ve sözleşmesiz olarak arada sırada çalışması hanenin yoksul olma ihtimalini arttırdığını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle hanehalkı sorumlusunun geçici istihdamda veya sabit süreli sözleşmeli ve sözleşmesiz olarak arada sırada çalışması, sürekli istihdamda olmasına göre hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Sürekli istihdamda olmak, diğer durumlara nispeten, gelirin sürekli olması anlamına geleceğinden hanenin yoksul *olma* ihtimalini düşürmesi beklentilere uygundur.

Geçici istihdam işgücü piyasasının temel sorunlarındanır. Geçici istihdam, genellikle düşük ücretli ve sigortasız çalışma şartlarını beraberinde getirir. Özellikle 1980’lerden sonra üretim sistemlerinde meydana gelen değişmeler, yoksulluğu ve özellikle çalışanların yoksulluğunu tetiklemiştir. Bir içi olan fakat yoksulluktan kurtulamayanları ifade eden çalışan yoksulluğu; fason üretim, taşeron işletme, evden çalışma, düzensiz işlerde çalışma gibi nedenlerle yaygınlaşmıştır

(Erdoğan ve Kutlu, 2014: 75). Bu durumda hanehalkı sorumlusunun geçici istihdamda veya sabit süreli sözleşmeli olarak ve sözleşmesiz olarak arada sırada çalışması, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırması beklenti dâhilindedir. Bu değişkenler için *kriz dönemi* analiz sonuçları anlamsız çıktığından kriz etkisi, bu çalışma grupları için tespit edilememiştir.

Tablo 18: Hanehalkı Sorumlusu İstihdam Şekli - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

HANEHALKI SORUMLUSU: İSTİHDAM ŞEKLİ					
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Sürekli İstihdamda Olması					
Değişkenler	M	Yıllar			
		2008		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Geçici istihdamda veya sabit süreli sözleşmeli olarak çalışması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	0.466	-
	2	-	-	-	-
	3	-	-	-	-
	4	-	-	-	-
	5	0.128	-	-	-
<i>Sözleşmesiz olarak arada sırada çalışması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	0.561	-
	2	0.449	-	0.582	-
	3	0.517	-	-	-
	4	-	-	-	-
	5	0.062	-	0.557	-

.Hanehalkı sorumlusunun ek işte çalışması, çalışmamasına göre, 2007 yılı model 1 ve model 3'te hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmakta iken 2008 yılı model 4'te yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Hanehalkı sorumlusunun ek işte çalışması gelirini arttıracığından, analiz sonucu 2007 yılı sonuçları beklentilere uygun iken, 2008 yılı sonuçları beklentilere uygun değildir. Diğer yıllar için oranlar anlamsız çıktığından bu değişken tabloda gösterilmemiştir. Detaylar Ekler kısmındaki tablolarda görülebilir.

4.8.1.1.9. Sendika

Hanehalkı sorumlusunun sendikaya kayıt durumu ile hane yoksulluk ilişkisinin analiz sonuçları tablo 19'da verilmiştir. Temel sınıf olarak, hanehalkı sorumlusunun *sendikaya kayıtlı olmaması* şeklinde belirlenmiştir.

Tablo 19: Hanehalkı Sorumlusu Sendikaya Kayıt Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

HANEHALKI SORUMLUSU: SENDİKAYA KAYIT											
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Sendikaya Kayıtlı Olmaması											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Sendikaya kayıtlı olması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	0.576	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	0.681	-	-	-	-	3.209	-	-	-	-
	3	-	-	-	2.693	-	4.128	-	27.61	-	7.944
	4	-	1.738	-	2.867	-	4.028	-	10.86	-	3.770
	5	-	2.176	-	1.875	-	2.503	-	2.624	-	2.671

Tablo 19'daki analiz bulgularına göre hanehalkı sorumlusunun sendikaya kayıtlı olması, 2006 yılı model 1 ve model 2 dışında, hanenin yoksul olma ihtimalini azalttığı söylenebilir. Bu sonuç;

- Sendikaların toplu pazarlık, reel ücretlerin artması, iş güvencesi, sosyal hakların geliştirilmesi, kayıt dışı istihdamın azaltılması, yönetime katılma gibi işlevleri yerine getirerek işgücünün refah seviyesini yükseltmesi,
- Etkin işleyen bir sendika sisteminin gelir dağılımını iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılmasında önemli rol oynaması (Akkaya, 2004: 111), buna karşılık etkin işlemeyen sendika sisteminin çalışanların yoksulluk nedenleri arasında sayılması (Erdoğan ve Kutlu, 2014: 64),
- Sendikaların sadece çalışanların değil aynı zamanda işsizlerinde toplumsal örgütlenmesine yardımcı olması³⁸ gibi gerekçelerle açıklanabilir.

Kriz öncesi dönemde hanehalkı sorumlusunun sendikaya kayıtlı olması 2006 yılı model 1 model 2 dışında hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Benzer durum *kriz dönemi* için de geçerlidir ve oranlarda kriz öncesine göre artışlar söz konusudur. Buradan hanehalkı sorumlusunun sendikaya kayıtlı *olmaması* durumunda krizden daha fazla etkilendiği anlaşılmaktadır. *Kriz sonrası* için oranların genellikle düştüğü gözlenmiş ve iki grup arasındaki refah farkı kriz dönemine nispeten kapanmıştır.

³⁸ Örneğin sendikal faaliyetlerin yaygın olduğu Kuzey ve Batı Avrupa ülkelerinde (özellikle Danimarka, Finlandiya, İsveç, Belçika uygulamaları) sendikalar, işsiz üyelerine işsizlik sigortası, maddi yardım, mesleki eğitimler gibi hizmetler sunarak onları yoksulluğa karşı korumayı hedeflemişlerdir. Sendikalaşma oranın yüksek olduğu bu ülkelerde yoksulluk oranlarının düşük olması dikkat çekicidir (Sapancalı, 2007: 11).

Analiz bulgularına göre hanelerin krizden daha az etkilenmelerini sağlamak için hanehalkı sorumlularının sendikaya kayıtlı olması teşvik edilmelidir. Ayrıca sendikal faaliyetler işsizleri de kapsayacak biçimde geliştirebilir.

4.8.1.2. Hanehalkı Sorumlusunun Eşi

Bu başlık altında hanehalkı sorumlusunun çalışan eşinin özellikleri ile hane yoksulluk durumu arasındaki ilişkinin genelleştirilmiş sıralı logit analiz sonuçları verilmiştir. Özet tablolarda istatistiki olarak anlamlı olan odds rasyolar yer almaktadır. İktisadi gerekçeler hanehalkı sorumlusu değişkenleri ile benzer olduğu için eş değişkenleri için tekrarlanmamıştır.

4.8.1.2.1. Eğitim

Tablo 20’de hanehalkı sorumlusunun çalışan eşinin eğitim durumu ile hane yoksulluk ilişkisinin analiz sonuçları verilmiştir.

**Tablo 20: Hanehalkı Sorumlusunun Çalışan Eşinin Eğitim Durumu - Yoksulluk İlişkisi
Analiz Sonuçları**

HANEHALKI SORUMLUSU ÇALIŞAN EŞİ: EĞİTİM											
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Çalışan Eşinin Bir Okul Bitirmemesi											
Değişkenler	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
İlköğretim mezunu olması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	2.357	-	4.313	-	3.892	-	3.199	-	3.325
	2	-	3.229	-	3.232	-	3.285	-	3.076	-	2.725
	3	-	2.784	-	2.892	-	2.652	-	2.780	-	2.261
	4	-	2.520	-	2.604	-	2.846	-	2.368	-	1.967
	5	-	2.198	-	2.354	-	2.519	-	2.320	-	2.108
Lise ve iki yıllık yüksek okul mezunu olması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	-	-	-	-	22.22	-	2.789	-	8.956
	2	-	-	-	-	-	16.65	-	6.773	-	13.47
	3	-	-	-	16.35	-	14.45	-	9.236	-	13.22
	4	-	4.877	-	12.90	-	9.847	-	8.940	-	10.90
	5	-	8.472	-	8.286	-	10.97	-	12.42	-	8.749
Dört yıllık yüksek okul ve fakülte mezunu olması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	-	9.401	-	-	-	-	-	-	-	-
	3	-	7.643	-	-	-	-	-	-	-	-
	4	-	8.314	-	-	-	-	-	-	-	-
	5	-	7.403	-	69.38	-	48.99	-	231.4	-	253.4

Bu değişken için temel sınıf *alışan eşin bir okul bitirmemesi* olarak belirlenmiştir. Tablodaki analiz sonuçları; hanehalkı sorumlusunun eőil ilköğretim, lise ve iki yıllık yüksekokul, dört yıllık yüksekokul ve fakülte mezunu olması, bir okul bitirmemesine göre, hanenin yoksul olma ihtimalini azalttığını ifade etmektedir. Dört yıllık yüksekokul ve fakülte eğitim seviyesinde oranların yükseldiğı ve anlamlı oran sayılarının azaldığı görülmektedir. Sonuç olarak hanehalkı sorumlusunun eşinin bir okul bitirememesi diğertüm eğitim seviyelerine göre, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Bu durumda hanehalkı sorumlusunun eşinin eğitim seviyesi ile hanenin yoksul olma ihtimali arasında ters orantı olduğı söylenebilir. Nitekim Kızılgöl (2009) yaptığı çalışmada, hanehalkı sorumlusunun eşinin eğitim seviyesi ilerledikçe hanenin yoksul olma ihtimalinin azalacağı sonucuna varmıştır.

Kriz öncesi dönemde; hanehalkı sorumlusu eőil ilköğretim, lise ve lise dengi meslek ve iki yıllık yüksekokul, dört yıllık yüksekokul ve fakülte mezunu olan hanelerin, bir okul bitirmeyen hanelere göre, yoksul olma ihtimali düşüktür. *Kriz döneminde* bu ihtimal ilköğretim, lise ve lise ve iki yıllık yüksekokul mezunları için genellikle azalmıştır. Hanehalkı sorumlusunun eőil, bu eğitim seviyelerinde olan hanelerin krizden etkilendiğini söylemek mümkündür. Fakat katsayı işaretleri pozitif olduğundan hanehalkı sorumlusu eőil bir okul bitirmeyen hanelerin krizden en fazla etkilendiğini söylemek mümkündür. Hanehalkı sorumlusu eşinin dört yıllık yüksekokul ve fakülte mezunu olması hanenin yoksul olma ihtimalini kriz döneminde dikkate değeri şekilde azaltmıştır. *Kriz sonrasında* ilköğretim mezunu olan haneler için oranlar genellikle düşmüş, lise ve lise dengi meslek ve iki yıllık yüksekokul, dört yıllık yüksekokul ve fakülte mezunu olan haneler için yükselmiştir.

4.8.1.2.2. Sektör

Hanehalkı sorumlusunun eşinin çalıştığı sektör ile hane yoksulluk ilişkisinin analiz sonuçları tablo 21’de verilmiştir. Eşin *tarım (tarım, avcılık, ormancılık, balıkçılık) sektöründe* alışması temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablodaki analiz sonuçlarına göre; hanehalkı sorumlusunun eşinin sanayi ve hizmetler sektöründe (sektör 1 ve sektör 2) alışması, tarım (tarım, avcılık, ormancılık, balıkçılık) sektörlerinde çalışmasına nispeten hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Başka bir ifadeyle hanehalkı sorumlusunun eşinin tarım sektöründe çalışması, diğert sektörlerle nazaran, hanenin yoksul olma ihtimalini yükseltmektedir. Analiz sonuçları literatüre uygundur. Örneğini Kızılgöl (2009) yaptığı çalışmada, hanehalkı sorumlusunun eşinin ticaret ve hizmet sektörlerinde çalışması hanenin yoksul olma ihtimalini azalttığını tahmin etmiştir.

Tablo 21: Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Çalıştığı Sektör - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

HANEHALKI SORUMLUSU EŞİ: SEKTÖR											
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Tarım Sektöründe Çalışması											
Değişkenler	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
Sanayi sektöründe çalışması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	-	-	18.44	0.040	-	-	-	-	3.631
	2	-	-	-	5.110	-	-	-	-	-	2.226
	3	-	-	-	3.796	-	-	-	1.921	-	1.435
	4	-	1.938	-	3.524	-	-	-	1.905	-	1.926
	5	-	2.086	-	2.803	-	-	-	1.607	-	1.544
Sektör 1'de çalışması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	-	-	-	5.749	-	-	-	-	-	2.697
	3	-	46.26	-	8.551	-	-	-	-	-	2.553
	4	-	5.453	-	8.285	-	-	-	-	-	2.428
	5	-	4.127	-	6.973	-	-	-	-	-	2.573
Sektör 2'de çalışması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	-	-	11.84	-	-	-	-	-	-
	2	-	2.709	-	5.971	-	-	-	-	-	1.940
	3	-	1.813	-	5.277	-	-	-	-	-	1.531
	4	-	1.842	-	4.951	-	-	-	-	-	1.858
	5	-	2.068	-	4.970	-	-	-	-	-	2.371

Analiz sonuçlarına dönemsel olarak bakıldığında *kriz öncesi dönemde* hanehalkı sorumlusunun eşinin tarım sektöründe çalışmasına göre, sanayi ve hizmet (sektör 1 ve sektör 2) sektöründe çalışması, hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Kriz döneminde ise bu ihtimal sanayi sektörü için düşmüştür. Buradan hanehalkı sorumlusu eşi sanayi sektöründe çalışan hanelerin krizden etkilendiğini söylemek mümkündür. Fakat kriz yılında hanehalkı sorumlusu eşi sanayi sektöründe çalışan hanelerin tarım sektöründe çalışan hanelere göre yoksul olma ihtimali daha düşük olduğu için tarım sektöründe çalışan hanelerin krizden daha fazla etkilendiği söylenebilir. Hizmetler sektörü için 2009 yılı oranları anlamsız çıktığından kriz etkisi belirlenememiştir. *Kriz sonrası dönemde* kriz öncesine göre oranlarda genellikle düşüşler söz konusudur. Bu durum kriz sonrası dönemde hanehalkı sorumlusunun eşi tarım sektöründe çalışan hanelerin refah seviyeleri ile diğer sektörlerde çalışan hanelerin refah seviyeleri arasındaki farkın azaldığını ifade etmektedir.

4.8.1.2.3. İsteği Durum

Tablo 22’de hanehalkı sorumlusunun eşinin işteği durumu ile hane yoksulluğu arasındaki ilişkinin analiz sonuçları verilmiştir. Temel sınıf olarak eşin düzenli ücretli olarak çalışması alınmıştır.

Tablo 22: Hanehalkı Sorumlusu Eşinin İşteği Durumu - Yoksulluk İlişkisi
Analiz Sonuçları³⁹

HANEHALKI SORUMLUSU EŞİ: İŞTEĞİ DURUM							
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Düzenli Ücretli Olarak Çalışması							
Değişkenler	M	Yıllar					
		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Kendi hesabına çalışması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	0.210	-	-	-
	2	0.318	-	0.498	-	0.494	-
	3	0.337	-	0.434	-	0.422	-
	4	0.411	-	0.407	-	0.492	-
	5	0.503	-	0.482	-	-	-
<i>Ücretsiz aile işçisi olarak çalışması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	0.371	-	0.120	-	-	-
	2	0.252	-	0.229	-	0.422	-
	3	0.228	-	0.279	-	0.422	-
	4	0.299	-	0.280	-	0.531	-
	5	0.379	-	0.371	-	-	-

Tablo 22’deki analiz bulgularından hanehalkı sorumlusunun eşinin kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışması, düzenli ücretli çalışmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Başka bir ifadeyle hanehalkı sorulusu eşinin düzenli ücretli olarak çalışması, kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışmasına nazaran hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır.

Türkiye’de işteği duruma göre yoksulluk oranı yüksek kesimlerden biri de ücretsiz aile işçileridir. Hatta 2006 yılında %31.98 yoksulluk oranı ile işteği duruma göre en yoksul kesim ücretsiz aile işçileridir. Bu oran, 2009 yılında küçük miktar gerileyerek %29.58 olmuştur (TÜİK, 2009). Düzenli bir gelire sahip olamayan ücretsiz aile işçilerinin, hanehalkı sorumlusunun vereceği küçük miktar harçlıklara dışında, bir gelirleri yoktur. Çoğunlukla herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna

³⁹ Hanehalkı sorumlusunun eşinin yevmiyeli olarak çalışması, 2006 yılı için model 1’de ve 2010 yılı için model 3’te temel sınıfa göre, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Ayrıca hanehalkı sorumlusunun eşinin işveren olarak çalışması, 2009 ve 2010 yılları için model 5’te, hanenin yoksulluk ihtimalini azaltmaktadır. Diğer yıllar istatistiki olarak anlamsız olduğundan tabloda bu değişkenlere yer verilmemiştir. Detaylar Ekler kısmındaki tablolardan görülebilir.

kayıtlı değildir. Bu istihdam türünün daha çok kırsal alanda ve küçük tarım işletmelerinde görülmesi, problemi daha da derinleştirmektedir (Korukçuoğlu, 2012:79). Dolayısıyla hanehalkı sorumlusunun eşinin ücretsiz aile işçisi olarak çalışması, düzenli ücretli olarak çalışmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırması beklentilere uygundur.

Dönemsel olarak bakıldığında 2006 ve 2007 yılları için oranlar anlamsız olması dolayısıyla *kriz öncesi dönemde* bu değişkenlerin hanenin yoksulluk ihtimali üzerindeki etkisi gözlemlenememiştir. Diğer taraftan hanehalkı sorumlusunun eşinin kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışması, düzenli ücretli çalışmasına göre, *kriz döneminde* hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmakta ve krizden bu iki grupta olan hanelerin daha çok etkilendiği görülmektedir.

Ayrıca kriz dönemi oranlarına bakıldığında, hanehalkı sorumlusunun eşinin, kendi hesabına çalışması, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmasına göre, yoksul olma ihtimalinin daha yüksek olduğu söylenebilir. *Kriz sonrası dönem* için oranların hanehalkı sorumlusu eşi kendi hesabına çalışan haneler için belirgin bir fark olmadığı, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan haneler için ise oranların yükseldiği gözlemlenmiştir. Buradan hanehalkı sorumlusu eşi ücretsiz aile işçisi olarak çalışması hanenin, düzenli ücretli çalışmasına göre, refah seviyesini kriz sonrası dönemde daha da kötüleştirdiği sonucu çıkarılabilir.

4.8.1.2.4. İstihdam Şekli

Tablo 23 hanehalkı sorumlusunun eşinin istihdam şekli ile hane yoksulluk durumu ilişkisinin analiz sonuçlarını vermektedir. Bu değişken için eşin *sürekli istihdamda olması* temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablo 23: Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin İstihdam Şekli - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

HANEHALKI SORUMLUSU EŞİ: İSTİHDAM ŞEKLİ					
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Eşi Sürekli İstihdamda Olması					
Değişken	M	Yıllar			
		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Sözleşmesiz olarak arada sırada çalışması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	0.261	-	-	-
	2	-	-	0.382	-
	3	-	-	0.416	-
	4	-	-	-	-
	5	-	-	-	-

Tablodaki analiz bulguları; hanehalkı sorumlusunun eşinin sürekli istihdamda olduğu duruma göre, sözleşmesiz olarak arada sırada çalışması, hanenin yoksul olma ihtimalini kriz döneminde arttırdığını ifade etmektedir. Kriz öncesi dönemde oranlar anlamsız çıkmıştır. *Kriz sonrası dönemde* hanehalkı sorumlusu sözleşmesiz olarak arada sırada çalışması hanenin yoksul olma ihtimalini arttırdığını ifade etmektedir.

4.8.1.2.5. Sendika

Tablo 24'te hanehalkı sorumlusunun eşinin sendikaya kayıt durumu ile yoksulluk arasındaki analiz sonuçları verilmiştir. Temel sınıf olarak *eşin sendikaya kayıtlı olmaması* olarak belirlenmiştir.

Tablo 24: Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Sendikaya Kayıt Durumu - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

HANEHALKI SORUMLUSU EŞİ: SENDİKAYA KAYIT											
Temel Sınıf: Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Sendikaya Kayıtlı Olmaması											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Sendikaya kayıtlı olmaması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	4	0.311	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	5	-	-	-	6.877	-	5.517	-	5.954	3.291	-

Analiz bulgularına göre hanehalkı sorumlusunun eşinin sendikaya kayıtlı olması, 2006 yılı model 4 ve 2010 yılı model 5 dışında, hanenin yoksul olma ihtimalini azalttığı söylenebilir. Örneğin 2009 yılında model 5'te, hanehalkı sorumlusunun eşinin sendikaya kayıtlı olması durumunda, olmamasına göre, hanenin üst refah seviyesinde olma ihtimali 5.954 kat daha fazladır.

Hanehalkı sorumlusunun eşinin sendikaya kayıtlı olması *kriz öncesi dönemde*, hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. *Kriz döneminde* benzer durum söz konusu olup ihtimal düşmüştür. Bu sonuçlardan hanehalkı sorumlusunun eşinin sendikaya kayıtlı olması, krizden etkilendiğini göstermektedir. Fakat kriz döneminde hanehalkı sorumlusunun eşinin sendikaya kayıtlı olması kayıtlı olmamasına göre yoksul olma ihtimalini azalttığı için krizden sendikaya kayıtlı olmayanların daha fazla etkilendiği söylenebilir. Tabloda *kriz sonrası dönemde* hanehalkı sorumlusunun eşinin sendikaya kayıtlı olması hanenin yoksul olma ihtimalini arttırdığı görülmektedir. Bu sonuç beklentilerle örtüşmemektedir.

4.8.1.3. Konut Özellikleri, Varlıklar ve Diğerleri

Bu başlık altında hanehalkının ikamet ettiği konut özellikleri, sahip olunan bazı varlıklar ve diğer değişkenler ile hane yoksulluk durumu arasındaki ilişkinin genelleştirilmiş sıralı logit analiz sonuçları verilmiştir.

4.8.1.3.1. Konut Tipi

Tablo 25’te hanenin ikamet ettiği konut tipi ile yoksulluk arasındaki analiz sonuçları verilmiştir. Konut tipi değişkeni için *müstakil konut – bağımsız veya tek duvarla bitişik* olan konutlar temel sınıf olarak seçilmiştir.

Tablo 25: Konut Tipi - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

KONUT ÖZELLİKLERİ: KONUT TİPİ											
Temel Sınıf: Müstakil Konut - Bağımsız veya Tek Duvarla Bitişik											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Apartman ve diğer konutlarda ikamet etmesi durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	-	3.079	-	4.202	-	2.791	-	3.320
	2	-	1.687	-	4.016	-	3.484	-	3.144	-	3.421
	3	-	1.818	-	3.258	-	3.319	-	3.107	-	3.085
	4	-	1.924	-	3.414	-	3.187	-	2.883	-	2.777
	5	-	2.042	-	3.303	-	2.711	-	2.340	-	2.391

Analiz bulguları; hanehalkının müstakil konut - bağımsız veya tek duvarla bitişik konutlarda ikamet etmesine göre, apartman ve diğer konutlarda ikamet etmesi yoksul olma ihtimalini azalttığı göstermektedir. Müstakil konut – bağımsız veya tek duvarla bitişik; kat sayısına bakılmaksızın ikamet amaçlı kullanılan, bir veya iki konut bulunan binalara denir. Apartmanda ise konut sayısı üç veya daha fazladır. Müstakil konut – bağımsız veya tek duvarla bitişik konutları iki temel gruba ayırmak mümkündür. Birincisi genellikle şehirlerin dışında konumlandırılan ve sahibi tarafından kullanılan villa tipi yapılardır. Bu konutların yapı maliyetleri yüksek olup, refah seviyesi nispeten üst seviyede olan bireyler bu konutlarda ikamet ederler. İkincisi ise yoksulların ikamet ettiği genellikle tek katlı, eski, sobalı, az odalı konutlardır. Bu konutların inşaat kalitesi düşüktür. Özellikle az gelişmiş bölgelerde bu tip konutlar daha çok görülür. İkinci grup müstakil evler dikkate alındığında; apartman ve diğer konutlarda oturan hanelerin, yoksul olma ihtimallerinin daha düşük olması beklenti dâhilindedir. Şentürk ve Çelik (2021) yaptıkları çalışmada, Türkiye’de 2016 yılında

yoksul hanelerin %70.8'i müstakil konutlarda, %24.5'inin ise apartmanda oturduğunu tespit etmişlerdir.

Bu noktada gecekondur kavramı üzerinde durulmasında yarar vardır. Gecekondur bir yapı tipidir ve hukuki bir anlamı vardır. Buna göre gecekondur mevzuata ve genel hükümlere uymadan kendisine ait olmayan arazi ve arsalar üzerine sahibinin izni olmaksızın yapılan izinsiz yapılardır. Burada kullanım türü veya kat sayısı önemli değildir. Önemli olan hukuka aykırı bir durumun olmasıdır. Genel olarak gecekondularda yoksul kesimin oturduğu şeklinde bir kanı vardır. Fakat son dönemde kentlerin genişlemesi ve gecekonduları içerisinde alması dolayısıyla konumu değişen gecekonduların bazı kazanımlar elde etmesini sağlamıştır. Ayrıca kent dışında oluşan yeni gecekondur alanlarının yoksul olmayanlar tarafından da tercih edilmesi, gecekondur tanımının çağrıştırdığı refah seviyesini tekrar gözden geçirme ihtiyacını doğurmuştur (Toprak, 2016: 340).

Hanehalkının apartman ve diğer konutlarda ikamet etmesi, müstakil-bağımsız veya tek duvarla bitişik konutlarda ikamet etmesine göre, *kriz öncesi dönemde* hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. *Kriz döneminde* de benzer durum söz konusudur. Fakat kriz döneminde kriz öncesine göre oranlarda azalma olmuştur. Bu durum apartman ve diğer konutlarda ikamet eden hanelerin krizden etkilendiğini ifade etmektedir. Fakat bu tip konutlarda oturanların yoksul olma ihtimalleri kriz yılında daha düşük olduğundan krizden müstakil-bağımsız veya tek duvarla bitişik konutlarda ikamet edenlerin daha fazla etkilendiğini söylemek mümkündür. *Kriz sonrası dönemde* oranlarda genellikle artış görülmektedir. Bu artış apartman ve diğer konutlarda ikamet eden hanehalkının üst refah kategorilerine çıkma ihtimalinin yükseldiği anlamına gelmektedir. Bu durum apartman ve diğer konutlarda ikamet edenlerle müstakil-bağımsız veya tek duvarla bitişik konutlarda ikamet edenlerin refah seviyeleri arasındaki farkın daha da arttığı şeklinde yorumlanabilir.

4.8.1.3.2. Konut Mülkiyet Tipi

Hanenin ikamet ettiği konut mülkiyet tipi ile hane yoksulluğu arasındaki ilişkinin analiz sonuçları Tablo 26'da verilmiştir. Bu değişken için *ev sahibi* olmak temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablodada konutta ev sahibi olarak ikamet eden hanehalkına göre, kiracı olarak ikamet eden hanehalkının yoksul olma ihtimalinin daha fazla olduğunu görülmektedir. Buna karşılık konutta ev sahibi olarak ikamet eden hanehalkına nispeten, lojmanda ikamet eden hanehalklarının yoksul olma ihtimalinin daha düşük olduğu görülmektedir. 2006-2015 döneminde Türkiye'de hanehalkının yaklaşık %24'ü konutta kiracı olarak ikamet etmektedirler. Aynı dönem için hanelerin %1.6'sı lojmanda oturmaktadır. Kendi evi olmayıp kira ödemeden veya piyasa değerinin altında kira ödeyenlerin oranı ise %14'tür. Bu gruplar ve lojmanda oturanlar dâhil edilirse kendi evinde oturmayan hanehalkının oranı yaklaşık %40 olmaktadır.

Tablo 26: Konut Mülkiyet Tipi - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

KONUT ÖZELLİKLERİ: KONUT MÜLKİYET TİPİ											
Temel Sınıf: Ev Sahibi											
Değişkenler	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Kiracı olarak ikamet etmesi durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	0.508	-	-	-	0.328	-	0.388	-
	2	0.816	-	0.635	-	0.610	-	0.415	-	0.467	-
	3	0.719	-	0.528	-	0.524	-	0.406	-	0.416	-
	4	0.638	-	0.428	-	0.477	-	0.409	-	0.430	-
	5	0.616	-	0.476	-	0.540	-	0.509	-	0.524	-
<i>Lojmanda ikamet etmesi durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	-	3.637	-	-	-	-	-	2.875	-	-
	3	-	2.516	-	6.311	-	5.073	-	2.009	-	2.228
	4	-	2.253	-	3.743	-	2.703	-	2.116	-	2.357
	5	-	-	-	2.672	-	3.576	-	1.437	-	1.759

Ev sahibi olmanın, kiracı olmaya göre, hanenin yoksul olma ihtimalini azalttığı, lojmanda ikamet etmeye göre ise hanenin yoksul olma ihtimalini arttırdığı yönündeki analiz sonuçlarını;

- Ev sahibi olmak, kiracı olmaya göre, bireylerin yaşam memnuniyetine katkı sağlaması, bireylerin güvende oldukları hissi vermesi, ileriye yönelik maddi bir güvence, refah ve başarı göstergesi olması,
- 2006-2015 yılları ortalamasına göre Türkiye’de hanehalkı harcamalarının yaklaşık %20’lik gibi önemli bir kısmını kira ödemeleri oluşturması,
- Ev sahibi olmanın uzun vadede kiracı olmaya göre maddi olarak oldukça kazançlı olması (Aydın, 2019: 286),
- Lojmanda ikamet etmenin; düşük kira bedeli, konutun birçok bakım masraflarının kamu tarafından karşılanması, güvenlik, sosyal imkânlar gibi avantajlarının bulunması,
- Lojmanda ikamet edenlerin, sahip oldukları konutları kiraya vererek ek gelir elde etme imkânlarının olması,
- Lojmanda ikamet edenlerin kamu kurum ve kuruluşlarında çalışması gibi gerekçelerle açıklanabilir.

Hanehalkının konutta ev sahibi olarak ikamet etmesine göre, kiracı olarak ikamet etmesi, *kriz öncesi dönemde*, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Benzer şekilde *kriz döneminde*

konutta kiracı olarak ikamet etmek hanehalkının üst refah kategorilerine çıkma ihtimalini azaltmaktadır. Fakat kriz döneminde bu ihtimaller genellikle düşmüştür. Konutta kiracı olarak ikamet edenlerin yoksul olma ihtimallerinin kriz öncesine göre düşmesi, konutta ev sahibi olarak ikamet eden hanehalklarının krizden etkilendiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte kriz döneminde kiracıların yoksul olma ihtimali, ev sahiplerine göre, yüksek olduğundan krizden daha fazla etkilendikleri söylenebilir. *Kriz sonrasında* oranlarda küçük artışlar söz konusudur. Bu durumda konutta ev sahibi olarak ikamet edenlerle kiracı olarak ikamet edenler arasında refah farkının açıldığı söylenebilir.

Hanehalkının lojmanda ikamet etmesi, ev sahibi olarak ikamet etmesine nazaran, *kriz öncesi dönemde* hanenin yoksul *olma* ihtimalini azaltmaktadır. Benzer şekilde *kriz döneminde*; lojmanda ikamet etmek hanehalkının yoksul *olma* ihtimalini azaltmaktadır. Ancak kriz döneminde lojmanda ikamet etmenin üst refah kategorilerine çıkma üzerindeki pozitif etkisi kriz öncesi döneme nazaran düşüktür. Dolayısıyla lojmanda ikamet eden hanehalklarının krizden etkilendiği söylenebilir. Konut mülkiyet tipine göre krizden en fazla etkilenen hanehalkı; kirada oturanlar, ev sahipleri ve lojmanda oturanalar şeklinde sıralanabilir. *Kriz sonrası dönemde* oranların yükselmesiyle birlikte, lojmanda ikamet edenlerin, ev sahibi olarak ikamet edenlere nispeten yoksul *olma* ihtimallerinin daha da düştüğü söylenebilir.

Kaya ve Demirbaş (2013) tarafından yapılan çalışmada, ABD’de küresel ekonomik krizin yoksullar üzerine etkisi ev sahipliği bağlamında ölçülmüştür. Sonuç olarak kriz dönemini de kapsayan zaman periyodunda, ev satışlarında meydana gelecek bir birimlik artışın yoksul nüfusu 0.001 birim, ev ruhsatlarında meydana gelecek bir birimlik artışın yoksul nüfusu 0.002 birim azaltacağı tahmin edilmiştir. Baldacci vd. (2002) yaptıkları çalışmada, 1994-95 Meksika krizi döneminde ev sahibi olmanın hanenin yoksul olma ihtimalini azalttığını tahmin etmişlerdir. Kriz döneminde azalan gelirlerden kira ödemesi için bir pay ayrılması hanehalkını yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır.

Analiz bulgularına göre kiracı olan hanehalkının krizin olumsuz etkilerine karşı korumak amacıyla ev sahibi olabilmesini kolaylaştıracak politikalar uygulanabilir. Örneğin, özellikle birinci evini alacak bireylere uzun vadeli ve düşük faizli krediler verilebilir. İnşaat maliyetlerini düşürecek vergisel indirimler yapılabilir ve bu indirimlerin fiyatlara yansması için denetim yapılabilir.

4.8.1.3.3. Konut Isıtma Sistemi

Tablo 27’de hanenin ikamet ettiği konut mülkiyet tipi ile hane yoksulluğu arasındaki ilişkinin analiz sonuçları verilmiştir. Bu değişken için *soba* ile ısınan konutlar temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablo 27: Konut Isıtma Sistemi - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

KONUT ÖZELLİKLERİ: KONUT ISITMA SİSTEMİ											
Temel Sınıf: Soba											
Değişkenler	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Müşterek veya merkezi sistemle ısıtılması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	-	-	-	3.472	-	7.494	-	-
	2	-	-	-	2.469	-	4.137	-	3.233	-	1.979
	3	-	-	-	3.625	-	4.157	-	2.998	-	3.174
	4	-	1.533	-	3.165	-	3.839	-	2.765	-	4.014
	5	-	2.143	-	3.537	-	3.839	-	2.851	-	3.197
<i>Kat kaloriferi, kombi ve diğer sistemlerle ısıtılması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	-	9.740	-	6.495	-	4.633	-	5.733
	2	-	-	-	5.164	-	6.716	-	3.119	-	4.183
	3	-	-	-	10.12	-	5.151	-	3.913	-	3.216
	4	-	1.377	-	7.322	-	4.678	-	4.331	-	2.587
	5	-	2.594	-	4.901	-	3.933	-	3.937	-	3.045

Tabloda verilen oranlar; soba ile ısıtılan hanelere göre, müşterek veya merkezi sistem, kat kaloriferi, kombi ve diğer sistemlerle ısıtılan hanelerin, yoksul olma ihtimalinin daha düşük olduğunu ifade etmektedir. Bir başka deyişle soba ile ısıtılan hanelerin yoksul olma ihtimalinin en yüksek olduğu söylenebilir. Bu analiz sonucunu;

- Soba ile ısınmak, özellikle diğer ısınma sistemlerine erişimin mümkün olduğu kentsel alanlarda, gelir düşüklüğünün bir göstergesi olması,
- Soba ile ısıtılan konutlarda çoğu zaman bireylerin kendi imkânlarıyla eriştikleri ucuz yakıt türleri olan odun, kömür, tezek vb. yakıtların kullanılması,
- Soba ile ısınan konuların nispeten eski olması,
- Soba ile ısınan konutlarda diğer ısıtma sistemlerine geçmek için bir takım maliyetler gerektirmesi gibi gerekçelerle açıklanabilir.

Bulgular literatürle uyumludur. Örneğin Dal (2013) çalışmasında yakıt olarak odun, kömür ve tezeğin kullanıldığı hanelerin yoksul olma ihtimallerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kriz öncesi dönemde ve kriz döneminde sobalı konutlarda oturan hanehalkına göre, müşterek veya merkezi sistem, kat kaloriferi, kombi, diğer ısıtma sistemlerine sahip konutlarda oturan hanehalkının yoksul olma ihtimali daha düşüktür. Bununla birlikte bu ihtimaller kriz döneminde kriz öncesine oranla genellikle azalmıştır. Buradan müşterek veya merkezi sistem kat kaloriferi, kombi, diğer ısıtma sistemlerine sahip konutlarda oturan hanehalkının krizden etkilendiği anlaşılmaktadır. Fakat kriz döneminde sobalı konutlarda oturan hanehalkının yoksul olma ihtimalleri, diğer ısıtma sistemlerine göre daha yüksek olduğu için krizden en fazla etkilendikleri söylenebilir. *Kriz sonrası dönemde*; müşterek veya merkezi sistem konutlarda oturan hanehalkının yoksul olma ihtimalleri genellikle azalmış, kat kaloriferi, kombi, diğer ısıtma sistemlerine sahip konutlarda oturan hanehalkının yoksul olma ihtimali genellikle yükselmiştir. Bu sonuçlar bağlamında konutların kat kaloriferi, kombi ve diğer sistemlerle ısıtılmaları teşvik edilmelidir. Doğalgaz kullanımı yaygınlaştırılmalı ve ucuzlatılmalıdır.

4.8.1.3.4. Konutun Bulunduğu Yer

Tablo 28’de konutun bulunduğu yer ile yoksulluk arasındaki ilişkinin analiz sonuçları verilmiştir. Konutun bulunduğu yer değişkeni için konutun *kırsalda* bulunması temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablo 28: Konutun Bulunduğu Yer - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

KONUT ÖZELLİKLERİ: YER											
Temel Sınıf: Kırsal											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Kentte bulunması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	-	1.487	-	1.472	-	3.419	-	2.776
	2	-	1.390	-	1.556	-	1.825	-	2.959	-	2.363
	3	-	1.606	-	1.753	-	1.618	-	2.449	-	2.112
	4	-	1.638	-	1.704	-	1.515	-	2.014	-	1.988
	5	-	1.301	-	1.516	-	1.228	-	1.668	-	1.406

Tablo 28’deki değerler incelendiğinde ikamet edilen konutun kentte bulunması, kırsalda bulunmasına göre, hanenin yoksul *olma* ihtimalini azaltmaktadır. Göreli yoksulluk sınırına göre (%50) 2010 yılında kent yoksulluk oranı %10.5 iken kır yoksulluk oranı %30 olarak ölçülmüştür (TÜİK, 2014c). Kentler sahip oldukları eğitim, sağlık ve iş olanakları dolayısıyla hanehalkının yoksulluktan kurtulma çabalarını olumlu yönde etkilemektedir. Bu sonuç literatürle uyumludur. Örneğin Kızılgöl (2009), Aran vd. (2010), Çağlayan vd. (2012), Biyase ve Zwane (2017) yaptıkları çalışmalarda kentte ikamet etmenin yoksul *olma* ihtimalini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca

UNDP ve OPHI (2022) tarafından hesaplanan KÇBYE'ye göre 1.2 milyar yoksul insanın yaklaşık %83'ü (964 milyon) kırsal alanda yaşarken, %17'si (198 milyon) kentsel alanlarda yaşamaktadır.

Kriz öncesi dönemde; ikamet edilen konutun kentte bulunması, kırsalda bulunmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. *Kriz döneminde* de benzer durum söz konusu olup bu ihtimalin daha da yükseldiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla kırsalda yaşayan hane halkı krizden daha fazla etkilenmiştir. *Kriz sonrası dönemde* ise konutun kentte olması, kırsalda olmasına nispeten üst refah kategorisinde olma ihtimalinde düşüşler olduğu gözlenmiştir. Bu durumda kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan hane halkının refah seviyeleri arasındaki farkın azaldığı söylenebilir.

Kırsalda ikamet eden hane halkının kriz döneminde yoksul olma ihtimallerinin daha fazla olduğu bulgusundan hareketle, kentsel imkânları kırsalda yaygınlaştıracak yatırımlar yapılması bu haneleri yoksulluk karşısında daha dirençli hale getirebilir.

4.8.1.3.5. Otomobil Sahipliği

Hane halkının otomobil sahipliği ile hane yoksulluğu arasındaki ilişkinin analiz sonuçları Tablo 29'da gösterilmektedir. *Otomobile sahip olmama* temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablo 29: Otomobil Sahipliği - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

VARLIKLAR: OTOMOBİL											
Temel Sınıf: Otomobile Sahip Olmama											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Otomobile sahip olunması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	-	3.497	-	3.845	-	6.344	-	3.382
	2	-	1.296	-	5.030	-	4.485	-	5.551	-	3.216
	3	-	1.805	-	4.829	-	4.135	-	4.126	-	3.120
	4	-	2.019	-	4.026	-	3.841	-	3.537	-	3.138
	5	-	2.336	-	3.110	-	2.875	-	3.230	-	2.671

Analiz sonuçları, otomobile sahip olan hane halkının yoksul olma ihtimallerinin sahip olmayanlara göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Hanede otomobilin olması hane halkının ulaşım ihtiyaçlarının daha rahat şekilde giderilmesini sağlar. Bu hane halkının refahını yükselten bir durumdur. Her ne kadar otomobilin, bakım, sigorta, kasko, vergi gibi giderleri olsa da sağlamış olduğu fayda nedeniyle bireyler tarafından tercih edilme nedenidir. Ayrıca özellikle enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde otomobil bir yönüyle yatırım aracı olarak da değerlendirilebilir. Hanede

otomobilin varlığı, otomobil olmayan hanelere göre, hanehalkının gelirinin daha yüksek olduğunu ifade eder. Dal (2013) yaptığı çalışmada, otomobil sayısı ile yoksulluk ihtimali arasında ters orantı olduğunu tahmin etmiştir.

Hanehalkına ait otomobilin olması hanenin yoksul olma ihtimalini *kriz öncesi dönemde* azaltmaktadır. *Kriz döneminde* bu ihtimalin genellikle daha da yükseldiği tespit edilmiştir. Buradan otomobili olmayan hanelerin krizden daha fazla etkilendikleri söylenebilir. *Kriz sonrası dönemde* ise hanehalkına ait otomobilin olması hanenin yoksul olma ihtimalini kriz dönemine göre arttırdığı Tablo 29’da görülmektedir.

4.8.1.3.6. İkinci Konut Sahipliği

Tablo 30 hanehalkının ikinci konut sahipliği ile yoksulluk arasındaki ilişkinin analiz sonuçlarını göstermektedir. Bu değişken için *ikinci konuta sahip olmama* temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablo 30: İkinci Konut Sahipliği - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

VARLIKLAR: İKİNCİ KONUT											
Temel Sınıf: İkinci Konuta Sahip Olmama											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>İkinci konuta sahip olunması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2.195
	2	-	-	-	5.911	-	5.060	-	-	-	2.412
	3	-	-	-	3.349	-	2.523	-	1.738	-	2.328
	4	-	-	-	2.931	-	2.215	-	1.954	-	2.014
	5	-	1.287	-	2.008	-	2.082	-	1.902	-	1.927

Tablo 30’da verilen oranlar ikinci konuta sahip hanehalkının yoksul olma ihtimallerinin daha düşük olduğunu göstermektedir. İkinci konuta sahip olmak hanenin gelirinin nispeten yüksekliğine işaret eder. Bununla birlikte kiraya verilen ikinci konut haneye bir gelir kaynağı oluşturur ve hanenin yoksul olma ihtimalini azaltır. Bu durum gayrimenkul kira geliri değişken sonuçlarıyla örtüşmektedir. Nitekim Acar ve Başlevent (2014), Kılıç ve Çakmak Şahin (2021) çalışmalarında ev sahibi olmanın yoksulluğa düşme ihtimalini azaltacağını tahmin etmişlerdir.

Kriz öncesi dönemde; ikinci konuta sahip hanehalkının, olmayanlara göre, yoksul olma ihtimalleri daha yüksektir. *Kriz döneminde* bu ihtimal azalmıştır. Buradan ikinci konuta sahip hanehalkının krizden etkilendiği söylenebilir. Bununla birlikte ikinci konuta sahip olmayanların

yoksul olma ihtimalleri daha yüksek olduğundan krizden daha fazla etkilendikleri söylenebilir. Kriz sonrası dönemde bu ihtimal daha da yükselmiştir.

4.8.1.3.7. Arsa Sahipliği

Tablo 31 hanehalkının arsa sahipliği ile yoksulluk ilişkisi arasındaki analiz sonuçlarını göstermektedir. *Arsaya sahip olmama* bu değişken için temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablo 31: Arsa Sahipliği - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

VARLIKLAR: ARSA											
Temel Sınıf: Arsaya Sahip Olmama											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
<i>Arsaya sahip olunması durumunda, temel sınıfa göre</i>	1	-	-	-	-	-	-	-	2.380	-	4.917
	2	-	-	-	3.997	-	2.719	-	3.174	-	2.400
	3	-	-	-	2.512	-	1.908	-	2.450	-	1.691
	4	-	1.572	-	2.271	-	2.757	-	2.455	-	1.722
	5	-	1.465	-	2.133	-	1.922	-	1.702	-	1.596

Tablo 31’de verilen oranlara göre hanehalkının arsaya sahip olması hanenin yoksul *olma* ihtimalini azaltmaktadır. Arsa sahibi olmak nispeten yüksek gelirli olmayı ifade eder. Arsa kiralanabilir, daire karşılığı müteahhitte verilebilir veya uzun vadeli bir yatırım aracı olarak saklanabilir. Özellikle arsa imarsızken imara açılması değerini ciddi ölçüde arttırmaktadır. Sonuç olarak arsa sahipliği hanehalkının refah seviyesini yükseltmektedir. 2008-2009 döneminde Bangladeş için yapılan çalışmada arsası olmayan hanelerin yoksulluk ihtimalinin yüksek olduğu tahmin edilmiştir (Rahman, 2013: 309).

Arsa sahibi olmak *kriz öncesi dönemde ve kriz döneminde* hanehalkının yoksul olma ihtimalini düşürmektedir. Kriz döneminde bu ihtimalin genellikle azaldığı gözlenmiştir. Bu sonuç arsa sahibi olanların krizden etkilendiğini göstermektedir. Ancak arsa sahibi olmayan hanehalkının yoksulluk ihtimali kriz döneminde daha yüksek olduğunu için krizden daha fazla etkilendiği söylenebilir. *Kriz sonrası dönemde* ise oranların genellikle düştüğü görülmektedir.

4.8.1.3.8. Dükkân Sahipliği

Tablo 32’de hanehalkının dükkân sahipliği ile yoksulluk ilişkisi arasındaki analiz sonuçları verilmiştir. Bu değişken için *dükkâna sahip olmama* temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablo 32: Dükkân Sahipliği - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

VARLIKLAR: DÜKKÂN											
Temel Sınıf: Dükkâna Sahip Olmama											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
Dükkâna sahip olunması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2	-	-	-	2.991	-	4.760	-	2.515	-	-
	3	-	1.421	-	-	-	2.400	-	1.727	-	2.129
	4	-	1.303	-	1.884	-	2.455	-	1.789	-	1.887
	5	-	1.278	-	1.695	-	2.210	-	1.617	-	1.394

Analiz bulgularına göre hanehalkının dükkâna sahip olması hanenin üst refah kategorisine olma ihtimalini arttırmaktadır. Dükkân ticari amaçlı kullanılabilir veya kiraya verilebilir. Her iki durumda dükkânın da ek gelir sağlayarak hanenin yoksul olma ihtimalini azaltacağı söylenebilir.

Kriz öncesi dönemde ve kriz döneminde dükkân sahibi olmak hanehalkının yoksul olma ihtimalini düşürmektedir. *Kriz döneminde* ise bu ihtimalin düştüğü gözlenmiştir. Buradan dükkân sahibi olanların krizden etkilendiğini söylemek mümkündür. Fakat dükkân sahibi olmayan hanehalkının yoksulluk ihtimali kriz döneminde daha yüksek olduğunu için krizden daha fazla etkilendiği söylenebilir. *Kriz sonrası dönemde* ise oranlar genellikle yükselmiştir.

4.8.1.3.9. Gayrimenkul Kira Geliri

Tablo 33'te haneye gayrimenkul kiralanmasından dolayı herhangi bir kira gelirinin girmesi ile hane yoksulluğu arasındaki analiz sonuçları verilmiştir. *Gayrimenkul kira gelirinin olmaması* bu değişken için temel sınıf olarak belirlenmiştir.

Tablodaki analiz sonuçlarına göre, gayrimenkul kiralanmasından dolayı haneye kira gelirinin girmesi hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Haneye gayrimenkul kira gelirinin girmesi hanenin gelirini arttıracığından hanehalkı refahını yükseltir ve yoksul olma ihtimalini düşürür. *Kriz öncesi döneme* bakıldığında gayrimenkul kira geliri hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Benzer durumun geçerli olduğu *kriz döneminde* ise bu ihtimalde genellikle artış olduğu tahmin edilmiştir. Bu sonuçlardan gayrimenkul kira geliri olan hanelerin, olmayan hanelere nispeten, krizden daha az etkilendiği söylenebilir. *Kriz sonrasında* ise oranlarda genellikle düşüş olduğu gözlenmiştir.

Tablo 33: Gayrimenkul Kira Geliri - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

DİĞERLERİ: GAYRİMENKUL KİRA GELİRİ VAR											
Temel Sınıf: Gayrimenkul Kira Gelirinin Olmaması											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
Gayrimenkul kira gelirinin olması durumunda, temel sınıfa göre	1	-	-	-	5.643	-	8.541	-	2.425	-	8.248
	2	-	-	-	4.525	-	4.317	-	3.808	-	2.778
	3	-	-	-	3.042	-	4.551	-	3.228	-	2.181
	4	-	-	-	2.232	-	3.715	-	2.979	-	2.359
	5	-	1.421	-	2.489	-	2.648	-	2.567	-	2.697

Varlıklarla ilgili analiz bulgularına göre hanehalkının kriz dönemlerinde yoksul olma ihtimallerinin düşürülebilmesi için otomobil, ikinci konut, arsa, dükkân, gayrimenkul kira geliri gibi varlık ve kazançlara erişimleri kolaylaştırılmalıdır. Söz konusu varlıkların alım-satımında ödenen vergi ve harçlar düşürülmelidir.

4.8.1.3.10. Konutta Yaşayan Fert Sayısı

Konutta yaşayan fert sayısı ile hane yoksulluğu arasındaki ilişkinin analiz sonuçları Tablo 34’te verilmiştir.

Tablo 34: Konutta Yaşayan Fert Sayısı - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

DİĞERLERİ: KONUTTA YAŞAYAN FERT SAYISI											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
Konutta yaşayan fert sayısı	1	0.745	-	0.699	-	0.750	-	0.770	-	0.773	-
	2	0.701	-	0.687	-	0.741	-	0.749	-	0.763	-
	3	0.692	-	0.681	-	0.724	-	0.744	-	0.730	-
	4	0.695	-	0.695	-	0.707	-	0.730	-	0.695	-
	5	0.681	-	0.700	-	0.736	-	0.700	-	0.699	-

Tablo 34’te görüleceği üzere hanede yaşayan fert sayısının artması hanenin yoksul olma ihtimalini yükseltmektedir. Türkiye’de hanehalkı büyüklüğü 1-2 kişi olan hanelerin yoksulluk oranı 2006 yılında %10.95 iken, hanehalkı büyüklüğü 5-6 olan hanelerin aynı yıl için yoksulluk oranı %17.54 olmuştur. Hanehalkı büyüklüğünün 7 ve üzerinde olması durumunda ise hanelerin yoksulluk

oranı 2006 yılında %41.83 gibi oldukça yüksek bir değere çıkmaktadır (TÜİK, 2009). Hane büyüklükleri çocuk sayısı ile doğrudan ilgilidir. Türkiye’de çocuk ve genç nüfus oranı yüksektir. Örneğin 2010 yılında 0-17 yaş aralığını içeren çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %30.8’dir (TÜİK, 2020a). Aynı yıl için 15-24 yaş aralığını içeren genç nüfus oranı ise %17 olarak ölçülmüştür (TÜİK, 2013c). Çocuk ve genç yaştaki bireylerin çalışarak hane gelirlerine katkı yapması düşük ihtimaldir. Bu durumda fert sayısı arttıkça hanenin yoksul olma ihtimalinin yükselmesi olağandır. Analiz sonuçları literatürle uyumludur. Örneğin Kızılgöl (2009), Aran vd. (2010), Çağlayan vd. (2012), Dal (2013), Sigeze Güney (2018), Kılıç ve Çakmak Şahin (2021), Yakıcı Ayan ve Değirmenci (2021) tarafından yapılan çalışmalar, hanede yaşayan fert sayısının artması hanenin yoksul olma ihtimalini arttıracaklarını göstermektedir.

Kriz öncesi dönemde konutta yaşayan fert sayısı arttıkça hanenin yoksul olma ihtimali yükseltmektedir. *Kriz döneminde* bu ihtimalin daha da yükseldiği görülmektedir. Bu durum krizden kalabalık hanelerin daha fazla etkilendiğini göstermektedir. *Kriz sonrası dönemde* oranlar çoğunlukla düşmekle birlikte ciddi bir fark gözlenmemiştir.

4.8.1.3.11. Bağımlılık Oranı

Tablo 35’te konutta yaşayanların bağımlılık oranı⁴⁰ ile yoksulluk arasındaki ilişkinin analiz sonuçları gösterilmektedir.

Tablo 35: Konutta Yaşayanların Bağımlılık Oranı - Yoksulluk İlişkisi Analiz Sonuçları

DİĞERLERİ: KONUTTA YAŞAYANLARIN BAĞIMLILIK ORANI											
Değişken	M	Yıllar									
		2006		2007		2008		2009		2010	
		Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır	Kat Daha Azdır	Kat Daha Fazladır
Konutta yaşayanların bağımlılık oranı	1	0.997	-	0.996	-	0.997	-	-	-	0.996	-
	2	0.996	-	0.996	-	0.997	-	0.997	-	0.996	-
	3	0.997	-	0.996	-	0.996	-	0.996	-	0.995	-
	4	0.998	-	0.996	-	0.996	-	0.997	-	0.996	-
	5	0.998	-	0.996	-	0.996	-	0.995	-	0.996	-

Tablodaki analiz bulgularına göre; hanede yaşayan bağımlı fert sayısı arttıkça hanenin yoksul olma ihtimali arttırmaktadır. Bağımlı nüfus, iktisadi olarak üretken olmayan bireyleri ifade eder. Türkiye’de bağımlı çocuğu olmayan hanelerin 2006 yılında yoksulluk oranı %6.5 iken bağımlı

⁴⁰ Bağımlılık Oranı: (14 yaş ve daha küçük bireyler + 60 yaş ve daha büyük bireyler/15-59 yaş aralığındaki bireyler) x 100 formülüyle hesaplanmıştır.

çocuğu olan hanelerin aynı yıl için yoksulluk oranı %21.3 olmuştur. Bağımlı çocuğu olan hanelerin de kendi içinde bağımlı çocuk sayısına göre yoksul *olma* ihtimalleri değişmektedir. Örneğin iki yetişkinli, iki bağımlı çocuğu olan hanelerin 2006 yılında yoksulluk oranı %11.2 iken, iki yetişkinli, üç ve daha fazla bağımlı çocuğu olan hanelerin yoksulluk oranı %37.4 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2018). Yaşlı bağımlılık oranlarında bakıldığında, Türkiye’de 2010 yılı yaşlı bağımlılık oranı %10.8 olmuştur. Bu oran yıllar itibariyle yükselmektedir ve 2080 yılında yaklaşık %43 olması tahmin edilmektedir (TÜİK, 2020b). Gelir elde etmeyen ve harcamaları açısından çalışanlara bağımlı olan bireylerin sayısının artması hanenin yoksul olma ihtimalini yükseltmesi beklenen bir durumdur. Nitekim Evcim vd. (2020), iki yetişkinli üç ve daha fazla bağımlı çocuğu olan hanelerin yoksulluk ihtimallerinin en fazla olduğunu tahmin etmiştir. Ayrıca 2008-2009 döneminde Bangladeş için yapılan çalışmada bağımlı bireylerin yoksul olma ihtimallerinin diğer hanelerden daha yüksek olduğu tahmin edilmiştir (Rahman, 2013: 310).

Hanede yaşayan bağımlı fert sayısı arttıkça hanenin yoksul *olma* ihtimali *kriz öncesinde ve kriz döneminde* artmaktadır. Bulgulardan hareketle konutta yaşayan bağımlı fert sayısı fazla olan hanelerin krizden daha fazla etkilendiği söylenebilir. *Kriz sonrası dönemde* bezer durum söz konusudur. Oranlarda dikkate değer bir fark olmadığı görülmektedir.

Analiz sonuçlarından hareketle engelli bireylerin istihdam olanakları artırılmalı, topluma katılabilmeleri için sosyal ortamlar düzenlenmeli, rehabilitasyon merkezlerinin sayısı ve kalitesi arttırılmalıdır. Yaşlı bakım evleri yaygınlaştırılmalı ve hizmet kalitesi geliştirilmelidir. Bağımlı bireylerin sayıca fazla bulunduğu alt gelir gruplarındaki haneler tespit edilmeli, sosyal yardımlardan faydalanmaları sağlanmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

2008 küresel ekonomik krizi nedeniyle daralan piyasalardan Türkiye ekonomisi de etkilenmiştir. Ekonomi 2008 yılında %0.7 büyürken, 2009 yılında %4.8 oranında küçülmüştür. Türkiye ekonomisi 2008'in son çeyreği ile 2009'un dördüncü çeyreği arasında durgunluk yaşamıştır. Büyüme oranının dip yaptığı 2009 yılında, işsizlik oranları zirve yaparak %14.1 seviyelerine çıkmıştır. 2010 yılında ise büyüme oranında ve işsizlik oranındaki iyileşmeler krizden çıkıldığına işarettir. 2009 yılında kriz nedeniyle Türkiye'de makroekonomik göstergelerin kötüleşmesi, hanehalkı genel refah düzeyini olumsuz etkilemiştir.

Genel refah düzeyinin bir göstergesi olarak yoksulluğun, birçok nedeni bulunmakla birlikte, öne çıkan sebeplerden birisi ekonomik krizlerdir. Ayrıca hanehalklarının sosyoekonomik ve demografik özellikleri, hanelerin yoksulluk durumlarıyla yakından ilişkilidir. Bu açıdan ekonomik kriz dönemlerinde hanehalkının sosyoekonomik ve demografik özelliklerine göre yoksul olma ihtimallerinin tespit edilmesi önem arz etmektedir. Zira *kimin, neden* yoksul olduğunun bilinmesi, özellikle kriz dönemlerinde, yoksulluğa karşı izlenecek ekonomi politikalarının hedefine ulaşabilmesi için ön şarttır.

Buradan hareketle çalışmada, 2008 küresel ekonomik krizinin, Türkiye'de yoksulluk üzerindeki etkisi mikro düzeyde araştırılmıştır. Diğer bir deyişle hanelerin krizden en çok etkilenmelerine neden olan hanehalkı özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada 2006-2010 Hanehalkı Bütçe Anketi verileri kullanılmıştır. Öncelikle eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir gelirler üzerinden, göreceli yoksulluk sınırları hesaplanmıştır. Göreceli yoksulluk sınırlarına göre haneler *aşırı yoksul, kronik yoksul, geçici yoksul, yoksulluk riski altında, geçici yoksul olmayan ve yoksul olmayan* olmak üzere altı farklı kategoriye ayrılmıştır. Bu kategoriler aynı zamanda ampirik modelin bağımlı değişkenlerini oluşturmaktadır. Bağımsız değişkenler ise *hanehalkı sorumlusu, hanehalkı sorumlusunun çalışan eşi, konut özellikleri-varlıklar ve diğerleri* olmak üzere üç ana başlık altında oluşturulan, hanelerin ayrıntılı demografik ve sosyoekonomik özellikleridir. Bağımlı değişkenin kategorik yapısına uygun olarak analizde, *genelleştirilmiş sıralı logit model* kullanılmıştır.

Ampirik analiz sonucunda elde edilen temel bulguları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

- *Kriz öncesi dönemde* hanehalkı sorumlusu erkek olan hanelerin, kadın olanlara nispeten yoksul olma ihtimalleri yüksektir. Bu ihtimalin, *kriz döneminde* daha da arttığı tespit edilmiştir. *Kriz sonrası dönemde* ise, oranda küçük bir düşüş görülse de, hanehalkı sorumlusu erkek olan

hanelerin, kadın olanlara nispeten, yoksul olma ihtimalleri hala yüksektir. Buradan krizin, hanehalkı sorumlusu erkek olan haneleri daha fazla etkilediği sonucuna varılabilir.

- *Kriz öncesi dönemde*, hanehalkı sorumlusu 39 yaş ve altında olan hanelere göre, hanehalkı sorumlusu 40-59 yaş grubunda ve 60 ve üstü yaş grubunda olan hanelerin, üst refah kategorilerinde olma ihtimalleri yüksektir. Bu ihtimalin *kriz döneminde ve kriz sonrası dönemde* her iki yaş grubu için genellikle arttığı gözlemlenmiştir. Buradan hareketle, sorumlusu 39 yaş ve altında olan hanelerin yoksul olma ihtimalleri daha yüksek olduğu ve krizden nispeten daha fazla etkilendikleri söylenebilir.
- Hanehalkı sorumlusunun evli olması, evli olmamasına (hiç evlenmedi, birlikte yaşıyor, eşi öldü, boşandı, ayrı yaşıyor) göre hanenin yoksul olma ihtimalini *kriz öncesi dönemde* arttırmaktadır. Bu ihtimal *kriz döneminde* de genellikle artmıştır. Buradan hanehalkı sorumlusu evli olan hanelerin, krizden daha fazla etkilendiği söylenebilir. *Kriz sonrası dönemde* ise kriz döneminde göre, tüm oranlarda düşüşler meydana gelmiştir. Bu durum, evli olanları üst refah seviyelerine geçişinin nispeten kolaylaştığını ifade etmektedir.
- *Kriz öncesi, kriz dönemi ve kriz sonrasında* hanehalkı sorumlusunun zorunlu sigortasının olması, olmamasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini düşürmektedir. Fakat kriz döneminde bu ihtimalin kriz öncesi döneme göre genellikle azaldığı tespit edilmiştir. Bu durum hanehalkı sorumlusu zorunlu sigortalı olan hanelerin de krizden etkilendiğini göstermektedir. Mevcut sonuçlardan sorumlusu zorunlu sigortalı olmayan hanelerin krizden daha çok etkilendiği söylenebilir.
- Hanehalkı sorumlusunun bir okul bitirmemesine göre, ilköğretim, lise ve iki yıllık yüksekokul, dört yıllık yüksekokul ve fakülte mezunu olması, hanenin yoksul olma ihtimalini *kriz öncesi dönemde* azaltmaktadır. *Kriz döneminde* de benzer durum geçerlidir. Kriz döneminde, hanehalkı sorumlusunun ilköğretim mezunu ve lise ve iki yıllık yüksekokul mezunu olan haneler için oranlar genellikle azalmıştır. *Kriz sonrasında* ise ilköğretim mezunu olan hanelerin üst refah kategorilerine geçme ihtimalleri azalsa da, bir okul bitirmeyenlere göre yüksektir. Buradan krizin hanehalkı sorumlusu bir okul bitirmeyen haneleri *en fazla* etkilediği sonucuna varılabilir.
- Hanehalkı sorumlusunun çalışan eşinin bir okul bitirmemesi, diğer eğitim seviyelerine göre *kriz öncesi, kriz dönemi ve kriz sonrası* için hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Hanehalkı sorumlusunun çalışan eşinin eğitim seviyesi yükseldikçe, hanenin yoksul olma ihtimali azalmaktadır. Diğer bir ifadeyle çalışan eşin bir okul bitirmemesi, hanelerin krizden *en fazla* etkilenmesine neden olmaktadır.

- Hanehalkı sorumlusunun, sanayi ve hizmetler sektöründe çalışması, tarım sektöründe çalışmasına göre *kriz öncesi dönemde* hanenin yoksul olma ihtimalini düşürmektedir. *Kriz döneminde* de benzer durum geçerli olup, bu ihtimal genellikle daha da artmıştır. Diğer bir ifadeyle, kriz döneminde; hanehalkı sorumlusunun tarım sektöründe çalışması, sanayi ve hizmetler sektöründe çalışmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini daha da arttırmıştır. Bu durum hanehalkı sorumlusunun tarım sektöründe çalışması, hanenin krizden daha fazla etkilendiğine işaret etmektedir. *Kriz sonrası dönemde* ise hanehalkı sorumlusunun tarım sektöründe çalışması, yine hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Benzer sonuçlar, hanehalkı sorumlusunun eşi için de geçerlidir.
- Hanehalkı sorumlusunun düzenli ücretli olarak çalışmasına göre, işveren olarak çalışması, *kriz öncesi, kriz dönemi ve kriz sonrasında* hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Diğer bir ifade ile hanehalkı sorumlusunun işveren olarak çalışması, düzenli ücretli çalışmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini düşürmekte ve krizden daha az etkilenmesini sağlamaktadır.
- *Kriz döneminde*, hanehalkı sorumlusunun eşinin kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışması, düzenli ücretli çalışmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Aynı durum *kriz sonrası* dönemde de geçerlidir. Bununla birlikte *kriz döneminde*, hanehalkı sorumlusu eşinin kendi hesabına çalışmasına göre, ücretsiz aile işçisi olarak çalışması, hanenin yoksul olma ihtimalini daha da yükselttiği görülmektedir.
- Hanehalkı sorumlusunun sürekli istihdamda olmasına göre, geçici istihdamda veya sabit süreli sözleşmeli ve sözleşmesiz olarak arada sırada çalışması, *kriz sonrası* dönemde hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. *Kriz öncesi ve kriz döneminde* oranlar anlamsız çıkmıştır. Benzer şekilde hanehalkı sorumlusunun eşinin sürekli istihdamda olduğu duruma göre, sözleşmesiz olarak arada sırada çalışması, hanenin yoksul olma ihtimalini *kriz döneminde ve kriz sonrası dönemde* arttırmaktadır.
- *Kriz öncesi dönemde* hanehalkı sorumlusunun sendikaya kayıtlı olması, hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Benzer durum *kriz dönemi* için de geçerlidir. Buradan hanehalkı sorumlusunun sendikaya kayıtlı *olmaması* durumunda, krizden daha fazla etkilendiği anlaşılmaktadır. *Kriz sonrası* için de hanehalkı sorumlusunun sendikaya kayıtlı olması, hanenin yoksul olma ihtimalini düşürmektedir. *Kriz sonrası* dönem için oranların genellikle düştüğü gözlenmiş ve iki grup arasındaki refah farkı kriz dönemine nispeten kapanmıştır. Hanehalkı sorumlusunun eşi için *kriz öncesi ve kriz döneminde* benzer durumlar geçerlidir. Fakat *kriz sonrası dönemde* ise hanehalkı sorumlusunun eşinin sendikaya kayıtlı olmasının, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırdığı bulgusuna erişilmiştir. Bu sonuç beklentilerle örtüşmemektedir.

- Hanehalkının apartman ve diğer konutlarda ikamet etmesi, müstakil-bağımsız veya tek duvarla bitişik konutlarda ikamet etmesine göre, *kriz öncesi dönemde* hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. *Kriz döneminde* de benzer durum söz konusudur. Buradan krizin müstakil-bağımsız veya tek duvarla bitişik konutlarda ikamet edenleri daha fazla etkilendiğini söylemek mümkündür. *Kriz sonrası dönemde* de benzer durum olup, oranlarda genellikle artış olduğu tahmin edilmiştir.
- Hanehalkının konutta ev sahibi olarak ikamet etmesine göre, kiracı olarak ikamet etmesi, *kriz öncesi dönemde*, hanenin yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. Benzer şekilde *kriz döneminde* konutta kiracı olarak ikamet etmek, hanehalkının yoksul olma ihtimalini arttırmaktadır. *Kriz sonrasında* oranlarda küçük artışlar söz konusudur. Diğer taraftan hanehalkının lojmanda ikamet etmesi, ev sahibi olarak ikamet etmesine nazaran, *kriz öncesi*, *kriz dönemi* ve *kriz sonrasında* hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Konut mülkiyet tipine göre, krizden en çok etkilenen hanehalkını sırasıyla *kirada oturanlar*, *ev sahipleri* ve *lojmanda oturanalar* şeklinde ifade etmek mümkündür.
- *Kriz öncesi*, *kriz dönemi* ve *kriz sonrasında*, sobalı konutlarda oturan hanehalkına göre, müşterek veya merkezi sistem, kat kaloriferi, kombi, diğer ısıtma sistemlerine sahip konutlarda oturan hanehalkının yoksul olma ihtimali daha düşüktür. Buna göre sobalı konutlarda oturan hanehalkının, krizden en fazla etkilendiği söylenebilir.
- *Kriz öncesi* dönemde; ikamet edilen konutun kentte bulunması, kırsalda bulunmasına göre, hanenin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. *Kriz döneminde* de bu ihtimalin daha da yükseldiği tahmin edilmiştir. *Kriz sonrası* dönemde yine konutun kentte olması, kırsalda olmasına nispeten hanenin yoksul olma ihtimalini azalttığı gözlenmiştir. Bu sonuçlardan kırsalda ikamet eden hanehalkının krizden daha fazla etkilendiği söylenebilir.
- *Kriz öncesi dönemde*, hanehalkının otomobil, ikinci konut, arsa, dükkân, gayrimenkul kira geliri gibi imkânlarla sahip olması, olmamasına göre hanelerin yoksul olma ihtimalini azaltmaktadır. Aynı durum *kriz dönemi* ve *kriz sonrası* için de geçerlidir. Bu sonuç, krizin bu imkânlarla sahip olmayan haneleri daha fazla etkilediğine işaret etmektedir.
- *Kriz öncesi*, *kriz döneminde* ve *kriz sonrası dönemde*, konutta yaşayan fert sayısının artması hanenin yoksul olma ihtimalini yükseltmektedir. Bu durum krizden kalabalık hanelerin daha fazla etkilendiğini göstermektedir.

- *Kriz öncesi, kriz döneminde ve kriz sonrası dönemde*, konutta yaşayan bağımlı fert sayısı arttıkça hanenin yoksul olma ihtimali artmaktadır. Bulgulardan hareketle, konutta yaşayan bağımlı fert sayısı fazla olan hanelerin, krizden daha fazla etkilendiği söylenebilir.

Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye’de 2008 küresel ekonomik krizi döneminde yoksul olma ihtimali *en çok artan* hanelerin özelliklerini;

- *Hanehalkı sorumlusu*; erkek/39 yaş ve altı/evli olanlar, zorunlu sigortası olmayanlar, bir okul bitiremeyenler, tarım sektöründe çalışanlar, düzenli ücretli çalışanlar ve sendikaya kayıtlı olmayanlar,
- *Hanehalkı sorumlusu eşi*; bir okul bitiremeyenler, tarım sektöründe çalışanlar, kendi hesabına çalışanlar, sözleşmesiz olarak arada sırada çalışanlar ve sendikaya kayıtlı olmayanlar,
- *Konut özellikleri, varlıklar ve diğer faktörler*; müstakil-bağımsız veya tek duvarla bitişik evde ikamet edenler, kiracı olanlar, ısınmak için soba kullananlar, kırsalda ikamet edenler, gayrimenkul kira geliri olmayanlar, otomobili, ikinci konutu, arsası, dükkânı olmayanlar, kalabalık ve bağımlı bireyi fazla olanlar şeklinde özetlemek mümkündür.

Diğer taraftan Türkiye’de 2008 küresel ekonomik krizi döneminde, yoksul olma ihtimali *en az artan* hanelerin özelliklerini;

Hanehalkı sorumlusu; kadın/60 yaş ve üstü olanlar, evli olmayanlar, zorunlu sigortası olanlar, dört yıllık yüksekokul ve fakülte mezunları, toptan ve perakende ticaret - motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı alanında faaliyet gösterenler, işveren olarak çalışanlar ve sendikaya kayıtlı olanlar,

- *Hanehalkı sorumlusu eşi*; dört yıllık yüksekokul ve fakülte mezunları, sanayi sektöründe çalışanlar, düzenli ücretli olarak çalışanlar, sürekli istihdamda olanlar ve sendikaya kayıtlı olanlar,
- *Konut özellikleri, varlıklar ve diğer faktörler*; apartman ve diğer konutlarda ikamet edenler, lojmanda oturanlar, ısınmak için kat kaloriferi, kombi ve diğer sistemleri kullananlar, kentte ikamet edenler, gayrimenkul kira geliri, otomobili, ikinci konutu, arsası, dükkânı olanlar, kalabalık olmayan ve bağımlı bireyi az olanlar şeklinde ifade etmek mümkündür.

Çalışma bulguları, *2008 küresel ekonomik krizinin Türkiye’de hanelerin yoksulluk durumunu, hanehalkının sosyoekonomik ve demografik özellikleri açısından farklı düzeylerde etkilediğini*

göstermektedir. Bu durumda yoksullukla mücadelede kamu tarafından uygulanacak politikalarda bu farklılık dikkate alınmalıdır. Kamu kaynaklarının sınırlı olduğu göz önüne alındığında, kaynakların verimli tahsisi oldukça önemlidir. Dolayısıyla yoksulluğa karşı iyi hedeflenmiş doğrudan müdahaleler yapılmalıdır.

Analiz sonuçlarından hareketle, küresel ekonomik krizinden en fazla etkilenen hanelere yönelik uygulanabilecek politika önerilerini genel olarak;

- Çoğunlukla erkeklerin çalıştığı ve kas gücüne ihtiyaç duyulan inşaat, maden, sanayi vb. iş alanlarında ücret ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi,
- İş gücü arz ve talebi arasındaki nitelik uyumsuzluğunun giderilmesi,
- Doğum yardım tutarlarının yükseltilmesi,
- Genç hanehalkı sorumlularına finansal okuryazarlık eğitimlerinin verilmesi,
- Kreş, gündüz bakım evi, anaokulu sayısı ve desteklerinin artırılması,
- Eğitim imkânlarının yaygınlaştırılması ve kalitesinin iyileştirilmesi,
- Tarım sektöründe verimliliği arttıracak uygulamaların yapılması,
- Sendikal faaliyetlerin teşvik edilmesi ve işsizleri de kapsayacak biçimde genişletilmesi,
- Hanehalkının ev sahibi olabilmesinin kolaylaştırılması, inşaat maliyetlerini düşürecek vergisel indirimlerin yapılması,
- Doğalgaz kullanımının yaygınlaştırılması,
- Kentsel imkânların kırsalda da sunulabilmesi,
- Otomobil, ikinci konut, arsa, dükkân, gayrimenkul kira geliri gibi varlık ve kazançlara erişimin kolaylaştırılması,
- Bağımlı bireylerin sayıca fazla bulunduğu hanelerin sosyal yardımlardan faydalanmalarının sağlanması şeklinde özetlemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Abberger, Klaus vd., (2014) “How Can the Crisis Vulnerability of Emerging Economies Be Reduced?”, Ifo Institute, Leibniz Institute for Economic Research, https://www.ifo.de/DocDL/ifo_Forschungsberichte_65.pdf (26.05.2022).
- Acar, Ayşenur ve Başlevent, Cem (2014), **Examination of the Transitions of Households into and Out of Poverty in Turkey**, Betam Working Paper, Nr. 15, İstanbul.
- Acar, Atilla vd. (2015), “Geçmişi Öngörmek: Ekonomik Krizlerin Teorik ve Tarihsel Arka Planı”, Nadir Eroğlu vd., (Ed.), **İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi, Prof. Dr. İlker Parasız’a Armağan**, 1. Baskı içinde, (69-82), Orion Kitabevi, Ankara.
- Acemoğlu, Daron vd. (2003), “Institutional Causes, Macroeconomic Symptoms: Volatility, Crises and Growth” **Journal of Monetary Economics**, 50, 49-123.
- Achia, Thomas vd. (2010), “A Logistic Regression Model to Identify Key Determinants of Poverty Using Demographic and Health Survey Data”, **European Journal of Social Sciences**, 13(1), 38-45.
- Afera, Nega (2015), “Determinants of Poverty in Rural Tigray: Ethiopia Evidence from Rural Households of Gulomekeda Wereda”, **Journal of Poverty, Investment and Development**, 10, 95-102.
- Ahmad, Rashid ve Faridi, Muhammad Z. (2020), “Socio-Economic and Demographic Factors of Poverty Alleviation in Pakistan: A Case Study of Southern Punjab”, **Review of Economics and Development Studies**, 6(2) 2020, 425-438.
- Ahmad, Tusawar Iftikhar (2013), **The Role of Rural Women In Livestock Management: Socio-Economic Evidences From Diverse Geographical Locations of Punjab (Pakistan)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Universite Toulouse le Mirail - Toulouse II.
- Ahmed, Vaqar ve Donoghue, Cathal O’ (2010), “Global Economic Crisis and Poverty in Pakistan”, **International Journal of Microsimulation**, 3(1), 127-129.
- Ak, Rengin vd. (2013), “Relationship between Regional Women Poverty and Economic Crisis: An Econometric Application on Turkey”, **International Research Journal of Applied Finance**, 4(11), 1526-1536.

- Akerele, D. ve Adewuyi, S. A. (2011), “Analysis of Poverty Profiles and Socioeconomic Determinants of Welfare among Urban Households of Ekiti State, Nigeria. Current Research”, **Journal of Social Sciences**, 3(1), 1–7.
- Akkaya, Yüksel (2004), “Küreselleşme Versus Sendikasılaştırma ve Yoksullaştırma”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2004(3), 93-122.
- Aktan, Coşkun Can (1997), **Demokrasi ve Piyasa Ekonomisi Yönünden Türkiye Dünyanın Neresinde**, Ege Genç İşadamları Derneği Raporu.
- (2002), **Anayasal İktisat**, 1. Baskı, Siyasal Kitabevi,
- Aktan, Coşkun Can ve Vural, İ. Yaşar (2002), “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Coşkun Can Aktan (Ed.), Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 39-69.
- Akyazı, Haydar (2004), **Enflasyon Hedeflemesi Ülke Deneyimleri ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Akyazı, Haydar ve Al, İbrahim (2015), “2008 Küresel Krizinin Para Politikası ve Enflasyon Hedeflemesi Stratejisine Yansımaları”, Nadir Eroğlu vd., (Ed.), **İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi, Prof. Dr. İlker Parasız’a Armağan**, 1. Baskı içinde, (367-394), Orion Kitabevi, Ankara.
- Akyol, Servet (2014), “Finansal Kriz ve Maliye Politikası: Avrupa Birliği’ne Üye Balkan Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, 51(597), 45-60.
- Andersson, Magnus vd. (2006), **Determinants of Poverty in LAO PDR**, Sida Country Economic Report, Nr.10, İsveç.
- Antoniades, Andreas vd. (2020), “Financial Crises and Attainment of the SDGs: an Adjusted Multidimensional Poverty Approach”, **Sustainability Science**, 15, 1683-1698.
- Aran, Meltem vd. (2010), **Poverty and Inequality Changes in Turkey (2003-2006)**, State Planning Organization of the Republic of Turkey and World Bank Social Policy Analytical Work Program, Working Paper Nr. 1, Ankara.
- Aras, Osman N. ve Öztürk Mustafa (2015), “1998 Rusya Krizi: Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Tıkanma”, Nadir Eroğlu vd., (Ed.), **İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi, Prof. Dr. İlker Parasız’a Armağan**, 1. Baskı içinde, (241-271), Orion Kitabevi, Ankara.
- Arestis, Philip ve Demetriades, Panicos (1999), “Financial Liberalization: The Experience of Developing Countries”, **Eastern Economic Journal**, 25(4), 441-457.

- Arı, Erkan ve Yıldız, Zeki (2014), “Parallel Lines Assumption in Ordinal Logistic Regression and Analysis Approaches”, **International Interdisciplinary Journal of Scientific Research**, 1(3), 8-23.
- Aslan, Gürdal (2020), “Türkiye’de Yoksulluk ve İşgücü Piyasası”, **Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(1), 83-105.
- Asteriou, Dimitrios ve Price, Simon (2001) “Political Instability and Economic Growth: UK Time Series Evidence”, **Scottish Journal of Political Economy**, 48(4), 383-399.
- Antczak, Rafal (2000), “Theoretical Aspects of Currency Crises”, **Center for Social and Economic Research Warsaw**, Nr. 211, 1-36.
- Aydın, Kemal (2019), “Türkiye’de Konut Sahipliği, Konut Koşulları ve Konut Kalite Endeksi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 39(2), 277-301.
- Aytaç, Ömer ve Akdemir, İlhan Oğuz (2003), “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu”, Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), **Yoksulluk II. Cilt**, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 50-77.
- Babic, Ante ve Zigman, Ante (2001), “Currency Crises: Theoretical and Empirical Overview of the 1990s” **Croatian National Bank Survey**, 5, 1-22.
- Babu, Sumesh S. ve Sudhakar, B. (2016) “Construction Project Management During Economic Crisis”, **International Journal of Management**, 7(7), 370-381.
- Baldacci, Emanuele vd. (2002), **Financial Crises, Poverty and Income Distribution**, International Money Fund Working Paper, WP/02/4, Washington DC.
- Balmumcu, Özgür ve Süslü, Bora (2017), “Para Politikası Açısından Türkiye’de 2001 ve 2008 Kriz Deneyimleri”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, 54(626), 9-32.
- Baloch, Muhammad Awais vd. (2020), “Poverty and Vulnerability of Environmental Degradation in Sub-Saharan African Countries: What Causes What?”, **Structural Change and Economic Dynamics**, 54(2020), 143-149.
- Baran, Dušan (2011) “Comparison of Economic Crises in View of the History and Present Time”, **Economics And Management**, (16), 1075-1081.
- Barrett, Christopher B. ve Carter, Michael R. (2013), “The Economics of Poverty Traps and Persistent Poverty: Empirical and Policy Implications”, **The Journal of Development Studies**, 49(7), 976-990.
- Barro, Robert (1999), “Reagan vs. Clinton: Who’s the Economic Camp?”, **Business Week Economic Viewpoint**. https://scholar.harvard.edu/files/barro/files/99_0222_reaganclinton_bw.pdf (28.01.2023).

- Barışık, Salih (2015), “Kriz Kuramları ve Kriz Modelleri”, Nadir Eroğlu vd., (Ed.), **İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi, Prof. Dr. İlker Parasız’a Armağan**, 1. Baskı içinde, (109-136), Orion Kitabevi, Ankara.
- Başçı, Erdem ve Kara Hakan (2011), “Finansal İstikrar ve Para Politikası”, **Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası**, Çalışma Tebliği Nr. 11/08, Ankara.
- Berg, Andrew, (1999), “The Asia Crisis: Causes, Policy Responses and Outcomes”, **IMF Working Paper**, Nr. 99/139, International Money Fund.
- Bernard M. S. van Praag vd., (1982), “A Comparison Between the Food Ratio Poverty Line and the Leyden Poverty Line”, **The Review of Economics and Statistics**, 64(4), 691-694.
- Beşkaya, Ahmet (2015), “Avrupa Birliği Borç Krizi”, Nadir Eroğlu vd., (Ed.), **İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi, Prof. Dr. İlker Parasız’a Armağan**, 1. Baskı içinde, (343-365), Orion Kitabevi, Ankara.
- Betti, Gianni vd. (2017), “How to Reduce the Impact of Equivalence Scales on Poverty Measurement: Evidence from Turkey”, **Soc Indic Res**, 132, 1023–1035.
- Brant, Rollin (1990), “Assessing Proportionality in the Proportional Odds Model for Ordinal Logistic Regression”. **Biometrics**, 46 (4), 1171–1178.
- Bellu, Lorenzo Giovanni ve Liberati, Paolo (2005), **Impacts of Policies on Poverty the Definition of Poverty**, Food and Agriculture Organization, EASYpol Module 004, Roma.
- Biswas-Diener Robert M. (2008), “Material Wealth and Subjective Well-Being”, Michel Eid, Randy J. Larsen (Ed.), **The Science of Subjective Well-Being**, Guilford Publishers, New York, 307-322.
- Biyase, Mduduzi ve Zwane, Talent (2017), **An Empirical Analysis of the Determinants of Poverty and Household Welfare in South Africa**, Munich Personal RePEc Archive (MPRA) Paper, Nr. 77085, München.
- Bocutoğlu, Ersan (2015), “2008 Küresel Finansal Krizin Nedenleri”, Nadir Eroğlu vd., (Ed.), **İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi, Prof. Dr. İlker Parasız’a Armağan**, 1. Baskı içinde, (273-301), Orion Kitabevi, Ankara.
- Bordo, Michael D. (2008), “An Historical Perspective on the Crisis of 2007-2008”, **NBER Working Paper Series**, Nr. 14569, Cambridge.
- Bordo, Michael D. Ve Meissner, Christopher M. (2016), “Fiscal and Financial Crises”, **National Bureau of Economic Research**, Working Paper Nr. 22059, 1-109.
- Borodacheva, Lyubov V. vd. (2016) “The Impact of Global Financial Crisis on the Banking System of Russia”, **International Journal of Economics and Financial Issues**, 6(1), 306-311.

- Breuer, Janice Boucher (2004), “An Exegesis on Currency and Banking Crises”, **Journal of Economic Surveys**, 18(3), 293-320.
- Buhmann Brigitte vd. (1988), “Equivalence Scales, Well-Being, Inequality, and Poverty: Sensitivity Estimates Across Ten Countries Using the Luxembourg Income Study (LIS) Database”, **Review of Income and Wealth**, 34(2), 115-142.
- Erus, Burcay (2020), “Equivalence Scales and the Change in Poverty Levels Across Time: Turkish Case”, **Middle East Development Journal**, 12(1), 24-34.
- Celasun, Merih (2002), “2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme”, <https://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/i053.pdf> (26.01.2023).
- Calcagno, Alfredo (2012), “Can Austerity Work?”, *Review of Keynesian Economics*, 1 (Autumn), 24-36.
- Chaudhry, Imran S. vd. (2009), “The Impact of Socioeconomic and Demographic Variables on Poverty: A Village Study”, **The Lahore Journal of Economics**, 14(1), 39-68.
- Claessens, Stijn ve Köse, M. Ayhan (2013), “Financial Crises: Explanations, Types, and Implications”, Stijn Claessens vd. (Ed.), **Financial Crises Causes, Consequences and Policy Responses**, içinde (3-59), International Money Fund, Washington.
- Cline, William (2002), **Financial Crises and Poverty in Emerging Market Economies**, Center for Global Development Working Paper Nr. 8, Washington.
- Cole Harold L. ve Ohanian, Lee E. (1999), “The Great Depression in the United States From A Neoclassical Perspective”, **Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review**, 23(1), 2-24.
- Çağlayan, Ebru vd. (2012), “An Empirical Analysis of the Determinants of Household Poverty in Turkey”, **Asian Economic and Financial Review**, 2(1), 181-191.
- Çağlayan Ebru ve Dayioglu, Tuğba (2011), “Comparing the Parametric and Semiparametric Logit Models: Household Poverty in Turkey”, **International Journal of Economics and Finance**, 3 (5), 197-207.
- Çağlayan Akay, Ebru ve Sedefoğlu, Gülşah (2016), “Determinants of Poverty on Household Characteristics in Turkey: A Heteroskedastic Probit Model”, **The Empirical Economics Letters**, 16(5), 1-9.
- Çağlayan, Savaş (2008), “Göç ve Yoksulluk: Mutlak ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki”, Ayça Duru Salıcı (Ed.), **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, 1. Baskı içinde (301-325), Yakın Kitabevi, İzmir.
- Çalışkan, Ömer V. (2003), “Uluslararası Finansal Krizler”, **Ekonomik Yaklaşım**, 14(4446), 225-240.

- Çalışkan, Şadan (2007), “Eğitim-İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 7(13), 284-308.
- Çelik, Gamze (2019), **Orantısal Odds Lojistik Regresyon Modeli için Uyum İyiliği Testlerinin Performanslarının Benzetim Çalışması ile Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Çetin, İrem (2020), “Yoksulluk ve Yoksulluk Göstergeleri: Türkiye ve OECD Ülkeleri Üzerine Bir Karşılaştırma”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 22/2 (2020), 510-532.
- Çetinkaya, Şahin (2013), “2008 Ekonomik Krizinin Türkiye Üzerindeki Etkilerinin Para Politikası Açısından İncelenmesi”, M. Veysel Kaya (Ed.), **2008 Küresel Krizi ve Ekonomik Çöküş**, 1. Baskı içinde (113-144), Adalet Yayınevi, Ankara.
- Çörtük, Orcan (2006), **Türkiye-IMF İlişkileri ve İlişkilerin Hesap Bazında İşleyişi**, Uzmanlık Yeterlik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çukur, Cem Şafak (2008), “Yoksulluğun Psikolojisi: Yoksulluğun Sosyal Bilişsel Olarak Yapılandırılması ve Sosyal - Duygusal Sorunlar İle İlişkisi”, Ayça Duru Salıcı (Ed.), **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, 1. Baskı içinde (97-162), Yakın Kitabevi, İzmir.
- Dal Süreyya (2013), **Türkiye’de Hanehalkı Yoksulluğunu Belirleyen Etmenler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dalgıç, Başak vd. (2015), “Yoksulluk ve Yoksulluk Geçişlerinin Belirleyenleri: Türkiye Örneği”, **Sosyoekonomi**, 23(24), 51-70.
- Dartanto, Teguh ve Nurkholis, Nurkholis C. (2013), “The Determinants of Poverty Dynamics in Indonesia: Evidence from Panel Data”, **Bulletin of Indonesian Economic Studies**, 49(1), 61-84.
- Datt Gaurav ve Jolliffe Dean (1999), **Determinants of Poverty in Egypt: 1997**, FCND Discussion Paper, Nr. 75, Washington.
- De Vos, Klaas ve Zaidi, M. Asghar (1997), “Equivalence Scale Sensitivity of Poverty Statistics For The Member States of The European Community”, **Review of Income and Wealth**, 43(3), 319-333.
- Dean, Hartley (2016), “Poverty and Social Exclusion”, Platt, Lucinda ve Dean, Hartley, (ed.) **Social Advantage and Disadvantage**, Oxford University Press, Oxford, UK, 3-24.
- Dean, Emma B. vd. (2018), “Poverty and Cognitive Function”, Christopher B. Barrett vd. (Ed.), **The Economics of Poverty Traps**, 1. Baskı içinde (57-118), University of Chicago Press, Chicago.

- Deaton, Angus (2018), **The Analysis of Hausold Surveys: A Microeconometric Approach to Development Policy. Reissue Edition with a New Preface**, 2th Ed., World Bank Publication, Washington DC.
- Değirmenci, Nurdan (2020), “Hanehalkı Sorumlusunun Yoksulluk Olasılığını Etkileyen Demografik Özellikleri: Düzey 1 Bölgeleri”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 19(39), 858-868.
- Delarocha, Mercedes Gonzalez (1995), “Urban Family and Poverty in Latin America”, **Latin American Perspectives**, 22(2), 12-31.
- Delice, Güven ve Öztürkler, Harun (2015), “2008 Küresel Finans Krizi Sonrası Türkiye Ekonomisi”, Nadir Eroğlu vd., (Ed.), **İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi, Prof. Dr. İlker Parasız’a Armağan**, 1. Baskı içinde, (519-550), Orion Kitabevi, Ankara.
- Demir Şeker, Sırma ve Dayıoğlu, Meltem (2015), “Poverty Dynamics in Turkey”, **Income and Wealth**, 61(3), 477-493.
- Demirgüç Kunt, Aslı ve Detragiache, Enrica (1997) “The Determinants of Banking Crises: Evidence from Developing and Developed Countries”, **IMF Working Paper**, WP/97/106, 1-30,
- Doğan, İsmail (2003), “Türkiye Yoksulluğunun Sosyo-Kültürel Zemini”, Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), **Yoksulluk I. Cilt**, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 80-89.
- Dolgun, Nimet A. (2012), **An Adapted Wald Test Statistic to Determine the Variables Which Do Not Satisfy the Proportionality Assumption in the Adjacent Category Logistic Regression Model**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Duclos, Jean-Yves ve Araar, Abdelkrim (2006), **Poverty and Equity: Measurement, Policy and Estimation with DAD**, Kluwer Academic Publishers, London.
- Duiella Matteo ve Turrini Alessandro (2014), “Poverty Developments in the EU after the Crisis: a Look at Main Drivers” , **ECFIN Economic Brief**, (31), 1-10.
- Dulupçu, Murat A. vd. (2015), “1929 Krizi ve Büyük Buhran”, Nadir Eroğlu vd., (Ed.), **İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi, Prof. Dr. İlker Parasız’a Armağan**, 1. Baskı içinde, (153-175), Orion Kitabevi, Ankara.
- Dumanlı, Recep (1996), **Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları**, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın Nr. 2449, Ankara.
- _____ (2002) “Türkiye’de Yoksulluk Sorunu ve Boyutları”, Coşkun. C. Aktan (Ed), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 1-44.
- Edoumiekumo, Samuel G. vd. (2014), “Determinants of Households’ Income Poverty in the South-South Geopolitical Zone of Nigeria”, **Journal of Studies in Social Sciences**, 9(1), 101-115.

- Eğilmez, Mahfi (2013), **Küresel Finans Krizi (Piyasa Sisteminin Eleştirisi)**, 9. Baskı, Remzi Kitabevi, , İstanbul.
- Engin, M. Büşra (2007), “Gelişmiş ve Yükselen Piyasalarda 1990 Sonrası Görülen Finansal Krizler ve Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2007(2), 36-60.
- Erdoğan, Güzin (2002), “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, Coşkun C. Aktan (Ed.) **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, 1.Baskı içinde (1-74), Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara.
- Erdoğan, Seyhan ve Kutlu, Denizcan (2014), “Dünya ve Türkiye’de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme”, **Çalışma ve Toplum**, 2014(2), 62-114.
- Ergin, Demirali Yaşar (1992), “Örneklemin Temsil Ediciliği”, **M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, (4), 73-95.
- Erken, Erhan (2003), “Dünya Sistemi ve Yoksulluk İlişkisi”, Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), **Yoksulluk I. Cilt**, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 311-323.
- Ersoy, Hicabi (2012), “Bankacılık Krizlerinin Yönetimi”, **Maliye Finans Yazıları**, (94), 69-96.
- Evcim, Nurgül vd. (2020), “Türkiye’de Hanehalkı Göreli Yoksulluğunu Etkileyen Faktörler: Lojistik Regresyon Analizi”, **Sosyoekonomi**, 28(43), 11-32.
- Ezer, Feyzullah (2010), “1929 Dünya Ekonomik Krizi’nin Türkiye’ye Etkileri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 20(1), 427-442.
- Farid, Samad H. vd. (2019), “ The Effect of Household Head Characteristics on Poverty and Its Intensity in Rural Households of West Azerbaijan Province”, **Journal of Research and Rural Planning**, 8(2), 41-58.
- Feridun, Mete (2004), “Russian Financial Crisis of 1998: An Econometric Investigation”, **International Journal of Applied Econometrics and Quantitative Studies**, 1(4), 113-122.
- Fielding, Tony (1997), “Migration and Poverty”, **IDS Bulletin**, 28(2), 48-57.
- Friedmann, John (1996), “Rethinking Poverty: Empowerment and Citizen Rights”, **International Social Science Journal**, (148), 161-172.
- Food and Agriculture Organization of the United States vd., (2022), **The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Repurposing Food and Agricultural Policies to Make Healthy Diets More Affordable**, Rome, FAO, <https://doi.org/10.4060/cc0639en>.
- Fu, Vincent, K. (1998), Estimating Generalized Ordered Logit Models, **STATA Technical Bulletin**, (SBT-44), 44, 27-30.

- Fullerton, Andrew S. ve Xu, Jun (2012), “The Proportional Odds with Partial Proportionality Constraints Model for Ordinal Response Variables”, *Social Science Research*, 41(1), 182-198.
- Grabia, Tomasz (2011), “The Okun Misery Index in the European Union Countries from 2000 to 2009”, *Comparative Economic Research*, 14(4), 97-115.
- Giddens, Anthony (2012), *Sosyoloji*, 1. Baskı, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Glick, Reuven ve Hutchison, Michael (2011) “Currency Crises” **Federal Reserve Bank of San Francisco, Working Paper**, Nr. 2011-22, 1-30.
- Goedhart, Theo vd., (1977), “The Poverty Line: Concept and Measurement”, *The Journal Human Resources*, 12(4), 503-520.
- Golmohammadpoor Azar, Kamran (2011) “2008 Economic Crisis Analysis: The Macroeconomic Approach”, **International Students Conference on Economics and Finance**, ZBW - Leibniz Information Centre for Economics, Hamburg, 1-16.
- Görllich, Dennis vd. (2013), **Youth Unemployment in Europe and the World Causes, Consequences and Solutions**, Kiel Policy Brief, Nr.59, Kiel.
- Grauwe, Paul De (2008) “The Banking Crisis: Causes, Consequences and Remedies”, **CEPS Policy Brief**, Nr.178, 1-11. <http://aei.pitt.edu/11706/1/1758.pdf>, (27.05.2022).
- Guillen, Mauro F. (2009), “The Global Economic and Financial Crisis: A Timeline”, http://www-management.wharton.upenn.edu/guillen/2009_docs/crisis_financiera_formato_nuevo.pdf (24.01.2023).
- Gujarati, Damodar N. ve Porter Dawn C. (2012), **Temel Ekonometri**, (Çev. Ümit Şenesen, Gülay Günlük Şenesen), 1. Baskı, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Gül, Hüseyin ve Gül, Songül S. (2008), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları”, Ayça Duru Salıcı (Ed.), **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, 1. Baskı içinde (57-96), Yakın Kitabevi, İzmir.
- Güloğlu, Tuncay vd. (2012), “Relative Poverty in Turkey Between 1994 and 2006”, **Economics and Management**, 17(1), 163-175.
- Güneş, Hurşit (2021) “The Political Anatomy of Economic Crises – The Case of Turkey: 1945-2018”, *Yıldız Social Science Review*, 7(2), 91-109.
- Gürdoğan, Nazif (2003), “Yoksulluğun Çelik Çemberini Kırarak”, Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), **Yoksulluk I. Cilt**, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 33-39.
- Gürgen, Volkan S. (2020) “Anatomy of Economic Crises: A Historical Perspective”, **International Social Sciences Studies Journal**, 6 (65), 2916-2924.

- Gürsel, Seyfettin vd. (2000), **Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk - Avrupa Birliği ile Karşılaştırma**, TÜSİAD Nr. T/2000-12/295) Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul.
- Güriş, Selahattin vd. (2013), **Ewiews ile Temel Ekonometri**, 2. Baskı, Der Yayınları, İstanbul.
- Haughton, Jonathan ve Khandker, Shahidur R. (2009), **Handbook on Poverty and Inequality**, World Bank Publications, Washington DC.
- Haushofer, Johannes, Fehr, Ernst (2014), “On the Psychology of Poverty”, **Science**, 344(6186), 862-867.
- Headey, Bruce vd. (1994), “Long Term and Short Term Poverty: Is Germany a Two-Thirds Society?”, **Social Indicators Research**, 31(1), 1-25.
- Hutchison, Michael ve McDill, Kathleen (1999) “Are All Banking Crises Alike? The Japanese Experience in International Comparison”, **National Bureau of Economic Research Working Paper**, Nr.7253, 1-37.
- Hye, Qazi Muhammad Adnan ve Wizarat, Shahida (2013), “Impact of Financial Liberalization on Economic Growth: A Case Study of Pakistan”, **Asian Economic and Financial Review**, 3(2), 270-282.
- International Labor Organization [ILO] (2009), **Global Employment Trends**, 1. Baskı, International Labor Organization, Geneva.
- _____ (2011), **Global Employment Trends 2011**, 1. Baskı, International Labor Organization, Geneva.
- International Money Found [IMF] (2000), **Recovery from the Asian Crisis and the Role of the IMF**, International Money Found Staff, Washington, <https://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/062300.HTM#I> (23.01.2023).
- _____ (2013), **Financial Crises Causes, Consequences and Policy Responses**, International Money Fund, Washington.
- Intergovernmental Panel on Climate Change [IPCC] (2014), “Summary for Policymakers”, Christopher B. Field vd. (Ed), **Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability, Part A: Global and Sectoral Aspects**, 1. Baskı içinde (1-32), Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge.
- Işık, Oğuz ve Pınarcıoğlu, M. Melih (2013), **Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği**, 9. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Işık ve Çetenak (2018), “İktisadi Hoşnutsuzluk Endeksi Makroekonomik Performansın Ölçülmesinde Başarılı Bir Gösterge midir? Türkiye ve BRICS Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 4(4), 37-50.

- Kakwani, Nanak (1993), “Poverty and Economic Growth with Application to Cote D’Ivoire”, **Review of Income and Wealth**, 39(2), 121-139.
- Kale, Nesrin (2003), “İnsan Hakları Bağlamında Yoksulluk”, Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), **Yoksulluk I. Cilt**, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 74-79.
- Kalkınma Bakanlığı (2018), **İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı**, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Nr. KB:3039-ÖİK:820, Ankara.
- Kaminsky, Gracila L. ve Reinhart, Carmen M. (1999), “The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems”, **The American Economic Review**, 89(3), 473-500.
- Karaca, Coşkun (2014), “Uygulanan Para ve Maliye Politikaları Açısından Geçmiş Krizler ve 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Karşılaştırmalı Analizi, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5(1), 263-286.
- Karaçor, Zeynep (2006), “Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000 – Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 16, 379-391.
- Karataş, Kasım (2003), “Yoksulluk, Yoksullukla Savaşmada Sivil Toplum ve Etik Boyut: Bir Sosyal Hizmet Yaklaşımı”, Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), **Yoksulluk I. Cilt**, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 91-104.
- Karayılmazlar, Ekrem ve Güler, Ahmet (2015), “Yoksulluk, Yoksulluğun Nedenleri, Sosyo-Ekonomik Etkileri, Türkiye ve Dünyada Yoksulluğun Boyutları”, **Vergi Raporu**, 193, 24-44.
- Kaya M. Veysel ve Demirbaş Erkan (2013), “2008 Mortgage Krizinin ABD’deki Yoksulluk Düzeyine Olan Etkisinin Analizi: Ampirik Bir Uygulama (1988-2010 ABD Örneği), M. Veysel Kaya (Ed.), **2008 Küresel Krizi ve Ekonomik Çöküş**, 1. Baskı içinde (181-198), Adalet Yayınevi, Ankara.
- Kaya, Halil Dinçer (2018), “The Global Crisis and Poverty”, **Studies in Business and Economics**, 13(3), 63-73.
- Khan, Mahmood Hasan (2000), **Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies**, International Monetary Fund, Working Paper Nr. 00/78, Washington DC.
- Kharas Homi vd. (2001), “An Analysis of Russia’a 1998 Meltdown: Fundamentals and Market Signals”, **Brookings Paper on Economic Activity**, 1 (2001), 1-68.
- Kheirandish, Mehrnaz vd., (2015) “A Review of Pharmaceutical Policies in Response to Economic Crises and Sanctions”, **Journal of Research in Pharmacy Practice**, 4(3), 115-122.
- Kılıç, İbrahim Engin ve Çakmak Şahin, Senem (2021), “Poverty Dynamics in Turkey: A Multinomial Logit Model”, **Ekonomika**, 100(2), 133-143.
- Kızılgöl, Özlem (2009), **Türkiye’de Yoksulluk Sorunu: Ekonometrik Bir Bakış**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kızılgöl, Özlem ve Demir, Çiğdem (2010), “Türkiye’de Yoksulluğun Boyutuna İlişkin Ekonometrik Analizler”, **İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 1(1), 21-32.
- Kibritçioğlu, Aykut (2001), “Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 1(7), 174-182.
- (2015), “2008 Küresel Finans Krizi Öncesi Krizler ve Türkiye Ekonomisi”, Nadir Eroğlu vd., (Ed.), **İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi, Prof. Dr. İlker Parasız’a Armağan**, 1. Baskı içinde, (503-518), Orion Kitabevi, Ankara.
- Kleinbaum, David G. ve Klein, Mitchel (2010), **Logistic Regression, A Self- Learning Text**, Third Edition, Springer, London.
- Korkmaz, Adem ve Korkut, Gülsüm (2012), “Türkiye’de Kadın İşgücüne Katılımının Belirleyicileri”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 17(2), 41-65.
- Korukçuoğlu, Diler (2012), **Yoksulluk Sorunsalı Ekseninde Türkiye’deki İşgücü Piyasalarına Bakış ve “Çalışan Yoksul” Olgusunun Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Körükmez, Lülüfer (2008), “Kent Yoksulluğu ile Mücadelede Kadınların Geliştirdiği Stratejiler ve Toplumsal Cinsiyet Roller”, Ayça Duru Salıcı (Ed.), **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, 1. Baskı içinde (207-244), Yakın Kitabevi, İzmir.
- Krugman, Paul (1979), “A Model of Balance-of-Payments Crises”, **Journal of Money, Credit and Banking**, 11(3), 311-325.
- (1998), “What Happened to Asia?”, <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.html> (19.01.2023).
- (1999), “Balance Sheets, the Transfer Problem, and Financial Crises”, **International Tax and Public Finance**, 6, 459-472.
- (2001), “Crises: The Next Generation?”, <https://www.princeton.edu/~pkrugman/next%20generation.pdf>, 18.01.2023.
- Kudebayeva, Alma (2012), **Effects of Crisis on Income and Poverty: The Case of Kazakhstan**, The wiiw Balkan Observatory Working Papers, Nr. 102, Austria.
- Kuyurtar, Erol (2003), “Mutlak Yoksulluğa İlişkin İki Etik Yaklaşım”, Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), **Yoksulluk I. Cilt**, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 111-123.
- Laeven, Luc (2011), “Banking Crises: A Review”, **The Annual Review of Financial Economics**, 3(4), 1-24.

- Laeven, Luc ve Valencia, Fabian (2013), "Systemic Banking Crises", Stijn Claessens vd. (Ed.), **Financial Crises Causes, Consequences and Policy Responses**, içinde (61-137), International Money Fund, Washington.
- (2018), **Systemic Banking Crises Revisited**, IMF Working Paper, Nr. 18/206, International Monetary Fund, Washington.
- Lanjouw, Peter ve Ravallion, Martin (1999), "Benefit Incidence, Public Spending Reforms, and the Timing of Program Capture", **The World Bank Economic Review**, 13(2), 257-273.
- Lonergan, Steve (1998), "The Role of Environmental Degradation in Population Displacement", **Environmental Change and Security Project Report**, Spring(4), 5-15.
- Malik, Sadia, M., ve Janjua Yasin (2011), **Growth, Employment and Poverty in Current Financial Crisis in India, Pakistan and Bangladesh**, SANAI Working Paper Series, Nr. 11-07, Bangladesh.
- McCullagh, Peter (1980), "Regression Models for Ordinal Data", **Journal of the Royal Statistical Society, Series B**, 42 (2), 109-142
- Mckenzie, David J. (2003), "How do Households Cope with Aggregate Shocks? Evidence from the Mexican Peso Crisis", **World Development**, 31(7), 1179-1199.
- Meyer Bruce D. ve Sullivan James X. (2003), "**Measuring the Well-Being of the Poor Using Income and Consumption**", The Journal of Human Resources, 38(Special Issue on Income Volatility and Implications for Food Assistance Programs), 1180-1220.
- Mishkin, Frederic S. (1992) "Anatomy of a Financial Crisis", **Journal of Evolutionary Economics**, 2, 115-130.
- (1994), "Preventing Financial Crises: An International Perspective" **National Bureau of Economic Research**, Working Paper Nr. 4636, 1-53.
- (1996), "Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective", **National Bureau of Economic Research**, NBER Working Papers Nr. 5600, 1-49.
- (2001), "Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Economies", **World Bank Policy Research**, Working Paper Nr. 2683, 1-48.
- Moesen, Wim ve Cherchye, Laurens (1998), "The Macroeconomic Performance of Nations Measurement and Perception", **Center for Economic Studies Catholic University of Leuven**, Discussion Paper Series, Nr. 98.22, Leuven.
- Mok, T. Y. vd., (2007), "The Determinants of Urban Household Poverty in Malaysia", **Social Sciences**, 3(4), 1990-1996.
- Mutioğlu, Halil (2003), "Sefaletin Küreselleşmesi", Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), **Yoksulluk I. Cilt**, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 298-310.

- Nikoloski, Zlatko (2011), “Impact of Financial Crises on Poverty in the Developing World: An Empirical Approach”, **Journal of Development Studies**, 47(11), 1757-1779.
- Noll, Heinz-Herbert (2015), “Consumption Expenditures and Subjective Well-Being: Empirical Evidence From Germany”, **International Review of Economics**, 62(2), 101-119.
- Obstfeld, Maurice (1994), “The Logic of Currency Crises”, **NBER Working Papers Series**, Nr. 4640, Cambridge.
- OECD (2011), **Compendium of OECD Well-Being Indicators**, OECD Yayınları, <https://www.oecd.org/general/compendiumofocedwell-beingindicators.htm>, (29.12.2021).
- (2019), OECD (2019), **Society at a Glance 2019: OECD Social Indicators**, OECD Publishing, Paris.
- Oktayer, Asuman (2009), “Türkiye’de Finansal Serbestleşme ve Derinleşme Süreci Üzerine Nitel Bir İnceleme”, **Akademik İncelemeler**, 4(1), 73-100.
- Oktik Nurgün (2008), “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar”, Ayça Duru Salıcı (Ed.), **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, 1. Baskı içinde (21-56), Yakın Kitabevi, İzmir.
- Olokoyo, Felicia Omowunmi ve Ogunnaike, Olaleke Oluseye (2011) “An Empirical Analysis of the Effect of Stock Market Crisis on Economic Growth: The Nigerian Case”, **Acta Universitatis Danubius**, 7(4), 172-186.
- Overseas Development Institue (2009), **The Global Financial Crisis: Poverty and Social Protection**, Briefing Paper Nr. 51, <https://cdn.odi.org/media/documents/4285.pdf>, (29.01.2023).
- Oxford Poverty Human Devolopment Initiative (OPHI) and United Nations Development Programme (UNDP) (2022), **Global Multidimensional Poverty Index 2022: Unpacking Deprivation Bundles to Reduce Multidimensional Poverty**, United Nations Development Programme (UNDP), and Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI), University of Oxford.
- Özatay, Fatih (2011), **Finansal Krizler ve Türkiye**, 3. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul.
- Özcan, Süleyman Emre (2016), “Yoksulluk Göstergesi Olarak Hoşnutsuzluk Endeksi, Türkiye için Bir Deneme”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, (48), 294-313.
- Özdemir, Bilge Kağan (2007), **Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Erken Uyarı Sistemleri: Markov Geçiş Modellemesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir Abdullah ve Dalkılıç Remziye (2016), “Finansal Serbestleşmenin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, **Politik & Ekonomik Yorumlar**, 53(613), 53-64.

- Özkan, Azzem (2005) “Ekonomik Kriz ve Muhasebe Uygulamalarına Bazı Yansımalar”, **Hacettepe Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 23(2), 165-180.
- Öztepe Nagihan ve Akbaş, Sezgi (2018), “Türkiye’de Kendi Adına ve Hesabına Çalışanların Sosyal Güvenliği”, **Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of Social Security)**, 8(1). 67-94.
- Öztürk, Nurettin (2015), “1994 Krizine Yeniden Bakmak”, Nadir Eroğlu vd., (Ed.), **İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi, Prof. Dr. İlker Parasız’a Armağan**, 1. Baskı içinde, (433-463), Orion Kitabevi, Ankara.
- Polat, Mehmet Ali (2019), “Türkiye Kaynaklı Finansal Krizlerin Anatömis”, **ASEAD**, 6(1), 329-345.
- Qian, Rong vd. (2010), “On Graduation from Default, Inflation and Banking Crisis: Elusive or Illusion?” **National Bureau of Economic Research Working Paper Series**, Nr.16168, 1-57.
- Rahman, Mustafa A. (2013), “Household Characteristics and Poverty: A Logistic Regression Analysis”, **The Journal of Developing Areas**, 47(1), 303-317.
- Rani, Uma ve Schmid, Juan P. (2006), “Household Characteridtics, Employment and Poverty in India”, **Proceeding of the 2nd IZA/World Bank Conference on Employment and Development**, http://conference.iza.org/conference_files/worldb2007/rani_u3394.pdf, (29.01.2023).
- Reinhart, Carmen M. ve Rogoff, Kenneth S. (2009), **This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly**, 1. Baskı, Princeton University Press, New Jersey.
- Revi, Aromar vd. (2014), “Urban Areas”, Christopher B. Field vd. (Ed.), **Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global And Sectoral Aspects**, 1. Baskı içinde (535-612), Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, Cambridge University Press, Cambridge.
- Rowntree, B. Seebohm (1901), **Poverty: A Study of Town Life**, Macmillan, London.
- Sabri, Nidal Rashid (2002), “Roots Of Stock Market Volatility and Crises: A Synthesis and Suggested Solutions”, **International Financial Systems and Stock Volatility: Issues and Remedies**, 13, 1-43.
- Saçlı, Ahsen (2019), “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi**, 2(2), 1-21.
- Sapancalı, Faruk (2007), “Avrupa Birliği’ne Üye Ülkelerde Sendikal Örgütlenme, Sorunlar ve Yeni Stratejiler”, **Çimento İşveren Dergisi**, Eylül, 4-23.
- Sapir, Jacques (2008), “Global Finance In Crisis”, **Real-World Economics Review**, 46, 82-101.

- Saxton, Jim, (2000), “Investment in Education: Private and Public Returns” Joint Economic Committee United States Congress, <http://www.fsb.muohio.edu/evenwe/courses/eco361/f04/readings/investment%20in%20education.pdf> (17.04.2022).
- Seyidoğlu, Halil (2003), “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4(2), 141-156.
- Seyyar, Ali (2003), “Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”, Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), **Yoksulluk I. Cilt**, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 40-74.
- Sen, Amartya (1976), “Poverty: An Ordinal Approach to Measurement”, **Econometrica**, 44(2), 219-231.
- Shido Ikwu, Benjamin Sunday (2017) “Economic Recession in Nigeria: A case for Government Intervention”, **SSRG International Journal of Economics and Management Studies**, 4(6), 48-51.
- Sigeze Güney, Çiler (2018), **Türkiye’de Dinamik Yoksulluğun Rassal Etkiler Multinomial Logit Model ile İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (t.y.), “Genel Sağlık Sigortası Nedir?” http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/gss_tescil_sureci/gss_hangi_tarihten, (01.10.2022).
- Suryahadi, Asep ve Sumarto, Sudarno (2003), “Poverty and Vulnerability in Indonesia Before and After the Economic Crisis”, **Asian Economic Journal**, 17(1), 45-64.
- Sundaram, Krishnamurthy ve Tendulkar, Suresh D. (2002), “The Working Poor in India: Employment-Poverty Linkages and Employment Policy Options”, **Issues in Employment and Poverty Discussion Paper**, Nr. 4, International Labour Office, Geneva.
- Şenses, Fikret (2014), **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Şentürk Onur ve Çelik Nuri (2021), “Türkiye’de Hanehalkı Yoksulluğunu Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”, **İstatistik Araştırma Dergisi**, 11(2), 56-70.
- Şirin, Ahmet (2003), “Yoksulluğa Karşı Mücadelede Bir Yetişkin Eğitimi Uygulaması: İsmek Örneği”, Ahmet Emre Bilgili, İbrahim Altan (Ed.), **Yoksulluk I. Cilt**, Deniz Feneri Yayınları, İstanbul, 402-407.
- Tarhan, Ali (2013), “Gölge Bankacılık ve 2008 Krizi”, M. Veysel Kaya (Ed.), **2008 Küresel Krizi ve Ekonomik Çöküş**, 1. Baskı içinde (21-52), Adalet Yayınevi, Ankara.
- Tarı, Recep (2015), **Ekonometri**, 11. Baskı, Umuttepe Yayınları, İstanbul.

- Temin, Peter (1976), “Lessons fort the Present from the Great Depression”, **The American Economic Review**, 66(2), 40-45.
- Ticaret Bakanlığı (2023), Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri, <https://sanayi.gov.tr/istatistikler/yatirim-istatistikleri/mi0803011615> (25.01.2023).
- Topçu, Murat (2015), “Kriz, Küreselleşme, Sermaye Hareketleri ve 2001 Krizine Geline Süreçte İktisadi Politika Yanlıları”, **Akademik Hassasiyetler**, 2(4), 115-148.
- Toprak, Zerrin (2016), **Kent Yönetimi ve Politikası**, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Truman, Edwin M. (1996), “The Mexican Peso Crisis: Implications for International Finance”, **Federal Reserve Bulletin**, March, <https://www.federalreserve.gov/pubs/bulletin/1996/396lead.pdf> (27.01.2023).
- Turan, Zübeyir (2005), “Türkiye Ekonomisinde Kasım 2000 – Şubat 2001 Krizleri”, **Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası**, Ağustos, 1-18.
- Tunay, K. Batu (2013), “Yükselen Ekonomilerde Makroekonomik Dengesizliklerin Etkileşimi: Türk Cumhuriyetleri Örneği”, **Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz (83), 171-199.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [TCMB] (2002), **2001 Yıllık Rapor**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- (2010), **Finansal İstikrar Raporu**, Nr. 11, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- (2011), **Finansal İstikrar Raporu**, Nr. 13, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- (2023), “Borç Verme Faiz Oranları”, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/temel+faaliyetler/para+p olitikasi/merkez+bankasi+faiz+oranlari/faiz-oranlari>, 25.01.2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2009), 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, <https://www.tuik.gov.tr/> (10.04.2018).
- (2013a), **Türkiye İstatistik Yıllığı 2012**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Nr. 3933, Ankara.
- 2013b), **İstatistiklerle Kadın 2012**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Nr. 3904, Ankara.
- (2013c), “İstatistiklerle Çocuk, 2012”, Haber Bülteni, Nr. 13488.
- (2014a), Hanehalkı İşgücü Araştırması – Bölgesel Sonuçlar 2004-2013, <https://www.tuik.gov.tr/> (17.04.2022).
- (2014b), “Yoksulluk Çalışması” <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18690> (02.03.2016).
- (2014c), “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2013”, <https://www.tuik.gov.tr/> (05.12.2018).

- (2015), “Yoksulluk Çalışması” <https://www.tuik.gov.tr/> (25.04.2022).
- (2018), “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması”, <https://www.tuik.gov.tr/> (05.09.2018).
- (2019), 2017-2018-2019 Hanehalkı Bütçe Araştırması Anketine İlişkin Açıklamalar, <https://www.tuik.gov.tr/> (17.02.2021).
- (2020a), “İstatistiklere Gençlik, 2020” <https://www.tuik.gov.tr/> (21.01.2022).
- (2020b), “İstatistiklere Yaşlılar, 2020”, <https://www.tuik.gov.tr/> (17.03.2022).
- (2021), **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti (Panel), 2019**, Yayın Nr. 4619, Ankara.
- (2022), **Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2021**, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581> (28.01.2023).
- (2023a), “Gayri Safi Yurtiçi Hasıla ve Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla”, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ulusal-hesaplar-113&dil=1>
- (2023b), “Temel İşgücü Göstergeleri”, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Kasim-2022-49384> (25.01.2023).
- (2023c), “Sanayi Üretim Endeksi”, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sanayi-Uretim-Endeksi-Kasim-2022-49712> (25.01.2023).
- (2023d), “Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Kasim-2022-45546> (25.01.2023).
- Türk Dil Kurumu [TDK] (2005), **Türkçe Sözlük**, 10. Baskı, Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara.
- Türk Sanayici ve İş İnsanları Derneği [TÜSİAD] (2000), **Türkiye’de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: AB İle Karşılaştırma**, Nr. TÜSİAD-T/2000-12, İstanbul.
- United Nations [UN] (1999), **The Role of Employment and Work in Poverty Eradication: The Empowerment and Advancement of Women**, <https://www.un.org/esa/documents/ecosoc/docs/1999/e1999-53.htm> (29.01.2023).
- (2010), **World Economic Situation and Prospects**, New York.
- UNDP (1997), **Human Development Report 1997**, Oxford University Press, New York.
- (1998), **Human Development Report 1998**, Oxford University Press, New York.
- (2001), **Human Development Report 2001**, Oxford University Press, New York.
- (2020), **Human Development Report**, Report Nr. 2020, New York.
- Ural, Mert (2003), “Finansal Krizler ve Türkiye”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, 18(1), 11-28.

- Ünverdi, Hayat Zengin vd. (2008), “Varlık-Yokluk Ekseninde Bir Deneyim Alanı: Onur Mahallesi Örneği”, Ayça Duru Salıcı (Ed.), **Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları**, 1. Baskı içinde (245-264), Yakın Kitabevi, İzmir.
- Vu, Lin ve Nguyen, Thuy-Anh (2021), “Elderly Poverty in Vietnam: Trends and Determinants”, **Journal of Population and Social Studies**, 29, 526-543.
- Wheelock, David C. (1995), “Regulation Market Structure, and the Bank Failures of the Great Depression”, **Federal Reserve Bank of St. Louis Review**, 77(2), 27-38.
- Williams, Richard (2006), “Generalized Ordered Logit/Partial Proportional Odds Models for Ordinal Dependent Variables”, **The Stata Journal**, 6(1), 58-82.
- Wilson, George (1996), “Towards a Revised Framework for Examining Beliefs about the Causes of Poverty”, **The Sociological Quarterly**, 37(3), 413-428.
- World Bank (2000), **World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty**, Report Nr. 22684, Oxford University Press, Washington DC.
- (2017), **Monitoring Global Poverty**, Report of the Commission on Global Poverty, World Bank Washington, DC.
- (2022a), **Fact Sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines**, <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines#17> (28.12.2022).
- (2022b), **Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course**, Washington DC, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/37739/9781464818936.pdf?sequence=65&isAllowed=y> (01.01.2023).
- (2022c), **Multidimensional Poverty Measure**, <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/brief/multidimensional-poverty-measure> (04.01.2023).
- (2023), **Poverty and Inequality Platform Data Set**, pip.worldbank.org (02.01.2023).
- World Bank vd. (2021), **A Roadmap for Countries Measuring Multidimensional Poverty**, World Bank, Washington, DC.
- World Bank Institute (2005), **Introduction to Poverty Analysis**, <https://numeros.files.wordpress.com/2012/04/5poverty-manual-wb.pdf> (05.04.2022).
- Verbeek, Marno (2004), **A Guide to Modern Econometrics**, 2. Baskı, John Wiley & Sons Publishing, İngiltere.
- Yakıcı Ayan, Tuba ve Değirmenci, Nurdan (2021), “Hanehalkı Sorumlusu ve Yoksulluk: Probit Model”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, 19(1), 77-87.

- Yalçın Kayacan, Eda (2020), **Türkiye’deki Bireylerin Mutluluğunu Etkileyen Sosyo-Demografik Faktörlerin Yıllara Göre İncelenmesi**, 1. Baskı, İksad Yayınevi, Ankara.
- Yeldan, Erinç (2001), **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yükseler, Zafer ve Türkan, Ercan (2007), **Türkiye’de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi**, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2007/4.
- Zhao, Jiaying ve Tumm, Brandon M. (2016), **Psychological Responses to Scarcity**, Oxford Research Encyclopedia of Psychology, Oxford University Press, Oxford, England.

EKLER

Ek 1: Kriz Tarihleri

Ülke	Banka Krizleri	Para Krizleri	Borç Krizleri	Ülke	Banka Krizleri	Para Krizleri	Borç Krizleri
Almanya	2008	-	-	Komorlar	-	1976, 1983, 1989, 1994, 1999	-
Angola	-	1991, 1996, 2015	1988	Kongo Cum.	1992	1994	1986
Arjantin	1980, 1989, 1995, 2001	1975,1981,1987, 2002,2013	1982, 2001, 2014	Kongo Dem. Cum.	1983, 1991, 1994	2009, 2016	1976
Arnavutluk	1994	1997	1990	Kore	1997	1998	-
Avusturalya	-	-	-	Kosta Rika	1987, 1994	1981, 1991	1981
Avusturya	2008	-	-	Kuveyt	1982	-	-
Azerbaycan	1995	2015	-	Laos	-	1972, 1978, 1986, 1997	-
Bangladeş	1987	1976		Lesotho	-	1985, 2015	-
Barbados	-	-	-	Letonya	1995, 2008	1992	-
Belarus	1995	1997, 2009,2015	-	Liberya	1991	-	1980
Belçika	2008	-	-	Libya	-	2002	-
Belize	-	-	2007, 2012, 2017	Litvanya	1995	1992	-
Benin	1988	1994	-	Lübnan	1990	1984, 1990	-
Birleşik Devletler	1988, 2007	-	-	Lüksemburg	2008	-	-
Birleşik Krallık	2007	-	-	Macaristan	1991, 2008	-	-
Bolivya	1986, 1994	1973, 1981	1980	Madagaskar	1988	1984, 1994, 2004	1981
Bosna Hersek	1992	-	-	Makedonya	1993	-	-
Botsvana	-	1984	-	Malavi	-	1994, 2012	1982
Brezilya	1990, 1994	1976, 1982, 1987, 1992, 1999, 2015	1983	Maldivler	-	1975	-
Brunei	-	-	-	Malezya	1997	1998	-
Bulgaristan	1996	1996	1990	Mali	1987	1994	-
Burkina Faso	1990	1994	-	Meksika	1981, 1994	1977, 1982, 1995	1982
Burundi	1994	-	-	Mısır	1980	1979, 1990, 2016	1984
Butan	-	-	-	Moğolistan	2008	1990, 1997	-
Cape Verde	1993	-	-	Moldova	2014	1999	2002

Ek 1: (devamı)

Ülke	Banka Krizleri	Para Krizleri	Borç Krizleri	Ülke	Banka Krizleri	Para Krizleri	Borç Krizleri
Cezayir	1990	1988, 1994	-	Moritanya	1984	1993	-
Cibuti	1991	-	-	Moritus	-	-	-
Çad	1983, 1992	1994	-	Mozambik	1987	1987, 2015	1984
Çekya	1996	-	-	Myanmar	-	1975, 1990, 1996, 2001, 2007, 2012	-
Çin H. C.: Hong Kong	-	-	-	Namibya	-	1984, 2015	-
Çin Halk Cum.	1998	-	-	Nepal	1988	1984, 1992	-
Danimarka	2008	-	-	Nijer	1983	1994	1983
Dominik Cum.	2003	1985, 1990, 2003	1982, 2003	Nijerya	1991, 2009	1983, 1989, 1997, 2016	1983
Dominika	-	-	2002	Nikaragua	1990, 2000	1979, 1985, 1990	1980
Ekvator	1982, 1998	1982, 1999	1982, 1999, 2008	Norveç	1991	-	-
Ekvator Ginesi	1983	1980, 1994	-	Orta Afrika Cum.	1976, 1995	1994	-
El Salvador	1989	1986	-	Özbekistan	-	2000	-
Endonezya	1997	1979, 1998	1999	Pakistan	-	1972	-
Eritre	1993	-	-	Panama	1988	-	-
Ermenistan	1994	-	-	Papua Yeni Gine	-	1995	-
Estonya	1992	-	-	Paraguay	1995	1984, 1989, 2002	1982
Esvatini	1995	1985, 2015	-	Peru	1983	1976, 1981, 1988	1978
Etiyopya	-	1992	-	Polonya	1992	-	1981
Fas	1980	1981	1983	Portekiz	2008	1983	-
Fiji	-	1993	-	Romanya	1998	1996	1982
Fildişi Sahili	1988	1994	1984, 2001, 2010	Ruanda	-	1991	-
Filipinler	1983, 1997	1983, 1998	1983	Rusya	1998, 2008	1998, 2014	1998
Finlandiya	1991	-	-	Saint Kitts ve Nevis	-	-	-
Fransa	2008	-	-	Sao Tome ve Principe	1992	1987, 1992, 1997	-
Gabon	-	1994	1986, 2002	Senegal	1988	1994	1981
Gambiya	-	1985, 2003	1986	Seyşeller	-	2008	2008

Ek 1: (devamı)

Ülke	Banka Krizleri	Para Krizleri	Borç Krizleri	Ülke	Banka Krizleri	Para Krizleri	Borç Krizleri
Gana	1982	1978, 1983, 1993, 2000, 2009 2014	-	Sırbistan	-	2000	-
Gine	1985, 1993	1982, 2005	1985	Sierra Leone	1990	1983, 1989, 1998	1977
Gine-Bissau	1995, 2014	1980, 1994	-	Singapur	-	-	-
Grenada	-	-	2004	Slovak Cum.	1998	-	-
Guatemala	-	1986	-	Slovenya	1992, 2008	-	-
Guyana	1993	1987	1982	Sri Lanka	1989	1978	-
Güney Afrika	-	1984, 2015	1985	Sudan	-	1981, 1988, 1993, 2012	1979
Güney Sudan	-	2015	-	Surinam	-	1990, 1995, 2001, 2016	-
Gürcistan	1991	1992, 1999	-	Suriye	-	1988	-
Haiti	1994	1992, 2003	-	Şili	1976, 1981	1972, 1982	1983
Hırvatistan	1998	-	-	Tacikistan	-	1999, 2015	-
Hindistan	1993	-	-	Tanzanya	1987	1985, 1990	1984
Hollanda	2008	-	-	Tayland	1983, 1997	1998	-
Honduras	-	1990	1981	Togo	1993	1994	1979
İran	-	1985, 1993, 2000, 2013	1992	Trinidad ve Tobago	-	1986	1989
İrlanda	2008	-	-	Tunus	1991	-	-
İspanya	1977, 2008	1983	-	Türkiye	1982, 2000	1978, 1984, 1991, 1996, 2001	1978
İsrail	1983	1975, 1980, 1985	-	Türkmenistan	-	2008	-
İsveç	1991, 2008	1993	-	Uganda	1994	1980, 1988	1981
İsviçre	2008	-	-	Ukrayna	1998, 2008, 2014	1998, 2008, 2014	1998, 2015
İtalya	2008	1981	-	Uruguay	1981, 2002	1972, 1983, 1990, 2002	1983, 2002
İzlanda	2008	1975, 1981, 1989, 2008	-	Ürdün	1989	1989	1989
Jamaika	1996	1978, 1983, 1991	1978, 2010	Venezuela	1994	1984, 1989, 1994, 2002, 2010	1982, 2017

Ek 1: (devamı)

Ülke	Banka Krizleri	Para Krizleri	Borç Krizleri	Ülke	Banka Krizleri	Para Krizleri	Borç Krizleri
Japonya	1997	-	-	Vietnam	1997	1972, 1981, 1987	1985
Kamboçya	-	1971, 1992	-	Yemen	1996	1985, 1995	-
Kamerun	1987, 1995	1994	1989	Yeni Kaledonya	-	1981	-
Kanada	-	-	-	Yeni Zelenda	-	1984	-
Kazakistan	2008	1999, 2015	-	Yugoslavya	-	-	1983
Kenya	1985, 1992	1993	-	Yunanistan	2008	1983	2012
Kıbrıs	2011	-	2013	Zambiya	1995	1983, 1989, 1996, 2009, 2015	1983
Kırgızistan	1995	1997	-	Zimbabve	1995	1983, 1991, 1998, 2003	-
Kolombiya	1982, 1998	-	-				

Kaynak: Laeven ve Valencia, 2013: 406-407, Laeven ve Valencia, 2018: 34-38.

Ek 2: Bankacılık Krizleri Süreleri, Üretim ve Borç Üzerinde Etkileri

Ülke	Başlama	Bitiş	Üretim Kaybı ^a	Borç Artışı ^b	Ülke	Başlama	Bitiş	Üretim Kaybı ^a	Borç Artışı ^b	Ülke	Başlama	Bitiş	Üretim Kaybı ^a	Borç Artışı ^b
Almanya	2008	2009	12.3	16.2	Gine-Bissau	2014	-	0.0	3.2	Moldova	2014	-	-	19.5
Arjantin	1980	1982	58.6	33.1	Guyana	1993	1993	0.0	-241.0	Moritanya	1984	1984	7.5	-
Arjantin	1989	1991	12.6	-21.3	Gürcistan	1991	1995	-	-	Mozambik	1987	1991	0.0	60.9
Arjantin	1995	1995	0.0	8.7	Haiti	1994	1998	37.5	-119.4	Nepal	1988	1988	0.0	11.7
Arjantin	2001	2003	71.0	81.9	Hırvatistan	1998	1999	-	14.1	Nijer	1983	1985	97.2	25.9
Arnavutluk	1994	1994	-	-	Hindistan	1993	1993	0.0	-7.7	Nijerya	1991	1995	0.0	63.3
Avusturya	2008	2012	19.2	19.8	Hollanda	2008	2009	26.1	24.9	Nijerya	2009	2012	14.0	8.4
Azerbaycan	1995	1995	-	0.9	İrlanda	2008	2012	107.7	76.5	Nikaragua	1990	1993	11.4	-31.0
Bangladeş	1987	1987	0.0	3.5	İspanya	1977	1981	58.5	3.8	Nikaragua	2000	2001	0.0	14.9
Belarus	1995	1995	-	-16.5	İspanya	2008	2012	38.8	31.8	Norveç	1991	1993	5.1	19.2
Belçika	2008	2012	15.7	22.2	İsrail	1983	1986	42.7	-	Orta Afrika Cum.	1976	1976	0.0	-4.8
Benin	1988	1992	14.9	5.7	İsveç	1991	1995	32.9	36.2	Orta Afrika Cum.	1995	1996	9.0	-16.3
Birleşik Devletler	1988	1988	0.0	10.5	İsveç	2008	2009	25.5	12.8	Panama	1988	1989	85.0	-2.6
Birleşik Devletler	2007	2011	30.0	21.9	İsviçre	2008	2009	0.0	1.6	Paraguay	1995	1995	15.3	-1.2
Birleşik Krallık	2007	2011	25.3	27.0	İtalya	2008	2009	32.2	8.6	Peru	1983	1983	55.2	14.3
Bolivya	1986	1986	49.2	-107.3	İzlanda	2008	2012	34.5	67.9	Polonya	1992	1994	0.0	-21.6
Bolivya	1994	1994	0.0	-19.2	Jamaika	1996	1998	37.8	2.9	Portekiz	2008	2012	35.0	38.5
Bosna Hersek	1992	1996	-	-	Japonya	1997	2001	45.0	41.7	Romanya	1998	1999	0.0	-
Brezilya	1990	1994	62.3	-22.6	Kamerun	1987	1991	105.5	18.0	Rusya	1998	1998	-	-7.1
Brezilya	1994	1998	0.0	-33.8	Kamerun	1995	1997	8.1	-1.1	Rusya	2008	2009	0.0	6.1
Bulgaristan	1996	1996	59.5	-30.1	Kazakistan	2008	2008	0.0	6.5	Sao Tome ve Principe	1992	1992	1.9	-706.3
Burkina Faso	1990	1994	-	8.9	Kenya	1985	1985	23.7	11.0	Senegal	1988	1991	5.6	-14.2

Ek 2: (devamı)

Ülke	Başlama	Bitiş	Üretim Kaybı ^a	Borç Artışı ^b	Ülke	Başlama	Bitiş	Üretim Kaybı ^a	Borç Artışı ^b	Ülke	Başlama	Bitiş	Üretim Kaybı ^a	Borç Artışı ^b
Burundi	1994	1998	121.2	10.9	Kenya	1992	1994	50.3	12.1	Sierra Leone	1990	1994	34.5	62.9
Cape Verde	1993	1993	0.0	18.2	Kıbrıs	2011	2015	76.5	21.3	Slovak	1998	2002	0.0	15.4
Cezayir	1990	1994	41.4	19.1	Kırgızistan	1995	1999	-	42.9	Slovenya	1992	1992	-	-
Cibuti	1991	1995	42.6	-	Kolombiya	1982	1982	47.0	16.6	Slovenya	2008	2012	39.1	20.9
Çad	1983	1983	0.0	-7.2	Kolombiya	1998	2000	43.4	15.4	Sri Lanka	1989	1991	19.6	-5.5
Çad	1992	1996	0.0	27.1	Kongo Cum.	1992	1994	47.4	103.5	Şili	1976	1976	19.9	-69.5
Çekya	1996	2000	-	1.8	Kongo Dem. Cum.	1983	1983	1.4	39.5	Şili	1981	1985	8.6	87.9
Çin Halk Cum.	1998	1998	19.4	11.2	Kongo Dem. Cum.	1991	1994	129.5	42.2	Tanzanya	1987	1988	0.0	64.6
Danimarka	2008	2009	35.0	32.8	Kongo Dem. Cum.	1994	1998	79.0	39.3	Tayland	1983	1983	24.8	15.7
Dominik Cum.	2003	2004	12.5	16.5	Kore	1997	1998	57.6	9.9	Tayland	1997	2000	109.3	42.1
Ekvator	1982	1986	98.2	24.4	Kosta Rika	1987	1991	0.0	-27.5	Togo	1993	1994	38.8	23.8
Ekvator	1998	2002	25.4	9.1	Kosta Rika	1994	1995	0.0	4.8	Tunus	1991	1991	1.3	4.2
Ekvator Ginesi	1983	1983	0.0	-	Kuveyt	1982	1985	143.4	16.2	Türkiye	1982	1984	35.0	12.3
El Salvador	1989	1990	0.0	-29.6	Letonya	1995	1996	-	0.4	Türkiye	2000	2001	37.6	15.3
Endonezya	1997	2001	69.0	67.6	Letonya	2008	2012	93.9	27.6	Uganda	1994	1994	0.0	-26.9
Eritre	1993	1993	-	-	Liberya	1991	1995	-	-	Ukrayna	1998	1999	0.0	6.0
Ermenistan	1994	1994	-	-	Litvanya	1995	1996	-	10.8	Ukrayna	2008	2010	0.0	26.5
Estonya	1992	1994	-	-	Lübnan	1990	1993	102.2	-	Ukrayna	2014	-	93.2	53.4
Esvatini	1995	1999	45.7	2.5	Lüksemburg	2008	2012	43.3	12.7	Uruguay	1981	1985	38.1	83.3
Fas	1980	1984	21.9	35.6	Macaristan	1991	1995	0.0	19.6	Uruguay	2002	2005	66.1	37.0
Fildişi Sahili	1988	1992	45.0	13.6	Macaristan	2008	2012	37.3	3.8	Ürdün	1989	1991	106.4	-61.0
Filipinler	1983	1986	91.7	44.8	Madagaskar	1988	1988	0.0	-25.8	Venezuela	1994	1998	1.2	-23.0
Filipinler	1997	2001	0.0	10.4	Makedonya	1993	1995	0.0	-	Vietnam	1997	1997	0.0	-52.7
Finlandiya	1991	1995	69.6	43.6	Malezya	1997	1999	31.4	0.2	Yemen	1996	1996	16.4	-56.7

Ek 2: (devamı)

Ülke	Başlama	Bitiş	Üretim Kaybı ^a	Borç Artışı ^b	Ülke	Başlama	Bitiş	Üretim Kaybı ^a	Borç Artışı ^b	Ülke	Başlama	Bitiş	Üretim Kaybı ^a	Borç Artışı ^b
Fransa	2008	2009	23.3	15.9	Mali	1987	1991	0.0	-11.3	Yunanistan	2008	2012	64.9	43.9
Gana	1982	1983	45.3	15.5	Meksika	1981	1985	26.6	22.6	Zambiya	1995	1998	31.1	36.2
Gine	1985	1985	0.0	-	Meksika	1994	1996	13.7	16.4	Zimbabve	1995	1999	10.4	20.9
Gine	1993	1993	0.0	6.7	Mısır	1980	1980	0.9	-4.2					
Gine-Bissau	1995	1998	29.6	108.1	Moğolistan	2008	2009	0.0	-5.0					

Kaynak: Laeven ve Valencia, 2013: 406-407, Laeven ve Valencia, 2018: 34-38.

Not: a) Üretim kayıpları, dönem boyunca gerçek ve trend reel GSYH arasındaki farkların kümülatif toplamı olarak hesaplanır, trend reel GSYH'nin yüzdesi olarak ifade edilir. Bazı ekonomiler için üretim kayıpları raporlanmamıştır. b) Kamu borcunu ifade eder, GSYH'nin yüzdesi olarak ölçülür.

Ek 3: Finansal Krizlerin Sıklığı

Yıl	Banka	Para	Borç	İkiz	Üçüz
1970	-	-	-	-	-
1971	-	1	-	-	-
1972	-	5	-	-	-
1973	-	1	-	-	-
1974	-	-	-	-	-
1975	-	5	-	-	-
1976	2	4	1	-	-
1977	2	1	1	-	-
1978	-	5	3	-	-
1979	-	3	2	-	-
1980	3	4	3	3	-
1981	3	9	6	1	-
1982	5	5	9	1	1
1983	7	12	9	2	1
1984	1	10	4	-	-
1985	2	10	3	-	-
1986	1	4	3	-	-
1987	6	6	-	1	-
1988	7	5	1	-	-
1989	4	8	3	1	1
1990	7	10	2	-	-
1991	10	6	-	1	-
1992	8	9	1	1	-
1993	7	8	-	1	-
1994	11	25	-	2	-
1995	13	4	-	2	-
1996	4	6	-	1	-
1997	7	6	-	4	-
1998	7	10	2	3	3
1999	-	8	2	-	-
2000	2	4	-	-	-
2001	1	3	2	1	1
2002	1	5	4	-	-
2003	1	4	1	1	1
2004	-	1	1	-	-
2005	-	1	-	-	-
2006	-	-	-	-	-
2007	2	-	-	-	-
2008	22	3	-	-	-
2009	1	2	-	-	-
2011	1	-	-	-	-
2014	3	2	-	-	-

Kaynak: Laeven ve Valencia, 2013: 406-407, Laeven ve Valencia, 2018: 34-38.

Ek 4: Ayrıntılı Bağımsız Değişkenler

1) HANEHALKI SORUMLUSU
Hanehalkı Sorumlusunun Cinsiyeti
Kadın (TS)
Erkek
Hanehalkı Sorumlusunun Yaşı
39 Yaş Ve Altı (TS)
40-59 Yaş Arası
60 Yaş ve Üstü
Hanehalkı Sorumlusunun Medeni Durumu
Evli
Evli Olmaması (Hiç Evlenmedi, Birlikte Yaşıyor, Eşi Öldü, Boşandı, Ayrı Yaşıyor) (TS)
Hanehalkı Sorumlusunun Sosyal Güvenlik Durumu
Zorunlu Sağlık Sigortalı (Emekli Sandığı, Bağ-Kur, Ssk)
Zorunlu Sağlık Sigortalı Değil (TS)
Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumu
Bir Okul Bitirmeyenler (TS)
İlköğretim Mezunu
Lise ve Lise Dengi Meslek, İki Yıllık Yüksekokul Mezunu
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte Mezunu
Yüksek Lisans ve Doktora Mezunu
Hanehalkı Sorumlusunun Çalıştığı Sektör
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık (TS), (Tarım Sektörü)
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri (Sanayi Sektörü)
Toptan ve Perakende Ticaret, Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı (Hizmetler Sektörü, Sektör-1)
Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri, Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri, Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler, Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri (Hizmetler Sektörü, Sektör-2)
Diğer (Yukarıda Sayılan Sektörlere Dâhil Olmayanlar)
Hanehalkı Sorumlusunun İşteki Durumu
Düzenli ücretli (TS)
Yevmiyeli
İşveren
Kendi Hesabına
Ücretsiz Aile İşçisi
Hanehalkı Sorumlusunun İstihdam Şekli
Sürekli İstihdamda (TS)
Geçici İstihdamda veya Sabit Süreli Sözleşmeli

Ek 4: (devamı)

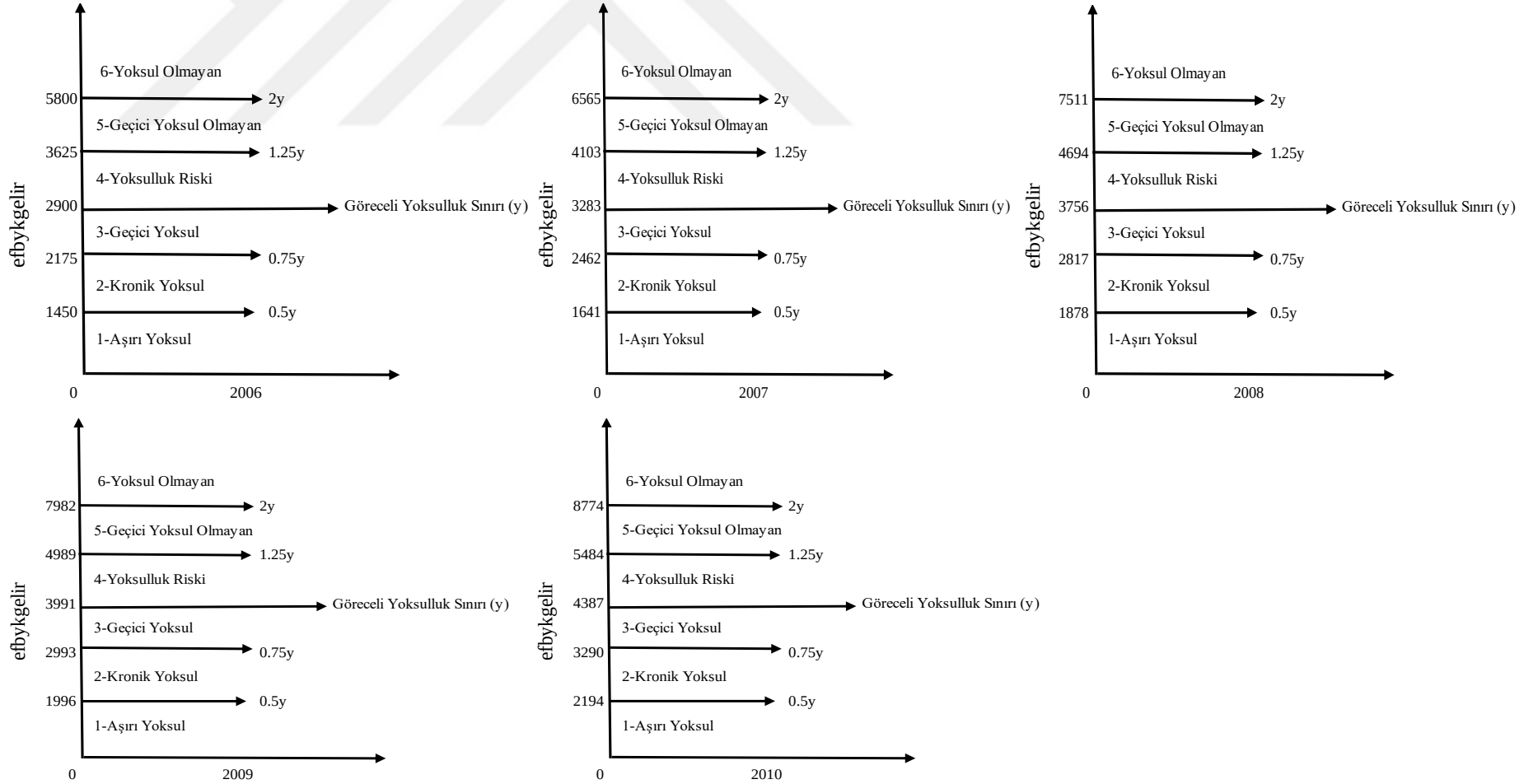
Sözleşmesiz Olarak Arada Sırada Çalışan
Hanehalkı Sorumlusunun Sendikaya Kayıt Durumu
Kayıtlı
Kayıtlı Değil (TS)
Hanehalkı Sorumlusunun Ek İşte Çalışma Durumu
Çalışıyor
Çalışmıyor (TS)
2) HANEHALKI SORUMLUSU EŞİ
Çalışan Eşin Eğitim Durumu
Bir Okul Bitirmeyenler (Okur-Yazar Değil, Okur-Yazar Olup Bir Okul Bitirmedi) (TS)
İlköğretim Mezunu
Lise Ve Lise Dengi Meslek ve İki Yıllık Yüksekokul Mezunu
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte Mezunu
Eşin Çalıştığı Sektör
Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık (TS) (Tarım Sektörü)
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri (Sanayi Sektörü,)
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı (Hizmetler Sektörü, Sektör-1)
Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri, Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri, Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler, Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri (Hizmetler Sektörü)
Eşin İşteki Durumu
Düzenli Ücretli (TS)
Yevmiyeli
İşveren
Kendi Hesabına
Ücretsiz Aile İşçisi
Eşin İstihdam Şekli
Sürekli İstihdamda (TS)
Sözleşmesiz Olarak Arada Sırada Çalışan
Eşin Sendikaya Kayıt Durumu
Kayıtlı
Kayıtlı değil (TS)
3) KONUT ÖZELLİKLERİ, VARLIKLAR VE DİĞERLERİ
Konut Tipi
Müstakil Konut - Bağımsız veya Tek Duvarla Bitişik (TS)
Apartman ve Diğer
Konut Mülkiyet Tipi
Ev sahibi (TS)

Ek 4: (devamı)

Kiracı
Lojman
Konut Isıtma Sistemi
Soba (TS)
Müşterek veya Merkezi Isıtma
Kat Kaloriferi, Kombi, Diğer
Konutun Bulunduğu Yer
Kır (TS)
Kent
Otomobil Sahipliği
Var
Yok (TS)
İkinci Konut Sahipliği
Var
Yok (TS)
Arsa Sahipliği
Var
Yok (TS)
Dükkân Sahipliği
Var
Yok (TS)
Gayrimenkul Kira Geliri
Var
Yok (TS)
Hanede Yaşayan Fert Sayısı
Hane Bağımlılık Oranı*

*Hane Bağımlılık oranı: (14 yaş ve daha küçük bireyler + 60 yaş ve daha büyük bireyler/15-59 yaş aralığındaki bireyler) x 100, TS: Temel Sınıf

Ek 5: Yoksulluk Kategorileri ve Sınır Değerleri 2006-2010⁴¹

⁴¹ efbykgelir; TL cinsinden eşdeğer fert başına yıllık kullanılabilir geliri ifade etmektedir. Şekiller HBA verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek 6: 2006 Yılı Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model Sonuçları

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Hanehalkı Sorumlusu Cinsiyeti										
Erkek	-0.486**	0.615	-0.509*	0.601	-0.194	0.824	-0.101	0.904	-0.165	0.848
Hanehalkı Sorumlusunun Yaşı										
40-59 Yaş	0.004	1.004	0.075	1.078	0.131**	1.140	0.212*	1.236	0.307*	1.359
60 ve Üstü Yaş	-0.002	0.999	0.359*	1.432	0.480*	1.616	0.542*	1.719	0.584*	1.794
Hanehalkı Sorumlusunun Medeni										
Evli	-0.791*	0.454	-0.368*	0.692	-0.631*	0.532	-0.487*	0.614	-0.461*	0.630
Hanehalkı Sorumlusunun Sosyal Güvenlik Durumu										
Zorunlu Sigortalı	0.994*	2.701	1.450*	4.261	1.519*	4.568	1.497*	4.469	1.213*	3.362
Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumu										
İlköğretim Mezunu	0.707*	2.028	0.947*	2.578	1.028*	2.791	0.896*	2.449	0.957*	2.603
Lise ve İki Yıllık Yüksekokul	0.906*	2.475	1.126*	3.083	1.412*	4.103	1.401*	4.061	1.715*	5.556
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte	0.866*	2.378	1.032*	2.805	1.098*	2.997	1.184*	3.267	2.250*	9.489
Yüksek Lisans ve Doktora	117.6	1.16e+51	0.528	1.695	1.035**	2.814	1.063*	2.896	1.812*	6.121
Hanehalkı Sorumlusunun Çalıştığı Sektör										
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri	0.130	1.138	0.274**	1.316	0.569*	1.766	0.741*	2.098	0.653*	1.922
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı	0.510*	1.666	0.596*	1.816	0.751*	2.120	0.811*	2.251	0.629*	1.876

Ek 6: (devamı)

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri, Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri, Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler, Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	0.105	1.111	0.243**	1.276	0.521*	1.684	0.753*	2.124	0.528*	1.696
Diğer (yukarıda sayılan sektörlere dâhil olmayanlar)	-0.250	0.779	-0.011	0.989	0.415*	1.515	0.771*	2.161	0.647*	1.909
Hanehalkı Sorumlusunun İşteki Durumu										
İşveren	-0.433**	0.649	-0.197	0.821	0.328**	1.388	0.598*	1.818	0.756*	2.130
Kendi Hesabına	-0.108	0.898	0.118	0.889	0.142	1.153	0.379*	1.460	0.457*	1.579
Ücretsiz aile işçisi	-4.647*	0.010	-33.06	4.37e-15	0	1	0	1	164.1	1.70e+71
Hanehalkı Sorumlusunun Sendikaya Kayıt Durumu										
Kayıtlı	-0.552*	0.576	-0.384**	0.681	0.247	1.281	0.553*	1.738	0.778*	2.176
Sabit	3.019*	20.49	1.113*	3.043	-0.184	0.832	-1.205*	0.299	-2.393*	0.091
Brant	253.1 (0.000)									
LR chi ²	2376.89									
Prob > chi ²	0.0000									
Pseudo R ²	0.1002									
Log likelihood	-10674.233									
Number of obs	8558									

Ek 6: (devamı)

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu Eşi	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Hanehalkı Sorumlusunun Çalışan Eşinin Eğitim Durumu										
İlköğretim Mezunu	0.857 *	2.357	1.172*	3.229	1.024*	2.784	0.924*	2.520	0.788*	2.198
Lise ve İki Yıllık Yüksekokul	0.844	2.325	0.155	1.167	-0.879	0.415	1.585*	4.877	2.137*	8.472
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte	33.30	2.92e+14	2.241*	9.401	2.034*	7.643	2.118*	8.314	2.002*	7.403
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Çalıştığı Sektör										
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri	0.359	1.433	0.256	1.292	0.394	1.482	0.662*	1.938	0.735*	2.086
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı	-8.045	0.001	8.721	6131	3.834*	46.26	1.696*	5.453	1.418*	4.127
Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri, Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri, Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler, Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	0.497	1.643	0.997**	2.709	0.595**	1.813	0.611*	1.842	0.726*	2.068
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin İşteki Durumu										
Yevmiyeli	-3.228*	0.040	-10.81	0.001	2.342	10.40	-7.769	0.001	1.154	3.170

Ek 6: (devamı)

Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Sendikaya Kayıt Durumu										
Kayıtlı	0.080	1.084	-0.061	0.941	0.948	2.581	-1.166*	0.311	-0.231	0.793
Sabit	1.438	4.211	0.193	1.212	0.503	1.653	0.027	1.027	-1.177	0.308
Brant	98.33 (0.000)									
LR chi²	596.93									
Prob > chi²	0.0000									
Pseudo R²	0.1107									
Log likelihood	-2398.467									
Number of obs	1798									
Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Konut Özellikleri, Varlıklar ve Diğerleri	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Konut Tipi										
Apartman ve Diğer	0.210	1.233	0.523*	1.687	0.598*	1.818	0.654*	1.924	0.714*	2.042
Konut Mülkiyet Tipi										
Kiracı	-0.057	0.945	-0.204**	0.816	-0.330*	0.719	-0.450*	0.638	-0.485*	0.616
Lojman	0.550	1.733	1.291*	3.637	0.923*	2.516	0.812*	2.253	-0.056	0.945
Konut Isıtma Sistemi										
Müşterek veya Merkezi Isıtma	0.299	1.348	-0.167	0.845	0.176	1.192	0.427*	1.533	0.762*	2.143
Kat Kaloriferi. Kombi, Diğer	0.194	1.214	0.057	1.058	0.047	1.048	0.320*	1.377	0.953*	2.594
Konutun Bulunduğu Yer										
Kent	0.171	1.187	0.329*	1.390	0.474*	1.606	0.493*	1.638	0.263*	1.301

Ek 6: (devamı)

Otomobil Sahipliği										
Var	0.134	1.143	0.259*	1.296	0.591*	1.805	0.703*	2.019	0.848*	2.336
İkinci Konut Sahipliği										
Var	0.244	1.276	0.192	1.211	0.219	1.245	0.071	1.073	0.252*	1.287
Arsa Sahipliği										
Var	-0.187	0.829	0.011	1.011	0.253	1.288	0.452*	1.572	0.382*	1.465
Dükkân Sahipliği										
Var	0.301	1.351	0.303	1.353	0.351*	1.421	0.264**	1.303	0.245*	1.278
Gayrimenkul Kira Geliri										
Var	-0.148	0.862	-0.217	0.805	0.029	1.029	0.103	1.108	0.351*	1.421
Konutta Yaşayan Fert Sayısı	-0.295*	0.745	-0.355*	0.701	-0.368*	0.692	-0.363*	0.695	-0.384*	0.681
Bağımlılık Oranı	-0.002*	0.997	-0.003*	0.996	-0.003*	0.997	-0.002*	0.998	-0.002*	0.998
Sabit	4.372*	79.17	3.651*	38.52	2.740*	15.49	2.066*	7.893	0.762*	2.142
Brant	410.9 (0.000)									
LR chi ²	2982.72									
Prob > chi ²	0.0000									
Pseudo R ²	0.1257									
Log likelihood	-10371.319									
Number of obs	8558									

Notlar: β katsayıları, Ω odds rasyoları ifade eder. * %5, **%10 seviyesinde anlamlılıkları temsil eder. Temel Sınıflar: hanehalkı sorumlusu için; kadın, 0-39 yaş arası, evli değil, zorunlu sigortası yok, bir okul bitirmeyenler, tarım (tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık) sektöründe çalışanlar, düzenli ücretli çalışanlar, sendikaya kayıtlı değil, ek iş yapmıyor. Hanehalkı sorumlusu eşi için: bir okul bitirmeyenler, tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe çalışanlar, düzenli ücretli çalışanlar, sürekli istihdamda olanlar, sendikaya kayıtlı değil. Konut için: hanehalkı gayrimenkul kira geliri yok, müstakil konut - bağımsız veya tek duvarla bitişik, ev sahibi, soba, kır, otomobil yok, arsa yok, dükkân yok.

Ek 7: 2007 Yılı Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model Sonuçları

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Hanehalkı Sorumlusu Cinsiyeti										
Erkek	-0.372	0.690	-0.182	0.834	-0.332*	0.718	-0.264**	0.768	-0.304*	0.738
Hanehalkı Sorumlusunun Yaşı										
40-59 Yaş	0.223	1.250	-0.013	1.013	0.170*	1.186	0.357*	1.430	0.504*	1.655
60 ve Üstü Yaş	0.793*	2.210	0.471*	1.601	0.690*	1.994	0.725*	2.065	0.789*	2.202
Hanehalkı Sorumlusunun Medeni Durumu										
Evli	-0.874*	0.417	-0.799*	0.450	-0.593*	0.553	-0.627*	0.534	-0.613*	0.542
Hanehalkı Sorumlusunun Sosyal Güvenlik Durumu										
Zorunlu Sigortalı	2.438	11.45	2.471*	11.83	2.181*	8.856	1.916*	6.796	1.601*	4.958
Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumu										
İlköğretim Mezun	1.346*	3.840	1.205 *	3.335	1.284*	3.612	1.337 *	3.806	1.087 *	2.967
Lise ve İki Yıllık Yüksekokul	2.881*	17.83	1.918*	6.810	2.191 *	8.940	2.081 *	8.014	2.039 *	7.681
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte	-4.069	0.017	-2204	0	36.28	5.68e+15	4.521 *	91.94	3.917 *	50.27
Hanehalkı Sorumlusunun Çalıştığı Sektör										
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri	0.432**	1.540	0.726*	2.066	0.547*	1.727	0.654*	1.922	0.746*	2.109
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı	1.309 *	3.704	0.749*	2.115	0.593*	1.809	0.655*	1.925	0.887*	2.428

Ek 7: (devamı)

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri, Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri, Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler, Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	0.986*	2.680	0.585**	1.794	0.376*	1.456	0.456*	1.577	0.607*	1.835
Diğer (yukarıda sayılan sektörlere dâhil olmayanlar)	-0.213	0.808	0.159	1.172	0.290*	1.336	0.570*	1.768	0.518*	1.678
Hanehalkı Sorumlusunun İşteki Durumu										
İşveren	0.957	2.604	1.744*	5.718	1.742**	5.710	1.954 *	7.060	1.441 *	4.227
Kendi Hesabına	-0.206	0.814	0.097	1.102	0.118	1.125	0.236*	1.266	0.229*	1.257
Hanehalkı Sorumlusunun Sendikaya Kayıt Durumu										
Kayıtlı	0	1	2.14e+11	0	0.991*	2.693	1.053 *	2.867	0.629*	1.875
Hanehalkı Sorumlusunun Ek İşte Çalışma Durumu										
Çalışıyor	0.531*	1.701	0.216	1.241	0.208**	1.232	0.129	1.137	0.082	1.086
Sabit	1.983 *	7.263	0.412**	1.510	-0.643*	0.526	-1.523*	0.218	-2.797*	0.610
Brant	1.4e+04 (0.000)									
LR chi²	4025.13									

Ek 7: (devamı)

Prob > chi²	0.0000									
Pseudo R²	0.1732									
Log likelihood	-9609.2577									
Number of obs	8543									
Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu Eşi	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Hanehalkı Sorumlusunun Çalışan Eşinin Eğitim Durumu										
İlköğretim Mezunu	1.462*	4.313	1.173*	3.232	1.062*	2.892	0.957*	2.604	0.856*	2.354
Lise ve İki Yıllık Yüksekokul	-5.97e+09	0	45.81	7.91e+19	2.794*	16.35	2.558 *	12.90	2.115*	8.286
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte	0	1	0	1	0	1	32.85	1.85e+14	4.240 *	69.38
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Çalıştığı Sektör										
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri	2.915*	18.44	1.631*	5.110	1.334*	3.796	1.260 *	3.524	1.031*	2.803
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı	33.36	3.08e+14	1.749*	5.749	2.146 *	8.551	2.114 *	8.285	1.942*	6.973
Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri, Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri, Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler, Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	2.472*	11.84	1.787*	5.971	1.663*	5.277	1.599*	4.951	1.603*	4.970

Ek 7: (devamı)

Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Sendikaya Kayıt Durumu										
Kayıtlı	0	1	0	1	0	1	30.87	2.55e+13	1.928**	6.877
Sabit	0.330	1.392	0.670	1.954	-0.073	0.930	-0.427	0.652	-1.310*	0.270
Brant	724.2 (0.000)									
LR chi²	759.24									
Prob > chi²	0.0000									
Pseudo R²	0.1507									
Log likelihood	-2139.317									
Number of obs	1715									
Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Konut Özellikleri, Varlıklar ve Diğerleri	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Konut Tipi										
Apartman ve Diğer	1.125*	3.079	1.390*	4.016	1.211 *	3.258	1.228 *	3.414	1.099 *	3.003
Konut Mülkiyet Tipi										
Kiracı	-0.677*	0.508	-0.455*	0.635	-0.638*	0.528	-0.848*	0.428	-0.743*	0.476
Lojman	0	1	13.27	5773	1.842**	6.311	1.320 *	3.743	0.983*	2.672
Konut Isıtma Sistemi										
Müşterek veya Merkezi Isıtma	0.317	1.373	0.904*	2.469	1.288*	3.625	1.152*	3.165	1.263 *	3.537
Kat Kaloriferi. Kombi, Diğer	2.276*	9.740	1.641*	5.164	2.315*	10.12	1.991*	7.322	1.589*	4.901
Konutun Bulunduğu Yer										
Kent	0.397*	1.487	0.904*	1.556	0.561*	1.753	0.533*	1.704	0.416*	1.516

Ek 7: (devamı)

Otomobil Sahipliği										
Var	1.252*	3.497	1.642*	5.030	1.575 *	4.829	1.393*	4.026	1.135 *	3.110
İkinci Konut Sahipliği										
Var	1.378	3.967	1.777*	5.911	1.209*	3.349	1.075*	2.931	0.697*	2.008
Arsa Sahipliği										
Var	1.399	4.051	1.386*	3.997	0.921*	2.512	0.820*	2.271	0.757*	2.133
Dükkân Sahipliği										
Var	1.058	2.881	1.096*	2.991	0.450	1.568	0.633*	1.884	0.528*	1.695
Gayrimenkul Kira Geliri										
Var	1.730*	5.643	1.509*	4.525	1.113*	3.042	0.803*	2.232	0.912*	2.489
Konutta Yaşayan Fert Sayısı	-0.358*	0.699	-0.375*	0.687	-0.385*	0.681	-0.364*	0.695	-0.357*	0.700
Bağımlılık Oranı	-0.004*	0.996	-0.004*	0.996	-0.004*	0.996	-0.004*	0.996	-0.004*	0.996
Sabit	4.880*	131.7	3.442*	31.23	2.593*	13.38	1.868*	6.472	0.233*	1.262
Brant	67.8 (0.000)									
LR chi ²	5011.64									
Prob > chi ²	0.0000									
Pseudo R ²	0.2156									
Log likelihood	-9116.003									
Number of obs	8548									

Notlar: β katsayıları, Ω odds rasyoları ifade eder. * %5, **%10 seviyesinde anlamlılıkları temsil eder. Temel Sınıflar: hanehalkı sorumlusu için; kadın, 0-39 yaş arası, evli değil, zorunlu sigortası yok, bir okul bitirmeyenler, tarım (tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık) sektöründe çalışanlar, düzenli ücretli çalışanlar, sendikaya kayıtlı değil. Hanehalkı sorumlusu eşi için: bir okul bitirmeyenler, tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe çalışanlar, sendikaya kayıtlı değil. Konut için: hanehalkı gayrimenkul kira geliri yok, müstakil konut - bağımsız veya tek duvarla bitişik, ev sahibi, soba, kır, otomobil yok, arsa yok, dükkân yok.

Ek 8: 2008 Yılı Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model Sonuçları

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Hanehalkı Sorumlusunun Yaşı										
40-59 Yaş	0.381*	1.464	0.642*	1.900	0.742**	2.101	0.698*	2.010	0.696*	2.005
60 ve Üstü Yaş	1.312*	3.715	1.512*	4.536	1.497*	4.469	1.386 *	3.998	1.137*	3.116
Hanehalkı Sorumlusunun Medeni										
Evli	-0.767*	0.464	-0.595*	0.552	-0.469*	0.626	-0.446*	0.640	-0.520*	0.594
Hanehalkı Sorumlusunun Sosyal Güvenlik Durumu										
Zorunlu Sigortalı	1.991*	7.330	1.888*	6.604	1.267*	3.551	1.001*	2.720	0.737*	2.090
Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumu										
İlköğretim Mezunu	1.195*	3.304	1.473*	4.360	1.418*	4.129	1.357*	3.885	1.290*	3.635
Lise ve İki Yıllık Yüksekokul	2.654*	14.21	2.623*	13.77	2.434*	11.41	2.320*	10.18	2.302 *	9.990
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte	-1.71e+08	0	53.16	2.42e+21	4.101*	60.41	4.396*	81.13	3.684*	39.81
Yüksek Lisans ve Doktora	0	1	0	1	32.46	2.18e+14	3.489*	32.75	3.870*	47.95
Hanehalkı Sorumlusunun Çalıştığı Sektör										
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri	1.812*	6.123	1.905*	6.721	1.632*	5.113	1.325*	3.761	0.993*	2.700
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı	0.960*	2.612	1.220*	3.389	0.901*	2.463	1.085*	2.959	0.958*	2.606

Ek 8: (devamı)

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri, Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri, Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler, Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	1.238*	3.450	1.226*	3.409	1.080*	2.943	1.066*	2.904	0.996*	2.706
Diğer (yukarıda sayılan sektörlere dâhil olmayanlar)	0.317	1.373	0.637	1.891	0.788*	2.198	0.928*	2.529	0.883*	2.419
Hanehalkı Sorumlusunun İşteki Durumu										
Yevmiyeli	-0.502	0.605	-0.553*	0.573	-0.445*	0.642	5.256	157.3	1.542	4.664
İşveren	35.53	1.67e+14	3.105*	22.31	1.865*	6.456	2.029*	7.603	1.645*	5.182
Kendi Hesabına	-0.239	0.788	-0.131	0.877	0.052	1.054	0.188**	1.207	0.327*	1.387
Hanehalkı Sorumlusunun İstihdam Şekli										
Geçici istihdamda veya sabit süreli sözleşmeli	-0.127	0.881	-0.199	0.823	-0.228	0.795	-5.938	0.003	-2.059**	0.128
Sözleşmesiz olarak arada sırada çalışan	-0.720	0.487	-0.805*	0.449	-0.658*	0.517	-6.402	0.002	-2.784*	0.062
Hanehalkı Sorumlusunun Sendikaya Kayıt Durumu										
Kayıtlı	0.768	2.156	1.166*	3.209	1.418*	4.128	1.393*	4.028	0.918*	2.503
Hanehalkı Sorumlusunun Ek İşte Çalışma Durumu										
Çalışıyor	-0.031	0.970	-0.060	0.942	-0.164	0.849	-0.153**	0.858	-0.021	0.979

Ek 8: (devamı)

Sabit	1.436*	4.206	-0.551**	0.576	-1.678*	0.187	-2.221*	0.108	-3.268*	0.038
Brant	822.5 (0.000)									
LR chi²	3133.07									
Prob > chi²	0.0000									
Pseudo R²	0.1333									
Log likelihood	-10183.965									
Number of obs	8549									
Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu Eşi	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Hanehalkı Sorumlusunun Çalışan Eşinin Eğitim Durumu										
İlköğretim Mezunu	1.359*	3.892	1.189*	3.285	0.975*	2.652	1.046*	2.846	0.924*	2.519
Lise ve İki Yıllık Yüksekokul	3.101*	22.22	2.813*	16.65	2.671*	14.45	2.287*	9.847	2.386*	10.87
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte	0	1	0	1	0	1	0	9.90e+13	3.892*	48.99
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Çalıştığı Sektör										
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri	-3.226*	0.040	-32.77	5.84e-15	2.03e+07	0	-4.36e+07	0	2.68e+09	0
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin İşteki Durumu										
Kendi hesabına	-0.904	0.405	-1.147*	0.318	-1.087*	0.337	-0.889*	0.411	-0.686*	0.503
Ücretsiz aile işçisi	-0.991**	0.371	-1.380*	0.252	-1.477*	0.228	-1.206*	0.299	-0.971*	0.379

Ek 8: (devamı)

Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Sendikaya Kayıt Durumu										
Kayıtlı	0	1	0	1	0	1	31.08	3.14e+13	1.708*	5.517
Sabit	2.843*	17.17	2.103*	8.194	1.644*	5.178	0.835*	2.304	-0.499*	0.607
Brant	863.2 (0.000)									
LR chi2	753.55									
Prob > chi2	0.0000									
Pseudo R2	0.1408									
Log likelihood	-2299.2774									
Number of obs	1866									
Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Konut Özellikleri, Varlıklar ve Diğerleri	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Konut Tipi										
Apartman ve Diğer	1.436*	4.202	1.248*	3.484	1.200*	3.319	1.159*	3.187	0.997*	2.711
Konut Mülkiyet Tipi										
Kiracı	-0.307	0.735	-0.495*	0.610	-0.647*	0.524	-0.739*	0.477	-0.615*	0.540
Lojman	0	1	14.69	2397	1.623*	5.073	0.994*	2.703	1.274*	3.576
Konut Isıtma Sistemi										
Müşterek veya Merkezi Isıtma	1.245**	3.472	1.420*	4.137	1.425*	4.157	1.345*	3.839	1.345*	3.839
Kat Kaloriferi. Kombi, Diğer	1.871*	6.495	1.904*	6.716	1.639*	5.151	1.543*	4.678	1.369*	3.933
Konutun Bulunduğu Yer										
Kent	0.387*	1.472	0.601*	1.825	0.481*	1.618	0.415*	1.515	0.205*	1.228
Otomobil Sahipliği										

Ek 8: (devamı)

Var	1.347*	3.845	1.501*	4.485	1.420*	4.135	1.345*	3.841	1.056*	2.875
İkinci Konut Sahipliği										
Var	14.61	2203	1.621*	5.060	0.925*	2.523	0.795*	2.215	0.733*	2.082
Arsa Sahipliği										
Var	0.196	1.217	1.001*	2.719	0.646*	1.908	1.014*	2.757	0.653*	1.922
Dükkân Sahipliği										
Var	14.27	1568	1.560*	4.760	0.875*	2.400	0.898*	2.455	0.793*	2.210
Gayrimenkul Kira Geliri										
Var	2.145*	8.541	1.463*	4.317	1.515*	4.551	1.312*	3.715	0.974*	2.648
Konutta Yaşayan Fert Sayısı	-0.288*	0.750	-0.299*	0.741	-0.323*	0.724	-0.347*	0.707	-0.306*	0.736
Bağımlılık Oranı	-0.003*	0.997	-0.003*	0.997	-0.004*	0.996	-0.004*	0.996	-0.004*	0.996
Sabit	3.957*	52.29	2.780*	16.11	2.232*	9.318	1.672*	5.321	0.057*	1.059
LR chi ²	4995.06									
Prob > chi ²	0.0000									
Pseudo R ²	0.2125									
Log likelihood	-9252.9671									
Number of obs	8549									

Notlar: β katsayıları, Ω odds rasyoları ifade eder. * %5, **%10 seviyesinde anlamlılıkları temsil eder. Temel Sınıflar: hanehalkı sorumlusu için; 0-39 yaş arası, evli değil, zorunlu sigortası yok, bir okul bitirmeyenler, tarım (tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık) sektöründe çalışanlar, düzenli ücretli çalışanlar, sürekli istihdamda, sendikaya kayıtlı değil, ek iş yapmıyor. Hanehalkı sorumlusu eşi için: bir okul bitirmeyenler, tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe çalışanlar, düzenli ücretli çalışanlar, sendikaya kayıtlı değil. Konut için: hanehalkı gayrimenkul kira geliri yok, müstakil konut - bağımsız veya tek duvarla bitişik, ev sahibi, soba, kır, otomobil yok, arsa yok, dükkân yok.

Ek 9: 2009 Yılı Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model Sonuçları

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Hanehalkı Sorumlusu Cinsiyeti										
Erkek	-0.080	0.923	0.033	1.034	0.150	1.162	0.047	1.048	-0.252*	0.777
Hanehalkı Sorumlusunun Yaşı										
40-59 Yaş	0.346*	1.413	0.263*	1.301	0.453*	1.573	0.568*	1.764	0.620*	1.859
60 ve Üstü Yaş	0.771*	2.162	0.505*	1.657	0.717*	2.048	0.874*	2.397	0.820*	2.271
Hanehalkı Sorumlusunun Medeni Durumu										
Evli	-0.540*	0.583	-0.599*	0.549	-0.635*	0.530	-0.477*	0.621	-0.548*	0.578
Hanehalkı Sorumlusunun Sosyal Güvenlik Durumu										
Zorunlu Sigortalı	2.435*	11.41	2.237*	9.368	2.114*	8.285	1.881*	6.559	1.496*	4.462
Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumu										
İlköğretim Mezunu	0.787*	2.197	0.995*	2.706	1.058*	2.880	1.138*	3.120	1.188*	3.280
Lise ve İki Yıllık Yüksekokul	1.735*	5.668	2.267*	9.651	2.188*	8.921	2.329*	10.26	2.313*	10.10
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte	2.099*	8.163	3.269	26.30	3.975*	53.25	4.282*	72.41	4.181*	65.40
Hanehalkı Sorumlusunun Çalıştığı Sektör										
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri	1.080*	2.944	1.137*	3.118	1.063*	2.896	0.893*	2.442	0.883*	2.417
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı	1.189*	3.285	1.299*	3.666	1.244*	3.468	1.069*	2.912	0.939*	2.558

Ek 9: (devamı)

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri, Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri, Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler, Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	0.921*	2.512	0.888*	2.430	0.917*	2.501	0.812*	2.252	0.942*	2.565
Diğer (yukarıda sayılan sektörlere dâhil olmayanlar)	0.129	1.137	0.473*	1.604	0.657*	1.930	0.745*	2.107	0.749*	2.115
Hanehalkı Sorumlusunun İsteki Durumu										
İşveren	1.797**	6.030	1.437*	4.210	1.498*	4.475	1.661*	5.263	1.555*	4.735
Kendi Hesabına	0.045	1.046	0.204	1.226	0.264*	1.302	0.373*	1.452	0.383*	1.466
Hanehalkı Sorumlusunun Sendikaya Kayıt Durumu										
Kayıtlı	0	1	48.16	8.20e+20	3.318*	27.61	2.386*	10.86	0.965*	2.624
Sabit	1.059*	2.883	-0.439**	0.645	-1.643*	0.193	-2.358*	0.095	-3.360*	0.035
Brant	3065 (0.000)									
LR chi ²	4900.48									
Prob > chi ²	0.0000									
Pseudo R ²	0.1774									
Log likelihood	-11365.396									
Number of obs	10046									

Ek 9: (devamı)

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu Eşi	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Hanehalkı Sorumlusunun Çalışan Eşinin Eğitim Durumu										
İlköğretim Mezunu	1.163*	3.199	1.124*	3.076	1.022*	2.780	0.862*	2.368	0.842*	2.320
Lise ve İki Yıllık Yüksekokul	1.026 *	2.789	1.913*	6.773	2.223*	9.236	2.191*	8.940	2.520*	12.42
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte	-3.195	0.041	-31.21	2.79e-14	0	1	33.85	5.04e+14	5.444*	231.4
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Çalıştığı Sektör										
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri	0.302	1.353	0.288	1.333	0.653*	1.921	0.644*	1.905	0.474*	1.607
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin İşteki Durumu										
İşveren	0	1	0	1	0	1	30.32	1.48e+13	1.977*	7.221
Kendi hesabına	-1.561*	0.210	-0.697*	0.498	-0.835*	0.434	-0.899*	0.407	-0.729*	0.482
Ücretsiz aile işçisi	-2.120*	0.120	-1.475*	0.229	-1.276*	0.279	-1.274*	0.280	-0.992*	0.371
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin İstihdam Şekli										
Sözleşmesiz olarak arada sırada çalışan	-1.343*	0.261	-0.505	0.604	-0.489	0.613	-4.825	0.008	5.098	163.6
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Sendikaya Kayıt Durumu										
Kayıtlı	0	1	0	1	0	1	30.69	2.12e+13	1.784*	5.954
Sabit	4.039*	56.75	2.285*	9.929	1.493*	4.452	1.144*	3.139	-0.397*	0.673
Brant	322.6 (0.000)									
LR chi ²	1050.90									

Ek 9: (devamı)

Prob > chi ²	0.0000									
Pseudo R ²	0.1389									
Log likelihood	-3257.2639									
Number of obs	2654									
Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Konut Özellikleri, Varlıklar ve Diğerleri	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Konut Tipi										
Apartman ve Diğer	1.026*	2.791	1.145*	3.144	1.134*	3.107	1.059*	2.883	0.850*	2.340
Konut Mülkiyet Tipi										
Kiracı	-1.113*	0.328	-0.879*	0.415	-0.902*	0.406	-0.895*	0.409	-0.675*	0.509
Lojman	0.247	1.281	1.056**	2.875	0.698**	2.009	0.749*	2.116	0.363*	1.437
Konut Isıtma Sistemi										
Müşterek veya Merkezi Isıtma	2.014*	7.494	1.173*	3.233	1.098*	2.998	1.017*	2.765	1.048*	2.851
Kat Kaloriferi. Kombi, Diğer	1.533*	4.633	1.137*	3.119	1.364*	3.913	1.466*	4.331	1.370*	3.937
Konutun Bulunduğu Yer										
Kent	1.229*	3.419	1.085*	2.959	0.895*	2.449	0.700*	2.014	0.511*	1.668
Otomobil Sahipliği										
Var	1.848*	6.344	1.714*	5.551	1.417*	4.126	1.263*	3.537	1.173*	3.230
İkinci Konut Sahipliği										
Var	0.214	1.239	0.326	1.385	0.553*	1.738	0.670*	1.954	0.643*	1.902
Arsa Sahipliği										

Ek 9: (devamı)

Var	0.867*	2.380	1.155*	3.174	0.896*	2.450	0.898*	2.455	0.532*	1.702
Dükkân Sahipliği										
Var	1.421	4.143	0.922*	2.515	0.546*	1.727	0.582*	1.789	0.480*	1.617
Gayrimenkul Kira Geliri										
Var	0.886**	2.425	1.337*	3.808	1.172*	3.228	1.091*	2.979	0.943*	2.567
Konutta Yaşayan Fert Sayısı	-0.262*	0.770	-0.288*	0.749	-0.295*	0.744	-0.314*	0.730	-0.357*	0.700
Bağımlılık Oranı	-0.003	0.997	-0.003*	0.997	-0.004*	0.996	-0.004*	0.996	-0.005*	0.995
Sabit	3.561*	35.21	2.469*	11.82	1.857*	6.405	1.450*	4.262	0.140**	1.150
Brant	155.9 (0.000)									
LR chi ²	5577.17									
Prob > chi ²	0.0000									
Pseudo R ²	0.2018									
Log likelihood	-11027.05									
Number of obs	10046									

Notlar: β katsayıları, Ω odds rasyoları ifade eder. * %5, **%10 seviyesinde anlamlılıkları temsil eder. Temel Sınıflar: hanehalkı sorumlusu için; kadın, 0-39 yaş arası, evli değil, zorunlu sigortası yok, bir okul bitirmeyenler, tarım (tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık) sektöründe çalışanlar, düzenli ücretli çalışanlar, sendikaya kayıtlı değil, ek iş yapmıyor. Hanehalkı sorumlusu eşi için: bir okul bitirmeyenler, tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe çalışanlar, düzenli ücretli çalışanlar, sürekli istihdamda olanlar, sendikaya kayıtlı değil. Konut için: hanehalkı gayrimenkul kira geliri yok, müstakil konut - bağımsız veya tek duvarla bitişik, ev sahibi, soba, kır, otomobil yok, arsa yok, dükkân yok.

Ek 10: 2010 Yılı Genelleştirilmiş Sıralı Logit Model Sonuçları

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Hanehalkı Sorumlusu Cinsiyeti										
Erkek	0.165	1.180	-0.002	0.998	-0.040	0.961	-0.097	0.908	-0.289*	0.749
Hanehalkı Sorumlusunun Yaşı										
40-59 Yaş	0.668*	1.950	0.421*	1.524	0.434*	1.543	0.548*	1.730	0.653*	1.921
60 ve Üstü Yaş	1.059*	2.885	0.730*	2.075	0.790*	2.204	0.940*	2.559	0.930*	2.535
Hanehalkı Sorumlusunun Medeni Durumu										
Evli	-0.811*	0.444	-0.732*	0.481	-0.677*	0.508	-0.542*	0.582	-0.594*	0.552
Hanehalkı Sorumlusunun Sosyal Güvenlik Durumu										
Zorunlu Sigortalı	2.155*	8.629	2.232*	9.325	2.041*	7.697	1.850*	6.357	1.605*	4.976
Hanehalkı Sorumlusunun Eğitim Durumu										
İlköğretim Mezunu	0.945*	2.573	0.943*	2.568	0.992*	2.696	1.012*	2.752	1.162*	3.195
Lise ve İki Yıllık Yüksekokul	1.644*	5.174	1.645*	5.183	1.890*	6.622	1.882*	6.569	2.177*	8.815
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte	49.49	3.12e+21	3.162	23.61	3.489*	32.74	3.429*	30.85	3.748*	42.45
Hanehalkı Sorumlusunun Çalıştığı Sektör										
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri	0.781*	2.185	0.744*	2.105	0.680*	1.974	0.670*	1.955	0.399*	1.490
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı	0.839*	2.314	0.754*	2.126	0.585*	1.795	0.688*	1.990	0.443*	1.557

Ek 10: (devamı)

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri, Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri, Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler, Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	0.477**	1.611	0.541*	1.718	0.552*	1.738	0.698*	2.010	0.575*	1.777
Diğer (yukarıda sayılan sektörlere dâhil olmayanlar)	-0.945	0.389	-0.461	0.631	0.051	1.053	0.280*	1.323	0.240*	1.271
Hanehalkı Sorumlusunun İsteği Durumu										
Yevmiyeli	-0.645*	0.525	-0.547*	0.579	-0.372*	0.690	4.916	136.4	0.152	1.164
İşveren	0.301	1.352	0.870*	2.387	1.016*	2.763	1.275*	3.579	1.536*	4.647
Kendi Hesabına	-0.717*	0.488	-0.480*	0.619	-0.003	0.997	0.111	1.117	0.250*	1.284
Hanehalkı Sorumlusunun İstihdam Şekli										
Geçici istihdamda veya sabit süreli sözleşmeli	-0.763*	0.466	-0.561	0.570	-0.286	0.751	-5.591	0.004	-0.656	0.519
Sözleşmesiz olarak arada sırada çalışan	-0.579**	0.561	-0.541*	0.582	-0.479	0.619	-5.594	0.004	-0.586*	0.557
Hanehalkı Sorumlusunun Sendikaya Kayıt Durumu										
Kayıtlı	0	1	79.27	2.68e+34	2.072*	7.944	1.327*	3.770	0.983*	2.671
Sabit	2.050*	7.771	0.674*	1.962	-1.002*	0.367	-1.881*	0.152	-3.059*	0.047
Brant	1.1e+04 (0.000)									

Ek 10: (devamı)

LR chi²	4657.15									
Prob > chi²	0.0000									
Pseudo R²	0.1710									
Log likelihood	-11286.839									
Number of obs	10082									
Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Hanehalkı Sorumlusu Eşi	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Hanehalkı Sorumlusunun Çalışan Eşinin Eğitim Durumu										
İlköğretim Mezunu	1.202*	3.325	1.003*	2.725	0.816*	2.261	0.677*	1.967	0.746*	2.108
Lise ve İki Yıllık Yüksekokul	2.199*	8.956	2.607*	13.47	2.589*	13.22	2.396*	10.90	2.171*	8.749
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte	0	1	1.51e+07	1	-269.1	5.56e-14	101.4	5.31e+82	5.538*	253.4
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Çalıştığı Sektör										
Madencilik ve Taş Ocakçılığı, İmalat Sanayi, Elektrik Gaz ve Su, İnşaat ve Bayındırlık İşleri	1.289*	3.631	0.799*	2.226	0.361**	1.435	0.655*	1.926	0.435*	1.544
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Taşıtların ve Motosikletlerin Onarımı	0.664	1.942	0.992*	2.697	0.937*	2.553	0.887*	2.428	0.945*	2.573

Ek 10: (devamı)

Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Hizmetleri, Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri, Gayrimenkul, Kiralama ve İş Faaliyetleri, Kamu Yönetimi ve Savunma, Zorunlu Sosyal Güvenlik, Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler, Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	0.555	1.742	0.662*	1.940	0.426**	1.531	0.620*	1.858	0.864*	2.371
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin İsteki Durumu										
Yevmiyeli	-0.497	0.615	-0.679	0.512	-0.524**	0.603	4.842	80.87	-0.029	0.970
İşveren	0	1	0	1	0	1	30.64	1.61e+15	2.532*	12.58
Kendi hesabına	-0.107	0.900	-0.707*	0.494	-0.865*	0.422	-0.710*	0.492	-0.205	0.815
Ücretsiz aile işçisi	-0.156	0.857	-0.864*	0.422	-0.863*	0.422	-0.634*	0.531	-0.232	0.793
Hanehalkı Sorumlusunun İstihdam Şekli										
Sözleşmesiz olarak arada sırada çalışan	-0.878	0.412	-0.954*	0.382	-0.860*	0.416	-6.335	0.003	-1.140	0.490
Hanehalkı Sorumlusunun Eşinin Sendikaya Kayıt Durumu										
Kayıtlı	-0.223	1	-0.067	1	-0.049	1	-2.768	9.20e+12	-1.150**	3.291
Sabit	2.959*	12.33	2.139*	7.417	1.542	4.238	6.289	2.121	1.303	0.369
Brant	387 (0.000)									
LR chi ²	1001.55									
Prob > chi ²	0.0000									
Pseudo R ²	0.1472									
Log likelihood	-2901.4666									
Number of obs	2517									

Ek 10: (devamı)

Bağımlı Değişkenler: Eşdeğer Fert Başına Yıllık Kullanılabilir Medyan Gelire Göre (%50) Yoksulluk Kategorileri; 1-Aşırı Yoksulluk, 2-Kronik Yoksulluk, 3-Geçici Yoksulluk, 4-Yoksulluk Riski, 5-Geçici Yoksul Olmayan, 6-Yoksul Olmayan										
Bağımsız Değişkenler	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
Konut Özellikleri, Varlıklar ve Diğerleri	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω	β	Ω
Konut Tipi										
Apartman ve Diğer	1.200*	3.320	1.230*	3.421	1.126*	3.085	1.022*	2.777	0.872*	2.391
Konut Mülkiyet Tipi										
Kiracı	-0.946*	0.388	-0.761*	0.467	-0.877*	0.416	-0.844*	0.430	-0.647*	0.524
Lojman	0.317	1.373	0.978	2.660	0.801**	2.228	0.857*	2.357	0.565*	1.759
Konut Isıtma Sistemi										
Müşterek veya Merkezi Isıtma	1.631	5.108	0.682**	1.979	1.155*	3.174	1.390*	4.014	1.162*	3.197
Kat Kaloriferi. Kombi, Diğer	1.746*	5.733	1.431*	4.183	1.168*	3.216	0.950*	2.587	1.114*	3.045
Konutun Bulunduğu Yer										
Kent	1.021*	2.776	0.860*	2.363	0.748*	2.112	0.687*	1.988	0.341*	1.406
Otomobil Sahipliği										
Var	1.218*	3.382	1.168*	3.216	1.138*	3.120	1.143*	3.138	0.982*	2.671
İkinci Konut Sahipliği										
Var	0.786**	2.195	0.880*	2.412	0.845*	2.328	0.700*	2.014	0.656*	1.927
Arsa Sahipliği										
Var	1.593*	4.917	0.875*	2.400	0.525*	1.691	0.543*	1.722	0.467*	1.596
Dükkân Sahipliği										
Var	0.346	1.414	0.636	1.889	0.755*	2.129	0.635*	1.887	0.332*	1.394
Gayrimenkul Kira Geliri										
Var	2.110*	8.248	1.022*	2.778	0.780 *	2.181	0.858*	2.359	0.992*	2.697
Konutta Yaşayan Fert Sayısı	-0.258*	0.773	-0.271*	0.763	-0.315*	0.730	-0.364*	0.695	-0.359*	0.699
Bağımlılık Oranı	-0.004*	0.996	-0.004*	0.996	-0.005*	0.995	-0.004*	0.996	-0.004*	0.996
Sabit	3.951*	51.99	2.819*	16.76	2.257*	9.555	1.763*	5.829	0.196*	1.216

Ek 10: (devamı)

Brant	130.6 (0.000)
LR chi ²	5254.38
Prob > chi ²	0.0000
Pseudo R ²	0.1930
Log likelihood	-10988.225
Number of obs	10082

Notlar: β katsayıları, Ω odds rasyoları ifade eder. * %5, **%10 seviyesinde anlamlılıkları temsil eder. Temel Sınıflar: hanehalkı sorumlusu için; kadın, 0-39 yaş arası, evli değil, zorunlu sigortası yok, bir okul bitirmeyenler, tarım (tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık) sektöründe çalışanlar, düzenli ücretli çalışanlar, sürekli istihdamda olanlar, sendikaya kayıtlı değil, ek iş yapmıyor. Hanehalkı sorumlusu eşi için: bir okul bitirmeyenler, tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektöründe çalışanlar, düzenli ücretli çalışanlar, sürekli istihdamda olanlar, sendikaya kayıtlı değil. Konut için: Konut gayrimenkul kira geliri yok, müstakil konut - bağımsız veya tek duvarla bitişik, ev sahibi, soba, kır, otomobil yok, arsa yok, dükkân yok.

Ek 11: Genelleştirilmiş Sıralı Logit Analiz Sonuçları Özet Tablo

Hanehalkı Sorumlusu																									
Yıllar	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10
Değişkenler/Modeller	Model 1					Model 2					Model 3					Model 4					Model 5				
Erkek (Kadın)	-					-						-					-					-		-↑	-
40-59 (39 Yaş ve Altı)			+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
60 Yaş Üstü		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Evli (Evli Değil)	-	-	-	-↑	-	-	-	-	-↑	-	-	-	-	-↓	-	-	-	-	-↑	-	-	-	-	-↑	-
Zorunlu Sigortalı (Diğer)	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
İlköğretim (Bir Okul Bitirmeyenler)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Lise, Lise Dengi Meslek ve İki Yıllık Yüksekokul	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte	+			+		+					+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Sanayi Sektörü (Tarım)		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Sektör 1-Hizmetler/Ticaret	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Sektör 2-Hizmetler		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
İşveren (Düzenli ücretli)	-			+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Kendi hesabına					-					-				+		+	+	+	+		+	+	+	+	+
Geçici İstihdamda veya Sabit Süreli Sözleşmeli (Sürekli İstihdamda)					-																		-		
Sözleşmesiz Olarak Arada Sırada Çalışan					-			-		-			-										-		-
Sendikaya Kayıtlı (Kayıtlı Değil)	-					-		+				+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Hanehalkı Sorumlusu Eşi																									
Yıllar	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10
Değişkenler/Modeller	Model 1					Model 2					Model 3					Model 4					Model 5				
İlköğretim (Bir Okul Bitirmeyenler)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Lise, Lise Dengi Meslek ve İki Yıllık Yüksekokul			+	+	+			+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Dört Yıllık Yüksekokul ve Fakülte						+					+					+					+	+	+	+	+

Ek 11: (devamı)

Sanayi Sektörü (Tarım)		+	-		+		+		+		+		+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+
Sektör 1-Ticaret							+			+	+				+	+	+			+	+	+			+
Sektör 2-Hizmetler		+				+	+			+	+	+			+	+	+			+	+	+			+
Kendi Hesabına (Düzenli Ücretli)				-			-	-	-			-	-	-			-	-	-			-	-	-	
Ücretsiz Aile İşçisi			-	-			-	-	-			-	-	-			-	-	-			-	-		
Sözleşmesiz Olarak Arada Sırada Çalışan (Sürekli İstihdamda)			-						-					-											
Sendikaya Kayıtlı (Kayıtlı Değil)																-						+	+	↕	-
Konut Özellikleri, Varlıklar ve Diğerleri																									
Yıllar	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10	06	07	08	09	10
Değişkenler/Modeller	Model 1					Model 2					Model 3					Model 4					Model 5				
Apartman ve Diğer (Müstakil-Bağımsız veya Tek Duvarla Bitişik)		+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+
Kiracı (Ev Sahibi)		-		-↓	-	-	-	-	-↓	-	-	-	-	-↓	-	-	-	-	-↓	-	-	-	-	-↑	-
Lojman						+			↕		+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+		+	+	↕	+
Müşterek veya Merkezi (Soba)			+	+			+	+	↕	+		+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+
Kat Kaloriferi, Kombi ve Diğer		+	+	↕	+		+	+	↕	+		+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+
Kent (Kırsal)		+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+
Otomobil Var (Yok)		+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+
İkinci Konut Var (Yok)					+		+	+		+		+	+	↕	+		+	+	↕	+	+	+	+	↕	+
Arsa Var (Yok)				+	+		+	+	↕	+		+	+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+
Dükkan Var (Yok)							+	+	↕		+		+	↕	+	+	+	+	↕	+	+	+	+	↕	+
Gayrimenkul Kira Geliri Yok (Var)		+	+	↕	+		+	+	↕	+		+	+	↕	+		+	+	↕	+	+	+	+	↕	+
Konutta Yaşayan Fert Sayısı	-	-	-	-↑	-	-	-	-	-↑	-	-	-	-	-↑	-	-	-	-	-↑	-	-	-	-	-	-
Bağımlılık Oranı	-	-	-		-	-	-	-	-↑	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-↑	-	-	-	-	-↓	-

Not: Tablodaki + ve -'ler katsayı işaretlerini, ↑ sembolü kriz döneminde kriz öncesine göre artışı, ↓ sembolü kriz döneminde kriz öncesine göre azalışı ifade etmektedir. Temel sınıflar parantez içinde gösterilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Aytaç UĞURLU, ilk ve orta öğretimini Ordu’da tamamladı. 2006 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü’nü; 2010 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı’nda yüksek lisans programını bitirdi. 2010 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı’nda doktora programına başladı.

UĞURLU, evli ve bir kız, bir erkek babası olup, İngilizce bilmektedir.

